

אוסף

אוסף גיליונות מבית צוף הוצאה לאור

המחיר
7 ש"ח
ניתן לשלם בנדדים פלוס וקהילות

הוצאה לאור
צוף

נתן פלדמן

זאהבת לדעך כמוך - כלל גדול בתורה

מאמר יסודי מאת הגה"צ
רבי משה חיים שלנגר זצוק"ל

שיח אמונה

משולחנו של מרן רשכבה"ג
בעל דרך אמונה זצוק"ל

משמרת הכהנים

נידונים מעשים בדיני טהרת כהנים

זבלכתך

הרב אהרון לוי שליט"א
למה הם שונאים אותנו?

אם בחזקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה

הדרכה מיוחדת לתקופת המבחנים לישיבות
בגליון החדש 'מחשבות טובות'

לדמותו של חיבור "פסקי תוספות"

יריעה ממצה אודות מהות החיבור פסקי תוס' חשיבותו ותועלתו ללומדים בכמה אנפין

בנתיבות
הפרשה

מים זכים

הפרשה המתכימה

"דמיהם
הם צלומם"

לקראת
שבת
מלכתא

שיעור חומש

נחל
אליהו

יעלית חן

בירור
הלכה

עמדת המועדים

גליון
עומק הפשוט

פניני הלכה

תוספת
שבת

מחשבות טובות

תמצית

סיכום נבדא, הלכה ומוסד

שיעורי
בינה

נידונים מעשיים
בהלכות טהרת כהנים

תורת המידות

{ אז נדברו }

בחזונו של עולם

מחשבות טובות

ממגד

גרש ירחים

חשבתי דרכי

נקודת אור על מסכת ה"ה" שסירא זצוק"ל

עומק דעת

ועד ליל שבת

עינינו גל

חנוך
לנער

תזכין עניינים

אוסף הפרשה

- 90 נחל אליהו**
משיעורי הגאון רבי אליהו דיסקין שליט"א
-
- 93 שיעור חומש**
מאת הגאון הגדול רבי חיים פיינשטיין שליט"א ראש ישיבת "עטרת שלמה"
-
- 95 בנתיבות הפרשה**
הגאון רבי נחום קסטנר שליט"א
-
- 97 יעלת חן**
הגה"צ יצחק שמואל גמזו שליט"א
-
- 99 אמונה בין בתרי הפרשה**
תוכנותיו של הרה"ג מרדכי דוד נויגרשל שליט"א
-
- 101 מים זכים**
משא ומתן ופילפול בנדונים ערבים ונחמדים
-
- 103 דבריהם הם זכרונם**
שפתי ישנים
-
- 105 הפרשה המחכימה**
לקחים מעשיים ואקטואליים מפרשת השבוע
-
- 106 לקראת שבת**
לקט נבחר מתוך העלון הנפלא של "דרשו"
-
- 112 לדמותו של חיבור**
"פסקי תוספות"
יריעה ממצה אודות מהות החיבור פסקי תוס' חשיבותו ותועלתו ללומדים בכמה אנפין
-

אוסף ההלכה

- 63 שיעודי בינה**
הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
-
- 65 עטרת המועדים**
שיעורי הגאון רבי עקיבא מדלוב שליט"א שיעורי ספירת העומר
-
- 67 הלכות טהרת כהנים**
הגאון רבי ישראל כהן שליט"א
-
- 69 עומק הפשט**
דיוני הלכה אקטואליים
-
- 73 תוספת שבת**
מעלת השבת וקדושתה בירור הלכה
-
- 75 בירודי הלכה**
אקטואליים מתוך הסוגיות והפוסקים
-
- 79 ברזמו של עולם**
גיליון היוצא מבית ועד לחכמים העוסקים בעניני תפילה
-
- 83 פניני הלכה**
מראשי ורבני החבורות בישיבת מיר
-

אוסף הדעת

- 5 מומגד גרש ירחים**
משלחנו של רבינו הגדול מרן רשכבה"ג הגרי"ג אדלשטיין שליט"א
-
- 7 שיה אמונה**
משולחנו של מרן רשכבה"ג בעל דרך אמונה צוק"ל
-
- 19 חשבתי דרכי**
נקודות אור במשנתו של הגאון הגדול רבי משה שפירא זצ"ל
-
- 21 ואהבת לדעך כמוך**
מאמר יסודי מאת הגה"צ רבי משה חיים שלנגר זצוק"ל
-
- 25 עומק דעת**
הגאון הגדול רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א
-
- 27 ועד ליל שבת**
מאת הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
-
- 30 ובלכתך**
הרב אהרון לוי שליט"א
-
- 31 מחשבות טובות**
מענה לבני הישיבות בנתיבי העליה
-
- 33 תורת המידות**
הרה"ג רבי יונתן אבר שליט"א
-
- 35 עינינו גל**
מאמרי עין לא ראתה
-
- 39 חנוך לנער**
הרה"ג חנוך דרורי שליט"א
-
- 41 אז נדברו**
מחשבות לבני הישיבות
-
- 47 מחשבה קצרה**
ומענה יחזקאל
הרה"ג יחזקאל הרטמן שליט"א
-
- 54 תמצית**
מבחן בדף היומי, תמצית משנה ברורה, מבחן במשנה ברורה ובחפץ חיים ואהבת חסד
-

מערכת 'אוסף גיליונות'
9518479@gmail.com

ראש המערכת:

הרב נתן פלדמן שליט"א

חברי המערכת:

הרב צבי קנול שליט"א
הרב חיים וכסלר שליט"א
הרב משה הכהן שליט"א
הרב יוסף בן יהודה שליט"א
הרב עקיבא יוסף לוי שליט"א
הרב יוסף שלמה בייפוס שליט"א
הרב בנימין יודלביץ שליט"א
הרב אליעזר וייס שליט"א

מבית 'צוף'
הוצאה לאור

נתן פלדמן

אוסף גיליונות מופיע בסיוע
הילכתא- לדעת לחיות כהלכה

ניתן להעביר תרומות וכן לשלם עבור קניית גיליונות
"בעמדות 'נדרים פלוס' או 'קהילות' בחיפוש קופת 'אוסף גיליונות

"וכן בהעברה בנקאית לחשבון 'הילכתא ע"ר

בנק מרכנתיל (17) סניף 734 מספר חשבון 85778

ניתן לקבל קבלה מוכרת במס לפי סעיף 46

על כל תרומה לאוסף גיליונות

(למעט תשלום על פרסום או קניית גיליונות)

תרומה טלפונית בנדרים פלוס: 03-7630543 מס' 1335

תרומה טלפונית בקהילות: 073-2757000 מס' 9641

ניתן להצטרף לרשימת תפוצה לקבלת 'אוסף גיליונות' ושאר גיליונות במייל
יש לשלוח בקשת הצטרפות לכתובת המייל של 'אוסף' ולפעול לפי ההנחיות

ממגד

גרש ירחים

פניני הלכה אגדה ומוסר משלחנו של רבינו הגדול
מון ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

פיקודי ה' ישרים משמחי לב' – אימתי הן
ישרים כשיוצאין מפי ישר

(מדברי מרן שליט"א ע"פ חז"ל בלוקוט
תהלים)

פרשת בהר - בחקותי שנת תשפ"ג לפ"ק (שנה ד') * גליון 137 * עיה"ק ירושת"ו * כתבי תלמידים

שהמלמד תורה לאחרים זוכה שמתגלים לו דברים נעלמים כאלה שלא היה יכול להבינם
לבד, וזו סייעתא דשמיא מיוחדת של הבנה, חוץ ממה שיש לו שם טוב.

ואמנם אם הוא לומד בשביל השם הטוב בודאי לא יהיה לו שם טוב, וכבר אמרו (אבות
א,ג) נגד שמא אבד שמה, שאם הוא מתכוון להתפרסם ורוצה את הפרסום הרי הוא
מתפרסם להפך... אלא ילמד בשביל שצריך ללמד, כדי לעזור לאחרים, ולא בשביל
הפרסום, וממילא יהיה לו שם טוב, וגם זוכה להצלחה בתורה בסייעתא דשמיא יותר
מהטבע.

כל זה הוא אם אכן מלמדים ועוזרים למי שהוא רש בתורה, אבל אם הרש מבקש עזרה
ולא עוזרים לו, על כך מביא המדרש פסוק נוסף במשלי (כב,ב) עשיר ורש נפגשו עושה
כולם ה', ומבאר המדרש: עשיר בתורה רש בתורה, אמר אותו רש לאותו עשיר השני
פרק אחד ולא השנה, אמר לו מה אנא בעי מיתב ומתני יתך במשקין או במאימתי, קרי
ותני עם דכותנא! "עושה כולם ה'" - מי שעשה לזה חכם יכול לעשותו טפש ומי שעשה
לזה טפש יכול לעשותו חכם, ע"כ.

כלומר שאם העשיר בתורה מתעצל ואינו רוצה ללמד, ואומר לרש, וכי אני צריך
להתאמץ ללמד אותך? לך ותלמד עם אחרים שהם שווים איתך, עם חברותך כמון, כי
אני למדן גדול, ועליך להתאמץ וללמוד לבד כמו שאני התאמצתי, ואיני צריך לעזור לך,
אם כך הוא עושה ואינו מלמד, אזי מי שעשאו חכם יכול לעשותו טפש, ואף שהוא כבר
עשיר בתורה יאבד את העשירות.

מפני שעשירות בתורה היא מתנת שמים, והכל צריך סייעתא דשמיא, ואם מן השמים
נותנים לאדם עשירות בתורה, צריך לנצלה ולעשות בה מה שהוא חייב, ומי שיש לו
עשירות בתורה ומחזיקה לעצמו ואינו עושה חסד עם מה שיש לו, הרי הוא מפסיד
את הזכות, ואפילו שכבר היה חכם הוא נעשה טפש ומאבד את החכמה. וכן להפך, מי
עששאו לזה טפש יכול לעשותו חכם, השני שהיה רש בתורה, כיון שהוא רוצה ומבקש
ללמוד, ומשתדל ומתאמץ בזה, יש לו סייעתא דשמיא והוא יצליח בתורה ויהיה למדן.
כך ההשגחה, שאם עושים חסד עם תורה זוכים לתורה, ודברים המכוסים מתגלים לו
בלא תורה, וההיפך ח"ו אפשר להפסיד.

ויש עוד פסוק במשלי (לא,כו) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, ודרשו בגמ'
(סוכה מט,ב) וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא תורה לשמה זו היא
תורה של חסד, שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. איכא דאמרי תורה ללמדה
זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד, עכ"ד הגמרא. והיינו
שיש שני פירושים בגמרא מה נקרא תורת חסד, לפירוש אחד, תורה לשמה זה תורה של
חסד, ולפירוש השני, תורה ללמדה היא תורה של חסד.

והנה תורה לשמה מובן שהיא דרגה אחרת, עם שלמות אחרת לגמרי, ולא רק שהמצוה
היא יותר גדולה, אלא כל התורה היא אחרת, מה שהתורה נותנת שלמות לאדם וכמאמרם
(קידושין לב,ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, זוהי שלמות אחרת לגמרי בתורה
לשמה, וכמו שאמרו בריש פ"ו דאבות כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו',
וביאר הרוח חיים כי דברים הרבה היינו מלבד כל הדברים המפורשים בהמשך המשנה
שם, נוסף לזה יש עוד דברים הרבה שאינם מפורשים "כי אינם דברים המושגים לכתוב
איכותם", אין לנו מושג מה היא השלמות שתורה לשמה נותנת, וזה נקרא תורת חסד
שהיא תורה אחרת.

ועל דרך זה יש לפרש גם בפירוש השני שתורת חסד היא תורה ללמדה, שכל התורה היא
בדרגה אחרת, אם אדם לומד על מנת ללמד, לא רק לעצמו בשביל שהוא יהיה למדן,
אלא בשביל לעזור לאחרים גם כן, אזי יש חסד בתורה שלו, והיא תורה אחרת, "תורת
חסד", תורה של חסד, לא תורה לחוד וחסד לחוד, אלא התורה היא תורה של חסד, וזו
דרגה מיוחדת של תורה!

ולכן למעשה חשוב מאד שמי שיכול לעזור לאלו שצריכים עזרה בתורה, יעזור כפי
יכולתו, וזה מוסף שלמות בתורה, שהיא תורה אחרת לגמרי, וזוכה בזה להצלחה
למעלה מהטבע, שבדברים המכוסים מתגלים לו, ומאיר עיני שניהם ה'.

ואיש כי יקדיש את ביתו

הקדש דבר שאינו שלו ושאינו ברשותו

בב"מ ג,א נסתפקו בשנים האוחזין בטלית והקדישה האחד, האם חל הקדשו משום
דילמא השתא מיהא הא לא תקפה וכתב איש כי יקדיש את ביתו כו' מה ביתו ברשותו
אף כל ברשותו, לאפוקי האי דלא ברשותו.

והתוס' ביארו הצד שיכול להקדישה משום שהשני שתק, וא"כ שתיקתו כהודאה ושוב
נקטי' שהוא של המקדיש וחייל הקדשו, והצד דלא מהני ההקדש פירושו התוס', דכיון
שלא תקפה ממנו לא הוה ליה למצווה, ואין ראייה משתיקתו ולכך לא חייל ההקדש.

[אבל אי נקטי' דשתיקתו כהודאה שוב חשיב ליה להמקדיש כמו שהוא ברשותו וכפקדון
הוא ביד חברו, דהא אודי ליה].

ויש להקשות א"כ מאי מייית' עלה מדרשא ד'מה ביתו ברשותו כו' הא בפשטות האי
דרשא אתיא לאפוקי ממקדיש דבר שהוא שלו ואינו ברשותו, וכדאמר ר' יוחנן בב"ק
(ט,א) שדבר הגזול אין הבעלים יכולים להקדישו אף שלא נתיאשו, לפי שאינו
ברשותו, וכדליקף לה התם מהאי קרא.

והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו'

גדר המכירה בבתי ערי חומה

הב"י (סי' ר"ז) הביא מהאגודה שהנודר לעשות דבר מה ביום ל' יום או זמן אחר ולא
נאנס בתוך הזמן, ובימיו דמישלים זימניה נאנס ולא עשאו, לא מיקרי אונס, והביא ראייה
לדבריו מדין גאולת בית בערי חומה, שזמן גאולתו שנה תמימה ואחר מלאת השנה נחלט
ללוקח, ושנינו שבראשונה היה נטמן הלוקח ביום אחרון של י"ב חדש כדי שיהא חלוט
לו, עד שהתקין הלל שיהא חולש את מעותיו בלשכה, ולמה הוצרך הלל לתקנה זו, הרי
אונס הוא, אלא מוכח דאונס ביום אחרון ל"ש אונס.

ובקצה"ח (סי' נ"ה א') כתב דבלא דין אונס ליום אחרון נמי, וכגון שארעו אונס שלא היה
יכול לפדותו כל השנה, ג"כ אינו חוזר למוכר, ומשום שבית בערי חומה נקנה ללוקח מיד,
אלא שצותה תורה על הנאי שיהא רשות ביד המוכר לפדותו תוך י"ב חדש, וכל שלא
פדאו אפי' ע"ז אונס אין הבית חוזר למוכר יעו"ש.

והנתי"מ השיגו ע"ז, דהא בערכין מוכח שמכירת בתי ערי חומה כהלואה היא, דאמר
התם ריבית גמורה והתורה התיירה, הרי שאי"ז מכירה עכ"פ, אלא שהמכירה תלויה
ועומדת בגאולתו, וא"כ אם ארע אונס שפיר לא נתקיימה המכירה ביד הלוקח.

אכן כדברי הקצה"ח מבואר בריטב"א ב"מ סג. וז"ל והנכון לפרש אמר רבא ריבית הבא
במכר כו', פ' שלא הייה התנאי שאם יביא לו מעותיו תבטל מכירה זוט למפרע והדרי
זו"ז, ד"א לדברי הכל הוי ריבית גמורה, אלא שיהא המכר קיים עד אותה שעה ויחזור
הלוקח וימכרנה למוכר באותן דמים כו' ורבנן סברי דכיון דאין דרך לוקח לעשות כן,
יידה תורה לסוף דעתם דלהלואה גמורה נעשה, ולפיכך אמר הכתוב 'את כספך לא תתן
לו בנשך' ולא אמר לא תלוה בנשך, לרבות מכר כיו"ב שיהא דינו כמלוה, והשתא א"ש
מאי דאמרין התם דבית בבתי ערי חומה להא דמיא כו' עכ"ל, ע"ש.

הרי נקט דהויא מכירה גמורה ע"מ שיוכל לחזור ולקנותה, ומ"מ הוי ריבית כיון שכונתם
להלואה, שישתמש המוכר במעות לזמן.

ונראה להוסיף שבאמת יש כאן צד הלואה, שהרי התנאי שמוכר ע"מ שיוכל לחזור
ולקנותו הוא שאם לא ימכרנו לו בחרה תבטל המכירה למפרע, ונמצאו המעות הלואה
ביד המוכר והלוקח יתחייב בדמי שימוש הקרקע, וככדי שלא לשלם דמי שימוש אלו
ה"ה מוכרח לחזור ולמכור את הקרקע למוכר, נמצא שצד המכר הוא אמצעי להימנע
מתשלום השימוש על צד ההלואה, ומש"ה חשיבא ריבית גמורה.

(שיעורים עמ"ס כתובות)

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו'

תורה של חסד

כפשטו, מדבר הפסוק על גשמיות, שאם אדם נעשה עני וירד מנכסיו, צריכים לעזור
לו בפרנסה, ולהלוות לו כלי ריבית, כמו שכתוב בפסוק שאחריו 'אל תקח מאתו נשך
ותרבית', ומצוה לעזור לו לשקם אותו בגשמיות.

אבל במדרש (ויק"ר לד,ד) מפרש הפסוק על רוחניות, שמי שהוא מן בתורה וצריך עזרה
בתורה, צריכים להחזיק בו ולעזור לו - "והחזקת בו", ומביא על כך המדרש פסוק במשלי
(כט,יג) וראה כל הענין נמצא בקיצור גם בתמורה ט"ז) 'רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני
שניהם ה', ומפרש המדרש - רש זהו רש בתורה, ואיש תככים זה ששונה סדר או שני
סדרים, עמד רש עם איש תככים ואמר לו השני פרק אחד והשנהו, מאיר עיני שניהם
הש' - קנו העולם הזה והעולם הבא, ע"כ.

היינו שרש האמור כאן פירושו עני בתורה, שאינו יודע ללמוד הוא צריך עזרה בלימודו,
ואיש תככים זה אדם שיועד סדר אחד או שני סדרים משניות, שאינו למדן גדול שיועד
את כל התורה, אבל סדר אחד או שניים הוא יודע, ובא הרש ואמר לאיש תככים למדני
פרק אחד, שאתה למדת ואתה יודע משניות ואני לא יודע, ומבקש אני ממך שתלמדני
פרק אחד, והוא עשה לו את הטובה הזאת ולימדו, אזי "מאיר עיני שניהם ה'", ופירש
רש"י (בתמורה שם) מאיר עיני שניהם - שאף הרב צריך עדיין לימוד ומלמדו הקב"ה.
היינו כי הרי הרב יודע רק שני סדרים, וגם בהבנה יש עוד מה להוסיף, וצריך סייעתא
דשמיא לידע ולהבין יותר, וכיון שהוא מלמד את הרש, הקב"ה מאיר עיני שניהם, שהרש
זוכה להבין את מה שלמד, וגם המלמד זוכה שהקב"ה מלמדו.

ומוסיף המדרש שקנו שניהם העולם הזה והעולם הבא, היינו שיש בזה גם עולם הזה,
וכמאמרם (אבות ו,ד) אשריך בעולם הזה, וגם עולם הבא, ושניהם מרוויחים, הרש שלמד
תורה וגם השני שעזר לו בתורה.

וזהו שאמרו (ע"ז להב,ב) עה"פ 'לריש שמניך טובים שמן תורק שמך וגו', למה תלמיד
חכם דומה לצלוחית של פלייטין, מגולה ריחה נודף מכוסה אין ריחה נודף. היינו כמו
שמן בעל ריח טוב, שאם הוא סגור בבקבוק אין בני אדם מריחים את ריחו הטוב, ואם הוא
מגולה אזי הריח נודף וכולם נהנים ממנו. כך מי שמלמד תורה לאחרים, יוצא לו בזה שם
טוב שהוא למדן, 'היינו דכתיב שמן תורק שמך, כשמגלין אותה ומריקין שמנה, כלומר
כשאתה מלמד תורה לתלמידים, אז יצא לך שם' (רש"י שם).

ומוסיפה הגמרא, ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגלין לו, נאמר עלמות אהבון
- קרי ביה עלמות, ופירש רש"י "מתגלין לו מעצמן בלא טורח כשהוא מלמדן", היינו

כעבד ישאף צל

'אם בחקותי תלכו' – רגלי מוליכות אותי לביהמ"ד

שורש כל הברכות - עמל התורה בשלמות

אוהב, אף שלא בכוונה.

אכן, זוהי דרגה גדולה מאד, שתהיה אהבה ותשוקה כזו לתורה, וכיצד מגיעים לאהבת תורה עד כדי כך? צריכים הרגל, להתרגל בתורה, אבל הרי זה עצמו קשה, וכיצד נהיה ההרגל.

ההרגל בתורה - ע"י אהבה ויראה

הדרך היא כמו שהמשיך המדרש שם פירוש נוסף עה"פ חישבתי דרכי: "רב הונא בשם רב אחא אמר חישבתי מתן שכרן של מצוות והפסדן של עבירות, ואשיבה רגלי אל עדותיך", והיינו כלשון המשנה באבות (ב,א) הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, זהו חישבתי דרכי, על ידי חשבונות של שכר ועונש, אהבת השכר ויראת העונש, על ידי זה ואשיבה רגלי אל עדותיך, החלטתי ללכת ללמוד כי עשיתי חשבונות שזה כדאי ומשתלם, בעולם הזה ובעולם הבא.

וביאר המפרשים (עיי' עץ יוסף) שנאמרו כאן שני דרכים: הא' אהבת תורה - תשוקה והרגל, וב' יראת שמים, שאי אפשר להתחיל מאהבת תורה לבד, וצריכים קודם את היראת שמים, מתוך יראה, שהיראה היא כוח חזק מאד, כמו שאמרו (ב"ב י"א) גוף קשה פחד שוברו, ועל ידי היראה מוכרחים ללמוד, ומתוך כך באים גם לאהבת התורה.

וזהו שאמרו (אבות א,ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם, וביאר הרע"ב כי בא התנא ללמדנו שבעבודת ה' צריכים אהבה וגם יראה, מצד אחד יש לעבוד מאהבה, שלא על מנת לקבל פרס, ומצד שני צריכים גם יראה, ויהי מורא שמים עליכם, ושני החלקים נצרכים בעבודת ה', אהבה וגם יראה, וזה בלא זה אינו שייך.

והביא שם מירושלמי סוף ברכות שאמרו: עבוד מאהבה עבוד מיראה. עבוד מאהבה, שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא. עבוד מיראה, שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט, ע"כ. והיינו שבטבע הגוף יש כוחות המתנגדים לעבודת ה', ועלול להתנגד ולבעוט, או לשנוא - שלא יאהב ולא ירגיש טעם בזה, ולכך צריכים לחזק את האהבה וגם את היראה, שאין אוהב שונא, ואין ירא בועט, ובצירוף שני הדברים יראה ואהבה ביחד, זה הכוח והדרך לקיום כל התורה כולה.

ואמנם החידוש בדברי המדרש כאן הוא שדוד המלך אמר זאת, חישבתי דרכי הפסד מצוה כנגד שכרה, למרות שהוא היה בדרגות גבוהות מאד וכפי שאמר (תהלים קט,כב) לבי חלל בקרבי, שכמעט לא היה לו יצר הרע (עי' ב"ב ז,א), אף על פי כן אמר דוד מה הדרך וכיצד הגיע לדרגות הגבוהות הללו? על ידי חשבונות! הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, עם חשבונות של מוסר, זו הדרך.

ובאמת כבר אמרו בגמרא (ברכות לב,ב) ארבעה צריכים חיזוק וכו' ופירש רש"י שיתחזק אדם בהם תמיד ובכל כוחו, "תמיד" - כל אדם צריך את החיזוק, וכפי שלמדו בגמרא שם מיהושע שהקב"ה אמר לו (יהושע א, ז) רק חזק ואמץ מאד, כולם צריכים חיזוק, ואף הגדולים ביותר צריכים חיזוק, כמו יהושע בן נון ודוד המלך.

זו הדרך להגיע להיות עמלים בתורה, על ידי "חישבתי דרכי", יראת שמים עם חשבונות של שכר ועונש, שעל ידי זה מגיעים גם לאהבה, לתשוקה ולהרגל, שתהיה אהבת תורה בדרגה כזו שהרגליים מעצמם ילכו לבית המדרש, וזהו אם בחקותי "תלכו".

פירש רש"י שתהיו עמלים בתורה, כלומר, הדרך לזכות לכל הברכות המובטחות היא על ידי לימוד תורה מתוך עמלות, ועמלות פירושה עם כל הכוחות, אף שלא למעלה מהכוחות שזה יכול להזיק, אבל עם כל הכוחות, זה נקרא 'עמלים בתורה'.

ובזה זוכים לכל הברכות המובטחות בהמשך הפסוקים, תחילה ברכות של עולם הזה ונתתי גשמיכם בעתם וגו' ונתתי שלום בארץ וגו', עד הברכות של ונתתי משכני בתוכם, והתהלכתי בתוכם, ופירש רש"י אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני, רק תהיו יראים ממני, יראת שמים, אבל לא מזדעזעים, עד כדי כך ממש כמו אדם הראשון בגן עדן קודם החטא, כאלו ברכות מובטחות! והתחלה והשורש לכל זה מתחיל מ"אם בחקותי תלכו" שתהיו עמלים בתורה. ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם, פירש רש"י הו עמלים עמלים על מנת לשמור ולקיים, לשמור זה מצוות לא תעשה, ולקיים זה מצוות עשה, וזו דרגה גבוהה ביותר של תורה, הלומד על מנת לעשות (עיי' אבות ד,ה), ובזה זוכים לכל הברכות מעולם הזה ועד גן עדן.

אבל מה הדרך וכיצד מגיעים לזה, להיות עמלים בתורה עם כוונה לשמור ולעשות ולקיים, הרי זה נגד הטבע, והיאך עושים זאת?

רגלי מוליכות אותי - מחמת החשק והרגילות

במדרש בתחילת הפרשה (ויק"ר לה,א) מביא פסוק בתהלים שדוד המלך אמר "חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", מפרש המדרש: אמר דוד, רבש"ע, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הדא הוא דכתיב ואשיבה רגלי אל עדותיך, ע"כ. היינו שדוד המלך היה עושה חשבונות בדרכים להיכן ללכת, לכמה ענייני העוה"ז שהוא צריך לסדר, אך לבסוף הרגליים מעצמם הולכות לבית המדרש, למרות החשבונות שחשב תחילה ללכת לענייני העוה"ז, רגליו הוליכו אותו לבית המדרש, שלא בכוונה. ויש להבין כיצד יתכן דבר כזה, שהוא עושה חשבונות ויוצא לדרך בשביל מטרה שהוא צריך, ולבסוף הוא הולך לבית המדרש.

ובאור החיים כאן בפירושו הב' כתב בזה: "שהיה דוד חושב לעשות ענייניו, ורגליו מוליכות אותו מעצמם אל בית המדרש רוב החפץ והרגילות בדבר, והוא אומרם אם בחקותי תלכו, פירוש הליכתכם מעצמה תהיה אחריה, כמאמר דוד, לרוב החשק והרגילות". והיינו שדבר זה יתכן על ידי "החשק והרגילות", חשק פירושו תשוקה ואהבת התורה, ורגילות זה ההרגל שאדם רגיל ללכת לבית המדרש, ומאחר שזו הדרך שלו שהוא רגיל ללכת בה, הרי זה מצוי אצל בני אדם שלפעמים רגילים ללכת בדרך מסוימת, ומסיחים דעת ממה שהיו צריכים והולכים כפי רגילותם, וכך גם בתורה, שייך שרגליו של אדם יוליכוהו לבית המדרש, על ידי התשוקה וההרגל.

ואף שיש לו ענייני העולם הזה שהוא צריך אותם, וכמו שאמר "חישבתי דרכי" - עם חשבון, לא סתם שאיפות של עולם הזה, אלא בחשבון, אף על פי כן הוא שוכח את החשבונות והולך לבית המדרש. כמו שאמרו בגמרא (עירובין נד,ב) על רבי אלעזר, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי, וקראו עליו הפסוק באהבתה תשגה תמיד, שמתוך אהבת התורה הוא שוכח מכל ענייני העולם הזה ואינו מרגיש בעניינים הגשמיים.

זהו פירוש "בחקותי תלכו", שתהיה אהבת תורה עם הרגל, ועל ידי זה הרגליים מעצמם ילכו לבית המדרש. והרד"ל על המדרש ציין בזה לדברי הגמרא (בסוכה נג,א) שהלל הזקן היה אומר "למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי", והיינו כ"ל, שזה תלוי באהבה, והרגליים ממילא הולכות להיכן שאדם

אבל האם תיפול בלאה"כ דאי לא אודי ליה הרי שוב החצי אינו שלו, ולא חסר רק 'ברשותו', דהא בלא הודאתו נקטי' שיחלוקו והחצי אינו שלו כלל, ועמד בזה מהר"ם שיף (וע"ע בקצה"ח ר"א ג' ועוד אחרונים).

ואמנם נראה, דהא בכל הש"ס כי מית' להאי דרשא ד'מה ביתו ברשותו, [עי' ע"ז סג,א חולין קלט,א תמורה ט,א וכוט,ב] איירי אף על דבר שאינו שלו, ורק בב"ב מייתי לה ר' יוחנן כדרשא מיוחדת לאפוקי דבר שלו שאינו ברשותו, ועל כרחך צ"ל דאף דבר שאינו שלו ממעיט מהקדש דרשא דבעי' דומיא דביתו, ולשון 'אינו ברשותו' נופל שפיר גם על עצם הבעלות כדמצינו בכמה דומתי, והנ' ביאר

0534103168 תדריטונת

דמיתין האי דרשא לענין 'אינו שלו' ולא משום דהכא הוי שלו ואינו ברשותו. ובאמת שגם בב"ק שם איתא להדיא בריש הסוגיא דאף דבר שאינו שלו ממעיט מהקדש מהאי קרא, אלא דשם נקטו הלשון 'מה ביתו שלו אף כל שלו', וזה בכדי להדגיש את ההבדל בין ב' הדרשות ד'שלו' וד'ברשותו', אך בכל הש"ס באה הדרשא ד'ביתו ברשותו' לאפוקי דבר שאינו שלו וכנ"ל.

[ובאמת י"לע למאי איצטריך קרא למעוטי דא"א להקדיש דבר שאינו שלו, וי"ל].

(שיעורי פ"ק דב"מ)

ניתן לקבל את הגיליון במייל: MIMEGED111@GMAIL.COM
 כמו כן לתרומות והנצחות, ולשליחת ד"ת, עובדות והנהגות ממרן שליט"א ניתן לפנות לכתובת הנ"ל.

בפצותי שיח

דבר המערכת

עומדים אנו בימי העומר, העת בה נספו עשרים וארבע אלף תלמידיו של רבי עקיבא, על 'שלא נהגו כבוד זה בזה' (יבמות ס"ב ב'), והפליאה ידועה, מדוע נענשו תלמידי רבי עקיבא בעונש כל כך חמור, על מה שלא נהגו כבוד זה בזה.

מעשה נוסף המוזכר בגמרא, אירע גם הוא בימים אלו שבין פסח לעצרת, וכך נאמר בגמרא (מנחות ס"ח א'): 'יתיב ר"ט וקא קשיא לי מה בין קודם לעומר לקודם שתי הלחם אמר לפניו יהודא בר נחמיל (להלן הגי' ר' יהודא ומשמע שהי' תנא) לא אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט תאמר קודם לשתי הלחם שהותר מכללו אצל הדיוט שתק ר"ט צהבו פניו של ר' יהודא בן נחמיל א"ל ר"ע יהודא יהודא צהבו פניך שהשבת את זקן תמהני אם תאריך ימים, אר"י בר' אלעאי פרס הפסח ה', כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו יהודא בן נחמיל היכן הוא, ואמרו לי נפטר והלך לו'. ר' טרפון שואל שאלה, ומקבל על כך תשובה מר' יהודה בן נחמיה, ר"ט לכאורה שמח מתשובה זו, אלא שר"ע ראה בו בר' יהודה נימה של שמחה, בכך שהשיב תשובה נצחת לר"ט, והפסיר 'תמהני אם תאריך ימים', הפליאה מובנת מאליה... עונש כה נורא על אוירה של זלזול?...

וכך כתב הרב זצוק"ל: 'והנה מלשון הגמ' משמע שר"ט כלל לא הקפיד עליו בזה אדרבה מסתמא שמח שפשט לו קושייתו ורק ר"ע הרגיש בו ששמח מזה וקללו שלא יאריך ימים ויש לתמוה מאי כולי האי שמגיע לו מיתה בשביל זה וכל ישראל יפסידו ת"ח כזה ה' לו להוכיחו ולהזהירו שלא יעשה כן וי"ל דאדרבה בשביל שהי' תנא ואדם גדול ובדאי יהי' ממנהיגי הדור ואלפי תלמידים ילמדו אצלו וכיון שהרגיש בו מדה רעה זו שמתכבד בקלון רבותיו ומדות קשה לעקור חשש שהמדה הזאת תעבור אלפי תלמידיו ויהי' בזה תקלה לדורות ולכן יותר נוח שימות ולא יעביר מדות רעות לתלמידיו וכו' (ארחות יושר, ערך חינוך, ראה שם את יסוד הדברים ממרנא החז"א זצוק"לה"ה).

ע"ד זה שמענו מבנו של הרב זצוק"ל, הגרי"ש שליט"א, שהיה אפשר לומר את הדברים גם על תלמידי רבי עקיבא, דוודאי הם לא עשו עבירה גדולה, שהיו ראויים בה למיתה, אלא שתלמידים אלו היו עתידים להיות ממשיכי מסורת התורה לאחר שנים, כפי שהתקיים בהם בחמישה התלמידים הנותרים, ואלו העתידים להיות מורי דרך, והם אינם נוהגים כבוד זה בזה לפי דרגתם, יש לחוש שתקלה כזו תעבור לדורות, ולכן נספו כולם...

סגולת הימים, וכפי שגם נודע מבעלי המוסר, ראויה יותר מתמיד, לתיקון המדות, ונהיגת כבוד זה בזה, גם בין אדם לחבירו, וגם כל איש בביתו ובחיק משפחתו, וכבר יסד הרב זצוק"ל (שם, בשם הירושלמי) בני אדם לומדים מהדברים הרעים ולא מהדברים הטובים.

בגליון זה עסקנו בענייני ימי התקופה, תקופת העומר, וכללנו בהם גם עניינים הנוגעים לל"ג בעומר, בהם מכתבי תורה של הרב זצוק"ל במה שהוסיף על דברי אביו מרן ה'קהילות יעקב' זללה"ה, והנהגותיהם של מרן ה'חזון איש' עם מרן ה'קהילות יעקב' זללה"ה.

שוב נשגור ברכת ישר כח לכל הלומדים הטורחים ומגיבים על הגליונות, הערותיהם והארותיהם מסייעות בידינו אנו. ונחזור על הראשונות כי נשמח מאד לקבל עוד הערות והארות והצעות לשיפור בדוא"ל המערכת.

נישא תפלה לא-ל גומל עלינו כי לא תצא תקלה ומכשול ח"ו מתחת ידינו, ותהי' ידנו אמונה לשוח בשיח אמונה, ויהא רעוא שדפי הגליון שכבר מתקבלים בשקיקה בכל תפוצות ישראל, יוסיפו להעביר מתורת הרב זצ"ל ונזכה במהרה לגאולה השלימה.

המערכת

תורת שיח

ליקוטים מתורת הרב זצוק"ל

בענין העץ חרובין דרשב"י אם היה חייב בערלה

כתב הרמב"ם: 'העולה מאליו במקום טרשים פטור. אפלו הנוטע במקום שאינו ישוב פטור. והוא שלא יהיה עושה כדי טפול שמטפל בפירותיו עד שמביאן לישוב. אבל אם היה עושה כדי טפולו חייב בערלה.'

העולה מאליו במקום טרשים. ראיתי מקשים איך אכל רשב"י מעץ החרוב שנברא לו במערה (שבת ל"ג ב') הא הוה ערלה ולפ"ד רבנו דהעולה מאליו ברה"ר פטור א"ש דהמערה לא היתה שלהם ולא זכו בה נמצא העץ הפקר וכל הקודם ליקח מפירותיו זכה והוה כעלה מאליו ברה"ר דפטור אבל להחולקים על רבנו יל"ע בזה וי"ל דכאן הוה כעלה במקום טרשים שאין

דרך בנ"א לזרוע ואף על גב דמרן כתב דהטעם משום שאין דרך בנ"א ליטפל בו להביא פירותיו לישוב והוה כאין עומד למאכל וכאן הרי נברא בשביל אכילתם מ"מ כיון דאין דרך בנ"א ליטפל בו אפי' אם הוא יטפל בו ויביא פירותיו לעיר ויאכלם או יאכלם שם מ"מ לא מקרי עץ מאכל כיון שאין דרך לאכול פירות עץ כזה אף האוכלן בטלה דעתו וא"כ ה"נ כיון שאילו לא היו במקום סכנה לא היו אוכלים פירותיו אלא משום פקו"נ היו מוכרחים לאכול מזה לא נעשה עי"ז לעץ מאכל דהוי כבטלה דעתם ומסתמא לא נברא להם רק מה שהוה צריכים לצורך פרנסתם ועי"ל דעץ שנברא בנס אין בו כלל ערלה דהוי כאילו הועבר בגושו מחו"ל דאמר' בירו' פ"א דערלה ה"א דאין בו משום המשך בעמוד 2

שיחת התלמידים

עדויות מהקודש פנימה, מבאי ביתו ותלמידיו של הרב זצוק"ל

מעשי רב, שביבים, פנינים ועובדות, שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' על ידי נכדו ותלמידו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי גדליהו הוניגסברג שליט"א

עומדים אנו בימי העומר, בהם מתאבלים על תלמידי רבי עקיבא, ומתחזקים לנהוג כבוד זה בזה, וכתבנו מעט מן המעט ממה שבידינו אודות הבין אדם לחבירו של הרב, ומידת החסד שהיתה בו כל ימי חייו, ובה היה דבק.

'מי יודע בזכות מה חיים...'

לאחר פטירתו של מרן הסטייפלער זיע"א, אמר יבלחט"א בנו, רבן של ישראל זצ"ל, לבנו, דודי הגרי"ש שליט"א, "אני מרגיש שעכשיו הקב"ה הטיל עלי שני תפקידים, אחד להרגיע את האנשים ואחד לעזור לאנשים לפשוט את הספיקות

המשך בעמוד 4

תורת שיח

ערלת א"י וה"ג הובא בגושי משמים שהרי מיד עשה פירות כעץ ישן וגם אפשר דלא ינק כלל מהאדמה שהרי ה' מקום שאינו ראוי לזריעה ובנס עשה פירות אין זה מקרי יניקה מהארץ ואף על גב דהנס עשה שינקו מהארץ מ"מ כיון שהארץ לא נשתנית ועץ אחר א"א לנטוע שם ורק עץ זה נתן פירות ע"י נס אין זה כדרך יניקה מן הארץ ואין חייב בערלה ומסתמא גם אין פירותיו חייבין במעשר ואין עליהן קדושת שביעית ואין צריך להניח מהן לשו"פ ונראה דמ"ש בירו' יומא פ"ד ה"ד בשעה שבנה שלמה את ביהמ"ק צר כל מיני אילנות לתוכו ובשעה שהיו אלו שבחוץ עושין פירות היו אלו שבפנים עושין פירות נראה דפירות אלו

היו פטורין מתרו"מ ומערלה כיון שצמחו בנס מיהו בבבלי יומא כ"א ב' ל"ט ב' אמר שהיו פירות של זהב ולפ"ז בלא"ה ל"ש בהו תרו"מ ואפשר דגם כונת הירו' כך מיהו הא דאמר בתענית כ"ד א' תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא י"ל דחייבין במעשר כיון שהפירות כבר היו בכחה אלא שעדיין לא הגיע זמנם לצאת והנס רק מיהו יציאתם אפשר דמקרי גידולי קרקע וחייבין במעשר וצ"ע ועמש"כ עוד בפ"ב דתרומות ה"א בבה"ל ד"ה אוכל:

דרך אמונה, פ"י ממע"ש ונטע רבעי ה"ו, ביה"ל ד"ה העולה וכו'

חזון יעקב

הוראות והנהגות מרן החזו"א זללה"ה ומרן רבנו הקהלות יעקב זללה"ה

הלכות ספירת העומר

נוסח ספירת העומר

א. מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] בספירת העומר אומר "בעומר" וחוזר ואומר היום וכו' "לעומר" [לא ה' חוזר על מילת "עומר" בלבד עם "ל" אלא ה' חוזר על כל הספירה מתחילתה].

מרן החזו"א זצוק"ל אומר "בעומר" [ע"י ס' תפ"ט ס"א].

בענין הנהגים לחזור "בעומר" - "לעומר"

ב. אמר לי מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] על שאלתי אחרים שסופרים את העומר אומרים פעם אחת את המספר ומסיימים "לעומר" ואח"כ חוזרים עוד

פעם על המספר ומסיימים "בעומר" ושאלתי מה מהני החזרה הא בדיעבד אם אומר רק את המספר לבד בלי הסיום בעומר או לעומר יצא, [כמבואר בס' תפ"ט מ"ב ס"ק ח'] וענה לי מו"ר היות ומובא בפוסקים דאם לא התבונן במספר שספר לא יצא א"כ מהני החזרה לענין זה דמסתמא בפעם שני מתבונן יותר במספר, ואמרתיו לו שאחרים לא חוזרים על המספר רק אומרים "בעומר" "לעומר"

והוי כעין חזרה בתוך כדי דבור אם הלשון הראשון לא מהני וצחק ולא ענה ע"ז, ומזה ה' נראה לי דדעת' לא ניחא לי מעצה זו.

בפעם אחרת אמר לי מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] שלחזור על המלה דהיינו "בעומר" "לעומר" אין לזה תועלת ואם רוצה לחזור שיספור כל הספירה פעמיים, פעם אחת יסיים "בעומר" או "לעומר" ופעם שני יסיים "לעומר" או "בעומר".

הנשים ספרו ספירת העומר

ג. בבית מו"ר ספרו הנשים ספירת העומר, מו"ר ה' כל לילה מזכיר לזוג' הרבנית ע"ה ולבנותיו ולנכדותיו שיספרו [עיי'ן ס' תפ"ט מ"ב ס"ק ג].

ספה"ע לפני עלינו

ד. מרן החזו"א ומו"ר ספרו לפני עלינו, ובמוצש"ק ספרו לאחר קדושה רבה לפני ויתן לך.

תאריך מכתב בימי הספירה

ה. מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] זצוק"ל כשכתב מכתב בימי הספירה כתב כך וכך למטמונים, אח"כ ראיתי שאין זה כלל ובמכתבים אחרים ראיתי שכתב כך וכך למב".

אמנם במכתבי מרן החזו"א זצוק"ל בימי הספירה ראיתי שכתב תמיד כך וכך למב".

לשיר בימי הספירה

ו. שאלתי את מו"ר אם מותר לשיר בימי הספירה וענה לי שלא נמצא איסור רק בחצוצרה או כלי נגינה אחרים.

סיפר לי הגר"ק שבביתם אסר אביו מו"ר לשיר בימי

הספירה רק בשבת התיר [עיי'ן ס' תצ"ג מ"ב ס"ק ג].

הצצה בים בימי הספירה

ז. שאלתי את מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] אם מותר להתרחץ בים בימי הספירה, וענה לי שלא כתוב לאיסור ואין איסור ומותר, והוסיף לפני כמה שנים טבעו בים כמה בנות מבית יעקב שהתרחצו בימי הספירה ואמרו אז שטבעו בגלל הספירה אבל אין מקור לזה שאסור וכנראה שטבעו בגלל שעדיין לא נפתחה עונת הרחצה ולא היו סדורים לרחצה [כונת קדשו לסדורי בטוחות] ורחצו במקום שאין סדורי רחצה.

ע"פ האריז"ל אין להסתפר בימי הספירה

ח. כתוב בשע"ת ס' תצ"ג ס"ק ס"ח בשם האריז"ל כתבו שלא להסתפר כלל עד ערב חג השבועות ואפ"י אם מזדמן ברית מילה אין להסתפר בכל זמן העומר עכ"ל, שאלתי את מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] זצוק"ל בל"ג בעומר תשמ"ה אם יש מקום להחמיר כהאריז"ל וענה לי אני יודע שהיו מדקדקים גמורים שלא הסתפרו בספירה ולא בל"ג בעומר רק בערב שבועות וחזר ע"ז כמה פעמים באמצע אמר לי תראה מה שכתב במ"ב, ואח"כ חזר עוד פעמיים ואמר כנ"ל.

תספורת לילדים בגיל שלש

ט. מו"ר סיפר לי שבאים אליו עם ילדים בגיל שלש שיספרם קצת שערות לעשות להם פאות ומאד רוגז על זה ואמר לי שמי שבא עם בקשה כזו מגרשו, ואמרתיו למו"ר שזה מנהג של חסידים וענה לי שזה מנהג של ספרדים.

י. ספר לי הגר"ק שליט"א ששאלו את אביו מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] בנוגע אם לספר ילד בהגיעו לגיל שלש ולעשות לו פאות אמר מו"ר שזה רק מנהג ירושלים לספרו בהגיעו לגיל שלש ואפשר גם לפני כן.

נכדי מו"ר מספרים אותם לאחר גיל שנתיים בטרם מלאות להם שלש שנים ובלי כל מאורע מיוחד.

אכילת מצות בפסח שני

יא. מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] זצוק"ל ה' אוכל בפסח שני [י"ד אייר] בסעודת צהרים מצות עבודת יד שהשאר מפסח, ה' מעבירים לפני כן על האש מחשש מילב"ם [תולעים קטנים].

ספר לי נכדו שמו"ר ה' מספר בפסח שני את הספור הבא: בעיר פינסק החסידים עשו סעודה בפסח שני ואכלו מצות ספרו את הדבר לגאון ר' אלעזר משה הורביץ זצ"ל ששמש כרבה של העיר אמר הגרא"מ ז"ל מי שה' טמא עושה פסח שני כששמעו החסידים מה שאמר רב העיר באו אליו בתרעומת שהעליבם כטמאים אמר להם א"כ הייתם בדרך רחוקה.

אמר לי הגר"ק (שליט"א) [זצוק"ל] [זצוק"ל] שמרן החזו"א זצוק"ל לא אכל מצות בפסח שני ודעתו לא היתה נוחה מזה שאוכלים ואמר שמוסיפים מצוה לא כתובה.

מלוקט מתוך ארחות רבינו החדש, חלק ב', עמ' ק"י ואילך

וידעית דבר זה מי"ע, ונתקן ח"א י"ב א' פקדא תליתאה לטינדע דאית אלקא כ"ו וליחדי לי כ"ו ורבנו בספר המצות פ"ע ב' הביא דאמרינן במדרש מצות יחוד ולי"ם לשון זה וע"י איכ"ר פ"ג ס"י ז' ופי'חדי"ם שמו סתי פעמים ביום ואומרים שמע כ"ו ובתנחומא לך ס"י א' ביחוד השם ויקרא שמע כ"ו וע"י ונתקן יתרו צ"א א' ושם ר"ע ב' לפנדע דאית דין כ"ו.

שיח יעקב

מכתבי מרן רבנו הקהלות יעקב זללה"ה ובנו הרב זצוק"ל

דהלכתא כמד"א הרהור לאו כדבור לענין ק"ש ותפלה וכמש"כ הרא"ש ז"ל בשמו בסוגיא דהרהור כדבור אבל לרבינו יונה ז"ל הרי א"ש בלא"ה כמשנ"ל לעיל משום דהוי כמו דנתכין בהדיא שלא לצאת.

עו"ל קצת לענין קושייתנו דלמד"א הרהור כדבור דמי כיון דלא משכח"ל עשיית הברכה אלא לאחר המצוה א"צ בזה עובר לעשייתן דומיא דטבילת גר ע"י פסחים ז' ב'.

מכת"ק, וחלקו נדפס בכתבי קה"י החדשים ברכות ס' ב'

בענין ספירת העומר - למד"א הרהור כדיבור דמי
בעה"י בענין ספירת העומר

יש לעיין למד"א בברכות ד"כ דהרהור כדיבור דמי א"כ היכי משכח"ל שיברך אדם על ספירת העומר והרי כבר נתקיימה המצוה בהרהור שהרהור מקודם איזו ספירה היום ולדעת הט"ז [ס' תפ"ט סק"ח] אסור לברך על ספיה"ע טרם שיודע איזו ספירה הוא וא"כ כבר יצא יד"ח בהרהור ואגן בעינין שתה"י הברכה עובר לעשייתן.

וי"ל בזה דלמד"א מצות צריכות כוונה הא א"ש דהרהור דמקודם ברכה לא ה"י לשם מצוה ורק למד"א מצות א"צ כוונה הוא דשייך להקשות כנ"ל, אבל כבר כתבו בתר"י ז"ל ברכות ד"ב בשם ר"ש ז"ל דבמתכין להדיא שלא לצאת בו אינו יוצא לכו"ע והכא הא בודאי מתכין שהמצוה תה"י אח"כ בהספירה שבפה והו"ל כמתכין שלא לצאת עד שיספור בפיו וא"ש.

ובאמת שיש לדון דגם למד"א מצוות אצ"כ זהו במצוה מעשיות או עכ"פ בדיבור אבל במחשבה דקלישא לכו"ע אין זה נחשב כמעשה קיום מצוה אא"כ עשאה לשם מצוה, וארוחנא בזה ליישב מה שתמה השאג"א ס"ו ו' על השג"ג שפסק הרהור כדיבור דמי לענין ק"ש וברכות ואילו גבי שבת פסק דדיבור אסור הרהור מותר דלהנ"ל ניחא דדוקא כשעשה הרהור לשם דיבור מחשב כדבור משא"כ בשבת שמהרהר בצרכיו אבל לא לשם שתחשב כדבור, אולם רבינו יונה ז"ל לא מחלק בהכי שהרי הוכיח מהא דהרהור מותר בשבת

הרב זצוק"ל הביא אביו מרן רבנו הקהלות יעקב זללה"ה תירוץ נוסף לקושיא זו, וז"ל:

'...עפמש"כ אאמו"ר {שליט"א} זצ"ל בקה"י ח"א סי' ד' ליישב קו' רעק"א שהק' לעיל דבעי רבינא אי נשים מוציאות אנשים בברהמ"ז תיפול דרבינא ס"ל הכא הרהור כדבור וא"כ אף אם אינן מוציאות יוצאין ע"י הרהור דכיון דשמע לא סגי דלא הרהור ות' דתרי עניני הרהור יש שאם מהרהר כל תיבה בפ"ע בזה אמר' דהרהור כדבור אבל יש הרהור מעין רא"י שיכול לראות כמה תיבות בב"א וזהו ענין שמיעה כגון שרואה התיבות והרהור כזה אינו כדבור [ועד"ז שמעתי ממנו ליישב הקו' דבספירת העומר צריך לדעת קודם כמה יספור וקשה א"כ להרמב"ם שפוסק הרהור כדבור כבר יצא ואיך מברך ות' שהרהור זה שאין מהרהר התיבות רק שיודע שהיום כו"כ אינו כדבור וזה דומה לרואה בנין שאין מהרהר תיבת בנין אלא רואהו] ...'

שיח השדה ח"ג, ברכות כ'

גנזי הדעת

תשובות הרב זצוק"ל מגנזי מכון 'דעת נושה' בענין 'במוצאי שביעית בן דוד בא'

בענין תפילה ועשיית מצוות על יד ציון הרשב"י

שאלה. האם צריך לכסות הציציות כשנכנסים בתוך ד' אמות של קברו של רבי שמעון בר יוחאי משום לועג לרש. תשובה. אם נכון ששם הקבר יש לזוהר'.

1 שמעתי מרבינו (שליט"א) [זצוק"ל] דגם אם מקום הקבר הוא למטה ויש הפסק ביניהם אם הציון למעלה כנגד הקבר למטה חשיב מקום הקבר ויש לזוהר, דכיון שמשמש כציון לקבר ומטמא סביבותיו שייך לועג לרש בתוך ד' אמות של הציון אף שהמת עצמו מקום קבורתו עמוק הרבה ורחוק משם יותר מד' אמות, ושאלתי לרבינו דמה ההיתר להתפלל שם תוך ד' אמות הא מבואר בשו"ע ס' ע"א ס"ז דאסור לקרות ק"ש תוך ד"א של מת או בבית הקברות ועי' במ"ב שם סקט"ו דה"ה שאסור לומר שם קדיש ושאר דברי קדושה ומשום דהוי לועג לרש, והשיב: **דאין היתר**, עכ"ד.

ברם יעויין בהעמק שאלה פ' חיי שרה שאילתא י"ד סק"ה שכתב ליישב מה שנהגו להקל לומר קדיש סמוך לקבר ממש דהטעם הוא לפי שנהגו להעמיק הקבר יותר מעשרה טפחים והוי רשות אחרת, ובזמן הגמ' היה המנהג שלא להעמיק הקבר כמש"כ התוס' מו"ק דף ה' ב' ד"ה מנפח ע"ש.

ועי' בשו"ת וישב הים ח"א ס' ט"ז דמייתי מהשדי חמד מערכת אבילות אות קי"ד קט"ו שפקפק בזה ולא רצה לסמוך ע"ז למעשה, וכ' שם דמצא עוד צד לפקפק על חידוש העמק שאלה עפ"י דברי הרב שתילי זיתים ס' כ"ג סק"ג שהביא מהמקובלים שקפידת לועג לרש הוא כלפי נפשות המתים הנמצאים למעלה מהקברות [והובא בכף החיים ס' כ"ג אות א'], ואכן כן מפורש בכתבי האר"י ז"ל בכמה דוכתי עין חיים שער טנת"א פ"ה ושער המצות פ' ויחי שיש מבחינות נפש המת החונים על הציון ע"ש, וא"כ הגם שגוף המת קבור באדמה למטה מעשרה עדיין שייך לאסור מפאת הנפש החונה ע"ג הקבר עד שירחיק ד' אמות עכ"ד, וזה כדברי רבינו (שליט"א) [זצוק"ל] דכל שמשמש ציון לקבר שייך לועג לרש.

ועיויין בבי"י יו"ד סי' שד"מ דמייתי מהרמ"ה דכשעושה ליקרא דשכבי ליכא משום לועג לרש וכ' בשם מהר"י אבוהב שע"ז סמכו לומר פסוקים ודרשה בבית הקברות ושכן המנהג וכן פסק בשו"ע שם ס"ז. [ובשדי חמד שם מייתי מס' דרכי שלום דמה"ט מתפללים על קברות צדיקים דמה שמחשיבים מקום קבורתם כמקום קדוש להתפלל לאלקינו בעל הרחמים זהו כבודו ע"ש].

שיחת התלמידים

אמרה לי הרבנית ע"ה, החלטנו יחד כדי שתהיה לנו הזכות באופן מושלם שכל הכסף שיכנס מהספר הזה מוקדש לצדקה.

'מרגיש שזה מחזק את השואלים'

הרב זצ"ל אמר לי כמה פעמים שכתוב בראשונים שלא נברא האדם אלא להיטיב עם הבריות.

פעם אמר לי כי אחת הסיבות שענה כל השנים למכתבים, מדובר היה במכתבים רבים, כל יום קופסת קרטון של נעליים גדושה במכתבים וכל מכתב כמה נושאים, היו גם מאה מכתבים ביום והקדיש לכך זמן רב אף על חשבון הספרים שכתב, וכל זאת למה? אמר לי הרב זצ"ל, מכמה סיבות ואחת מהן כי מרגיש שיש אברכים ובחורים שמחזק אותם המכתב מהרב זצ"ל.

הרב זצ"ל אף היה זוכר את כל הפרטים ומחשיב מאוד את הכותבים. כשהיה פוגש אנשים בבריתות והיו אומרים לו, אני נכד של פלוני ואני אבא של פלוני, היה מפרגן ואומר, "הוא כתב לי מכתב, הוא כותב מצוין". ככלל, תמיד מחפש הרב זצ"ל לומר מילה טובה, לעודד ולחזק, וזו הייתה אחת הדרכים שלו לעשות זאת.

'נכון, זה מה שאני מתפלל עכשיו'...

אחד מהדברים הנדירים שזכיתי לראות, היה זה בתקופת מגיפת

הקורונה, לצערנו, באותם הימים היה זרם בלתי פוסק של טלפונים לקבל ברכה מהרב זצ"ל על חולי קורונה, אחד קיבל את המחלה הזו מאוד קשה, אחר על סף הנשמה ועוד ועוד, זו תקופה מאוד קשה, אני לא זוכר תקופה כל כך קשה ועמוסה של חולי קורונה, ד' ירחם.

בליל שישי, הרב זצ"ל היה ער ועסק בלימודו כל הלילה עד לתפילת הנץ. לאחר תפילת שחרית הרב התעייף

ונשכב מעט לנוח. פתאום אחרי זמן קצר הרב מתעורר ומבקש: "תביא לי תהילים למיטה". אמרתי להרב, סבא נח קצת עכשיו... אמר לי הרב: "בבקשה תביא לי תהילים למיטה".

הרב זצ"ל היה רגיל לומר כל יום פרק תהילים, בסדרי 'החובות', חשבתי אולי כעת מעוניין לומר את הפרק היומי. אך לא: הרב זצ"ל פותח את ה'יהי רצון' לפני אמירת התהילים ומתחיל לומר את כל התהילים פרק אחרי פרק כסדר, את כל ספר התהילים! זה דבר לא מצוי ביום רגיל. בעשרת ימי תשובה הרב זצ"ל מקפיד לומר בכל יום את כל ספר התהילים, אך בימות השנה הרגילים זה דבר נדיר.

כשראיתי שהרב זצ"ל מתכוון לומר את כל ספר התהילים, לחשתי באוזני: "סבא, אולי לכוון שתיעקר המגיפה הזו מעל בית ישראל". אמר לי הרב זצ"ל: "נכון, זה מה שאני מתפלל עכשיו".

הגמ"ח של הרב - גמ"ח באר שבע

להרב היה גמ"ח עשרות בשנים, שהיה מלווה לאברכים בכולל חזון

שלהם". הוסיף הרב זצ"ל ברוב ענוותנות: "מה אתה חושב, אדם בא, שואל שאלה עם שני צדדים, וכי אני יודע יותר טוב ממנו? אבל ביחד אני מנסה אותו לפשוט את הספק שלו".

כולנו יודעים עד כמה כל מילה של הרב זצ"ל היתה מרגיעה את העולם כולו ומשפיע בכל תפוצות ישראל.

אצל הרב זצ"ל היה בולט מאוד הנושא של להיטיב חסד. במשך שנים רבות נהג הרב זצ"ל לקבל קהל בקביעות. היה יורד מעליית הגג בביתו מחדר לימודו ומקבל קהל בשעה האחרונה של היום, בטרם פרט למנוחת הלילה. בחורף היה זה בין השעות תשע לעשר ובקיץ בין השעות עשר לאחת עשרה.

מדי ערב, האחראי על קבלת הקהל היה קורא להרב זצ"ל לבוא לקבלת הקהל. באחת הפעמים, תוך כדי שירוד במדרגות הפנימיות בבית, אמר לו הרב זצ"ל: "אין לי כח היום, אבל אני נזכר מה שאבא היה אומר תמיד, מי יודע בזכות מה חיים, חיים אולי בזכות החסד שעושים עם האנשים, וזה נותן לי את הכח".

'קהלות יעקב', 'דרך אמונה', אילת השחר', עדיין אדם לא יודע בזכות מה הוא חי'...

אחד מנכדיו של מרן הסטייפלער זי"ע, אה, היה פעם בעת קבלת קהל אצל סבו, והיה להסטייפלער חום גבוה. הנכד סגר את הדלת שלא

יכנסו אנשים. הסטייפלער אמר לו לפתוח את הדלת, אך הנכד התעקש ואמר: "אני לא מסוגל לעשות כזה עוול לסבא".

חזר הסטייפלער ואמר: "תפתח". הנכד ניסה לשכנעו ואמר, "אני פוחד על הבריאות של סבא". הסטייפלער קם בעצמו ופתח את הדלת.

שאל הנכד את הסטייפלער, מדוע סבא נהג כך? אמר לו רבן של ישראל מרן הסטייפלער זי"ע: "אדם לא יודע בזכות מה הוא חי, אולי זו הזכות".

אצל יבלחט"א בנו, רבן של ישראל זצ"ל, שמענו הרבה פעמים גם כשלא היה לו כח לקבלות קהל שהתבטא: "לא יודעים בזכות מה חיים".

וכי רבותינו הקדושים, מרן הסטייפלער שחיבר את ה'קהילות יעקב', מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל שחיבר את 'אילת השחר' ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שחיבר את 'דרך אמונה', אינם יודעים בזכות מה חיים? אבל בכל אופן, אחרי הכל מה שהם מתבטאים ומחשיבים זו הזכות להיטיב עם השני.

ספר שכל ההכנסות לצדקה

הרבנית הצדקנית מרת בת שבע ע"ה, אמרה לי שכאשר הרב זצ"ל הוציא את חיבורו "ארחות יושר" - זהו ספר מוסר היחיד שהרב זצ"ל חיבר ונתקבל בכל תפוצות ישראל - אמר לרבנית ע"ה, כי לפי הדברים שהגיעו לפתחו השתדל להוציא ספר שייתן מענה לאנשים. ממש חסד עם הדור.

לפליאתי על פשר הענין, ביאר לי הגרי"ש שליט"א: 'כאשר אבא הרגיש שמעט נחלש ואינו בכוחות, העביר אלי את הגמ"ח שאני אנהל אותו

ואמר לי, כתוב באריז"ל שהלווה שלא פורע את החוב לא רק הלווה יורד בגלגול גם המלווה יורד בגלגול, שיוכל להחזיר לו את החוב. בוא נשב ונראה יש כאן הלוואות לא ישנות שאנשים לא החזירו עד היום. איני רוצה בשביל זה לרדת עוד פעם בגלגול שיצטכו להחזיר לי. אבל הגמ"ח הזה, הרי הוא מכספי צדקה. כעת ניקח מהכסף הפרטי שלי ונחזיר עכשיו את כל ההלוואות שאנשים לקחו כל השנים ולא

החזירו. אבל אני עושה תנאי שאם בסופו של דבר יבוא ויחזיר, מגיע לי בחזרה את הכסף, 'היות ועתה הגיע הלוואה אחרי הרבה שנים שכבר שילמתי מכספי פרטי תרשום שהכסף מגיע לנו' סיים הגרי"ש שליט"א את ההסבר.

[בהזמנות שאלתי את הרב אודות דברי האריז"ל הנ"ל: מדוע למלווה מגיע לו כזה עונש לא רק שהלווה ולא החזירו לו עוד מגיע לו כזה עונש? הרב השיב: 'זו שאלה טובה, אבל אולי יש מעט תביעה מדוע לא מחל לו על החוב'...]

בקשת סליחה מיהודי שאולי נפגע

סיפר לי דודי הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: כבר לפני שנים רבות, ותיקי המתפללים בביהמ"ד לדרמן זוכרים, לאחר שהרב זצ"ל היה

עולה לתורה ערך סיבוב בביהמ"ד בדרכו למקומו. במהלך הזמן שנהיה יותר קשה ערך את הסיבוב סביב לבימה.

אירע פעם ויהודי תלמיד חכם שישב שם חש פגיעה כשהעירו לו לקום לרגע. הרב זצ"ל עבר כהרגלו ונראה היה שלא שם לב כלל למתרחש.

בשבת אחר הצהריים קרא הרב זצ"ל לבנו הגאון רבי יצחק שאול שליט"א ואמר, אני רוצה שתבוא איתי למקום עכשיו. כבר לא היה לו קל להרב זצ"ל ללכת מרחק רב ברגל, אך הרב

זצ"ל טרח ללכת עד מקום מגוריו של אותו יהודי ת"ח, עלה לביתו, ביקש סליחתו ואמר שהדבר לא קשור אליו כלל. אותו ת"ח אמר מיד שברור שאין לו שום טענה ח"ו והחל מיד לדבר עם הרב זצ"ל בלימוד.

החלק הזה בסיפור אולי מעט ידוע, אלא שלאחר מכן אמר הרב זצ"ל

איש. יש כמה סיפורים סביב זה, לגמ"ח קראו 'באר שבע', כי הרבנית אמרה שהיא רוצה לזכות לתת את הסכום הראשון לגמ"ח והיא נתנה

מכספה את הסכום הראשון לגמ"ח שמזה נוצר הגמ"ח, וזה היה השם הרשמי בדפים, גמ"ח באר שבע. במשך השנים אנשים הפקידו שם כספים והרב היה עומד על המשמר ביד רמה.

הרב אמר לי שהחזו"א אמר לו שכל בעל הגמ"ח צריך להיות קצת אכזרי כי אחרת הגמ"ח ייסגר תוך זמן קצר. בעיני ראיתי יהודי שהגיע לפני 35 שנה והחזיר כסף לגמ"ח הרב הסתכל עליו ואמר לו

יותר אני לא אלווה לך, החזרת אחרי הזמן. אותו אברך החל להתנצל שהיה אנוס. אמר הרב: 'אין שום בעיה, אדם יכול לאחר אם אינו יכול, אבל צריך להודיע, הייתי צריך לבוא ולומר להתנצל שיש אונס ולא יוכל לפרוע בזמן'.

כיצד התחיל הגמ"ח

הרב סיפר לי שהגמ"ח החל לאחר החתונה שלו, כאברך צעיר. עוד אמר לי: 'תראה אין כל דבר אפשר לראות השגחה פרטית. היה פעם אברך בכולל חזו"א שהיה זקוק להלוואה של כסף מהגמ"ח. באותו היום אחד בא לבקש את ההפקדה שהפקיד. בשביל לתת לו את ההפקדה הייתי מוכרח ללכת לאברך שלקח את הכסף שהיה כה זקוק לו לקחת בחזרה, לא הייתי מסוגל לזה. זה היה סכום גדול אז, אם זוכר נכון היה זה 750 לירות, בסוף בא אחר והפקיד באותו היום את אותו סכום כסף

שהלווייתי לאברך הזה, ממש משמים השגחה פרטית שעזרו לי שלא אצטרך לבקש מהאברך הזה את הכסף'

בסוף הוא החזיר

מעשה נורא ואיום שהייתי עד לו: היה לפני יום אחד שהייתי בוקר עם הרב מגיע יהודי ומחזיר להרב כסף לגמ"ח שאביו היה חייב הרבה שנים. הרב אמר לו: 'תדע לך שכבר עשיתי על זה כמה פרובולים על ההלוואה הזו. כל כך הרבה שנים עברו'

הרב מאוד שמח שאחרי עשרות שנים הלווה

החזיר את הכסף. והנה אני רואה את הרב ניגש לבנו רבי יצחק שאול ואומר לו: 'תראה מישהו עכשיו החזיר הלוואה ישנה שכבר עבר על זה הרבה הרבה שנים, תיקח את הפתק ותרשום שמגיע לנו בחזרה את הכסף הזה'.

לא דרך ארץ שכולם יחכו לי

בערב שבת פרשת כי תצא תשס"ז, הרב זצ"ל הרגיש מאוד לא טוב ולא הצליח לסיים כדרכו לימוד שניים מקרא ואחד תרגום לפני כניסת שבת.

בשבת בבוקר, לאחר הסעודה, אמר לי הרב זצ"ל כי תכנן לסיים שמו"ת לפני הסעודה בבוקר, "אבל אנשים יושבים פה ואוכלים אצלי, כל אלו יחכו לי עכשיו? זה לא דרך ארץ. אין לי ברירה, היום אני חורג ממנהגי ואשלים את שניים מקרא ואחד תרגום אחרי הסעודה בבוקר", וכך היה.

'כל אדם'

זכורני לפני שנים רבות נכנס אחד להרב, שלהרב היו טענות על אותו אחד, והרב קיבלו בסבר פנים יפות באופן מיוחד, כשנשאל הרב לפרש הענין הסביר הרב: 'התנא כתב במשנה הוי מקבל כל אדם בסבר יפנים יפות, כתב כל אדם'.

סבלנותו של הרב

לא ניתן לתאר במילים את גודל סבלנותו של הרב, הן בקבלת קהל בהתייחסו לאנשים, ואף בזמנים שהרב חלש שומע ומשיב

למצקותיהם של אנשים.

מידת הסבלנות של הרבנית ע"ה

באמצע השבעה על הרבנית ע"ה, סיפר הרב לבנו דודי הגרי"ש שליט"א, ש'היה אצלי אחד שאשתו מורה ורוצה לדעת מה ללמד לתלמידות שילמדו מאמא איזה דבר עניתי לו "סבלנות".'

'מעכשיו ולמשך שנה לא אקח אותך לשלום זכר'...

סיפר בן הרב הגראי"ש שליט"א כשהייתה שמחת 'שלום-זכר' היה נוהג ללכת לאחל מזל-טוב ולקח עמו אותנו הבנים, באחת הפעמים ישב לדינו ת"ח אחד ודיבר עם אבא בדברי תורה הוא הקשה על הרמב"ם ותי' ע"י פלפול ארוך ונפלא.

לאחר דקות ארוכות השיב לו הרב יש שם טעות סופר ברמב"ם תראה בדפוסים חדשים שכבר תיקנו את זה.

אחד הבנים לא הצליח לשלוט בעצמו וצחק למראה פניו הנפולות של אותו אדם, שנשאר בפה פתוח, לאחר שיצאנו מהמקום פנה אבא אל אותו בן שצחק ואמר אתה צוחק על אנשים? אתה פוגע? מעכשיו ולמשך שנה לא אקח אותך לשלום זכר אבא עמד בדבריו שנה שלימה הלה בבית בליל שבת, כמובן שהלקח נטמע בו ונצרב בנשמתו.

מצד שני היה פעם שהעניש אותי בטעות לאחר שחשד שעשיתי מעשה מסוים ללא רשות, ולאחר שהעניש אותי התברר לו שהיה זה ברשות האמא הוא הרגיש צורך לפצות אותי על כך לכן קרא לי ואמר בוא אני אצייר לך את המנורה ואכן ישב עמי כחצי שעה, וצייר במתינות את המנורה עם גביעיה כפתוריה ופרחיה באומנות של ממש, בהחלט היה בזה פיצוי הולם.

בן אדם לחבירו של הרב

הרב הגיש משיירי מאכליו, והתנצל לאחד מצד השני של השלחן, כיון שכל פינות שאתה פונה לא יהו אלא לימין לכן לא הבאתי לך.

לבנו תוספת דברים: "יש אנשים ששומרים טינה בלב שנים רבות, אתה יודע על מי זה כתוב, בנביא בעמוס 'ועברתו שמרה נצח', אבל מאז שאני בחור בישיבה אין דבר כזה אצלי, גם אם היה איזה משהו באותו יום כבר הייתי הולך להגיד שאני מוחל, לא שמרתי את זה בכלל".

הוא לא חשב אפילו לספר

סיפר לי חדב"ג, הגאון רבי דוד אפשטיין שליט"א, מראשי ישיבת "תורה בתפארתה": נסעתי עם הרב זצ"ל לירושלים לנחם את הרב מרן הגרי"ש אלישיב צוק"ל בעת שישיב שבעה על הרבנית ע"ה.

לפני שיצאנו לדרך, ניגש אברך בחלון הרכב ואמר להרב זצ"ל שהוא נשוי עשר שנים ועדיין אין לו בן זכר. תוך כדי הדברים הוסיף: בת כבר יש לי, נולדה לפני שלוש שנים ומבקש ברכה לבן. הרב זצ"ל בירכו שיזכה לבן זכר בקרוב.

לאחר שהחלו לנסוע אמר הרב זצ"ל לחתנו הגר"ד אפשטיין שליט"א: "שנים אני מתפלל עליו כל יום שיהיה לו זש"ק ורק עכשיו הוא אומר לי כבדרך אגב שלפני שלוש שנים נולדה לו בת, זה לא ידעתי". הרב זצ"ל זכר את שמו בעל פה וכבר במשך שנים מתפלל עליו והיה לו אכפת שלא ידע שנולדה לו בת ועדיין המשיך להתפלל.

בענין זה יצוין כי פעמים רבות שמביאים להרב זצ"ל שמות לתפילה, אומר: "השם הזה כבר היה אצלי". שמות רבים שמביאים לברכה ולתפילה בפני הרב זצ"ל, הוא זוכרם ומתפלל עליהם.

משמים שילמו לי

סיפר חדב"ג, הגאון רבי דוד אפשטיין שליט"א, מראשי ישיבת "תורה בתפארתה", מעשה מופלא עם הרבה מוסר השכל: לאורך השנים הרב זצ"ל היה מגיע אליו לביתו שלושה חודשים בשנה ללמוד באב תשרי וניסן, ובביה"ז של אב היה מסתגר שם ולומד שם כל היום והיה לו אפילו מפתח של הבית שיוכל לבוא וללמוד שם.

פעם אחת בער"ש חזר מהמקווה וכבר היה עם בגדי שבת ומפתח של הבית שלהם לא היה עליו ולא ידע שהם נסעו לשבת לירושלים לאמא של רבי דוד אפשטיין דפק ודפק ואף אחד לא פתח. השכנים יצאו ולא יכלו לעזור כי לא היה מפתח. במוצאי שבת כשחזרו ראה אותם וסיפר הייתי ולא פתחו, ואמר שהרגיש בזמן שדפק משמים הראו לו על כך שלפעמים סוגר הדלת כשלומד בבית שרוצה שלא יפריעו לו ללמוד וסוגר גם הדלת הפנימית שלא ישמע הדפיקות.

'ראיתי משמים שלא מרוויחים על חשבון חסד עם אנשים'...

עוד זכורני, כאשר הייתה תקופה שהרב היה מקבל קהל כל ערב מסודר בין 10 ל-11 ונכדו ר' אריה שליט"א, היה אחראי לסדר. פעם אחת היה לו אונס ולא יכול היה לבוא. ואמר להרב שלא יוכל לבוא, ולא קבע תורים ולא יהיה קבלת קהל! הרב אמר: 'הו, הרווחתי שעה אוכל ללמוד עוד שעה'

למחרת כשהגיע ר' אריה שמעתי כיצד הרב אומר לו: 'אריה אתה יודע מה שהקב"ה הראה לי, חשבתי שהרווחתי עוד שעה שאין קבלת קהל, בסוף בשעה הזו הרגשתי לא טוב והייתי צריך ללכת לנוח יותר מוקדם וראיתי משמים שלא מרוויחים על חשבון חסד עם אנשים, זה לא שום רווח'.

עד שכל הצבור יטלו ידיהם, ולצבור היה זמן בלתי מוגבל, זה מדבר עם זה, וזה מתעסק בענין נחוץ, ולא היה פעם אחת שהמתין פחות מחמש דקות, ובד"כ היה עשר דקות ואפ"י יותר, והוא יושב על כסאו בסבלנות, ופעמים אף נרדם על מקומו, ולא יזרז ולא גער, ופעם אחת לאחר שסיים הקידוש נכנס אחד ממקורביו שלא שמע הקידוש, ולנגד עיני הרב נוטל גביע, ומסדר את גביעי העיטור [שהרב היה נוהג לעטר הגביע בששה גביעים קטנים], וממלא יין עד שישפך על גדותיו, ועושה קידוש במתינות ובכונה (1), ואז ניגש ליטול ידים, והכל לעיני הרב, והרב ממתין בסבלנות עד שסיים, ואז בצע, ובסוף הסעודה... כיבדו בזימון! הנתפס הדבר?

בערבין (דף ג' ב') מסופר על רבי פרידא שלמד עם תלמידו ארבע מאות פעמים עד שהבין, ואמר לי הרב גם לי היה תלמיד, פליט שואה, שכל דבר שלמדתי אותו הייתי צריך לחזור לו לכל הפחות מאה פעמים (2), וזה הועיל לאותו יום, ולמחרת איני יודע אם זכר... (מגסי הגר"י כהן שליט"א)

לא להתערב

אמר לי דודי הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א: התבוננתי על אבי מורי שליט"א, כל ימי חייו שיהיה בריא עמו"ש, בורח ומתרחק שלא תהיה שום מתיחות עם אף אחד ושלא תהיה שום מריבה עם אף אחד. תמיד דואג הרב זצ"ל גם אם מתעורר משהו הכי קטן, מיד

להשתיק את הכל.

תמיד כשהיו נכנסים לומר להרב זצ"ל דבר מה וגם כאשר הרבנית ע"ה הייתה שואלת על דברים מסוימים של ויכוחים מה לעשות, הרב זצ"ל כסדר תמיד משתיק ואומר: "לא להתערב", ומיד מסדר הכל שלא יהיה שום רושם של מתיחות או מריבה חלילה.

רק לשתוק?

לפני עשרות רבות של שנים הייתה איזו רגישות בנושא מסוים שנגע לכבוד התורה. יהודי נכבד ונמרץ הגיע להרב זצ"ל והפציר: 'הרב יתן לי רשות, אני יכול לטפל בזה ביד קשה וכל הסיפור מיד יסתיים'...

הרב זצ"ל הזדעק: 'חלילה וחס! חלילה וחס! אתה לא תעשה מריבות בינינו, אתה לא תעשה

שום דבר, רק לשתוק! רק לשתוק!

לא יכול להתרכז בתפילה מרוב צער

יהודי שפך את ליבו לפני הרב זצ"ל על צער שעושים לו. הרב שמע הכל. היה זה לפני תפילת מנחה. לאחר התפילה הבחין הגאון רבי יצחק שאול שליט"א שהרב זצ"ל מתפלל שוב תפילת שמונה עשרה.

לאחר התפילה שאל רבי יצחק שאול את הרב, מדוע התפלל שוב שמונה עשרה? אמר הרב זצ"ל: בפעם הראשונה של שמונה עשרה לא יכולתי להתרכז כלום מרוב הצער שהיה לי לשמוע מאותו אדם מה שעובר עליו. לא יכולתי להתרכז בתפילה ולכן התפללתי שוב. להלכה כמובן דבר זה אינו נוגע לכל אחד.

'למה לא? זה חסד'

נדיבי עם הדפיסו דרך אמונה ח"ד הל' שמיטה לחלוקה עבור לומדי הל' שמיטה, שאלתי להרב יש שדופקים בדלת לבקש לקנות דרך אמונה ח"ד האם לומר להם שיש להשיג בחינם? אמר הרב למה לא זה חסד.

חסד!!!

בער"ה תש"פ שאלו להרב מה עדיף להתפלל במנין בר"ה או ביחיד עם חולה ת"ח בבית חולים. השיב הרב חסד!!!

הסבלנות של הרב

שמעתי מהגרנ"ש שפירא שליט"א שלפני כשישים שנה היה אחד שאומר הרבה וורטים בבית הכנסת, ולא היה כ"כ סבלנות לאנשים לשמוע, רק הרב היה שומעו מתחילה עד סוף בסבלנות רבה. וכן היה היו שנים שהיו באים כל שבוע להרב והיה שומע אותם, ואמר שמרחם עליהם ולכן שומע אותם.

הרב היה מיוחד במידותיו

הרב הקדוש נודע בעולם כמיוחד בשקיעותו בתורה, וכיחיד בידיעת כל התורה כולה, אבל יותר מזה היה אחד יחיד ומיוחד במדותיו הטובות, ב"דרך ארץ" שקדמה לתורתו. קנין המדות טובות שפתחו לפניו את הגימין הדקין והשרירים העדינים של סוד החכמה, ובערך כהאי לישראל אמר מרן הגרמ"י לפקוביץ זצ"ל: כולם מכירים את ר' חיים בידיעת התורה שלו, אבל אין מכירים את מדותיו הטובות שהם שהביאו לכזו ידיעת התורה. ועוד סיפר

לי נכדו הג"ר יוסף קורלונסקי שליט"א שהיה נוכח כשאחד שאל את הגרמ"ל מדוע מפליג כ"כ בשבחי הרב, והשיב: משום הנקיות שלו במדות... (מגסי הגר"י כהן שליט"א)

סעודה של שאלות

בכל שבת בבקר היו עולים כשלישים איש לקידושא רבא, ורובם ככולם לא הוזמנו אלא מעצמם עלו, וכל הדרך מבית הכנסת עד שהתיישב על כסאו היו שואלים שאלות זו אחר זו, וכשהתיישב על הכסא ומזג את כוס הקידוש עוד המשיכו

ושאלו, ומשגמר לטעום מהכוס, בעוד מחלקים מהיין למסובים כבר ממשיכים השואלים, ואחר שנטל ידיו עוד המשיכו לשאול כדי שמיד אחר טעימת המוציא ישיב להם, ובעודו אוכל יורים שאלות מקצה הזה של השולחן ומהקצה האחר, מהעומדים ומהיושבים, מלפניו ומלאחוריו, ואחר ברכהמ"ז מלויים אותו וחדרו ושואלים ושואלים, וכך נמשך שבת אחרי שבת, ומעולם לא אמר תנו מנוחה רגע, רק השיב לכולם בסבלנות, אדרבא פעם אמר לנכד אחד תבוא בשבת בבקר, שיש כאן רבים שמדברים בלימוד... (מגסי הגר"י כהן שליט"א)

עבודת המידות כפולה ומכופלת

והעולה על כולנה, שהרב תיכף אחר הקידוש היה נוטל ידיו, וממתין

כמאה בני העלייה לומדי 'שיח התורה' התכנסו בדרכו של הרב זצוק"ל למעמד נרגש של סיום הש"ס בסדר הלימוד של 8 דפי גמרא בכל יום

סיום הירושלמי וקדיש דרבנן בסיום המסכתות בסיום הש"ס אמר בנו של הרב זצוק"ל הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א + משא הדרכה בדרכי קניין הש"ס נשא ראש ישיבת נתיב הדעת הגאון רבי ישראל בונים שרייבר שליט"א + דברי הערכה לבני העלייה לומדי 'שיח התורה' נשא הרב"נ הגה"צ רבי יצחק קולדצקי שליט"א + הדי הערכה והתפעלות נשמעים בעולם התורה לכבודה של תורה, בגודל מעלת בני העלייה הזוכים ללכת בדרכו של רבינו הרב זצוק"ל + בערב פסח החל סדר הלימוד השני של הש"ס במסלול שמונה דף

מעמד נעלה של כבוד התורה התקיים בערב הפסח, לרגל סיום לימוד שרייבר שליט"א, שהפליג בשבחם של כמאה בני העלייה, והדריך אותם

בגודל זכותם וחובתם להמשיך הלאה בדרכו של הרב זצוק"ל, וכפי שזכו להיות על לגיונו של מלך כיושבים ראשונה ב'שיח התורה', כן נדרש מהם שלא לעצור אלא להמשיך ולהוסיף עוד לימודים.

לראשי 'שיח התורה' פנה הגר"ב שרייבר שליט"א בתוך משאו וביקש שהשאלות במבחנים היומיים על שמונת הדפים הנלמדים יהיו קשות יותר... "ואם צריך, אני מוכן לעזור בהכנת השאלות להני גדולי תורה".

שמחה של מצוה המעמד סיום הש"ס ע"י כמאה בני העלייה לומדי 'שיח התורה'

במעמד נשא דברים חיזוק חדב"נ הגה"צ רבי יצחק קולדצקי שליט"א שהביע את התרגשותו, ואמר שחורג מדרכו הרגילה, ומשבח במיוחד את התופעה המדהימה הזו, בה כמאה לומדים זכו ללמוד בשנה החולפת את סדר הלימוד האדיר של שמונה דפי גמרא בכל יום, וזו הזכות האמיתית להמשיך את מפעל חיו של הרב זיע"א שחידש דבר שלא היה מימות משה רבינו, החובות. בדבריו גם הביע את את ההערכה העצומה לשקידה וההחזקה בעץ החיים, בלימוד עצום שכזה, שמונה דפי גמרא

הש"ס במסלול "כדרכו - 8 דף ליום", במפעלי התורה "שיח התורה" שנוסדו לעילוי נשמתו ולהמשך דרכו בקודש של רבינו שמריהו יוסף חיים ב"ר יעקב ישראל זצ"ל קניבסקי זיע"א. המעמד התקיים סביב שולחנות ערוכים ובהשתתפות חתני השמחה ובני משפחותיהם, במעמד בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א, ובהשתתפות בני העלייה מסיימי הש"ס.

במעמד השתתפו כמאה בני העלייה מכל רחבי ארץ הקודש שזכו ללמוד ולסיים את מסכתות הש"ס, וזכו להמשיך בדרכו של הרב זצוק"ל בלימוד חובות אלו בסדר הלימוד המפעים של 8 דפי גמרא בכל יום.

בתחילת המעמד הנרגש, בו ניתן היה לראות ספרי תורה חיים ביום חגם הנעלה, קיימו במקום את סיום הש"ס כעשרה מהלומדים, ואת סיום הירושלמי ואמירת קדיש דרבנן אמר בנו של הרב זצוק"ל הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א.

משא הדרכה בדרכי קניין הש"ס נשא ראש ישיבת נתיב הדעת הגאון רבי ישראל בונים

המסלולים ובפרט הלומדים במסלול 8 דף גמרא בכל יום, כאשר מאז הורם הנזר והוסרה העטרה, ומאז הוקם מפעל 'שיח התורה', ועשרות רבות של בני עלייה לומדים מידי יום את מסלול 'בדרכו' של 8 דפי גמרא בכל יום, חול ושבת ללא הפסק, לצידם של אלפי הלומדים בשאר מסלולי הלימוד ב'שיח התורה'.

הדי הערכה והתפעלות נשמעים בעולם התורה לכבודה של תורה, בגודל מעלת בני העלייה, כשב'שיח התורה' קוראים לקהל חובשי בתי המדרשות, להצטרף ללגיונו של מלך, במסלול 'בדרכו' ההולך לפני המחנה, או לכלל מסלולי הלימוד של 'שיח התורה'. ההצטרפות בטלפון 03-308-5000, או בעמדות 'נדרים פלוס'.

יצוין, כי שמות הזוכים בעשרות ההגרות השבועיות, מתפרסמים מידי שבוע בטלמסר של 'שיח אמונה' ובעמדות 'נדרים פלוס' כשהזכיות מחולקות בבית הרב זצוק"ל ובמוקדים מיוחדים ברחבי הארץ.

דבר יום ביומו. בסיום המעמד התברכו הלומדים על ידי הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א בברכה והצלחה, ושיראו סייעתא דשמיא בעמלם להצליח לעמוד בדרך הלימוד הנשגבה הזו. דברי ברכה מעומקא דליבא נשא רבי ישעיה גראוכר ה"ו שטורה למען לומדי הש"ס ב'שיח התורה'.

כהוקרה והערכה לרגל סיום הש"ס קבלו הלומדים והמסיימים, שי גביע כסף מיוחד מאת מכון 'שיח אמונה', כן התקיימה במקום חלוקת מילגות לזוכים בעשרות ההגרות המתקיימות מידי שבוע על ידי 'שיח התורה'.

פתיחת המסלול השני ללימוד הש"ס

בערב פסח, נפתח המסלול השני ללימוד הש"ס במסלול "בדרכו" 8 דף בכל יום, שהוא גם היום בו היה הרב זצוק"ל פותח את לימוד התורה בסדרי הלימוד שלו.

ב'שיח התורה' מביעים הערכה רבה לאלפי הלומדים בכל

שיח יצחק

מדברי גאב"ד רמת אלחנן מרן הגאון יצחק זילברשטיין שליט"א שליבן מפי גיסו הרב זצ"ל

האם לומר בשבת שבמוצאי שבת יש הדלקה, האם יש בזה משום 'ודבר דבר'

שאלה. האם בל"ג בעומר החל במוצאי שבת, מותר להכריז בשבת אחרי התפילה שהיום בערב בשעה עשר תתקיים ההדלקה ע"י מורינו הרב שליט"א, או שמא יש בזה משום 'ודבר דבר', המבואר בשו"ע (סי' שז ס"א) שאסור לדבר על דבר שאסור לעשותו בשבת [ועי' במשנ"ב שם (סק"א) לגבי דבר מצוה שיש בזה מחלוקת].

תשובה. בשו"ע (סימן שז ס"א) נפסק שאסור לומר בשבת קודש אעשה מלאכה פלונית למחר, ובספר אשל אברהם (בוטשאטש שם ס"א) הסתפק אם מותר לומר על אחרים לשון פלוני יעשה מלאכה פלונית למחר. שהפוסקים לא כתבו על כך ומהגמרא שבת (דף קג ע"א) שכתבה שאסור לומר עשה למחר מלאכה פלונית, משמע קצת דווקא אמירה שגורמת עשיית מלאכה ממש, הגם שתעשה בחול, או על ידי נכרי, אסור, כיון שעל ידי דיבורו נעשה מלאכה מה שאין כן סיפור בעלמא על צלאכה שעתידיה להעשות, בזה צלע"ע.

ואולי כיון שבעיני העולם ההדלקה לכבוד רשב"י נראית כמצוה אולי יש יותר מקום להקל, וצ"ע.

ולכתחילה אילו היה רוצה הגבאי להכריז על ההדלקה היה ראוי שיכריז: "במוצאי שבת בשעה עשר יזמרו כל הקהל יחד 'בר יוחאי'", שהזמר 'בר יוחאי' הוא פיוט קדוש' שחיברו הגאון המקובל רבי שמעון לביא' והוא מלא סודות נפלאים.

הרציתי את הדברים לפני מרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) [זצוק"ל] ולא הסכים, ואמר שמותר להכריז 'במוצאי שבת תהיה הדלקה', מאחר זוהי מצוה ומה שהקהלות יקרב ומרן הגר"ש אלישיב זצ"ל לא הדליקו, הוא משום שהם לא היו צריכים להדלקה, הם למדו והתענגו בדברי רשב"י מעצם הלימוד, אבל אצלנו יש מצוה להתעורר במעשיו של רשב"י, ואפילו באבוקות אש.

מעובד ע"פ ווי העמודים וחשוקיהם, גליון מ"ד, סי' י"ב

ניתן להאזין לשאלות אקטואליות קצרות מתורת גאב"ד רמת אלחנן שליט"א שליבן מפי גיסו הרב זצ"ל, בקו 04-3760582

ההנעשה והמתחדש בעניני דיומא

ישראל בכלל, ובפרט בהיכלי הישיבות הקדושות כספר מוסר המעורר כל לב לתקון המעשים בענינים שונים הנוגעים במיוחד לניסיונות ונסיבות זמנינו, כאשר במסגרת תוכנית "מדובבי שיח" שע"י מכון 'שיח אמונה' לזכרו של הרב זצוק"ל, הספר נלמד בהיכלי הישיבות דבר יום ביומו בהספקים קבועים ובצורה מסודרת.

במעמד הנרגש שהתקיים בלויי כלי שירה וזמרה לכבודה של תורה, נשאו דברים נרגשים על הזכות הגדולה לדובב את שפתותיו של מרן זיע"א ולהתחזק ולהתרומם מאורו הגדול, הגאון הצדיק רבי שמעון גלאי שליט"א שהתבטא בתוך דבריו: "כשיש כל כך הרבה בחורים שלומדים ומתעמקים בדבריו של מרן שר התורה זצ"ל ולומדים מדרכיו, זה וודאי גורם לו ולהקב"ה נחת רוח ושמחה עצומה, אני בטוח שבשמים הוא שמח ממעשיכם".

בנו של מרן זצ"ל הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א נשא דברים במרכז המעמד, וסיפר מעשי הוד מהקודש פנימה, כשהוא מעניק לתלמידי הישיבות הצצה קטנה על דמותו הנשגבת של מרן זיע"א ובפרט על אופן חיבור ספר "ארחות יושר", ועל שקידתו בלימוד המוסר על אף גדלותו העצומה, בדבריו סיפר: "בתקופה בחרותו של מרן זצ"ל, בעת שלמד את המסילת ישרים כתב לעצמו מקורות וצינונים לכל דברי המסילת ישרים מכל חלקי התורה כל החז"לים המדרשים תיקוני הזוהר ספרא דצניעותא וכדו' וכל זה כתב מהזיכרון, כשהיה בחור בישיבה".

ראש ישיבת 'ארחות תורה' הגאון רבי איתמר גרבוו שליט"א אמר בדבריו במעמד: "הדמות של מרן זכותו יגן עלינו היתה ה"אדם כי ימות באהל", אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה, כך הוא היה ולכן הוא זכה שכל הספריי התקבל בכלל ישראל ובפרט הזה שלמדתם בו בקביעות ספר "ארחות יושר" שבכל תפוצות ישראל לומדים בו ושאיכס ואשרי חלקכם שלמדו את הספר הקדוש הזה ועושים כעת סיום ובעז"ה כמו שהמסילת ישרים אומר שאין הדברים נקנים אלא בחזרה בעז"ה נמשיך הלאה והלאה".

כמו כן נשא דברים בגודל המעמד הגאון רבי נחום לבה שליט"א מרבני ישיבת 'ארחות תורה' ו'בית מתתיהו' שעמד על כמה נקודות בחשיבות הלימוד בספר "ארחות יושר" אשר נכתב אחרי מעל שישים שנה של נקיות הדעת ושקיעות בכל חלקי התורה.

בסיום המעמד נשא דברי זכרון, נכדו של מרן זצ"ל, הרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א אשר הרחיב בעובדות מופלאות ומרתקות ממרן זצוק"ל, ועמד

על כך שמרן זצוק"ל שימש כדוגמא לכל מה שכתב ב'ארחות יושר' ודברים אלו היו דרך החיים שלו וזה הדברים שהיו בנפשו כל השנים.

לאחר כלות המעמד עלו לקודש פנימה לביתו של מרן זצ"ל קבוצת נבחרת מתלמידי הישיבות, אותם שהשתתפו בתוכנית במשך זמן ארוך במהלך השנה האחרונה בלי חסרון ימים כלל, וקבלו את ברכתו של בנו של מרן זצ"ל, הגרי"ש קניבסקי שליט"א שאף העניק להם מיין הסיימים שנתר מסיום מסכת שערך מרן זיע"א תקופה קצרה ממש קודם הסתלקותו. יצוין, כי בישיבות נוספות עומדים כעת באמצע מחזור הלימוד בספר 'ארחות יושר' וצפויים לסיימו לקראת חג השבועות.

מעמד נעלה של הוצאת כרך המשניות כלים חלק א', שע"י ארגון המשניות העולמי 'זכרון רבנו חיים', התקיים בבית הרב זצוק"ל, בהשתתפות מרן הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א, גיסו של הרב זצוק"ל מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, חתנו של הרב זצוק"ל מרן הגאון רבי שרגא שטיינמן

שליט"א ובנו של הרב זצוק"ל הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א.

בארגון העולמי 'זכרון רבנו חיים' לומדים בקביעות כ-20,000 ילדי תשב"ר מרחבי הארץ, כאשר בימים אלו מציינים בסיפוק רב את סיום סדר זרעים שנלמדו ע"י רבבות אלפי ילדי התתי"ם בארה"ק ובפתיחת תוכנית מיוחדת ללימוד סדר שהרות בשנים הקרובות הבעל"ט.

בכל שמונה שנות הארגון זכו חברי המכון לשמוע מפי הרב זצוק"ל הדרכה פרטנית על המסכת שילמדו התלמידים באותה שנה, וזכו בימים אלו לברך על המוגמר ולהביא את הכרך החדש על מסכת כלים א' לדפוס ולחלוקה בכלל התתי"ם לטובת הילדים שקבלו על עצמם ללמוד את המשניות לפי סדר לימוד משנתי מיוחד שמחולק להם ע"י הארגון.

לכבוד הוצאת המסכת התקיים מעמד פתיחה מיוחד בבית הרב זצוק"ל, כמו שנהגו בכל השנים בחיי חיתו של הרב זצוק"ל, כשהפעם השריחו את עצמם מרנן ורבנן שליט"א להגיע למעמד המיוחד ולעילוי נשמתו של הרב זצוק"ל.

במעמד נשאו דברים מרן הגרמ"צ ברגמן שליט"א שהזכיר את דברי מרן בעל האבי עזרי זצוק"ל שתמיד היה אומר לו כשתכפו צרות על כלל ישראל שהעצה היחידה לשים תריס בפני הפורענות הוא חיזוק בלימוד התורה. לאחר מכן נשא דברים מרן הגר"י זלברשטיין שליט"א שהעיד על מעשה בחולה שביזה תלמיד חכם ולאחר מכן הדפיס את ספריו ונרפא. לאחר מכן נשא דברים מרן הגר"ש שטיינמן שליט"א שהדגיש בדבריו על החשיבות של הכינוס לצורך חיזוק בלימוד התורה כמ"כ אז נדברו יריא' ה', וכן נכדו של הרב זצוק"ל הגר"ג הוניגסברג שליט"א שזכה לשמש אותו וליצוק מים על ידיו שנים רבות.

את המעמד חתם בנו של הרב זצוק"ל הגרי"ש קניבסקי שליט"א שציין שעוד בחיי אביו זצוק"ל הארגון גרם לו הנאה רבה מאוד, וכל פעם מחדש התרגש מאוד לראות אלפי ילדים בקיאים במשניות מסדר הזרעים, הגרי"ש שליט"א סיפר שכשהיו ילדים ואביהם הרב זצוק"ל למד איתם את משניות מסכת כלים ביקש לחפש אחרי ספר עם ציורים כדי שיוכל להסביר להם את כל אופני וסוגי הכלים מזמן המשנה. הגרי"ש שליט"א סיים בכך שבוודאי אבא זצוק"ל מלא הכרת הטוב לכל מי שעוזר בקיום צוואתו שרצונו שהילדים ימשיכו עם סדר שהרות ובהחזקת הארגון הקדוש 'זכרון רבנו חיים'.

מעמד מרומם למאות מבני הישיבות משתתפי תוכנית "מדובבי שיח" בסיום הלימוד בספר 'ארחות יושר', כאשר בחלוף השנה להסתלקותו בסערה השמימה של הרב זצוק"ל ובסיומו של זמן חורף, נתאספו ובאו להיכל בית המדרש 'לדרמן', מאות בני עליה מהישיבות הקדושות 'בית מדרש עליון' 'ארחות תורה' 'משכנת התורה' ומישיבת 'משכן התלמוד לצעירים', בשבת אחים מופלא, למעמד מרומם ונרגש לרגל סיום הלימוד בספר 'ארחות יושר', ספרו של מרן זצ"ל שנכתב מתמצית לבו הטהור, ונתקבל בקרב תפוצות

מה נהדר

מראות הוד משולחנו של הרב זצוק"ל בימים אלו

מעמד סיום הש"ס שנלמד על ידי תלמידי ישיבת ארחות תורה לע"נ הרב זצוק"ל התקיים בשלהי זמן החורף בראשות ראשי הישיבה שליט"א. בסיום הש"ס כובד בנו של הרב זצוק"ל הגר"ש קניבסקי שליט"א שאף נשא דברים מיוחדים בהם העיד על דרך הלימוד של אביו הרב זצוק"ל

מעמד סיום הש"ס שנלמד על ידי תלמידי ישיבת פוניבז' לצעירים לע"נ הרב זצוק"ל התקיים בשלהי זמן החורף בראשות ראשי הישיבה שליט"א. בסיום הש"ס כובד בנו של הרב זצוק"ל הגר"ש קניבסקי שליט"א

תלמידי ישיבת 'ארחות יושר' נגיעו לבית הרב זצוק"ל, וקיימו את מעמד הסיומים בראשות בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א, כלשאחר מכן כל המסיימים זכו לקבל שי מיוחד

מעמד נעלה התקיים בבית הרב זצוק"ל בהתכנסות חברי ורבני מכון 'דרך אמונה' לשמוע דברי חיזוק והדרכה מפי בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א ש עודד אותם בהמשך ייסוד השיעורים בתורתו של הרב זצוק"ל

תלמידי ת"ת 'דרך תבונה' מרמות בירושלים הגיעו לבית הרב זצוק"ל לבחינה ושמיעת דברי ברכה מפי בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

תלמידי ת"ת 'עטרת שלמה' מטלז סטון הגיעו לבית הרב זצוק"ל לבחינה ושמיעת דברי ברכה מפי בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

חשבת דרכי

נקודות אור ע"פ משנת הגר"מ שפירא זצוק"ל

פרשת בהר בחקתי ענייני תפילה | גליון מס' 242

לעילוי נשמת האשה בלה בת ר' מנחם הלל לוי ע"ה

מאלקינו לאלקי אבותינו – שתי מערכות של גילוי מדותיו יתברך

להחזיק, זה לא שייך, רוב פורענות, רוב דין, איננו יכולים להכיל. עתה, אברהם ויצחק היו חסד שלם ודין שלם, זה 'אבותינו', אכן, אנחנו חיים במערכות שהן יותר נמוכות, זה נקרא נצח והוד.

הגאון, בסוף ספרא דצניעותא, [בפרק הנקרא סוד הצמצום] מפרש שם את המידות. ומביא שם שהנצח וההוד זה החסד והדין ממוזגים. חסד מעורב עם דין ודין מעורב עם חסד. ושם הוא אומר שהמקור למידה של הקב"ה שהוא נותן עונש לצדיקים כדי לתת להם שכר [וסביביו נשערה מאד] הוא ממידת נצח, וההנהגה שהוא משפיע חסד לרשעים, "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו", היא ממידת הוד. היינו, נצח עושה שחסד יהיה יכול להיות מלוכש בדיון, לכן הקב"ה יכול להכות צדיק בתור מעשה חסד כדי להשלים שכרו, כדי שיוכל לקבל את שכרו בשלימות. ואילו לרשע, הקב"ה משפיע עליו רוב טובה ואותה רוב טובה זה באמת דין נורא ואיום.

וכך, העובדה שיש את עצם ההנהגות האלה, שיש כאן תערובת של שתי מידות, דין נורא בתוך לבוש של חסד וחסד נפלא בתוך לבוש של דין, אלה הם המידות הנקראות נה"י, ואלה הן המידות שהן בידנינו. המידה הזאת הנקראת אלקינו, זה שייך להנהגה הזו הנקראת הנהגת נה"י, זו ההנהגה השייכת אלינו. אלקינו, היינו אלינו, לנו. איתנו מתנהגים בהנהגה ממוזגת. הנהגה שהיא לא חסד בשלימות ולא דין בשלימות, כי אנחנו לא מסוגלים לקבל אותם, אבל אברהם ויצחק, אברהם היה החסד באופן שהעולם לא יכול לשאת אותו, ויצחק היה דין באופן שהעולם לא יכול לשאת אותו.

אפרו של יצחק – יצחק זה דין שהעולם לא יכול לסבול

יצחק היה דין. יצחק מאז העקידה היה אפר, וכך היא לשון חז"ל בכמה מקומות [בבבלי בירושלמי ובמדרשים], וכפי שמביא רש"י בפרשת בחקתי (ויקרא כ"ו מ"ב) "ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק, אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח", וכך גם בגמרא בזבחים (ס"ב ע"א) כתוב שהם לא ידעו איפה בדיוק מקום המזבח, ואז ראו את המקום שאפרו של יצחק צבור. אכן, לכאורה, הרי יצחק מעולם לא נעשה אפר, יצחק האריך ימים ויגוע ויאסף אל עמיו הוא שוכב בשלימות בתוך מערת המכפלה, אם כן מאיפה יש פה אפר.

פירוש הדבר, שיצחק, בעומק הדברים, היה עולה תמימה והוא כן נעשה אפר, אבל כך הוא חי. בווהר כתוב שאת המילה יצחק ניתן להטות כ'קץ חי'. הכונה בקץ חי, שהוא חי בחיים של אחרי הקץ. החיים שיצחק היה חי בעולם הזה אלו חיים אחרי תחיית המתים. לכן הוא האדם היחידי שהקב"ה קרא עליו את שמו בחיים כידוע [רש"י בראשית כ"ח י"ג]. האדם היחידי בכל הבריאה כולה שהקב"ה קרא אלקי יצחק על אדם חי, בזמן שהוא עדיין כאילו בבחירה, שהוא יכול לבחור ברע. לכאורה, איך זה אפשרי, איך הקב"ה יכול להזדהות עם בן אדם שהוא עדיין חי. אף שהוא היה סומא אבל ודאי שלא על כל הסומין הקב"ה קורא את שמו בחייהם. אכן הפירוש בזה, המדובר במי שהוא נקי ומתוקן לגמרי, ובצירוף לכך אין לו היכי תימצוי ואין לו שום פתח של ולא תסורו אחרי עיניכם, אבל הוא צריך להיות מתוקן לגמרי.

עתה, הפירוש באפרו של יצחק, שיצחק היה דבר שהעולם לא היה יכול לשאת אותו, יצחק היה אפר, הוא היה אדם שרוף, אדם שנשרף כבר מהמציאות ההיא של יצחק, נשאר אפר, "פנים חדשות באו לכאן", זה לא אותו דבר, זו לא אותה מציאות. זה נקרא קץ חי, הוא לא חי את החיים של קודם, זה לא האדם ההוא, הוא היה אפר.

יצחק הוא דין כמו שהעולם לא יכול לסבול, הוא נמצא בעולם כמציאות של דין שהעולם לא יכול לשאת אותה, ואברהם הוא מציאות של חסד וגם את הדרגה של חסד של אברהם העולם לא יכול לקבל. כל דרגת החסד של אברהם היתה דרגה שהוא היה מרכבה, כביכול, לשכינתו יתברך לעצם המידה של חסד, 'חסד לאברהם'. אבל אנחנו, במידות שאנחנו נמצאים בהם, זה המידות הממוזגות. וצריך להבין שהכונה בזה בסופו של דבר שהדרגה שלנו היא רק היכי תמצוי כדי להגיע דרך זה לדרגה האמיתית, היינו, כל זמן שאנו לא מגיעים

אלקי אבותינו זה חג"ת ואלקינו זה המדות הממוזגות

את הברכה הראשונה בשמונה עשרה אנו פותחים באלקינו ואלקי אבותינו, את שני הדברים אנו אומרים, גם אלקינו וגם אלקי אבותינו. לאחר מכן אנו אומרים אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, זה פירוט, כל אחד בפני עצמו, אבל קודם לכן אנו אומרים אלקינו ואלקי אבותינו. יש כאן שתי דרגות של חלות אלוקותו עלינו, שתי אופני קשר וחיבור של אלוקותו עלינו, אלקינו, ואלקי אבותינו, ונבאר בזה.

אנו יודעים שלא יתכן שיהיה בעולם חסד נקי, כשהקב"ה משפיע חסד, חסד נקי, חסד בשלימות, אין לנו כלים לקבל אותו, ואנחנו לא יכולים לקבל גם דין שלם. וכפי שאמר חוני המעגל (תענית כ"ג ע"א) "עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות, כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד". לכן אנחנו צריכים לקבל חסד ממוזג, מעורב בדין, ודין מעורב בחסד. אחרת איננו יכולים לקבל. המערכות הנקראות מיוזגים, חיבורים של הנהגות, נמצאות בנה"י.

חסד וגבורה, אלו הן שתי המידות שבהן הקב"ה מנהיג את העולם. כל השפעה והשפעה יש בה השפעה של חסד, אבל יחד עם זאת ההשפעה הזאת מחייבת להגיד די, משום שאם לא יגידו די להשפעה, הרי שכל השפעה תהיה השפעת עליהם רוב טובה והם אינם יכולים לקבל. ואז, כשהקב"ה ישפיע גשם והגשם הזה יהיה בלי די, זה לא טוב.

הגמרא בכמה מקומות דורשת על הפסוק "אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די" "מאי עד בלי די, אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די". לכאורה, הדבר נראה תמוה, למה צריך לדרוש 'בלי די' עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, [יש שאף מקשים שהמילה די הלא אינה שייכת לשפתים, האותיות ד ו' אינם אותיות השפתים, ואם כן השפתים הרי לעולם לא יבלו מלומר דין], למה צריך לשנות את הפשט הפשוט, מדוע לא לבאר שהברכה תגיע עד בלי די. אכן, התירוץ לכך הוא, שהדבר פשוט ש'עד בלי די' זה 'השפעת עליהם רוב טובה', ורחמנא ליצלן, זה המבול. אם אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די, זה יהיה מבול. הברכה, אף שזו השפעה של חסד, לא יכולה להיות עד בלי די. להבנת הדבר עלינו לדעת מהו חסד. חסד נמדד לפי המשפיע, לפי רצונו הטוב של הנותן, לפי טובת ההשפעה, זה פירוש חסד, לעומת הרחמים שהם לפי המקבל. רחמים מתעוררים מתוך שהמקבל זקוק לרחמים, מי שצריך רחמים אז מרחמים עליו. אם אני נותן משום שמישהו צריך לקבל איני עושה זאת משום חסד אלא משום שמישהו חסר את זה, ואז זה רחמים.

כך אנו רואים שחסד זה עם עניים ועם עשירים, אני נותן חסד משום שאני טוב ורוצה להשפיע. איני משפיע משום שחסר לך, אני משפיע משום שאני עוזר לעצמי שאני רוצה להשפיע, אני רוצה לעשות חסד. מה שאין כן רחמים, רחמים מתייחס אל המקבל, למי שהוא שחסר לו משהו.

פה בעולם, החסד לא מתפרש כך. העולם הזה לא סובל חסד נקי, אין בו חסד נקי, בהנהגתו יתברך. לכן, והריקותי לכם ברכה עד בלי די, הכוונה היא עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. כלומר, על כל נקודה נצטרך עוד פעם להגיד די, ואז תהיה עוד פעם ברכה ועוד פעם נצטרך להגיד די. זו הכוונה עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. זה יהיה כל כך טוב, כל כך הרבה השפעה, עד שיצטרכו תמיד להגיד די, ועוד פעם די, ועוד פעם די, ועוד פעם די ועוד פעם די. הכוונה בזה שזו תהיה השפעה עד לגבול יכולת הקיבול שלנו, וכך, הגמרא שואלת מאי עד בלי די, זו סתירה מיניה וביה, ומתמצת, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. תגידו כל כך הרבה די, היינו, זה יגיע עד לגבול של יכולת הקיבול שלכם, עד לשיא.

למדנו, חסד, זה חסד נקי, מעבר לכל הגבולות, בלי גבול ובלי תכלית. אבל הדבר הזה הוא מעבר לכלים שלנו, אנחנו לא מסוגלים לקבל את זה. זה נקרא השפעת עליהם רוב טובה אינם יכולים לקבל. דין, גם אותו איננו יכולים

מעלת אבותינו. כל זמן שאנו לא מגיעים לחסד באמת ולדין באמת, אנחנו לא מגיעים למעלתנו האמתית. המעלה האמתית שלנו היא שניראה כמו אברהם וכמו יצחק. כבר היו בני אדם שהגיעו למצב הזה, ואנחנו בני בניהם. אנחנו מבניהם של אלו שכבר הגיעו למצב הזה. הם הגיעו לכך בעולם הזה, אבל אנחנו נצטרך להגיע למעלה הזו אחרי כל הבירורים.

זה הפירוש אלוקינו ואלקי אבותינו, הכוונה היא שיש כאן שתי הנהגות. עתה, המילה אלוק זה צירוף של דין ביחד עם יחס. זה לא כמו שכתוב אלוקים באופן רגיל, אלא זה אלוקים שמצטרף אל [כלומר, מצטרף אל משהו מסויים]. מידת הדין היא מידה שהיא תמיד פורשת, היא תמיד נפרדת, נבדלת, זה אלוקים. אלוקים, לעולם לא מתייחס אל, אבל אלוקי מתייחס אל. אלוקינו וכן אלוקי אבותינו זה יחד עם התייחסות כביכול של הקב"ה, שייכות של הקב"ה אל. עתה, אנחנו, אלה החיים פה היום, לא נמצאים באותה מערכת כמו האבות. ומשכן, הגילוי של אלוקותו יתברך, היינו גילוי מרכבתו יתברך עלינו, זה גילוי אחר לגמרי מאשר על אבותינו. על אבותינו מתגלים המידות הנקראות חסד וגבורה, ועלינו מתגלים המידות הנקראות נצח והוד. עלינו החסד מתגלה במיזוג והדין מתגלה במיזוג, אבל אין לנו גילוי של החסד בטוהרתו והדין בטוהרתו. אכן, כיון שהתכלית היא שיתגלה עיקר רצונו יתברך, הרי שאלו המידות הן עיקר רצונו יתברך שהן יתגלו, ולא באופן שהוא תולדת 'ראה שאין העולם מתקיים' אלא לעשות חסד לגמרי לגמרי, ולמי שמגיע, לעשות איתו דין לגמרי לגמרי, בשלימות. דין גמור וחסד גמור, דין שלם וחסד שלם, זו כוונתו יתברך, להתגלות בזה.

אלו הן שתי המידות, מה שנקרא אלוקינו ואלקי אבותינו. אלוקינו זה אופן הנהגה איתנו, זו רמה אחת של הנהגה, וזה שונה מאופן ההנהגה של אבותינו, אלוקי אבותינו זו רמה אחרת של הנהגה.

עיקר רצון הבורא הוא בחסד גמור ובדין גמור

באמת, אם אדם מגיע לדרגה שהוא יכול לעמוד בדין שלם זה לא יקרא בשם דין נורא אלא שזה יהיה הכי טוב שרק אפשר להעלות על הדעת. ברגע שאין חסד שמעורב בדין, ואדם יכול לעמוד בזה, האופן שזה נראה, זה כמו רבי עקיבא. אף אחד לא הביין את מה שעשו איתו, מלאכים לא הבינו ואמר לקב"ה זו תורה וזו שכרה, זה דבר שהוא לא בהנהגה של העולם הזה, אף משה רבינו אמר כך כשראה זאת, והקב"ה אמר לו שתוק, כך עלה במחשבה לפני זה סוד אלוקי אבותינו. זה דבר שהוא מֵעֵבֶר. שתוק, כך עלה במחשבה לפני, זה סוד מחשבתו יתברך, זו לא ההנהגה בפועל. ההנהגה בפועל זו הנהגה של נצח והוד במיזוג. אבל כשרואים הנהגה שלא שייכת, בלי שום מיזוג, הנהגה כזו, זו הנהגה שרבי עקיבא מקבל. רבי עקיבא עצמו היה שמח בזה, הוא היה מאושר שלא היה מאושר ממנו. כל ימי הייתי מתאוה מתי יבוא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, שמחת עולם הוא היה שמח.

רצונו של הקב"ה זה גילוי חסד לגמרי וגילוי דין לגמרי, והכל מדובר על חיי העולם הזה. זה לא חייב להתגלות בתוך המסגרת של חיי העולם הזה אבל זה חייב להיות תולדה של אנשי העולם הזה, צריך להגיע להם החסד בשלימות והדין בשלימות. לעתיד לבוא, זה דין גמור אחרי כל הבירורים וגם חסד גמור, אבל בתוך הנהגה של העולם הזה, כאן בהנהגה של היום, הגילוי של מעלת אבותינו זה סוד אלוקי אבותינו. זה סוד הנהגה שהיא יותר גבוהה, במצב של היום זה יותר גבוה מאיתנו. מה שלעתיד לבוא, זה עוד דבר, זה יהיה כך משום שזו אמיתת רצונו, אבל אלוקי אבותינו, הכוונה היא, שהדרגה הזו קיימת בעולם הזה, והכוונה בזה, שהקב"ה מוביל את כל הנהגה של העולם הזה שהיא תגיע לשם, שהיא תגיע לגילוי חסדו יתברך ולגילוי דינו יתברך לגמרי. הקב"ה מוביל את כל הנהגה כולה שזה יתקיים שם. זה סוד אלוקינו ואלקי אבותינו.

באמת, יש לנו דוגמא לכך שאי אפשר לעמוד בדין גמור, כלל ישראל במעמד הר סיני פסקה זוהמתן, ובכל זאת, "ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת". הנה לנו כאן תיאור של אדם שלא חטא, שפסקה זוהמתו לגמרי, הוא נקי לגמרי אבל הוא לא יכול לסבול את האש הגדולה בשום אופן. את ה'מפי הגבורה שמענו' הוא לא יכול לסבול. "דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר אלוקים עמנו פן נמות", למדנו שהנקודה בזה אינה אם אדם חוטא או לא. היינו בזה פעם, כשהיינו במעמד הר סיני ראינו את האש הגדולה הזאת ופחדנו ממנה מאד, אפילו שהיינו בלי שום חטא. זה משהו של השגה. זה מפחיד, זה פחד פחדים, יכול להיות שכאשר רבי עקיבא קיבל את מה שהיה, את הזו תורה וזו שכרה, באהבה ובשמחה, הוא עלה לדרגה שהוא הוציא את עצמו מכלל 'ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת', לכן רבי עקיבא היה שייך באיזה אופן שהוא למעמד הר סיני שהוא של מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו. זה סוד רבי עקיבא בכלל, רבי עקיבא שיכול להגיע למקומות כאלו שאף אחד לא יכול להגיע. במדרש בפרשת חוקת כתוב שדברים שלא נתגלו למשה נתגלו לרבי עקיבא וחבריו.

ונוסיף עוד בזה שהאבות יכלו לעמוד במדה השלימה בלא מיזוג, המכוון בזה, אברהם אבינו, מכיון שהוא מסר את כל עצמו לעשיית רצונו יתברך, אז כל רצונו יתברך לא שייך שיויק לו. מידת החסד השלימה של הקב"ה לא יכולה להזיק לו. הקב"ה השפיע עליו חסד כמו שאף אחד אחר לא יכול לקבל. לא שייך שמישהו יעשה כל כך ולא שייך שמישהו יקבל כל כך. כמוכן שאברהם

אבינו נמצא בתוך המסגרות של העולם הזה, אבל מצד עצמו אברהם אבינו שייך, הוא כלי, לכל החסד כולו. ובאמת שדרך אברהם אבינו מתגלה כל הברכה שהקב"ה משפיע על העולם. כל הברכה שהקב"ה משפיע על העולם זה דרך אברהם כמו שכתוב והיה ברכה, הקב"ה הרי אמר לו את זה בתחילת בחירתו, כשהוא אמר לו לך לך. כל חסדו יתברך לכל חי הולך דרך אברהם.

עניין הברכה שדרך אלוקינו יתברך מלך העולם או

אלקי אבותינו

עתה, אנו מקדימים אלוקינו לאלקי אבותינו משום שלהגיע לדרגה הזו זה רק דרך אלוקינו. זה בעצם הברוך. כמו שאומרים אלוקינו מלך העולם, והכוונה שהמלך העולם צריך להתברך, והאופן הוא ברוך, אלוקינו, מלך העולם, היינו שדרך אלוקינו יהיה מלך העולם, וזה עצם הברכה, שהמידה הנקראת מלך העולם תתברך יותר ויותר. שהיא תתגלה, שיתגלה כבודו בעולם. כך כשאנחנו אומרים אלוקינו ואלקי אבותינו זה הוא הברוך, ברוך אתה ה' אלוקינו ואלקי אבותינו, כלומר, שאנחנו על ידי הברכה נגיע יותר למעלת האבות. [והרי כבר כתוב בתוספות (ברכות מ' ע"ב) שאלקי אבותינו זה במקום מלך העולם, זה חייב להיות כך, כי לולא כן זו ברכה בלי מלכות].

זה מה שנקרא אלוקינו ואלקי אבותינו. יש אלוקינו, ויש אלוקינו ואלקי אבותינו, זה הסוד, הברכה בעצמה מתכוונת לכך. חלות הברכה, הברכה בעצמה, עצם ענינה של הברכה זה להגביה, לרומם לברך, להשפיע יותר שפע באותם דברים שעליהם אנחנו מדברים בברכה, שעליהם חלה הברכה. אלוקי אבותינו זה דוגמת מלך העולם, זה מקביל לזה, כמו שמלך העולם זה דבר שצריך להתברך. זה מה שמתברך על ידי הברכה, הגילוי של ההנהגה של מלך העולם. כך ההנהגה של אלוקי אבותינו מתגלה יותר, וכשהנהגה של אלוקי אבותינו מתגלה יותר, אז מתגלית כביכול עיקר רצונו.

עיקר רצונו של הקב"ה היה באבות. הקב"ה בחר בהם מפני שהם בחרו בו. ואחר שהם בחרו בו לא מפני שהוא בחר בהם, לכן הוא בחר בהם. הבחירה שהקב"ה בחר בהם היא מפני שהם היו ראויים לכך, אבל לא כתובות הסיבות שהוא בחר בהם כדי שזה לא יהיה כאילו אהבה תלויה בדבר. ואחרי שהוא בחר בהם, הוא בחר בהם בחירה כזו שלא תלויה במה שהם עושים. אבל העובדה שזה לא תלוי במה שהם עושים גם היא מגיעה משום שהם נתנו את עצמם לגמרי לקב"ה וזה לא תלוי במה שהוא עושה. לכן האבות הן הן המרכבה. הם מרכבתו יתברך, הם עצם רצונו.

[דוד המלך הצטרף אליהם, הבחירה בדוד המלך נקראת 'להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו', הוא לא נהיה מרכבה מצד עצמו, שמו אותו אצל האבות, אבל אילולא היתה בחירה באבות הוא לא היה נהיה מרכבה, ומשה רבינו זה משהו בפני עצמו, בוכות עצמו. משה רבינו עוד היה מלפני אברהם, ואף מלפני המבול, כמו שדורשת הגמרא בחולין (קל"ט ע"ב) "משה מן התורה מנין, בשגם הוא בשר" משם שורשו של משה רבינו. זה נושא גדול בפני עצמו. חז"ל אומרים ש"כי מן המים משיתיהו" זה לא ממי היאור של בתיה בת פרעה אלא מדובר על מי המבול, מדובר פה על "בשגם הוא בשר", מן המים של מי המבול משיתיהו. כך כתוב בספר הזהר, ואין כאן המקום להאריך בכל זה].

עתה, אלוקינו ואלקי אבותינו, זה כמו אלוקינו מלך העולם. זה נקרא ברוך. ברוך, זה נקרא שמתברך מהמקור גילוי כבודו יתברך, שהוא יתגלה בדרגה הנקראת אלוקי אבותינו. דרגה של אלוקי אבותינו זו רמה אחרת, זו דרגה ומציאות אחרת, זה לא מעלמא הדין, היינו, לא מעלמא הדין של היום, זה מה שנקרא גילוי מרכבתו יתברך. וזאת אנו מבקשים, אלוקינו ואלקי אבותינו.

הפירוט של אלוקי אברהם ואלקי יצחק ואלקי יעקב אף הוא צריך ביאור מה הוא, מה זה אלוקינו, ומה כאן האלוקי אבותינו, ומה זה הפירוט של כל מידה ומידה. מה היא כל מידה ומידה שאנו מבקשים גילוי ממנה. אכן כאן עסקנו באלוקי אבותינו, ונתבאר עניין אברהם ויצחק כדי לדבר על המידות. יש גם את מידת יעקב שהיא נושא נוסף, זו מידה מורכבת.

כאשר אנו אומרים אלוקינו בברכה, זה עדיין שייך לתחילת הברכה, ברוך אתה ה' אלוקינו, אתה ה' אלוקינו, במלך העולם, כאן זה כבר החלות של הברכה. נמצא, כשאומרים אתה ה' אלוקינו מלך העולם, ה' אלוקינו זה האפשרות שלנו לברך, זה המעשה הברכה, אבל השפע שצריך לרדת, מה צריך להתגלות, זה מלך העולם, וזה האלוקי אבותינו.

גם באלוקינו אנחנו מבקשים שיתגלה יותר, אבל הברכה חלה על המלך העולם, ודאי, גם על האתה אנחנו מבקשים ברוך. כל הברוך זה תפילה שהיא יתגלה יותר אתה, יותר הו"ה, יותר אלוקינו, אבל הברכה חלה על מלך העולם. המלך העולם מתברך בזה. כאשר מברכים ברכה ואומרים אשר קדשנו במצוותיו, התוספת והריבוי באשר קדשנו במצוותיו. מתגלה במידה הנקראת מלך העולם, משום שמלך העולם זה נקרא התגלות מלכותו בעולם, ומלכותו מתגלה בעולם על ידי מה שאנחנו עושים, על ידי מה שאנחנו מגלים. כך בכל ברכה זו התכלית של הברכה המסוימת הזאת שמברכים, בין אם מברכים שהכל נהיה בדברו או בורא מיני בשמים. כל חלות הברכה כולה זה שתתנשא המידה שנקראת מלך העולם במידה הזאת. וכאמור אלוקי אבותינו זה מקביל למלך העולם. [אף שודאי גם באלוקינו יש משהו, למרות שזה לא בצורה שהאבות עשו].

ואהבת לרעך כמוך - כלל גדול בתורה

מאת הנאון הצדיק רבי משה חיים שלנר זצוק"ל

משגיח ישיבת פורת יוסף למעלה מיובל שנים

אמר לבניו כי זאת צוואתו

נתבקש לישיבה של מעלה י' אייר תשפ"ג

ואהבת לרעך כמוך - כלל גדול בתורה

נבאר, בסיעתא דשמיא, את מצות התורה "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט י"ח) יהיו בדברינו גם דברים ידועים, אבל יש תועלת בסידור הדברים.

מצוה זו נתפרשה בתורה בפרשת קדושים "ואהבת לרעך כמוך" ונפסק להלכה בכל הפוסקים שמצוה זו היא חיוב גמור מן התורה. (רמב"ם בספר המצוות עשה ר"ו ובהלכות דעות פ"ו ה"ג, בספר החינוך מצוה רמ"ג ובסמ"ג עשין ט').

ישנן דרכים המסייעות לקיימה, וישנם דברים המקשים או אף מונעים את קיומה כראוי, וכדי להתחזק במצוה זו צריך לברר את הדרכים הללו.

ראשית יש לבאר מה היא "אהבה" ומה פירוש "כמוך".

ממצות התורה "ואהבת לרעך כמוך" אנו למדים שטבע כל אדם לאהוב את עצמו, ואין זו ממידת אנוכיות המגונה. כיון שאם אדם לא אוהב את עצמו אינו רוצה בשום מעלה, ואין לו הדחף לבחירה נכונה, כי בכלל לא איכפת לו מעצמו. [וראה לשון מרן החזון איש באמונה ובטחון פ"ד אות י"ד "כי אמנם אין תיקון המידות שולל מהאדם אהבת עצמו, כי מציאות הנטיות לכבוד ולעונג היא מציאה חיובית בהרכב המכונה של זה החי הנקרא אדם, ואין שלילת הנטיות האלה בנין בנפש אדם אלא סתירת הווייתו"].

ב"מסילת ישרים" (פ"ד) במידת הזהירות, שהיא תחילת עבודת ה', הרמח"ל מונה שלש דרגות במניעי האדם לעבודה, דרגת רוב ההמון, שהשכר בעולם הזה הוא מה שמניע אותם לעבודת ה'. למעלה מהם, אלו שמה שמניע אותם הוא הכבוד בעולם הבא, ושלמי הדעת שרוצים את המעלה מצד עצמה, ולא בגלל תוצאותיה. וכל שלשת השלבים האלו מבוססים על מה שהאדם אוהב את עצמו, או מחמת רצונו בעולם הזה, או בעולם הבא. או מחמת רצונו בשלימות. ומוכח מכל זה שאדם ישר אוהב את עצמו ורוצה בקיומו ובטובתו.

להלן נלמד כיצד באהבת עצמו יש יסודות התחלתיים לאהבת הזולת.

חובת ה"ויתור" באהבת עצמו

צריך לברר מהו הטוב לאדם, בראשונה כשאדם נולד, בהיותו תינוק אינו מודע אלא לגופו, והגוף יש לו רצונות ונטיות טבעיות שאינם מתחשבים בקיומו התקין של האדם אדם יכול לסכן את עצמו כגון, לאכול דברים

שאינם בריאים, להיכנס למקום סכנה, להסתכסך עם הבריות, וכל כיו"ב דברים שמזיקים לגופו, כי הגוף אינו מכיר בשום מגבלה, ותובע מה שמתחשק לו באותו רגע וזמן, כאן ועכשיו¹.

ומוכן מאליו שהקב"ה בטובו הקדים רפואה לזה ונתן לאדם שכל, וכפי מה שיש ללמוד מדברי המהר"ל בהקדמה לספרו "דרך חיים" שהאדם יודע ומבין בשכלו שהקיום הממושך הוא יותר חשוב מלאכול דברים מזיקים או משתקים או מרעיבים. השכל מכוון את האדם לא להסתכסך עם זולתו, לחיות עמו בשלום. ולוותר על תענוג רגעי. ואת זה השכל מלמד לאדם, האב מלמד את בנו, הזקן את הנער, והרב את התלמיד, שידע שתביעות הגוף צריכות בדיקה, ועל השכל לבחון מהו טוב באמת.

נמצא שבאזהרת התורה "כמוך", ודאי אין הכוונה "כמו שאדם אוהב את גופו", שהרי הגוף אינו מכיר בשום מגבלה לא תועלתית וכל שכן מוסרית. וא"כ בוודאי שהכוונה הנכונה "כמוך" היא לפי השכל המברר מה טוב באמת לאדם וכנ"ל.

והצעד הראשון באהבת האדם את עצמו היא להקשיב לשכל. ובכך לגרום לגוף לוותר, נמצא שגם האהבה העצמית דורשת גישה של ויתור, שהיא היסוד לאהבת זולתו.

אהבה וחיבה

לפי פשוטו של מקרא (בראשית כה, כח) יש ללשון "אהבה" שני מובנים. יצחק אהב את עשיו כי ציד בפיו ורבקה אוהבת את יעקב - כי הוא יעקב. הרי כאן שני מיני אהבות, אהבת יצחק שלפי פשוטו הוא בעצם אהבת עצמו, כי הוא אוהב את הציד שבפיו. ורבקה אהבה "את יעקב" דהיינו שרצתה את טובתו.

כדי להבחין בין שני אופני האהבה האלו - ניחד להם שמות שונים - "אהבה" ו"חיבה". הרצון בטובת הזולת - "אהבה". והנובעת מאהבת עצמו - "חיבה", שמחבב את חברו מחמת שטוב לו בחברתו כגון שהוא מספר סיפורים יפים או כי הוא שומע לו או מהנה אותו וכיו"ב. ובאמת חיבה זו היא "אהבת עצמו" והם שני סוגים שונים במהותם. אכן גם אהבה זו מביאה להטבה וקירבה לזולת.

עד כאן ביארנו את האופן ראשון של התפשטות האהבה לזולת ו"אהבה" זו היא אהבה טבעית.

¹ נמרץ לצורך קיומם, הגנתם, או התרבותם. הגוף של האדם אינו מכיר בגבולות

¹ ויש להדגיש, שבניגוד לבעלי חיים שהנטיות והתביעות של גופם מכוונות בדיוק

אהבת קרובי ומקורבי

אופן נוסף של אהבה טבעית לזולת, היא אהבת האדם את קרובי הרגיל עמם, כגון הורים, אחים, בלא קשר לטובות שהם מעניקים לו. דוגמה מובהקת לכך היא אהבת אם לילדיה הקטנים עד כדי מסירות נפש. אהבה זו נתונה בלב האדם בטבע בריאתו². (כדברי "חובת הלבבות" בשער הבחינה).

אהבה כעין זו מתפתחת גם לגבי מי שרגיל עם האדם ודומה לו בין בהשקפה או במקום המגורים, או בעדה, כל הדברים האלו יוצרים קירבה אל האדם ששותף עמו בעניין מעניניו.

אהבה מצד ההזדהות עם השתייכות ל"כלל"

עוד דרך לחיזוק אהבת הזולת להגביר את תחושת השייכות עם כלל-ישראל. יש לאדם נטיה לאהוב את הקהל שהוא שייך אליו ומעריך אותו - העדה שלו, האומה שלו. בכל הגויים קיים המושג של פטריסטיית - אהבה ומסירות נפש לעמו ולמלכו, עד כדי נכונות למות בעדם³.

אפשר להשתמש עם כוח הזה בנפש להגברת אהבת ישראל. עם ישראל הם "הקבוצה" שלנו, הם ה"צבא" שלנו, ומתוך התבוננות זו תתפתח האהבה לכל מי שהוא חלק מ"צבאות ה'", התבוננות זו יכולה לתת הרגשה חזקה של קשר והזדהות כעין אהבת עצמו.

אהבה מהכרת הטוב

מקור נוסף של אהבה הוא הענין של הכרת הטוב. רבינו בחיי בספר "חובת הלבבות" בונה את כלל עבודת ה' על מידה זו. (על בפרט בשער הבחינה, שער עבודת האלוקים, שער חשבון הנפש). והוא דבר טבעי שהאדם מכיר טובה למי שעשה לו טובות, כך הוא טבעי האדם שיש לו מידות מתקונות⁴. על כן ראוי לאדם להכיר בכל טובה שהוא נהנה מזולתו ועל ידי להגביר אהבה אליו.

ואמנם זה נכון ומבואר מבחינה שכלית אבל יש צורך לחזק הכרה זו מבחינה רגשית.

נמחיש במשל, לאדם שמסיבות שונות נסע למרחקים וחייב להשאר שם בעילום שם. ויש לו בן שנשאר במקומו הקודם, והוא מנוע מיצירת כל קשר ישיר עם בנו, אבל ע"י שליחים הוא דואג לכל עניני וצרכיו, כגון בכל בעיה רפואית דואג לרופאים טובים, ודואג למקום לימודים הטוב ביותר, גם דואג לשדך אותו ומעביר לו נדוניא גדולה וכיו"ב. והבן נהנה מכל זה, ובודאי חייב להכיר לו טובה אין סופית. אמנם על אף כל זאת אם אחרי שלושים שנה של הטבה רצופה וכוללת, יבוא האבא ויאמר לו "אני הוא האבא שלך". נראה, שגם אם בשכל יבין שצריך ונכון וראוי להכיר לו טובה, לא יכיר לו טובה בהתלהבות, כי הכרת הטוב כשלעצמה אינה מועילה ליצור רגשי אהבה אמיתית רק בצירוף קשר מתמיד. כלומר שגורמי האהבה של קירבה, דמיון והזדהות, שנתבאר לעיל, נתמכים ע"י הכרת הטוב.

קניית המעלות במחשבה תמידית

הרי לפנינו חמישה אופנים להרחבת אהבת עצמו גם כלפי זולתו. ובבואנו לקיים מצוות אהבה, עלינו להתעסק בדברים אלו שגורמים אהבת

הבריות, ואהבת ישראל, וכדברי ה"פלא יועץ" שכתב שכדי לעורר רגשות חיוביים, כגון שמחה, אהבה ויראה וכיו"ב שבכל אלו אי אפשר לצוות על עצם ההרגשה, ומורגל בלשונו שהעצה לכך היא "ריבוי מחשבות תדירות וטהורות" שחושב ומתבונן בזה ועל ידי זה הרגש מתעורר, וכן הוא הדבר גם לגבי אהבת הבריות. בהתבוננות בהרחבת הנתונים הטבעיים הנ"ל לכיוון הנדרש. לדוגמא: "ואהבת לרעך כמוך" לשון התורה הוא "רעך" כך התורה מכנה את היחס לאדם מישראל. כמו כן במקומות אחרים התורה מכנה אדם מישראל בלשון אחיך.

היחס של האדם לרעהו, תלוי באיזה אופן הוא מתייחס אליו, האם כאל אדם זר, או כאל אדם שהוא "רעהו" הן מצד שהוא אדם כמו שהוא אדם, ישראל כמו שהוא ישראל, הוא חייב במצוות והוא חייב, את שניהם הקב"ה אוהב וע"י שיתבונן ימצא כמה חברו קרוב אליו.

בירושלמי (נדרים פ"ט ה"ד) מובא המשל הידוע במי שפצע בשגגה ביד ימינו את ידו השמאלית, השמאל לא תנקום בימינו. מחמת שזה אותו האדם בעצמו, כך צריך לדמות שכל ישראל אחים שלו, [כלשון הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פ"ה ה"ב "כל ישראל והנלוים עליהם כאחים הם, שנאמר בנים אתם להשם אלוקיכם, ואם לא ירחם האח על האח, מי ירחם עליו"] וע"י מחשבה והתבוננות תמידית שכולנו ענפים באילנה של האומה הישראלית. זה גורם לריבוי הקשר ולריבוי ההרגשה הזו.

מעשי אהבה מעוררים אהבה

מלבד כל הנ"ל קיימת עצה מעשית, מעשים חיצוניים של הטבה גורמים ע"י ריבויים לאהבה פנימית-רגשית. הרב דסלר זצ"ל ב"קונטרס החסד" (מכתב מאליהו חלק א') מאריך בזה על פי דברי חז"ל שאם אדם מטיב לזולת, ההטבה גורמת שיאהב אותו. ריבוי המעשים גורם לאהבה וכדברי ספר החינוך על איסור שבירת עצם בפסח (מצוה ט"ז) אל תתמה על מה שה' ציוה הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים כי כל מה שאדם מטפל בנושא באופן מעשי הוא מושפע ממילא להתחזק בעניין זה. כך גם באהבת הבריות מעשי ההטבה מועילים לכך.

חיזוק אהבת הבריות ע"י חיובים תורניים

חיוב אהבת הבריות נובע גם מהכרת כלל קשרי האדם עם הי"ת. באחד עשר אופנים.

א. ה' ציוה על זה, במצוות עשה מפורשת וכן"ל.

ב. גם ללא ציווי הבורא, יש חובת הכרת הטוב להקב"ה לקיים את רצונו הכללי - להיטיב לבריות.

ג. מצות ה"הליכה בדרכיו" (מצוה ח' בספר המצוות) הקב"ה אוהב את עם ישראל, כמו שתקנו בנוסח התפילות: "אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת", "אוהב את עמו ישראל", "אהבה רבה אהבתנו", "הבוחר בעמו ישראל באהבה", "מלך אוהב צדקה ומשפט" - הצדקה והמשפט הם בין אדם לחבירו, נמצא שאם רוצה להידבק בדרכי ה', צריך לאהוב את הבריות.

ד. מצות "קידוש ה'" (מצוה ט' בספר המצוות) ואיסור חילול ה' (ל"ת ס"ג) כמבואר ברמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ה הי"א) "אם דקדק החכם על עצמו, והיה דיבורו בנחת עם הבריות, ודעתו מעורבת עמהם,

שנוסעים למדינות רחוקות כדי לראות בעיניהם את המשחק.
⁴ וכן כתב ה"מסילת ישרים" בהקדמתו שהמידות הטובות נמצא התחלתם ושורשם בלב כל האדם הישר.

² טבע זה מצוי גם בעולמם של בעלי חיים.

³ דוגמא מתמיהה לזה: כל העולם כולו מתעסק בהתלהבות במשחק הכדורגל, שה"אוהד" קבוצה אחת מתאוה לניצחונה גם כשאינם מכירים את המשחקים. ומוכנים לעזוב את המשפחה ולהפסיד ממון רב, בעבור העסק והשייכות לזה. ויש

מרוצה ושבע רצון ושרוי בהרגשה נעימה, בלי הפרעות ובלי עיכובים. הרי חיוב הערבות גם הוא מחייב את ההקפדה באהבת הבריות.

המפסידים של אהבת הבריות

יש להוסיף ולבאר אלו הם המפסידים העיקריים לאהבת הבריות, כיון שעל ידי שנדע מה הם המפסידים למצוה המרכזית הזו, יוכל המתקשה בקיומה לחפש ולגלות מהי סיבת הקושי מבין המפסידים שיבוארו להלן, ולטפל בהם כדי שיזכה לקיים מצוה זו כהלכתה.

א. המפסיד הקודם לכל הוא מציאות של מידות רעות, כגון כעס, קנאה, עין רעה, חיפוש מומים, אכזריות. [אכזריות היא היפך האהבה מלשון "אך זר" שרואה את זולתו כ"זר"].

ב. העצלות. כל הנ"ל צריך מחשבה, התבוננות ומעשה. והעצלות גורמת שלא להתאמץ בכך.

ג. אי הכרת חשיבות הנושא. בניגוד למה שלימד ר' עקיבא ש"ואהבת לרעך כמוך זהו כלל גדול בתורה" (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד) וכפי מה שנתבאר שהוא חלק מרכזי בקיום הקשר עם הקב"ה.

ד. החברה הרעה. כמבואר ברמב"ם (פ"ו מהלכות דעות ה"א) "דרך בריתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג במנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם, ורועה כסילים ירוע" ומבואר שחברה רעה היא ממפסיד כל הנהגה נכונה ומידה טובה, [וחברה רעה עיין במסילת ישרים פ"ה - ד שהם חברת הטפשים והחוטאים] וכשרוצים להתחזק בקיום מצוה זו צריך לברוח מחברה שמזלזלת בקיום מצוה זו.

ה. הרושם הראשון. פעמים רבות נקבע רושם התחלתי שלילי, ויש שקשה להם לשנותו. וכדי להתגבר על זה צריך ללמוד לשנות את המבט. וזה נובע מעצלות ואהבת עצמו.

ו. ההכללה. לפעמים אדם מכיר מישהו מקבוצה מסויימת, שיש לו חסרון מה, ועל פי זה קובע בדעתו שכל המשתייכים לאותה קבוצה נגועים בחסרון ההוא. מאד נוח לאדם עקב העצלות, לקבוע עמדה ולהכליל בלא הבחנה. נמצא, שההכללה גורמת לאדם להיפטר מאהבת כל הקבוצה, משום שכביכול אינם ראויים לאהבה.

ז. אהבה עצמית מופרזת. מתבאר בדברי הרמב"ם בהלכות דעות פ"ו ה"ג "מצוה על כל אדם לאהוב כל אחד מישראל לפיכך וכו' והמתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעולם הבא" וצ"ע מה שייכת הזכרת העונש של ה"מתכבד בקלון חברו" להלכות אלו שמבארות את מצוות האהבה. ויש לומר שאהבה עצמית מופרזת, עלולה לגרום להשתמש בקלון הזולת כדי להדגיש את מעלת עצמו. ולכן הביא הרמב"ם מאמר זה סמוך למצוות אהבת הבריות לצייץ שזה מפסיד מרכזי למצוות האהבה.

ח. הוראות היתר. מפסיד מצוי מאד הוא, מה שאדם מטעה את עצמו כי יש היתרים מסוימים במצוות אהבת הבריות כגון: רשע (לפי גדר ההלכה) אין חיוב לאהוב אותו, אדרבה נאמר עליו: "תכלית שנהא שנאתים". (תהילים קלט, כב) הקולא הזו יכולה מאד להתרחב. אדם קובע לעצמו על אדם שהוא "רשע" שהוא בעל מחלוקת וכיוצא בזה. ואחרי שהוא

ומקבילן בסבר פנים יפות, ונעלב מהם ואינו עולבן, מכבד להן ואפילו למקילין לו וכו' עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבין אותו ומתאווין למעשיו, הרי זה קידש את השם, ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (וראה גם במסילת ישרים פי"א - ח') הרי שרבים מהנהגות שגורמים קידוש השם, עניינם אהבת הבריות, ועל ידה האדם מקיים מצות קידוש השם.

ה. האדם נרא ב"צלם אלוקים" (בראשית א כז) בדמיון מה לבוראו, דבר המחייב לכבד ולאהוב כל אדם.

ו. אדם שאוהב את זולתו, אוהב את אהוביו. ולכן האוהב את ה', צריך לאהוב את ברואיו, את עם ישראל המכונים בניו, הקב"ה שבראם הוא רוצה בקיומם ובטובתם. נמצא שאהבת ה' מביאה לאהבת הבריות. [וכמבואר במסילת ישרים סוף פי"ט "כל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקב"ה מגדיל עליו וכו' הא למה זה דומה לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנת, והוא דבר שהטבע יעיד עליו].

ז. אי אפשר להגיע לאהבת ה' שהוא מצוה דאורייתא "ואהבת את ה' אלוקיך" (דברים ו ה) ללא הקדמת אהבת הבריות. כי אהבה היא רגש, והרגש הזה אינו מתעורר על דבר מופשט לחלוטין, וע"י שמתרגל באהבת הבריות שהם בצלם אלוקים מתעורר רגש האהבה גם כלפי הבורא⁵.

ח. מעלת השותפות עם הקב"ה בהטבה לבריות.

ט. עבודת ה' של האדם מתחזקת כשהוא במצב של שלווה ושלום, מצב זה נוצר על ידי היותו אהוב על הבריות. נמצא שאהבת הזולת מחזקת את עבודת ה' הכללית.

י. אהבת הבריות המתבטאת בחסד וברחמים מזכה את האדם להנהגה של חסד מאת ה' יתברך כלפיו. כמו שאמרו חז"ל: "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים" (שבת קנא:) וב"מסילת ישרים" פי"ט כתב: "מי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עוונותיו בחסד". וכן המלמד זכות על חברו [כמצוות התורה "בצדק תשפוט עמיתך" (ויקרא יט, טו)] דנים אותו לכף זכות. (שבת קכז ב).

יא. יש להקפיד ביותר על מצוות שבין אדם לחברו שלא להיכשל בהם שהרי עבירות אלה, אין להן כפרה גם על ידי ייסורים ומיתה, **אלא אם ריצה את חברו.** (יומא פ"ח מ"ט), וממילא שגם התשובה על עבירות אלו קשה שהרי יש לחוש שלא יצליח לרצות את חברו או שחברו לא יוכל להתרצות או שלא מוצאו או שאינו מכירו או זוכרו.

נמצינו למדים שחובת הקשר עם הקב"ה, שהוא כלל עבודת ה', מחייבת ביותר את אהבת הבריות.

חובה "משפטית"

מלבד כל זה יש גם "עניין משפטי", והוא חובת הערבות שיש לנו כלפי כל אחד מישראל. (כמבואר בשבועות לט. "כל ישראל ערביין זה בזה") ומזה נובע החיוב לדאוג לזולת שיהיה לו טוב. הדבר נוגע בעיקר לקיום המצוות בעצמן, אבל כלול בזה גם חיוב לאפשר לו לקיים את המצוות, שיהיה

⁵ ובוזה נראה ליישב קושיא בסדר חלקי "שלימות העבודה" המבוארים בהקדמת "מסילת ישרים" מפרשת היראה, [דברים פ"י פי"ב] "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוקיך, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אותו" וגו'

העונג באהבת הבריות

הרמב"ם בספר המצוות (מצווה ד) על אהבת ה' כתב, שהאהבה היא הרגשה של עונג גדול. ולפי"ז כל מי שאוהב את השני זוכה לעונג גדול וכל שכן אם מפתח את נשמתו בצורה ראויה. ואין זה פוגם במעלת עבודת ה' לשמה, כי אין הכוונה שלו בשביל העונג. והדבר דומה למי שחושש משכר ועונש שאין זה חסרון בלשמה כיון שעיקר המניע הוא שיתקיים רצון ה' הרוצה בטובת האדם כך גם העונג הבא על ידי האהבה אינו המניע אלא המצווה.

טעמים נוספים לחובה ולחיזוק של המצוות שבין אדם לחבירו

א. ראה בדברי הרא"ש (פאה פ"א מ"א) "כי הקב"ה חפץ יותר במצוות שיעשה בהם גם רצון הבריות מבמצוות שבין אדם לקונו".

ב. המצוות שבין אדם לחבירו מחייבות גם מצד השכל הישר. (וכן מבואר ברמב"ם בשמונה פרקים פרק ו' ע"ש).

ג. **תוצאות מידיות**, עוד דבר המיקל בקיום מצוות אלו, שפעמים רבות שההטבה המתקנת והמועילה - מורגשת באופן מיידי.

תוצאה מקילה נוספת יש שהמיטיב זוכה להכרת הטוב מצד האדם שהיטיב עמו.

ד. היות שמוטל על האדם **להרבות במצוות**, הרי מצוות אלו זמינות בכל עת. בין כאשר נמצא האדם בחברה בה אפשר להיטיב לזולת בדיבור ובמעשה [ובפרט באשר קיום מצוות אלה מתרחב על כל תחומי החיים, שכן יכול להיטיב לחבירו בצרכיו הגשמיים, הנפשיים, הרוחניים והחברתיים] ובין בהיותו לבד, אפשר לחשוב איך להיטיב עם הבריות. וכלשון רבינו יונה ב"שערי תשובה" (ג נד): "וחייב אדם לחשוב מחשבות להעלות עצות הגונות ומתוקנות לחבירו זה אחד מעיקרי דרכי גמילות חסדים". ובכלל זה לקיים מצוות לימוד זכות במחשבתו.

ה. הקיום המתמיד של מצוות אלה מביאה לידי **תיקון המידות** שחשיבותו עולה על מעלת המצוות. כמבואר בשערי קדושה פרק א'.

ו. חלק ניכר **מקנייני התורה** המנויים במסכת אבות פרק "קנין תורה" הנם דרכי הטבה לבריות: דיבוק חברים, אך אפיים, לב טוב, אהוב, אוהב את הבריות, אוהב את הצדקות, נושא בעול עם חברו, מכריעו לכף זכות, מעמידו על האמת, מעמידו על השלום, הלומד על מנת ללמד. הרי המתחזק במצוות אלו זוכה למעלת קניין התורה.

ז. **שכרן של מצוות אלו**. רוב המצוות השנויות במשנה (פאה א א) שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקין קיימת לו לעולם הבא הן מצוות שבין אדם לחבירו.

ובפרט שמצוות אלו הן בגדר "**מת מצוה**" וכתב בספר חסידים (קה) "כל מצווה שאין לה דורש ואין מי שיבקש אותה - תדרשנה, לפי שהיא כמת מצווה, ומצווה שאין לה רודפים, רדוף אחריה לעשותה".

ח. **עונשן של מצוות אלו** מצד קלות הקיום. שנינו במנחות (מג ב) לגבי חוטי הציצית: "**גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת**". כי קיום הלבן הזול יותר, קל מתכלת שנמכר ביוקר. והטעם שמצוה שקיומה בקלות ביטולה חמור יותר. והרי אפשרויות ההטבה לזולתו הן קלות מאד, שהן תמיד זמינות כנ"ל. ואפשר לעשותן בהארת פנים ובמילה טובה וכיו"ב, שאין בהם לא הוצאת ממון ולא מאמץ מיוחד.

קובע עליו כך הוא "פטור" ממצוות האהבה. המצוה ללמד זכות על חבירו מונעת תקלה זו.

ואכן, כאמור, יש שאין עליהם מצות "ואהבת לרעך" והם הרשעים באמת. וצריך להתבונן בזה.

שנאת הרשעים היא מחמת שהרשע הוא נגד הקב"ה. וכמובן יש בזה דרגות שונות של רישעה, אבל בכלליות ענין הרשע שהוא מתנגד לרצון ה' בעולם. אבל צריך לזכור שגם הרשע הוא יהודי, והוא גם צלם אלוקים, והקב"ה רוצה בקיומו והראיה לכך שהוא קיים. ומצד שני הוא רשע הפועל נגד המטרות של הקב"ה בעולם ועליו נאמר "תכלית שנאה שנאתים". ומאידך אנו מוצאים שלא כך הוא היחס של הקב"ה אל הרשע, שהרי כשמוציאים אדם להורג השכינה אומרת: "קלני מראשי קלני מזרועי" (סנהדרין פ"ו מ"ה) כלומר, חבל שאדם כזה שהיה יכול להיות צדיק וטוב, הרשיע ועכשיו הורגים אותו על פי ב"ד, והקב"ה מצטער על זה. ואפילו על המצרים נאמר: "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה" (מגילה י) נמצא שהקב"ה מצטער על אובדן הרשעים. והדבר דורש ליבון.

בספר התניא (פרק לב) ביאר, שהדין הוא לשנוא את הרישעה, ולא את הרשע בעצמו. אמנם הבחנה זו היא עניין לאנשים גדולים בלבד. אבל נראה, שהגישה המעשית היא הנהגת שנאה והרחקה, אבל ברקע צריך לזכור שהוא יהודי ובמחשבה הפנימית להבין שהוא זקוק לרחמים, אבל לא להתקרב אליו שמא ילמד ממעשיו.

ובכלל נראה לומר שהשנאה לרשע עניינה היא היחס של הרחקה ותיעוב ולא להזיקו. כך מסופר על הסבא מקלם, מגדולי בעלי המוסר, שכאשר שמע שאחד מראשי המשכילים מת היה עצוב מאד ודואג על עונשו בגיהנם.

ביאור עניין "כמוך"

ביארנו עד כאן את גדרי מצוות "ואהבת" ונבאר עתה את חלק ה"כמוך".

ע' בדברי הרמב"ן (ויקרא יט, יח) "וטעם ואהבת לרעך כמוך - הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חבירך (ב"מ סב). אלא מצות התורה שיאהב חבירו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב". דהיינו שכשם שאתה רוצה את כל סוגי הטובות לעצמך כך תרצה שיהיה כן גם לזולת, בכל השטחים בין גופני, בין ממוני ובין רוחני.

ויש להוסיף, האדם כלפי עצמו יש לו רגשות רבים, שמחה, עצבות, כעס וכדו'. כך צריך להיות כלפי השני, להזדהות עמו לא רק בשטחי החיים המעשיים, אלא גם בהתייחסות הרגשית, להשתתף עם רגשי הלב של חבירו.

עוד מהלך יש לבאר ב"כמוך". נשמת האדם בעצמה היא כולה טובה. גם כשעושה עבירות היא לא מתקלקלת, אלא רק מתעטפת במחיצות, אינה מופיעה בתודעה של האדם, ולא ברגשותיו. ובמציאות רואים אצל גדולי ישראל שהגיעו למעלה רוחנית עד שבאופן טבעי הנשמה משתחררת, והצדיק מודע ומרגיש לפי ה"חוששים" והרגשות של הנשמה.

הנשמה היא שופעת אהבה לה' יתברך ולבריותיו. וכמו שאדם הצמא מאד, אינו שואל למרכיביהם של המים, כמה חמצן וכיו"ב. אלא מתאוה למים, מחמת שהוא צמא. כך הנשמה רוצה בטובת כולם. וזה "כמוך ממש" כי האדם המושלם שעבד על עצמו בדרכים הטבעיות הנ"ל, זוכה שנשמתו תתגלה ברגשות הטוב והחסד ללא מגבלות.

עומק העת

מסדר הגאון רבי יהושע אייבנשטיין שליט"א
ראש ישיבת 'יד אהרן'

פרשת בהר בחוקתי

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה

בתוך האדם רק לאחר שחטא, כידוע, וממילא כאשר משתחררים מן היצר הרע חוזרים במובן מה לדרגתו של אדם הראשון קודם החטא. וכן על זו הדרך העבד שיוצא לחופשי ביובל חוזר למצבו הקודם שהיה עבד להקב"ה בלבד. כמו"כ שמטת קרקעות וכספים היא חזרה למצב הראשון שלהם. אמור מעתה, שיום הכיפורים מקביל ליובל בנקודה זו שבשניהם יש חזרה למקור הראשון ושחרור משעבדים חדשים וחיצוניים, ויעוי' עוד בדברי המהר"ל שם.

על דרך זה יש לבאר את הקשר שבין היובל לספירת העומר. במשנה במסכת אבות איתא: 'אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה', וכוונת הדברים היא על הדרך שביארנו, שאדם שנמשך אחר תאוותיו ויצרו הרע אינו בן חורין, אלא אדרבה הוא המשועבד הגדול ביותר, שיצרו שולט עליו שליטה מוחלטת ואין ביכולתו ללכת בדרך הנכונה. בן חורין אמיתי הוא זה שעוסק בתורה, משום שעסק התורה נותן לו את היכולת להתגבר על היצר הרע ומוציא אותו מן השעבוד אליו.

נמצא, שבשעה שניתנה התורה לעם ישראל הם עברו תהליך של יציאה משלטונו של היצר הרע, והפכו להיות בני חורין. דבר זה הוא בגדר חזרה אל המצב הראשון של האדם שלפני החטא - כפי שביום הכיפורים אנו משתחררים משלטון היצר הרע וחוזרים לשורש שלנו. זהו הקשר בין היובל לספירת העומר, שהיובל הוא זמן של חזרה להתחלה ושעבוד משחרורים חיצוניים, וכמו"כ בימי ספירת העומר אנו מכינים את עצמנו לקבלת התורה ויוצאים שלב אחר שלב מתחת ממשלת היצה"ר.

בספר החינוך וכן ברמב"ן ישנה משמעות, שבספירת חמישים שנות היובל קיימת הקבלה לספירת ימי העומר. נראה לבאר את השייכות ביניהם באופן הבא.

המהר"ל בספר גבורות ה' (פרק מ"ו) כותב בעניין מחילת העוונות ביום הכיפורים בזה"ל: 'כי במה שהם עמו והוא מלכם, אינם ראויים להיות ברשות אחר, ולא יתן להיות מושל עליהם מלך זקן היצר הרע. וכאשר בני אדם חוטאים לפניו והם נכנסים ברשות אחר הוא היצר הרע שנקרא מלך גדול... ומצד שהוא יתברך מלך העולם וכל הנמצאים הם שלו תחת רשותו ואינם לאחר, יצאו ביום הכיפורים מרשות המלך היצר הרע שכבר נסתבכו בו כל השנה, ונכנסים אל רשות הקב"ה'. עוד מוסיף המהר"ל, שמטעם זה נצטוונו לקרוא לעבדים לחופשי בשנת היובל: 'מפני כי שם מלך ה' צבקות יש עליהם, ואין ראוי למשול עליהם אחר - אותו שנמכר לו'.

מבואר מדבריו, שבשעה שהאדם חוטא הוא הופך להיות ברשותו של היצר הרע השולט עליו (ולכך נקרא 'מלך זקן וכסיל' מצד שהוא מולך על האדם), אך בזמן שהקב"ה מגלה את מלכותו בעולם חוזר האדם להיות ברשותו של הקב"ה ובטלה מעליו מלכותו של היצר הרע. מטעם זה גם העבדים יוצאים ביובל לחופשי, לפי שבשעה שהקב"ה מגלה את מלכותו, אין מן הראוי שאדם אחר ימשול על עבד.

והנה יציאת האדם מתחת שלטונו של היצר הרע, היא חזרה למצב הראשון שהיה בו בבריאתו קודם חטא אדה"ר, שהרי היצר הרע נכנס

מתוך דברים שנאמרו לזכרו של מרן המשגיח הגר"ש זולבה זצ"ל

בבית המוסר המרכזי באהלי יוסף *

הקושי הקיים כיום בלימוד המוסר והעצה לכן

א מרן המשגיח הגר"ש זולבה זצ"ל פעל להעמיד את המוסר בדור שלאחר המלחמה. בדורנו קיים קושי גדול בלימוד המוסר ורבים אינם מושפעים מכך. ננסה לעמוד על שורש הבעיה הקיימת, ומה עלינו לעשות בכדי לתקן את הענין.

המשגיח זצ"ל בספרו עלי שור (חלק ב', מערכת לימוד המוסר) מביא מספר ציטוטים מגדולי הדורות להסביר את ענין המוסר. הוא מביא שם מדברי המלבי"ם (משלי א, א) שכותב: 'מוסר שרשו יסר ומשתתף עם פועל אסר, רק הוא בא על מאסר הגוף ופעל יסר בא על מאסר הנפש. ובא על כל דבר שבו אוסרים את הנפש בל תצא חוץ לגדרה... ובספר הזה בא על יראת ה' שהיא האוסרת הנפש שתלך בדרכי החכמה'. מוסר הוא מלשון לאסור ולייסר, והמוסר הוא כוח שאוסר.

מרן החזו"א בספר אמונה ובטחון (פרק ד) כותב, ששורש כל המידות הרעות הוא שאדם עושה ככל העולה על רוחו, נותן חופש

* מקוצר היריעה הובאו חלקם של דברים, המעוניין לקבל את המאמר המלא ישלח בקשה למייל 2715559@gmail.com

לרצונותיו ומזיניח את מהלך חייו ללכת בזרם הטבעי. זהו שורש כל הרעות וכתוצאה מכך יגיע לכל הרעות כולן.

העולם כיום בנוי על התפיסה הזאת. לא לעשות את מה שהשכל מחייב אלא לעשות ככל העולה על הרוח ללא שום הגבלה. אם כן, הקושי הגדול במוסר היום נובע מכך שאנו חיים בדור שהוא ההפך הגמור של מוסר. אם יסוד המוסר הוא שאדם לא יעשה כרצונו החופשי אלא יאסור ויגביל את עצמו, הרי שהדור של היום הוא ההפך הגמור מזה. התפיסה הזאת החלה לאחר מלחמת העולם השנייה, בלי להיכנס כעת לפרטים, וממילא הקושי הזה התחיל מאז, והוא הולך ומתעצם. זו סיבה גדולה לכך שהמוסר לא מצליח היום. השאלה היא כיצד מתמודדים עם זה ומה ניתן לעשות בכדי לתקן את המצב.

המלבי"ם בהמשך דבריו מסביר שיש באדם כוח נפשי שמעורר אותו על המוסר. הכוונה היא שיש באדם כוח מצפון שהוא נותן את הכוח לענין זה.

נסביר את הדברים: החזו"א בדבריו שם ממשיך ומדבר על שורש המידות הטובות, וכותב כך: 'והמידה הטובה היא ההסכמה המוחלטת לבכר את הרגש המוסרי על הרגש התאווני, ומנקודה זו הוא לוחם נגד כל מדות הרעות יחד. ולא יתכן שתהיה הסכמה זו לחצאין, שזה האיש אשר אור השכל וסגולת הנפש הקיצוהו וישפיעו עליו לבחירת הטוב, הוא שואף בשעה הטובה לטוב בלי מצרים ואינו רואה שבע לנפשו בכל הטוב שיעשה'. דהיינו שיש באדם יכולת להשליט את הרגש המוסרי על הרגש התאווני.

זהו הכוח המצפוני עליו מדברי המלבי"ם, דהיינו שבנשמת האדם מוטבע כוח נפשי שמעורר אצלו מצפון ללכת בדרך ישרה, וזוהי ההתחלה של כל המידות הטובות והשורש לכולן, שאור השכל וסגולת הנפש מעוררים את האדם להיטיב דרכיו ולבחור בטוב.

ולמשל, אדם שמעשן יודע ללא ספק שהדבר מזיק לבריאותו. הכוח השכלי מתנגד לכך אולם הכוח התאווני נמשך אחר ההנאה המיידית ומתעלם מהנזק שיקרה בהמשך. כוח ההתחלה של הטוב הוא שהמצפון מתעורר והאדם מסכים ומחליט שמכאן והלאה יעשה כפי מה שהשכל מחייב.

ב אלא שיש לבאר מה עלינו לעשות בכדי להגיע לכך: המשגיח זצ"ל בהמשך דבריו (פרק ו) מסביר עוד ענין יסודי בלימוד המוסר. הוא מדבר על הבדל הדורות, שקודם המלחמה אנשים היו חזקים ומרוממים ברוחם, ואילו בדורנו קיימת חולשה גדולה. וכותב המשגיח כך: אנשי דורנו אינם יכולים עוד לעמוד בתוכחה נמרצת, כפי ששמעו אותה דורות קודמים מרבותיהם בעלי המוסר. גם ניתוח מעשים ומידות עד לחשיפת השחיתות הטמונה בהם - יותר ממה שהוא יחכים הוא ידא ויגרום יאוש לבני דורנו הצעירים. רק אחרי תקופה ממושכת של הרמת רוחם והשרשת ידיעת רוממות האדם יוכלו לעמוד בהכרת צד הפחיתות של האדם. מכל זה יוצאת מסקנה לגבי לימוד מוסר בדורנו: ראשית דרכו של הלומד מוסר היום צריך להיות: לימוד רוממות האדם! עכ"ד.

הבעיה העיקרית כיום בגישה אל המוסר היא שחושבים שלימוד המוסר בא להגביל ולומר אל תעשה כך ואל תעשה כך, וזה מעורר באדם סלידה, בפרט בדור בו נושבת הרוח שאדם צריך לעשות כרצונו. הדבר הראשון שצריכים הוא להכיר במעלת האדם שנברא בצלם אלוקים ובכוח הקדושה שבו. המשגיח זצ"ל מאריך בכך בכמה מקומות, ויסוד הענין לפי דרכנו הוא שחלק עיקרי מהבעיה כיום הוא שלא מכירים בכך שהאדם הוא צלם אלוקים. זהו דבר שהתחיל מהפסיכולוגים שאינם מכירים באדם כצלם אלוקים אלא כבהמה אינטליגנטית, וכל דרכם בנויה על הטיפול בנפש הבהמית. לא מכירים כיום בכוחות הנפש שבאים מצד הצלם אלוקים ובכך שהאדם יכול לעלות ולהתרומם.

המטרה היא להחדיר את המושג הזה, שהאדם אינו כבהמה אלא הוא צלם אלוקים ובידו להגיע לקדושה. ככל שאדם מושפע מרוח הדור הוא מרגיש שאדם הוא חומרי וחי בשביל החומריות וכל מטרתו היא להיות יותר חומרי, וזאת טעות חמורה כי האדם הוא צלם אלוקים. זהו דבר הכרחי מאוד, להחדיר את הענין. חלק עיקרי בכך שמוסר לא מצליח להשפיע היום הוא בגלל חוסר ההכרה הזאת. במקום לרומם את הצד החיובי והנעלה, באים ואומרים שזה אסור וזה אסור, וכתוצאה מכך אין רצון לשמוע ולקבל, כי מדלגים על השלב ההכרחי הזה.

ישנו תלמיד חכם אחד שציין לדבר נכון מאוד: ספרי החפץ חיים מלאים בענין יראת העונש, כידוע. אבל דור אחד אחרי החפץ חיים היה מרן החזו"א, שבדבריו לא מדבר כלל על יראת העונש. מכאן אנו למדים שבדורנו הנושא הוא לא לדבר על יראת העונש. החזו"א מדבר כל הזמן לעורר את הכוח החיובי באדם! כל איגרותיו בנויים על כך. לעורר את כוח המצפון, ולא להתחיל מכך שזה אסור וזה אסור. בדורנו זאת לא הדרך וזה לא מצליח! תפקידנו לעורר את כוח המצפון על ידי שמחדירים שהאדם הוא צלם אלוקים והוא בעל כוחות רוחניים ובידו להתמודד ולעלות מעלה.

זה מה שהמשגיח זצ"ל מסביר שם, שצריכים לרומם את הצד החיובי ולהכיר בכוחותנו הרוחניים. ויסוד הדבר הוא שמעוררים בכך את כוח המצפון שזה מה שמשיג את כוח המוסר, כי המוסר הוא 'לאסור' ובאופן טבעי האדם אינו מעוניין בכך, אלא צריכים לעורר את כוח המצפון ואז אפשר להתמודד, והאדם מכיר שיש לו את היכולת לכך כי הוא צלם אלוקים.

יהיו הדברים לעילוי נשמת המשגיח זצ"ל, שנלמד מדרכיו ונחדיר את היסודות הללו, ובכך נצליח בע"ה לגדל בחורים עם יראת שמים וחיבור אמיתי לתורה ולהקב"ה.

מוקדש להצלחת ידידנו החתן החשוב אוהד מוזרחי נ"י המסייע רבות בהוצאת גיליון זה

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א

שנאמרו בישיה"ק

מעלת התמידות בעבודת ה'

שבעת ימים שלא יבוא לידי טומאה, אלא החידוש בזה הוא שסוף סוף קרי היא טומאה שעלולה להגיע באונס, וכתב התוס' יו"ט בשם המדרש שמזאל שהיצר הטוב והיצר הרע "מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח יתחזק על עומדו בראותו כי כלתה אליו הרעה", ולכן דוקא כשהכהן הגדול נמצא בשיא טהרתו אז קרוב להיות שכח הטומאה יתגבר ויילך להכשיל אותו בקרי (וע"ש שכתב שלכן "הרבה מן האנשים בעת פטירתן יתחזקו וידברו דברים טובים כאילו הם בריאים", ועיין מה שביארנו במשנה הקודמת).

אך מכל מקום גם אם היה הכהן נפסל לא היתה העבודה מתבטלת, משום שאין סומכין על הנס, ומלכתחילה היו מעמידים את הסגן תחתיו שמא יארע בו פסול.

על אלו מוסיפה המשנה את הנס החמישי והשישי: "ולא כיבו גשמים אש של עצי המערכה, ולא ניצחה הרוח את עמוד העשן", שהאש על המזבח תוקד תמיד ולא תכבה, וגם עמוד העשן שיצא ממנו התמר ועלה בצורה ישרה עד לרקיע בלי לזוז אנה ואנה, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ומנשבות אינן מזיזות אותו ממקומו. על ידי כך היתה אש המערכה דולקת יומם ולילה, ועמוד העשן שעליה היה עומד כמקל, בין אם השמש יצאה על הארץ ובין אם ארובות השמים נפתחו עם רוח סועה מסער.

אלא שגם כאן יש מקום לדעת מה המעלה הגדולה כל כך בעמוד העשן שיעמוד בזקיפה, וכי היתה מלחמה בינו לבין הרוח כדי שנצטרך את נצחוננו של העשן, לכאורה גם אם ינטה לצפון או לדרום אין בכך כלום ודי במה שאין הגשם מכבה את מקום דליקתו.

ובנס השביעי כותבת המשנה: "ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים", ונס גדול היה זה, שלמרות שכל הנך הם דברים שאין להם תשלומין, וזמנם הוא דוקא בו ביום, אם ממחרת השבת, אם ביום חג השבועות ואם מדי שבת בשבתו, מעולם לא נמצא פסול לא בעומר שבא להתיר את החדש, לא בשתי הלחם שהובאו להכשיר את המנחות, ולא בלחם הפנים שהוקרב על השולחן והתחלק לכהנים. כולם עמדו תמיד בזמנם ולא נדחו מהקרבתם, ואף נמצא שלא הוצרכו לחלל את השבת לחינם בעבורם.

הנס השמיני הוא: "עומדים צפופים ומשתחיים רווחים", שהוא נס שהיה בזמן שהתכנסו ישראל במעמדם לעלות לרגל, שאז היה מקומם בעזרה בתוך י"א אמה של דריסת רגלי ישראל, וצורת עמידתם היתה באופן של "עומדים צפופים", ופירש רש"י במסכת יומא (כ"א, א') ש'צפופים' מלשון 'צף', שהרי העזרה היתה מלאה בעם רב של רבבות יהודים שהתקבצו בתוך אמות בודדות, "ומרוב העם היו נדחקים איש באחיו ואין לו מקום לנטות על צדו לכאן ולכאן וזקוף כקורה, אף רגליו ניטלים מעל הארץ", ולכן נקט התנא לשון 'צפופים', שהיו האנשים 'צפים' באויר בלי שימצאו מנוח לכף רגלם.

ועל כך מוסיפה המשנה, שבאותו הזמן ארע נס מופלא שלא היה דוגמתו, שכאשר באו ישראל להשתחוות לפני ה' ולהתוודות על חטאתם, נעשה להם נס, ולכל אחד נוצר מרווח של ד' אמות בינו לבין רעהו כדי שלא ישמע איש וידויו של חברו.

והנה אף שודאי היה זה נס גמור שאין לנו יכולת להשיגו, כאן נוסף לנו יתירה על זאת - שלא זו בלבד שלא ידוע כיצד ארע הנס, אלא גם היאך היתה צורת הנס. בכל נס אחר, כגון אם לדוגמא נקרע הים לשתיים, לא ידוע לנו היאך נבקע הים, אבל ידוע לנו שסוף סוף הוא נבקע והתחלקו מימיו, אבל כאן לא נתפרש כלל מה היתה המציאות בפועל - האם עם ישראל המשיכו להדחק בתוך י"א אמה גם בשעת ההשתחויה? והרי די

"עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש; לא הפילה אשה מריח בשר הקודש, ולא הסריח בשר הקודש מעולם, ולא נראה זכוב בבית המטבחיים, ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, ולא כיבו גשמים אש של עצי המערכה, ולא ניצחה הרוח את עמוד העשן, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, עומדים צפופים ומשתחיים רווחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים" (ה', ה').

'עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש':

המשנה שלפנינו מונה והולכת עשרה נסים נפרדים שנעשו לאבותינו בבית המקדש, כשכל נס שונה מחבירו ולא הרי זה כהרי זה, עם כי ברור שישנו מכה משותף בין כל הניסים ולא לחינם עשה עמנו הקב"ה דוקא את אלו. ומכאן צריכים אנו ללמוד מה הצד השווה שבין כולם, ומה המשמעות שיש בכל אחד מהם, שאותה קבע התנא בתוך מסכת אבות ללמדנו אורחות חיים.

ואלו הם עשרת הניסים שמביאה המשנה: הנס הראשון "לא הפילה אשה מריח בשר הקודש". שהרי ידוע שאשה מעוברת שתוקף אותה בולמוס לדבר מאכל ולא באה על סיפוקה עלולה להפיל את הולד, והנס שהיה בבית המקדש הוא ש'לא הפילה אשה מריח בשר הקודש', וגם אם בא אליה הריח הוא לא גרם להפלת העובר.

אכן אם הדברים כפשוטן, לכאורה מקומו של הנס לא היה בבשר הקודש אלא באשה, שלמרות שריח הבשר גרם לה להתאוות אליו ולחוש שהוא טוב למאכל, מכל מקום לא נגרם נזק לעובר. ועל פי זה יש לדקדק מדוע הנס נמנה בין הניסים שהיו בתוך בית המקדש, והלא האשה היא בעלת הנס, אלא אם כן נפרש שגדר הנס היה שהקב"ה לא הביא תקלה מכח בשר הקודש, ודו"ק.

הנס השני במשנה הוא: "ולא הסריח בשר הקודש מעולם", ועל כך פירשו הראשונים בשני אופנים, רש"י ביאר שמדובר על האיברים והפדרים שעמדו בראש המזבח, שפעמים שהקטרתם נתעכבה ב' או ג' ימים עד שיתפנו להקריבם, ולא היו הכהנים רצים דחופים להקטירם באותו לילה שכן אין לינה מועלת בראשו של מזבח (כדאיתא בפסחים נ"ט, א' ובזבחים פ"ז, א'), ועל דא קמ"ל מתניתין שהאיברים נותרו בשלימותן ולא שלטה בהן הרימה.

ורבינו יונה ועוד מפרשים פירשו דמיירי על כל בשר קודש כגון שלמים שנאכלים לבעלים לשני ימים ולילה אחד, שאף אם היה הקרבן גדול והיו אוכליו מרובים, בכל זאת לא הסריח הבשר על כרעיו ועל קרבו עד סוף זמן אכילתו.

בין אם כך ובין אם כך, ודאי שהיה נס גדול בכך שלא הבאיש הבשר, אמנם לא נתפרש לנו מה היה אילו הבשר הסריח, שכן אם מצד ההקרבה היה אפשר להזדרז להקריבו, ואם מצד האכילה אונס רחמנא פטריה, ולא היו הבעלים מפסידים מאומה.

הנס השלישי הוא: "ולא נראה זכוב בבית המטבחיים", והיינו כמו שכתבו הראשונים, שמחמת קדושת בשר הזבח לא נתקבצו על גביו זבובים גם בהיותו מופשט לאחר שחיתתו, כשסידרו את האימורים להדחה על גבי השולחן. ולא נתבארה לנו מה המשמעות הגדולה בנס זה, והרי זבובים הם בריות קלות שאינן מעלין ואינן מורידין, ומה בכך אם יהיו או לא יהיו.

הנס הרביעי - "ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים", ולכאורה צ"ב מה החשש שיארע לכהן הגדול קרי, והלא הקדימו לעשות לו שמירה מרובה

בשלושה אנשים כדי שיהיה ביניהם י"ב אמה יתר על מידת העזרה, וכאן מדובר על רבבות אלפי ישראל שעמדו באותו שטח, ודאי שהעזרה לא המשיכה להיות בגודל י"א על קמ"ז. אכן מאידך גיסא ודאי שגם לא היה הפוך, והעזרה לא התרחבה ליותר מכפי מידתה, אם כן כיצד ארע גופו של נס ומה היתה צורתו.

הנס התשיעי הוא: "ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם", ובתוס' יו"ט הביא לדקדק משמיה דהמדרש שמואל שנס זה לא היה רק בזמן המקדש אלא ממשיך להיות בירושלים מאז ועד עולם, שקדושת הארץ מצד עצמה מצילה מכל מיני מזיקין וחיות רעות, עד שאפשר לומר ש'מעולם לא הזיק נחש ועקרב'. ואף כאן יש מקום להבין מדוע נס זה נגזר מקדושת בית המקדש, ומה השייכות בין סדרא דנזיקין לענינא דקדשים.

וסיפא דמתניתין מסתיים בנס האחרון: "ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים", ובביאור המילות 'צר לי המקום שאלין' מצינו ב' פירושים ברש"י ביומא שם (כ"א, א') ששניהם נכללים באותו ענין, האחד כפשוטו, שאף כשעלו ישראל לרגל ונטו ללון בעיר, היה מקום לכל ישראל כאחד לשכון בתוך ירושלים ברווח ולא אמר אדם צר לי המקום.

והפירוש השני הוא לענין הפרנסה, שאף שהיו אוכלוסין מרובין בירושלים הרבה מרובאות בני אדם, לא היה מי שלא מצא את מלאכתו כדי מחסורו אשר יחסר לו, ולא היה אף אדם שאמר 'צר לי' והוצרך לצאת מן העיר לעסוק במשלוח יד.

וכשם שהערנו לעיל, אף כאן יש להבין היאך היתה צורת הנס, שאף אם מצד הנס עצמו היה הנס נס ואין לנו הבנה בפשרו, עדיין מה היה הציור אליבא דעובדא שגרר בירושלים עם כה רב, והלא עוד לא מצינו שהתרחבה ירושלים עד שערי דמשק אלא היה מקומה מוכן לה בנחלת יהודה, וכאשר התקבצו בניה לתוכה מכל קצוות תבל - כיצד החזיק המועט את המרובה ומה התרחש לנגד עיניהם הרואות.

'חיי נשמות אויר ארצך':

אולם ברור שכל ניסי המשנה סובבים סביב מהלך אחד שהוא השורש לכל מה שהיה במקדש. וכללו של דבר בנוי מיסוד מוסד: מציאות רוחנית היא דבר שאין לו מקום. אנחנו רגילים לראות את העולם בעיניים גשמיות, ולכן יש בעינינו חלוקה של מקום ושל זמן, אך כל אלו הן הגבלות ששייכות בעולם הגשמי, ואילו העולם הרוחני הוא למעלה מן המידה ולא שייכת בו שום הגבלה של חומר.

אם ניקח למשל מציאות רוחנית כמו גן עדן, הרי לא שייך לקבוע לו מקום ולומר שהוא נמצא בשטח מסויים עלי ארץ. אמנם בחז"ל מבואר שגן העדן נמצא בעולם התחתון, אבל ודאי ש'גן עדן' הוא עולם רוחני, שכל כולו רוח, והוא למעלה ממושגי החומר שאנו מצויים בתוכם. יתכן אדם שיעמוד על ד' אמותיו ויהיה בתוך הגן עדן, כי אין שום קשר בין מציאותו של העולם העליון אל המקום אשר הוא עומד עליו.

אפשר אף להביא דוגמא בעלמא לשבר את האוזן מכל מציאות מושכלת שקיימת בבריאה. העובדה שאחד ועוד אחד הם שתיים' היא מציאות קיימת, אבל היא אינה מציאות שתופסת נפח, לא מקום ולא משקל, שכן אין שייכות בינה לבין החומר הגשמי של העולם.

יכולים לעמוד שני בן אדם זה לצד זה בלי שיהיה שום דמיון ביניהם. האחד הוא איש בער שאינו יודע בין ימינו לשמאלו, והשני חכם הרזים שמכיל בתוכו את כל התורה כולה. היכן נמצאת כל חכמתו של החכם? גודל מוחו הוא בדיוק כמו שהוא שלידו, ואין שום חלק בגופו שאפשר להצביע עליו ולומר שבו נמצאת החכמה...

אמנם חז"ל במדרש במשלי על הפסוק 'החכמה מאין תמצא' הביאו מחלוקת תנאים האם החכמה נמצאת בראש או בלב, אך ודאי שהכוונה רק לענין מקור החכמה, ואילו החכמה עצמה אינה נמצאת בשום מקום עלי אדמות. הא כיצד? והרי היא קיימת יותר מכל דבר ארצי שבעולם? אלא החכמה היא מציאות רוחנית שאינה שייכת לאף מקום. היא נמצאת מעל המקום והיא אינה צריכה את המקום. המקום שלה אינו מוגבל למידה גשמית, והוא יכול להתרחב בלי גבול ומידה.

יש ניסים שנעשו בתוך המערכת הגשמית של העולם, ואותם יכלו לראות כל יושבי תבל. אך לעומתם יש ניסים שכל מהותם היא רוחנית, וממילא גם אם בן אדם יתאמץ בכל כוחו לראותם בעין בשר הוא לא יוכל לראות

מאומה. הרי זה כמי שמחפש כלי לראות את הנשמה או את כח המחשבה, שהינו רודף אחר הרוח ולא יוכל לאחוז בה לעולם.

כאשר מדובר על בית המקדש, שהוא המקום שעשה לו ה' לשכון בתחתונים, לא שייך מעיקרא להשיג את מה שהיה בו במושגים של חומר. כל כולו היה מציאות רוחנית עליונה, עם כללים רוחניים ועם מושגים רוחניים, וכל מי שננס בשעריו לא ראה עצים ואבנים אלא רק מציאות רוחנית של 'בית המקדש'. האם ראו שם כתלים, שערים, דלתות וחדרים?... ראו את 'בית המקדש'. ואת בית המקדש אין אפשרות לתאר על פי אמות מידה, על פי תבנית או כמות, כי רוח ה' היתה בו, ולא יכירנו מקומו.

בקניה הידועה 'ציון הלא תשאל' לשלום אסיריך' שנאמרת בתשעה באב, מקונן רבי יהודה הלוי על חורבן בית המקדש ואומר: "חיי נשמות אויר ארצך, וממור דרור אבקת אפרך ונופת צוף נהריך". מה המובן במילים 'חיי נשמות'? הלא חיי של כל אדם הן מכת הנשמה שנפוחה באפו, ומה שייכים חיים שאין בהם נשמה.

אך הם הם הדברים: אמנם אנחנו חיים מכת הנשמה, אבל כל חיינו מורכבים ממושגים של חומר שממלאים את העולם. יש לנו ארץ ושמים, בתים וחדות, חושים ומראות, וזהו העולם שאנחנו חיים בו. מה שאין כן בזמן המקדש כל החיים היו 'חיי נשמות'. לא היו מושגים של חומר, אלא רק מושגים של רוח. וכפי שהנשמה רואה ואינה נראית ואינה נמצאת בתוך חדרי בית, כך אותם חיים היו חיים שלא שייכים כלל לעולם, כי אם חיים של נשמה שאין בה תפיסה. גם כשנשמו את האויר שבחוץ, לא נשמו אויר של עצים או של אבנים, ולא ראו אדמה או שמיים, אלא רק את אותו אויר של 'חיי נשמות אויר ארצך'.

על פי זה מובן מאליו שכל הניסים שמונה המשנה מכוחו של בית המקדש, אינן מעלות מסויימות שנועדו להציל אדם מזניקין, להרוויח אותו בפרנסתו, להקל על משא עבודתו וכיו"ב, אלא כולן תוצאות טבעיות מהמהלך הרוחני של בית המקדש. שמכיון שהבית היה בית ה' לא היו שייכים בו מגבלות של חומר, וממילא ארעו בו דברים שאין העין יכולה לראות ולא האוזן לשמוע, לא בתורת 'נס' בעלמא, אלא אדרבה, כחלק מן המציאות עצמה, שכולה 'נשמות' ואינה כפופה למושגים הרגילים של עולם הגשם.

אם כן אפוא, אף אם למשל לא היתה מעלה מיוחדת שזבובים לא יגשו אל בשר הקודש, מלכתחילה לא היתה סיבה שהבשר יקרב את הזבובים, כי כלל לא מדובר ב'בשר'. מדובר כאן על קודש, והחומר שממנו מורכב הקודש כלל אינו חומר בשרי ששייך בו רימה ותולעה. אף את המילה 'חומר' לא שייך להצמיד עליו, וההשגה שיש בו היא רק למעלה מן ההשגה. מאותו טעם לא הסריח מעולם בשר הקודש, לא נראה זבוב בבית המטבחיים, וגם לא הפילה אשה מריח בשר הקודש - לא מפני שארע לה נס והתאוה לא הזיקה לה, אלא כי מלכתחילה לא היתה כאן תאוה. אמנם כל בשר שריחו נודף עלול להביא לתאוה, אך כאן כאמור לא היה בשר אלא 'בשר קודש', ובשר כזה לא מריח את אותו ריח ולא גורר את אותה תאוה - כל כולו קודש.

וכן הוא לגבי שאר הניסים שבמשנה, כגון שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, שלא הזיק נחש ועקרב בירושלים ושלא ארע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים, שכל אלו הם מיני נזיקין שקיימים רק בחומר נפסד, אך בדבר שכל כולו רוחנית לא שייך לא בלאות ולא דברים העשויין ליבלות.

ואף לגבי אש של עצי המערכה ועמוד העשן, אולי מעיקר הדין לא היה צורך בנצחון מיוחד שלא תנצח הרוח ושלא יכבו גשמים, אבל כך היתה המציאות, שה'רוח' של עמוד העשן היתה רוח רוחנית שלא התכופפה בפני הרוח הגשמית שמנשבת בעולם. כשם שהרוח שבאנוש אינה קיימת בתוך הגוף במקום פלוני או אלמוני, ורק לגבי יציאת הנשמה מצינו סימנים מהיכן הרוח יוצאת, והיא מסוגלת לצאת אף מבית סגור בלי שום מחסום שיעמוד בעדה, על אחת כמה וכמה רוחו של מזבח ה' לא היתה מכוונת למציאות אחרת כי אם כלפי מעלה.

ממילא לא שייך לשאול היאך היתה נראית המציאות של 'עומדים צפופים ומשתחוים רווחים' או של המקום שהיה בירושלים, שכן כל השאלה שייכת אם מביטים בעיניים גשמיות, שאז אכן אין דרך למדוד כמה תפס

המקום בפועל. ברם כאשר מדובר על נס של בית המקדש, שכל מהותו היא מציאות עליונה, אזי באמת לא היו כאן "א אמות ולא חלק ונחלה, רק מקום רוחני שיכלו כל ישראל להשתחוות בו ברווחים בלי מגבלה של שעת הדחק.

'לא כדורות הראשונים דורות האחרונים':

בירושלמי במסכת תענית (פ"ד ה"ה) איתא: "רבי הוה דרש עשרין וארבעה עבדין בלע ה' ולא חמל (איכה ב', ב'), ור' יוחנן דרש אשיתין, ור' יוחנן יתיר על רבי, אלא ע"י דרבי הוה סמיך לחורבן בית מקדשא, הוה תמן סבין נהירין והוה דרש ואינין בכין ומשתתקין וקיימין לון".

פירושם של דברים, שרבי הקדוש היה דורש מהפסוק 'בילע ה' ולא חמל' עשרים וארבע מאורעות קשים שארעו בזמן החורבן, ואילו רבי יוחנן דרש שישים. והקשה הירושלמי היאך יתכן שרבי יוחנן שהיה מאוחר מרבי היה בקי ממנו במה שארע בחורבן, והשיב הירושלמי שאדרבה, 'רבי הוה סמיך לחורבן בית מקדשא', ובזמן שהיה דורש היו יושבים לפניו 'סבין נהירין', זקנים שזכרו מה היה בזמן הבית, שכשהיו שומעים את דבריו היו בוכים, ומחמתם נאלץ רבי להפסיק ולדרוש.

אך יתר עומק בדברי הירושלמי שמעתי ממרן הגרא"מ שך בהספד שנשא בזמן אשכבתיה דמרן בעל הקהילות יעקב, שמה שרבי לא הוסיף יותר דרשות על חורבן הבית לא היה דוקא מחמת הצער, אלא משום שמלכתחילה הוא לא נצרך ליותר דרשות. באותו זמן ד'סמיך לחורבן בית מקדשא', כשעדיין יש זקנים שזוכרים את החורבן, החורבן הוא כל כך מוחשי עד שאין צורך לפרט אותו במילים. כולם מרגישים עד כמה החסר הוא נורא ומה אין לנו עכשיו כשהבית חרב, וההרגשה מדברת בעד עצמה יותר מכל הדרשות והביאורים שיתארו את מה שהיה.

והיינו, שבאותו זמן של דור אחד בלבד אחרי החורבן, עדיין נותרו שיריים מאותו אויר של 'חיי נשמות' שנשמו בבית המקדש. עדיין היו מושגים אחרים של רוחניות, ועדיין לא שקעו לגמרי בתוך העולם של החומר. וכשחיים באותם מושגים עליונים, לא שייך אפילו לתאר את החורבן בפה, וכל מה שיכל רבי לדרוש הוא רק כ"ד דרשות, שאין בהם די באר את מה שהיה בבית עצמו, עם הקדושה למעלה מן המידה שהיתה אז. את זה יכל להבין רק מי שהיה וחי את אותם חיים, 'ואינין בכין ומשתתקין', בלי יכולת להעביר את המושגים להגבלה המצומצמת של העולם הזה.

לעומת זאת רבי יוחנן, שהיה בדור שאחרי רבי, לא חי כבר באותן השגות שלמעלה מהשגת אנוש, ולכן היא הנותנת שכדי להשיב את החורבן אל הלב היה עליו לדרוש יותר מפי כפליים דרשות על מה שאין לנו מעת חסרנו כל זאת. ולפיכך 'רבי יוחנן יתיר על רבי', לא מפני מעלתו אלא מפני ריחוקו מזמן החורבן, שכבר לא נתן לו לחיות את מה שחי רבו רבי, על אף שרבי עצמו נולד רק דור אחד לפניו לאחר זמן הבית.

ואם הדברים אמורים ביחס לראשונים כמלאכים, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בדורות אחרונים, שאיננו רחוקים דור אחד בלבד מזמן החורבן אלא אלפי שנים אחריו, ואין לנו שום בבוואה דבבוואה של השגה מה חסר לנו מעת שנוטל ממנו בית חיינו.

כאשר רוצים להתחזק באבלות על חורבן הבית, הדרך היחידה היא להתרומם ולהתחבר יותר לעולם רוחני, שיחזק בתוכנו את הקשר לקדושה העליונה של זמן המקדש, שכל מהותה היה הניתוק מההשגות הגשמיות של העולם. הלא זה היה כל ענין המקדש, 'חיי נשמות אויר ארצך', וככל שהאדם חי יותר את חיי הנשמה כך הוא יכול להתאבל יותר על מה שהיה ואיננו.

כשאדם מתאבל על הצרות הגשמיות שפוקדות אותנו בעקבות החורבן אין זה נקרא אבלות על החורבן, ואין שייכות בין זה לבין התקוה שיש לנו לחזות בשוב ה' לציון. והא ראייה, שבתפילת העמידה אנחנו פותחים בבקשת גאולה על כל הצרכים שנצרכים לכל אחד, החל מחכמה ובינה ובגאולה מן הצרות, וכלה ברפואה ובפרנסה וכלכלה, ורק אחרי שאנחנו מסיימים לבקש את צרכי עמך המרובים אז אנו מבקשים את כל הברכות הרבות על הגאולה העתידה, בתקע בשופר, בהשיבה שופטינו, עד ולירושלים עירך ורצה.

לכאורה מה שייך לבקש על הגאולה, עד כמה שכבר נגאלנו מכל הצרות שביקשנו עליהם? ועל כרחך שהגאולה עצמה שעליה אנחנו מבקשים היא גאולה שלמה, בלי קשר לישועה שתהיה לכל אחד מהצרות או מהדברים

שאליהם הוא נזקק, ומה תהיה הגאולה? גאולה של 'חיי נשמות', שעל ידה אנחנו חוזרים לחיות למעלה, בעולם שאינו מן המידה. לא גאולה של רפואה, לא של פרנסה ואף לא של חכמה ודעת, אלא גאולה שתוציא אותנו מכל העולם שאנחנו חיים בו ותעלה אותנו לחיות חיים אחרים, חיים שבהם "כבוד ה' לבד היה מאורך, ואין סהר ושמש וכוכבים מאוריק".

'ואני תמיד עמך':

אין ספק שהדרך הגדולה ביותר אשר היא הכוללת את החיבור האמיתי אל החיים הרוחניים, היא מעלת התמיד, שפירושה כמשמעה - תמיד. אם אדם נמצא פעמים במקום זה ופעמים במקום אחר, פירושו של דבר שבשני המקומות הוא לא נמצא, ורק כאשר הוא נמצא באותו מקום לגמרי, ערב ובוקר בכל יום תמיד, עם תמידות תמידית שאינה פוסקת, אז הוא שייך בכל נפשו לאותו מקום.

לגבי המותרות שבאו מתרומת הלשכה קיי"ל שהקריבו מהם עולת נדבה לקיץ המזבח, והיינו שבזמן שלא היה שום קרבן אחר להקריב על המזבח העלו עליו עולות כדי שלא יהיה פנוי מכלום. ובשטמ"ק בכתובות (ק"ו, ב') ביאר בטעם הדבר בזה הלשון: "שלא יהא מזבח בטל אפילו שעה אחת, ונמצא שולחן הרב ריקם".

ולכאורה כל הטעם ש'לא יהיה שולחן מלא ושולחן רבן ריקם' מבאר רק מדוע להשוות את שולחן הרב לשולחן, שכשם ששולחן מלא כך יהיה שולחן רבן, אך כיצד שייך לומר לפי זה 'שלא יהיה מזבח בטל אפילו שעה אחת'. וכי יש מישהו ששולחנו אינו בטל אפילו שעה אחת? ... גם המחמיר ביותר אינו עושה כל ימיו כחגים להיות סמוך על שולחנו יותר מג' סעודות, וגם אצלו יש זמנים שבהם הוא גולה מן השולחן... אם כן היאך טעם זה מחייב ששולחן הרב לא יתבטל אף לא לרגע.

אך ברור ש'שולחן' אינו מבטא את הזמן שהאדם יושב לידו, אלא את הזמן שהוא 'מלא', דהיינו שהוא ממלא את ראשו של האדם ומעסיק אותו סביבו. וכשאמרנו לנו חז"ל 'שולחן' הכוונה אינה רק לשולחן של ארבע רגליים, אלא לכל עניני החומר שהאדם רכון עליהם כשראשו ורובו בתוך הבית. לכן אינו בדין שיהיה 'שולחן מלא', שהבלי העולם יקיפו אותך כ"ד שעות מעת לעת בלי הפסק של רגע, ואילו שולחן רבן יהיה דבר שנראה לפרקים באין ארוחת אב תמיד, בלי אותה רציפות מתמשכת שלא תפסיק אפילו שעה אחת.

מעלת התמיד היא המעלה האמורה בגמרא (הוריות י"א, ב') ש'אין על גביו אלא ה' אלוקיו'. שכשאדם נמצא תמיד באותו מקום בלי לעזוב אותו לרגע, זהו המלמד על מידת השייכות שלו לאותו מקום כשאינו לו עוד משהו אחר שיעסיק אותו. הוא שייך רק לשם, ואין מה שיצליח להזיז אותו. הוא איש של 'תמיד', שאשו לעולם לא תכבה, וכל מה שיש לו הוא רק את ה' אלוקיו. על כן אמרו חז"ל במדרש על מעלת התמיד שהיא 'עיקרה של תורה', כי אכן זהו העיקר האוחז את הכל, עד כמה האדם עומד לפני ה' תמיד ואין לו שום שעה של פטור, שלפעמים יכולה לצאת וללמד על הכלל שאינו אלא קרעים קרעים ואין בו חטיבה אחת של לפני ה'.

כאשר רוצים לבחון אי מי מהי דרגתו בעבודת ה' ועד כמה הוא חי חיי נשמות, עיקר המודד הוא באותה מעלה קבועה של תמיד, שמקיפה את כל חיי האדם ואין אצלה שעה שאינה מן היום ואינה מן הלילה. כי אם האדם באמת נמצא היכן שהוא נמצא, איזו סיבה תהיה לו להפסיק לרגע בזמן מן הזמנים ולעזוב את מקום חיותו.

וזוהי החובה המוטלת על האדם לחיות תמיד באותו מהלך שאין על גביו אלא ה' אלוקיו, מתוך ידיעה שעבודת ה' היא עבודה של 'תמיד' שאינה פוסקת אפילו שעה אחת. אין הבדל בין הזמנים, ועיני ה' אלוקיה המה משוטטים בכל הארץ מראשית שנה ועד אחרית שנה. גם בזמנים שאין איש מסביב ואין מחייבים חיצוניים של לפני הזמן כתוך הזמן, אני ה' לא שנית, דיני התורה לא משתנים בפתע פתאום ואין שום מקום להקל בחמורות של תורה ותפילה וכל הלכה כהלכתה.

עבודה זו של תמיד היא מעלת בית המקדש, שבו היו הבנים תחת שולחן אביהם בלי שיהיה ריקם אפילו שעה אחת, והיא העבודה הרצויה לפניו ית', עולת תמיד לריח ניחוח אשה לה'. אם כן הדרך לעמוד ולשרת לפני ה' היא דוקא באותו אופן של 'ונתת על השולחן לפני תמיד', ובזה תהיה לרצון תמיד עבודת ישראל.

פרשה בארבע

שלוחה 10<21

למה הם שונאים אותנו?

"שבתי מאנגליה, כתב הנציב העליון, ולחרדתי מצאתי את הארץ במצב של אי סדר והיא שלל למעשי אלימות בלתי חוקיים.

מתוך אימה למדתי לדעת את מעשי הזוועה אשר עשו חבורות אנשי בליעל צמאי דם ורוצחים פראיים לבני היישוב העברי מחוסרי מגן מבלי הבדל מין או גיל ואשר נלוו, כמו בחברון, במעשי פראות בל יתוארו, בשרפת בתים וחווות בעיר ובכפר ובמעשי שוד והרס."

מה שהנציב לא כתב, הוא שהרוצחים הפראיים צמאי הדם, לא היו חיות, הם היו שכנים, אנשים רגילים, שיום אחד אמרו שלום לשכנים היהודים שלהם, ולמחרת שחטו אותם. וזה רק בגלל שהאנגלים הם אנשים מנומסים שחשוב להם להיות מאוזנים.

אלא שמאז תרפ"ט, עברו כמעט מאה שנה, והטבח באלעד הוכיח שלצמא לדם, הפראות והאכזריות נותרו כפי שהיו, וכך גם השאלה המהדהדת. למה?

אז נכון, יהיו כאלה שיסבירו שהם שונאים אותנו כי אנחנו כובשים ומדכאים, ובגלל שגרשנו אותם מהבתים שלהם, אבל כל מי שקרא קצת היסטוריה יודע, שזו לא הסיבה. שזה משהו אחר, עמוק יותר. למה? כי אכזריות חייטית כזאת אי אפשר להסביר בהיגיון.

מי שתיאר את התמיהה הזאת היה ד"ר יעקב הרצוג, שקבע כי אפילו ראשי הציונות לא צפו את עוצמת ההתנגדות הערבית וגם לא העריכו נכון את התמשכותה. וכך הוא כותב:

"הציונות הקלאסית, שהקימה את מדינת ישראל, לא תפשה שתי בעיות יסוד: היא לא הבינה לא את העם היהודי ולא את העם הערבי. אנשי המנהיגות היהודית גרסו שאנו נחזרו הנה באיזה מסלול רגיל של המאה העשרים. עשרות עמים התחילו אחרי מלחמת העולם הראשונה לקבל עצמאות- גם אנו נקבל כאן עצמאות והעולם יכיר בנו. אנו נהפוך למה שמכונה "A NORMAL PEOPLE" ונהיה משוחררים מעומס הגלות... העובדות טפחו על פני תאוריה זו כפי שלא טפחו על פני שום תאוריה בזמן כה קצר."

לדעת ד"ר הרצוג, הטעות של מנהיגי הציונות הייתה בכך שהם ניסו להבין את שורש הסכסוך בכלים הגיוניים, והם טעו. למה? כי סכסוך הגיוני מנהלים בחשיבה הגיונית, אבל סכסוך שהשורשים שלו אחרים, צריך להבין ולנתח בכלים אחרים, והכלים האלה מופיעים הרבה לפני מאורעות תרפ"ט, וגם הרבה לפני שהאסלאם נולד. הם מופיעים כבר אלפי שנה בפרשת השבוע.

בפרשת בהר מלמד הקב"ה את משה על הגורמים שמשפיעים על הביטחון הלאומי והאישי של יושבי ארץ ישראל, וקובע שהם לא תלויים רק בעוצמה הצבאית, שנאמר: "ועשיתם את חקתי ואת משפטי

לפני כשנה יומיים אחרי הטבח האכזרי באלעד, הנכד שלי הגיע לביקור עם סיום הלימודים ושאל אותי מה זה גרזן, ואז הבנתי שבמזרח התיכון אי אפשר להסתיר אירועים קשים מילדים, גם אם מאוד מתאמצים.

גרזן, אמרתי לו, זה כלי עבודה שחוטבים בו עצים, אלא שהעניינים של הנכד שלי סיפרו שהוא לא קונה את התשובה.

תגיד סבא, אתה שוטר? לא אני לא שוטר, עניתי לו. אז אם אתה לא שוטר הוא שאל, למה יש לך אקדח? אה... זה להגנה עצמית. כדי שאם מישהו ירצה לפגוע בנו נוכל לעצור אותו.

ואנשים הורגים אנשים, רק אם האנשים רוצים להרוג אותם או שגם סתם? בטח עניתי לו. בתורה כתוב שאסור להרוג. בהר סיני ה' ציווה אותנו לא תרצח. אנחנו לא הורגים אנשים סתם.

ובתורה של הערבים, שאל אותי הנכד בלי לוותר. גם בתורה שלהם כתוב שאסור להרוג סתם? אני לא יודע עניתי לו. נראה לי שכן. למה אתה שואל?

כי אם גם בתורה שלהם כתוב שאסור להרוג, הוא אמר, אז למה הערבים באלעד הרגו אנשים שלא רצו להרוג אותם? הם עשו להם משהו לפני כן?

לא, אמרתי לו. הם לא עשו להם כלום. הם בסך הכל שיחקו בגינה עם הילדים שלהם, ואני חושב שמספיק עם השאלות להיום.

אבל הוא התעקש.

אז אם גם בתורה שלהם כתוב שאסור להרוג סתם, למה הם הרגו עם גרזן שחותר עצים, יהודים שלא עשו להם כלום?

זה כי הם לא אוהבים אותנו, עניתי לו.

ואתה הורג עם הקדח שלך אנשים שאתה לא אוהב?

ואז כשעניתי לו שלא, ושלהרוג זה עבירה חמורה מאוד, הוא שאל אותי למה הם כן הורגים. ואת האמת? לא ידעתי מה לענות לו בלי לעבור על חוק הגזענות וההסתה, ואז התחמקתי ואמרתי לו שעל השאלה הזאת צריך לענות בערבית ואני לא מבין ערבית.

מי שבכל זאת ענה על השאלה של הנכד שלי, היה הנציב העליון הבריטי ג'ון צ'נסלור, כבר לפני כמעט מאה שנה.

זה היה אחרי מאורעות תרפ"ט שבמהלכם רצחו ערבים בחברון באכזריות חייטית 67 יהודים שהיו שכנים שלהם וחיו איתם בשלום. כשבניהם ילדים שנשחטו לעיני הוריהם, והורים לעיני ילדיהם, כרתו איברים ושרפו יהודים בעודם בחיים, ואת חלקם גם שרפו חיים.

בעקבות הטבח שזעזע אפילו את הלב האנגלי של הנציב העליון, הוא כתב את הדברים הבאים, ואני מצטט אותו רק כדי שלא יאשימו אותי בגזענות:

תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על הארץ לבטח ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה."

שאלתם את עצמכם למה ההבטחה על הביטחון כתובה פעמיים פסוק אחרי פסוק? למה נאמר "וישבתם על הארץ לבטח" ובפסוק שלאחריו "וישבתם לבטח עליה"? זה כדי להדגיש.

כדי ללמד, שבניסיון להבין את השנאה והרצחנות של האויבים שלנו, לא ניפול בבור ההיגיון המדיני שתקף לשאר האומות.

בפרשת השבוע התורה מלמדת שבעוד את הסכסוכים הטריטוריאליים בין העמים פותרים סביב שולחן המשא ומתן, את הסכסוך על ארץ ישראל פותרים בדרכים אחרות.

בפרשת השבוע התורה מלמדת שבשונה מארצות אחרות, הביטחון של יישובי ארץ ישראל לא תלוי רק בארץ אלא גם בשמיים. לא רק בכמות הנשק ובתעוזה, אלא גם במצב הרוחני.

בפרשת השבוע הקב"ה מלמד את משה, שבארץ ישראל השמיים והארץ מתחברים, ולכן כדי לשבת על הארץ לבטח, חוץ מנשק מתוחכם, יש צורך גם ב: "ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו". כדי ללמד שבלי החלק הזה, אולי נצליח לשרוד, ואולי גם לתפוש את האויבים שרוצחים בנו באכזריות חייטית, אבל גם שעם נשק לא נצליח להעלים את השנאה שלהם.

בפרשת השבוע התורה מלמדת שהסכסוך היהודי ערבי, הוא לא סכסוך דתי וגם לא מדיני. שהוא לא סיבה אלא תוצאה. שהוא לא ייפתר בהסכמי שלום וגם לא בעוד יותר כח, ואפילו לא בסיכולים ממוקדים של מנהיגי טרור. הוא ייפתר רק כשבין שיש קשר אדוק בין "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי תעשו" ובין "וישבתם על הארץ לבטח". ולכן זה כתוב פעמיים. כדי שנזכור ולא נשכח.

לא מאמינים לי? חושבים שאני טועה או מגזים? אז הנה דברים שכתב ד"ר יעקב הרצוג שהיה בין השאר מזכירו המדיני של בן גוריון, וכך הוא כותב בשנת 1969.

"ב1947, בשעה שהעימות עם העולם הערבי עמד להתחולל, לא היה איש שהעלה על הדעת שהוא יימשך 22 שנה. איש לא העלה בדעתו שכך יתפתחו הדברים. שאלתי את בן גוריון ואחרים האם העליתם בדעתכם שכעבור 22 שנה נמצא במצב של עימות עם כל המרחב הערבי?"

ואם שאלתו של ד"ר הרצוג נותרה ללא מענה כבר לפני שישים שנה, אז היום?

לכן נסמכה שמיטה להר סיני, כדי ללמד שבארץ ישראל לא רק השמיים תלויים בתורה אלא בעיקר הארץ.

שבת שלום.

מה ששובות טובות

מענה לבני הישיבות בנתיבי העליה

גליון 4

תקופת המבחנים לישיבות

יהיה ניכר במבחן, וכפי שנפרט להלן לגבי המבחן עצמו.

כמובן שצריך ללמוד היטב את הדפים עליהם אתה נבחן, אולם בכדי להצליח במבחן (שבכל זאת יש לו השפעה כלשהיא על הקבלה לישיבה...) צריך לדעת כיצד לעבד את הסוגיות הנלמדות, לצורך ההכנה למבחן. אחד המכשולים הגדולים שיוצרים לחץ ובלבול, הוא חוסר הסדר בסוגיה הנלמדת, שמביא ללחץ פנימי האם תדע לענות על השאלות כראוי או לא. לכן, חשוב מאד להקדיש זמן מוגדר וקבוע מראש, לסדר לעצמך את המהלך הסוגיה דבר דבור על אופנו. אין הכוונה לחזור שוב על כל החומר, אלא לערוך לעצמך כללים וראשי פרקים של הסוגיות אותן למדתם ובמה עוסקת כל סוגיה, ברמת המסקנות של הגמרא עצמה, שיטות הראשונים ביסודות הסוגיה, והחידושים המרכזיים שנאמרו בה. צורת עריכת הסיכום תהיה באופן שבקלות ניתן יהיה לזכור את מבנה הסוגיה על כל חלקיה, ולהעמיד את הדברים לפניך כמו תמונה, ולא תזכור אותם רק לפי הסדר שנאמרו במהלך השיעורים, וכך אם וכאשר תישאל באיזה סוגיות עסקתם, ובאילו נידונים התמקדתם (לא יבקשו... אבל זה יעזור למה שכן יבקשו) תוכל להשיב בבטחה בסקירה כוללת, וגם במבחן תוכל לשלוף את הידיעות בצורה מיידית. מלבד שהסדר הזה יסייע למבחן, הוא גם יוריד חלק גדול מהלחץ. כאשר הנושאים מסודרים אצלך, אתה סומך על הידיעות שלך ובטוח שתדע לענות, ואינך מפחד שתישאר עם פה פתוח.

מלבד זאת, חשוב לשמור על רוממות בהנהגה האישית בכל התקופה, ולא להיגרר לקלות ראש ולדברים שמסיחים את הדעת מהלימוד ועבודת השם. אפשר להתפתות בקלות לאמירות החברה הבינונית שבתוך הלחץ צריך 'להשתחרר' וכיו"ב ובכך תצא מהשקיעות בלימוד מהר מאד. עליך לדעת כי מלבד הרצון למנף את הימים לעליה אמיתית ולקנות מעלות שיהיו חלק ממך, גם המבחן עצמו תלוי במצב הרוחני שלך. כל ראש ישיבה ושאר הבוחנים רואים את צורתו הכללית של הבחור והיכן הוא שקוע, תשובות גבוהות ומרשימות מהוות משקל ברושם המתקבל עליהם, אבל המבחן הקובע הוא הרצינות והרמה האישית. הבוחנים ראו מאות נבחנים, ואח"כ בישיבה בדקו אם הרושם שקיבלו עליו היה נכון, ולמדו

שאלה: אני לומד בישיבה קטנה בשיעור ג', וכידוע אנו כעת בתוך תקופת ההכנה למבחנים לישיבות גדולות. אני מרגיש כבר את המתח באויר, וזה מפריע לי בריכוז ובלמוד, ובעצם במקום שהתקופה הזאת תהיה בשטייגען רציני, בעוצמה רבה עם כל הכוחות, אני מחכה שהיא תסתיים. רציתי לבקש עצה איך לנצל את הימים לצמיחה בצורה הטובה ביותר, ולעבור את התקופה הזאת בלי לחץ. וכמובן להתקבל לישיבה טובה ומתאימה.

תשובה:

בחור יקר, שאלתך היא שאלת רבים וטובים מחברך, אך רובם לא ימצאו אומץ להביע אותה בקול, ועל כך מגיעה לך הערכה רבה.

תקופת המבחנים לישיבות היא תקופה שהרבה היו מעדיפים לדלג עליה מכמה סיבות. אם בגלל המתח שהזכרת, מהמבחן המתקרב, או מהספק והציפייה לדעת אם תתקבל לישיבה שרצית, וכן בגלל הלבטים והבחירה בישיבה הטובה והמתאימה.

עם זאת אם תיגש לכל המהלך מתוך מחשבה ותפעל בצורה נכונה, תוכל למנף את פרק הזמן המיוחד הזה ולהוציא מעצמך יכולות שלא היכרת. ההשקעה הרבה והצמיחה הלא שגרתית, ירוממו אותך והתקופה תיקבע בזכרוןך לטובה לשנים ארוכות.

בחלק הראשון של הזמן שהוא זמן ההכנה למבחנים לישיבות, אתה חייב, פשוט חייב, להיות שקוע בלימוד במקסימום האפשרי. במבחן לא משתקף רק הידע הספציפי שלך על שאלה שנשאלת או החבורה שאמרת, אלא מבחינים גם כמה אתה מבין את הדברים כצורתם, כמה אתה מונח בלימוד ומחובר למה שאתה אומר. כאשר המחשבה אינה תפוסה בלימוד, זה מתבטא במה שתגיז, וגם אם תענה תשובה נכונה, היא לא תחפה על המציאות. זאת הדרך הישרה, משום שכל שתהיה שקוע יותר בלימוד, תוכל לרדת לעומקם של דברים, לחשבן את הדברים בבהירות, וגם ליהנות מהלימוד. כל זה

כחוויה... תוכל לדבר בלימוד עם ראש הישיבה בקלות. יש ישיבות שאפשר לדבר בלימוד עם ראש הישיבה רק אחרי שנתיים בישיבה...).

וכן לגבי הראיון:

אל תנסה להרשים בתשובות מפוצצות על מה שנשאלת. זה לא כ"כ משכנע... במיוחד שהרבנים כבר שמעו עליך ומכירים אותך מעט מהבירורים המקדימים. לעומת זאת אם תגיע מתוך רוממות אישית שקנית בכל התקופה, התשובות שלך יהיו שקולות ומכובדות.

תקשיב ותתבונן במה ששואלים אותך, ותענה את התשובה מתוך כנות ושכנוע פנימי במה שאתה אומר. כמוכן שאינך צריך לספר על החסרונות שלך, ומותר לך להעמיד את עצמך באור חיובי כפי שהינך רוצה ומסוגל להיות, אבל אל תיסחף.

אם תפעל כפי הדברים הנ"ל לא תצטרך אחרי המבחן 'שחרור' או חלילה התפרקות. נכון שאחרי זמן לחוץ תצטרך מעט הרפיה, אבל כשתגדל את הכוחות הטובים שלך, לא תפעל נגד הטבע שלך, ולא תרגיש מחנק וצורך לפרוק את העול שלקחת על עצמך. אדרבה, אתה תזדהה עם הקומה החדשה שבנית בעצמך, וכל מה שתעשה יהיה כבחור בוגר ואחראי בעל שאיפה ויעד ברור בחיים.

שתף את ההורים שלך בחוויות שעברו עליך, וגם תישן טוב, אבל תשמור על סדר יום איכותי, ותחזור למסלול בהקדם האפשרי. עקב נסיון העבר, ראו גדולי ישראל שפריקת המתח לאחר המבחנים גורמת להרבה בחורים ירידה ואיבוד הקנינים שרכשו בעמל רב וההפסד עצום, לכן קבעו סדר לימוד מיוחד לתקופה שאחרי המבחן. כל הנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל, ובמיוחד בדבר כזה שהוא בהחלט הכרחי בשבילך, נכון שזה מעט קשה, אבל זה מאד משתלם.

וכמוכן "הא בלא הא לא סגי" (נדה ע.) תתפלל מעומק לב להקב"ה שיכוין אותך לישיבה טובה המתאימה לך ביותר. תבקש שתתקבל אליה בקלות, ותרגיש רצוי בישיבה, ושם תתעלה בתורה ובעבודת השם.

בהצלחה רבה.

מהנסיון. לכן חשוב שתגיע עם רוממות פנימית שתשתקף מהתשובות שלך, ולשם כך עליך לשמור את עצמך מונח טוב בלימוד ועבודת השם. אל תשכח שהקבלה שלך לישיבה תלויה רבות באינפורמציה שמתקבלת עליך, ואם תוכיח את עצמך בתקופה זו שאתה מסוגל ליותר, יהיה לך השפעה רבה על חוות הדעת שיאמרו אודותיך.

השקעה זו תסייע לך לא רק להתקבל לישיבה ברמה גבוהה, אלא להתאים את עצמך לישיבה כזאת. בחור שמגיע לישיבה שהיא למעלה מרמתו, לא תמיד מתמודד נכון וחווה כשלונות. לעומת זאת אם תעלה את עצמך למקום גבוה יותר עכשיו, ותשמר את מה שאתה משיג כעת, תתאים לך ישיבה טובה. חשוב לדעת שככל שהגיל עולה, החלק של הכישרון הטבעי תופס פחות מקום, ואילו הידיעות והמעלות שקונים ע"י השקעה הם המשמעותיים בבנין קומתו של האדם. הכישרון בהחלט מסייע להגיע להישגים אך ההתקדמות האמיתית היא מכוח העבודה העצמית ושיעור ההשקעה.

וכעת ניגש למבחן עצמו:

חשוב שתהיה ממוקד בתוכן העיקרי של החבורה שאתה אומר, או של התשובות שאתה עונה.

אל תאריך מידי בדברים שאינם קשורים לגוף הענין, ומאידך אל תקצר מידי בדברים העיקריים.

תעמיד את הדברים בצורה טובה, מעניינת וממוקדת. אין צורך לחפש מילים יפות מידי כדי להגדיר את הדברים, אבל חשוב להשתמש בשפה למדנית ומתאימה.

אל תדקלם את מה שהר"מ שלך אמר בשיעור, ותפרט רשימה של כל המפרשים שמדברים על הענין, אלא תתמקד בתירוץ טוב שאתה מבין ומחובר אליו ותענה אותו מתוך שכנוע והבנה פנימית.

תפנה את המחשבה מהשאלה "מתי זה כבר ייגמר"... תהיה מחובר למה שאתה אומר ותיהנה מהגישמאק של הסברא.

כשאתה עונה תשובה, היטב איך דברך מיישבים את השאלה, ותמצא את הטעם הטוב בכך שכעת הדברים מחוורים ולא קשים.

למרות שהמבחן הוא אמצעי להתקבל לישיבה, תתייחס אליו

תורת המידות

פרקי יסוד בעבודת המידות על פי ספר 'אמונה וכיטחון' לחזון-איש

שיעורי המשגיח הגאון רבי יונתן אבר שליט"א

החלק האישי והמיוחד לכל אדם בעבודת ה'

פרק ד

עבודת המידות ייחודית לכל אדם

בפרק הקודם עסקנו בדברי החזו"א, על השינויים הנראים בין בני אדם בהתמודדותם עם מידות נפשם. האחד, יתגבר בקלות על תאוה ומאיך יתקשה מאד לוותר על כבודו, לעומת השני, שלהיפך, יתקשה מאוד לגבור על תאוה ומאיך אינו מקפיד כלל על כבודו. דבר זה נובע מחמת מבנה נפשי ייחודי שיש לכל אדם ואדם; כל אחד שונה מחבירו.

שימת הלב של כל אדם למבנה הנפשי של מידותיו, נצרכת וחשובה; אדם שאינו יודע איזו תכונה יותר קשה עבורו מטבעו, לא ידע כמה כוחות ומאמצים עליו להשקיע בהתקדמות בעבודה על כל מידה ומידה. הוא יתקדם רק בדברים הקלים עבורו, תוך שאת החלקים הקשים יזניח עד השחתה מוחלטת במידות אלו, בעוד דרגתו האמיתית של האדם נמדדת לפי צורת התמודדותו עם החלקים הקשים עבורו.

אין דעתם דומה. אין פרצופיהם דומים.

בפרק זה נביא מקורות מהם נלמד את מהות השינוי שבין בני האדם, נראה שזו תכלית הבריאה, ואף תכלית עבודת האדם מתקיימת דווקא כאשר כל אדם שונה מחבירו.

הגמ' במסכת ברכות (דף נח.):

תנו רבנן: הוואה אוכלוסי ישראל אומר: ברוך חכם הרזים. שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהם דומים זה לזה.

חז"ל תקנו ברכה מיוחדת לרואה שישים ריבוא מבני ישראל, ומסבירה הגמ', שהשבח בזה הוא 'שאינ דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהם דומים זה לזה'. כבר כאן אנו רואים, שעניין זה הוא שבחו של הקב"ה, ובוודאי שאין חסרון בכך שאין דעתו של אחד כדעתו של חבירו.

דברי הגמרא הללו פותחים פתח להבנה יסודית וחשובה, שהשינויים בין בני האדם הינם לכתחילה.

ר"י בר יקר מפרש את ברכת 'חכם הרזים': "מפני שאין פרצופיהם דומים זה לזה כך אין דעתן שוות זו לזו והקב"ה מכיר מעלת כל תוך אחד ואחד, ע"ש וכל רז לא אנס לך". מבואר מדבריו, שמתוך

השינויים בין דעות בני האדם, יש לכל אחד מעלה ייחודית שאין לאחר.

הצורך בשינויים בין בני אדם - השלמת כלל ישראל

המהרש"א מפרש על דברי הגמ' בברכות, שהצורך בשישים ריבוא לברך את הברכה, מפני שהם 'כלל כל הדעות של קומת כלל ישראל'. קודם חטא אדם הראשון, היה רק אדם אחד הכולל בתוכו את כל הדעות כולם. לאחר החטא, כדי להשלים את התיקון, צריך שישים ריבוא - אותם שהיו במתן תורה ואותם אלו יהיו גם בגאולה העתידה, ויחד הם כוללים את כל קומת כלל ישראל. תהליך זה יכול לקרות דווקא על ידי כך, שלכל אדם ישנן תכונות שאין לאחר, וכך מכולם יחד נוצר המבנה השלם.

עבודת האדם כמידותיו שלו

במדרש תנחומא (פרשת פינחס סימן א):

אבל אם ראה אוכלוסיין של בני אדם, אומר ברוך חכם הרזים, כשם שאין פרצופותיהן שוין זה לזה, כך אין דעתן שוה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעה בפני עצמו, וכן הוא אומר "לעשות לרוח משקל" (איוב כח כה), משקל של כל אחד ואחד.

תדע לך שהוא כן, שכן משה מבקש מן הקדוש ברוך הוא בשעת מיתה, ואומר לפניו: רבונו של עולם, גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד מהם, ואין דעתו של זה דומה לדעתו של זה, ובשעה שאני מסתלק מהם בבקשה ממך אם ביקשת למנות עליהם מנהיג, מנה עליהם אדם שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו. מנין? ממה שקראו בענין "יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר" וגו' (במדבר כז טז).

בקשתו של משה רבינו מהקב"ה "יפקוד ה' אלוקי הרוחות" היא, שכלל ישראל צריך מנהיג שיכול לסבול דעת כל אחד ואחד מהם. וממילא מובן, שאין בכך שום חסרון, כי כל המורכבות בדעות - במידות והשוני בין כל אחד, הינו חלק מצורת הבריאה. רק זו הדרך להשלים את 'כלל ישראל'.

¹ נדמה, כי ההבדלים והשינויים בין הפרצופים של בני האדם, גדולים בהרבה מההבדלים שבין המראה החיצוני של שני בעלי חיים מאותו מין. הסיבה לכך, כי כידוע, הפנים נקראים פנים - למרות שהם הדבר החיצוני ביותר באדם, בגלל שהפנים מראים על הפנים, יש בהם גילוי הפנימיות של האדם. פנימיותו של האדם - בנויה ממידותיו, ולכן כאשר דעותיהם של בני האדם אינם שוות - אף פרצופיהם אינם דומים. [דעות' בלשון חכמים אינם עמדות רעיוניות, אלא 'מידותיו' של האדם. הרמב"ם קורא להלכות השייכות למידות 'הלכות דעות'.]

לעולם לא יהיו שני אנשים שווים

נראה כי דברי הגמ' הללו הם המקור של הרמב"ם (פ"א מהלכ' דעות): "דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר".

החזו"א (אמונה ובטחון פרק א או' י'), גם הוא מתאר את השוני וההבדלים העצומים בין בני האדם: "אם כי כל בני אדם בסוג אחד ובמין אחד, בכל זאת לא ימצאו שני אנשים בשוויון מוחלט, וכל איש הוא יחידי בין האנשים, אין כשרון שכלו דומה לחברו, ואין מדות נפשו דומות לחברו, ותולדה מחויבת מזה שיש לפעמים יתרון איש על משנהו בערכים מופרזים, עד שנדמה שאין שניהן אחד בסוג ובמין".

המציאות הזו, של השוני בין בני האדם מגיע להפרשים כאלו, שנראה שהם לא אותו סוג בריאה - האחד קרוב למלאך והאחר קרוב לבהמה.

ממשיך הרמב"ם ומפרט: "יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד, ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם יכעס - יכעס כעס מעט בכמה שנים, ויש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח ביותר, ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלך בתאוה, ויש שהוא בעל לב טהור מאד ולא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן, ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר "אוהב כסף לא ישבע כסף", ויש מקצר נפשו שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו, ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול, ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו, ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוע ואכזרי ורחמן וך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן".

על פי האמור, שהקב"ה ברא כל אדם בצורה שונה של הרכב נפשי, נמצא שלכל אדם ואדם ישנו תפקיד אישי אותו הוא מבצע עם מבנהו הנפשי, האישי והמיוחד רק לו. וזו מטרת הבריאה.

מתוך התבוננות בנושא זה יראה האדם כי אין שום מקום לקנאה באדם אחר, אין מה לקנאות בכוחות מסוימים שהוא קיבל. הרי לכל אחד נועדו התכונות שלו דווקא, כדי שיממש עמהן את התפקיד שלו.

המקום בו שייך המושג 'קנאת סופרים תרבה חכמה', הוא רק קנאה בהישגים שאדם הגיע אליהם על ידי עמל וניצול של כוחותיו. אם רואים אדם שהתאמץ ומתגבר על מידותיו - בזה שייך לקנאות; לא במה שהוא השיג, אלא בכך שהוא השקיע. הישג המגיע על ידי כשרון מולד מכל סוג שהוא, אין שום מקום לקנאות בו, כי לכל אחד נועדו תכונותיו שלו כדי להשיג את תפקידו שלו.

מסופר, שרבי נפתלי אמסטרדם ניגש אל רבו, רבי ישראל מסלנט, בטענה: "אם היה לי את הראש של השאגת אריה, הלב של היסוד ושורש העבודה והמידות של הרב'ה - הייתי יכול להיות עובד ה' באמת...". ענה לו רבי ישראל: "אדרבא, נפתלי, עם הראש של נפתלי, הלב של נפתלי והשכל של נפתלי..." הקב"ה רוצה מכל אחד שיעבוד עם הכוחות והתכונות שניתנו לו, ורק לו. לבורא כבר היה את אברהם אבינו ואת השאגת אריה, הם עשו את מה שהם היו צריכים לעשות. עכשיו הקב"ה צריך שאנחנו נעשה את התפקיד שלנו.

לפעמים, כששואלים בחורים צעירים "אם אתה היית הבורא, האם היית בורא אדם כמוך?". למרבה הכאב, נפוץ לשמוע מהם שהם מרגישים, שבריאיה כמותם לא הייתה צריכה להיברא. וזה הרי ברור לכל, שאם הקב"ה ברא כל אחד ואחד, הרי שרצונו יתברך באדם זה עם מידותיו אלו.

בשבילי נברא העולם

ובעצם זו משנה מפורשת במסכת סנהדרין (לז):

לפיכך נברא אדם יחידי, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. .. ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד - כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון - ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם.

משמעות האמירה 'בשבילי נברא העולם' היא, שאם יהיה אדם אחד פחות, מתוך השמונה מיליארדים שבאנושות כולה - העולם איננו שלם².

ככל שציבור בני התורה הולך וגדל, ישנם אנשים המרגישים שהם 'נאבדים בתוך הציבור'. הם חשים צורך להיות חלק מהציבור, עד כדי שהם מאבדים את עצמם. וזה לא נכון! כל אדם ואדם הוא עולם מלא! ההגדרה 'בשבילי נברא העולם' היא, שאם העולם כולו היה נכחד, למעט אדם אחד שנשאר יחידי, כדאי לברוא את כל הבריאה כולה רק עבורו - בשבילו.

ההבנה הזו הופכת את כל ההסתכלות של האדם על עצמו! בשבילו - על כל יציריו, מידותיו ומורכבותו - כדאי לברוא עולם שלם. ולכן הוא צריך להיות מי שהוא - לשפר, לגדול ולהתפתח - אך לא לנסות להיות משהו אחר.

² יש לעיין האם הכוונה דווקא לכלל ישראל, או לכל יושבי תבל.

לע"נ הרב שמעון בן הרב צבי יהודה זין ז"ל • מסר חייו להעמיד שמירת תורה, וזכה לראות דורות ישרים ומבורכים • נלב"ע ח' טבת תש"פ

האת למודעי!

הדברים נכתבו לפי הבנת הכותב וע"כ, כל טעות שגיאה או קושי בהבנה יש לתלות בו בלבד. נשמח לקבל כל הערה והארה!

בית ועד'

השיחה השבועית ושיעורי המשגיח שליט"א מידי שבוע במייל להצטרפות: 4160846@gmail.com

כל הזכויות שמורות למכון ישרים דרכי השם להנצחות פניות והערות: 053-31123-76 | 02-567-24-74 y0533112376@gmail.com

עינינו גל

מאמרים ותפיסות עומק בעולמם של עמלי תורה
מבית "עין לא ראתה"

פרשיות
בהר-בחוקתי

יהודי בן כמה אתה, הוא צריך לחשב רק את השעות שבהם עמל בתורה ולמד בהם, שרק בהם הוא בגדר חי את חייו.

וראיתי מובא שכאשר בקלם שאלו בחור בן כמה אתה, הוא השיב בן שלש בן ארבע, לפי מגין השנים שזכה לחיות ביישיבה, כי תפסו שהם נולדו בקלם לחיים חדשים עד שכל החיים שהיו עד כה בלי התפיסה העמוקה של קלם, לא היה בגדר חיים כלל, והשיר שהיה מושר בפי בני הישיבות לפני השואה (שכמדומה מקורו בנובהרדוק), מגדיר זאת היטב: "שקעה חמה שקעה נפשי מתהום רעיונות רב כים, כי נלאתי במלחמתי את הבשר ואת הדם, ימים חולפים ימים עוברים מבלי קחת מבלי תת, אם לזאת קראת חי, אמור נא קלי מה זה מת, לא אוכל לחיות כך, מבלי להבין את זאת, אם לשכוח ולשמוח אם לזכור ולבכות...." וזהו צעקת רבינו הנפש החיים, שכל גדר החיות של האדם הוא רק כשלומד.

ג. והנה הקריאה בתורה של בחוקתי קודם שבועות הוא תקנת עזרא, כמבואר במגילה (לא, ב): תניא, רשב"א אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבתורה קודם ראש השנה. מאי טעמא, אמר אביי ואיתימא ר"ל כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ר"ה היא, אין, עצרת נמי ר"ה היא, דתנן, ובעצרת על פירות האילן.

ולדברי הנפה"ח הנ"ל, הרי שהתורה היא האילנא דחיי, וזהו גופא הדין בראש השנה על פירות האילן, דהיינו על מידת החיבור של כל אחד לעץ החיים, ולכן צריכים לקרוא לפני עצרת את הקריאה בתורה של הקללות, בשביל לבטא את ה"תכלה שנה וקללותיה", והוא סימנא טבא שכבר סיימנו עם הקללות שנגרמו עקב כך שהיו שעות שפרשנו מקביעת העסק בה, והשתא מתחדשת קבלה חזקה לשנה החדשה, בשביל שתכל שנה וברכותיה, ע"י החיבור לחיים.

ולפ"ז החיבור של שתי הפרשיות הללו "בהר סיני" עם "בחוקתי" הוא בבחינת הקדמת רפואה למכה, דהר סיני הוא בחינת הקבלה שלנו המחודשת לשנה הבעל"ט, כעת בחג עצרת דהשתא, שהיא גופא תזכה אותנו שתכלה שנה וקללותיה, וכבר עתה ראוי לקבל על עצמינו עול תורה, כי אנו בטו"ב ימים האחרונים של ספה"ע, ואין טוב אלא תורה.

אילנא דחיי

א. פר' בחוקתי מלמדת אותנו, שאם מקבלים עול תורה זוכים לכל ההשפעות, ואם חלילה פורקים עול תורה, אזי באים כל הקללות, ואת המסר הזה חובתנו להוציא מדברי הקללות הללו, להאמין שאין חיים אלא באופן של תורה.

וז"ל נפש החיים (ש"ד פל"ג): "...כי צריך האדם לקבוע בלבו וידמה בדעתו, כי אלו היה טובע בנחל שוטף ורואה לפניו בנהר אילן חזק, ודאי יאמץ כח להתאחז ולהתדבק עצמו בו בכל כחו ולא ירפה ידיו הימנו אפילו רגע אחד, אחר שרק בזה תלוי עתה כל חיותו, מי פתי ולא יבין שאם יתעצל ח"ו אף רגע אחד, וירפה ידיו מהתאחז בו יטבע תיכף. כן התורה הקדו' נקראת עץ חיים אילנא דחיי, שרק אותו העת שהאדם אחוז באהבתה ועוסק ומהגה בה בקביעות, אז הוא חי החיים האמתים העליונים קשור ודבוק כביכול בחי העולמים יתב' שמו, דקב"ה ואורייתא חד. ואם ח"ו יזינה תלמודו ופורש מקביעות העסק בה לעסוק בהבלי העולם והנאותיו, הוא נפסק ונכרת מהחיים העליונים וטובע עצמו במים הזדונים רחמנא לצלן..." עכ"ל.

ובדרך כלל אדם לא מרגיש שכל החיים שלו תלויים אך ורק בלימוד התורה שלו, אך כאשר רואים את כל הקללות שרשומות בפר' בחוקתי, שכולם ניתנים למי שלא עוסק בתורה, כדפרש"י שם, בתחילת הקללות שאומרת התורה - "ואם לא תשמעו לי" להיות עמלים בתורה, א"כ בוודאי שנבין שאם פורש מקביעותיו בלימוד התורה, הרי שבזה נפסק ונכרת מהחיים האמיתיים, רח"ל ומושך עליו קללה.

ב. וממשיך שם הנפה"ח ואומר הגדרה קיצונית וחריפה: "...וכמה צריך האדם לתקוע ולקבוע זה הענין הנורא במחשבות לבו בל תמוט, שכל האדם וחיי הוא רק אותו העת שהוא דבוק בתורה הקדו', וכשמסלק ופורש עצמו הימנו לעסוק בנויו של זה העולם החשוך, הרי הוא מסור ביד יצרו ולמה לו חיים, כי כבר נטבע במים הזדונים ר"ל ונשקע בעמקי מצולות הרע ונחשב כמת ממש גם בעודו בזה העולם, הולך מדחי אל דחי צלמות ולא סדרים ולא ידע כי בנפשו הוא... עכ"ל. ולפ"ז נמצא שכאשר שואלים

אין קץ הגלות נתלה אלא ב"תשובה"

א. כתוב ברעיא מהימנא בפרשתן: "מצוה לתקוע שופר תרועה ביובל, זהו שכתוב (שם יח) "כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו", כמו שבתקיעת שופר של יובל כל העבדים יוצאים לחירות, כך בגאולה האחרונה בתקיעת שופר מתקבצים ישראל מארבע רוחות העולם, ויוצאים עבדי התורה ביובל, כי בין לומדי התורה יש עבדים על מנת לקבל פרס שנקראים עבדי המלך והמלכה, אבל אלו שנקראים בנים דמלכא קדישא, עליהם נאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי... עכ"ל (מתורגם).

והנה מצינו שיש בתורה ע' פנים, והרמז לזה תרוע"ה שתיבת תרוע"ה מורכבת מאותיות ע' תור"ה, ולכן כתוב והעברתם שופר "תרועה", שהוא בעת שיושלם גילוי כל ע' פנים של תורה, והנה מצינו שמצוה לתקוע תקיעה פשוטה לפני ולאחריה, כי תקיע"ה גי' ע' תפלה, ובאמת לא שייך שום השגה בתורה ללא תפלה, וכמאמר החזו"א באגרת שאם אין תורה אין תפלה, ואם אין תפלה אין תורה, וגם אחרי שלומד צריך להתפלל שהתורה תשתמר בקרבנו, וזהו תקיעה לפני ולאחריה, שכל חלקי ע' תורה, צריכים הגנה ושמירה ע"י ע' תפלה לפני, וע' תפלה לאחריה, וזהו שאומרים והסר שטן מלפנינו ומאחרינו, שצריכים תפלה בכדי להנצל מכל היצרים שמפריעים ללמוד קודם הלימוד, וכן לזכות שלא יגזול השטן מאיתנו את מה שרכשנו כבר.

ב. אמנם הגאולה תלויה בתשובה, כמבואר בחז"ל (זו"ח פ' בראשית טו,א): רבש"ע, אתה הוא שומר ישראל ה', עד מתי אנו בזה הגלות שדומה ללילה, אמור לנו "מה מלילה"? מה תהא מזו הלילה, אימתי תוציאנו ממנה? בא וראה מאי דכתיב בתריה "אמר שומר אתא בוקר וגם לילה" אמר הקב"ה שהוא שומר ישראל "אתא בקר" הבאתי והוצאתי אתכם מן הגלות ולא זכיתם להיות בבקר. "וגם לילה" הבאתי לכם הלילה והאפלתי אתכם בבור הגלות הזה שהוא כלילה. "אם תבעיון, בעיו" אם אתם מבקשים לדעת קץ גאולתכם אימתי תהיה ואימתי תבואו לארצכם שובו אליו. כי הא דא"ר יהודה אין קץ הגלות נתלה אלא בתשובה שנאמר "היום אם בקולו תשמעו"... עכ"ל. וזהו הרמז גם בפרשתן ששבים ביובל, כי יובל הוא כינוי לעולם התשובה.

וכן מבואר ברע"מ הנ"ל בפרשתן, וז"ל: בשנת היובל הזאת תשובו וגו', כל אחד יחזור בו לדרגה שבו נשמתו נאחזת שם כמו שפירשו בפס' (קהלת יב) והרוח תשוב אל האלהים וגו', שמיטה היא שכינתא תתאה שהיא משבע

שנין, אבל יובל היא אימא עלאה בינה, איהי לחמשין שנין, ובה אתייחסין ישראל במפקנותהון מן גלותא הדא הוא דכתיב "ואיש אל משפחתו תשוב... עכ"ל (מתורגם). ולכן תוקעים שופר של יובל ביוה"כ, שבו מאיר עולם התשובה.

ונראה לפ"ז שגם יש בחינת ע' תשובה, שכמו שמצינו תרוע"ה ע' תורה, ותקיע"ה ע' תפלה, כך יש לעומת זה בחי' ע' תשובה, כי הקלקול של הגלות הוא בכל הע' פנים של תורה, וממילא התשובה צריכה להיות מכל אלו הע' פנים, ולכן מפורש בזה"ק שיהיו ע' שנה אחרונות קודם משיח שיהיה בהם דחק ללומדי תורה, והם כנגד ע' תיבות של מזמור למנצח יענך ה' ביום צרה, וכנגד ע' קולות של אילה שרחמה צר ואינה יכולה לילד עד שמגיע נחש ומכישה, כי הם הע' שנה אחרונות שבהן ישלימו את בחינת ע' תשובה.

ג. ומצינו שענין תשובה הוא תשוב - ה', שעניינה להשיב את הה' שרומזת לשכינה הקדו', למקום כבודה בביהמ"ק, וז"ל השל"ה (יומא קמג סוד התשובה): תשוב"ב ה'. היא ה' בתראה משם הוי"ה, סוד השכינה שהיא בגלות מפני חטאים, וכמש"כ (ישעיה נא) 'בפשעיהם שלחה אמכם', היא ה' אחרונה. ובשובו מדרכו, אז תשוב ה' למקומה... עוד רומז ליותר עליונה, כי בחטאינו ובעוונות אבותינו, ה' ראשונה מהשם, היא אימא עילאה, נלקחה האם מעל הבנים. וגדולה תשובה שחוזרת האם על בניה, ואם הבנים שמחה. ושם בבניה, שורש התשובה כנודע (זהר ח"ג טז,ב), כי בינה סוד תשובה... האדם צריך לעסוק בתשובה בכל יום ויום מששת ימי המעשה, ואף בשבת יהרהר בתשובה. וכהא דתנן (אבות ב,י) רבי אליעזר אומר, שוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו, וכי יודע באיזה יום ימות. והשיב, מכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר (שבת קנ"ג). ואז כשעושה תשובה בכל יום, הענפים חוזרים לשרשם, והכל בסוד התשובה שהוא הבינה והוא סוד עוה"ב כנודע... ע"כ.

ומעתה הרווחנו רמז נפלא, שהרי מקובל בידינו מהחזו"א שאמר שלא תחזיק המדינה אלא שבעים שנה, ורגילים לפרש שכוונתו על הממשלות החילוניות שהציקו כאן בארץ משנת תש"ח, עד שנת תשע"ח, ומאז מקרטעים ולא מצליחים להעמיד ממשלה מסודרת, וראה זה פלא, תש"ח גי' תשו"ב, ועוד ה' שנים שמ-תשע"ח עד תשפ"ג, ונמצא שתשפ"ג גי'מטרי' ע' תשובה, כאשר הע' שנים של תשובה, קודמים לה' שנים, לרמז על תפקידנו להשיב הה' למקומה. ויהי רצון שיושלמו כל בחינות - ע' תורה, ע' תפלה, ע' תשובה, ועי"ז נזכה ל"תקע בשופר גדול לחירותינו" בב"א.

בלי שאלות

ליהודי ששואל שאלות, שזהו "וכי תאמרו מה נאכל...", אך ההנהגה העליונה היא, יהודי שחי בתמימות, בלי חקירות. ולמעשה כל הנהגת הכוללים בנוי על הצינור הגבוה הזה, שזוהי מערכת שלימה שמונהגת בצורה שמיימית, וחיים בה עשרות אלפי יהודים שלא שואלים מה נאכל בשנה הבאה? אברך יודע פחות או יותר איך נראה החדשית שלו, אבל אם תשאל אותו איך יצליח לערוך בעתיד שמחות בר מצווה חתונה וכו', אין לו שמץ של מושג והוא גם לא שואל.

ד. היה אברך יר"ש ובעל משפחה ששרוי במצב כספי קשה, החובות סגרו עליו מכל צד ולא היה נראה שום מוצא נראה לעין, הוא למד בכלל ישיבה באחד מהיישובים, רגע לפני האחרון כשחש שחייב לעזוב, טלפן אליו לפתע אחד ממנהלי המשרד שיכנס כי מחכה לו צ'ק, הוא נכנס למשרד והמנהל מגיש לו בחיך צ'ק ע"ס 2500 ₪, שאל "למה זה?" אבל המנהל עונה: "קח, בלי שאלות"...! עבר חודש והלה מבקש שוב: תכנס למשרד מחכה לך צ'ק, הוא נכנס ומקבל צ'ק ושואל שוב "מה זה?" אבל המנהל לא מוכן לענות, רק מודיע לו שבעזרת ה' זה יגיע מידי חודש, וכך במשך חמש שנים, הכסף הגיע חודש בחודשו! והנה בפעם האחרונה שהוא נכנס פוגש אותו ראש הישיבה ושואל אותו: "מה רצונך?" משיב לו האברך לפי תומו: "באתי לקבל את הצ'ק..." הראש ישיבה מסתכל עליו ולא מביין: על איזה צ'ק אתה מדבר... המשכורות של אברכי הכולל נכנסים ישר לבנק, וכאן מחלקים צ'קים רק לצוות הרמי"ם! האברך התגמגם, וענה לו שכבר חמש שנים הוא מקבל כזה צ'ק...

הרה"י היה נחרץ, אין שום אישור לאברכים לקבל צ'ק ממשרד הישיבה מעבר לסכום החדשי שנכנס לבנק, המצב של המוסד בין כך קשה מאד ואין לאשר תוספת לאברכים. האברך חשב שהתקרה נופלת עליו, אבל התחזק והשיב שמוכן תוך יומיים ללוות ולהחזיר 150,000 ₪ שכבר לקח.

בדרכו לבית להירגע מסערת רוחו ולתכנן איך לספר את זה לאשתו, אך פתאום טלפון... המנהל על הקו: אתה יכול להיכנס למשרד לקחת את הצ'ק כמו בכל חודש... אבל רגע... ניסה האברך לתהות, זה בכלל לא מגיע לי, ראש הישיבה אמר לי כך במפורש... "זה בסדר הכל מסודר", משיב המנהל: "כנס, הצ'ק מחכה לך כאן..."! עתה הבין את גודל הנס, איך שמדובר בסכום שמגיע ממקור בלתי ידוע.

אכן אברך כשומר שמיטה, שמפקיר השקעותיו, וסומך על הי"ת שיכלכלהו, ואם לא יהיו לו שאלות יתחבר לצינור הרבה יותר גבוה, שאין החיצונים יכולים לגזול ממנו דבר.

א. בענין השמיטה נאמר: "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית... וצויתי את ברכתי לכם", וכתב השם משמואל בשם הרה"ק רבי זושא זצ"ל"ה שכוונת התורה כך: אם לא תאמרו מה נאכל תהיה הברכה מאליה, אך כשתאמרו מה נאכל לא תהיה הברכה מאליה, ואצטרך לצוות את הברכה. ומביא שאביו האבני נזר זצ"ל"ה הוסיף בזה דברים, דהנה המהר"ל בפירוש ההגדה (במאמר כמה לקו במצרים) כתב יסוד, שכל דבר שבא מן העולם העליון כשבא לעוה"ז מתרבה, וכתב "תמים תהיה עם ה' אלקיך" ופרש"י שלא תחקור אחר העתידות כו' אז תהיה עמו ולחלקו, הרי מתב' שע"י תמימות זוכים להיות חלק ה', שאז ההשפעה באה ממקום גבוה וממילא כשיורדת לכאן היא מתרבה, אבל כשתאמרו מה נאכל ולא תחיו בתמימות, אז יצטרך לצוות את הברכה, וברכה כזאת מגיעה ממקום נמוך, ונמצא שע"י שאלת 'מה נאכל', מפסידים את השפע העליון שמתרבה.

ב. באופ"א פ' השם משמואל בדבריו, דהנה הגמ' בסוף קידושין אומרת: מימי לא ראיתי צבי קיין וארי סבל ושועל חנוני וכו' והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי מעשי וקיפחתי את פרנסתי, ומלשון 'קפחתי' את פרנסתי משמע שניתנה לי פרנסתי אלא שנגזלה ממני, שבשביל שהרעותי את מעשי ניתנה רשות לחיצונים שיגזלו את השפע, וכתב ששמע בשם הרה"ק מפרשיסחא זצ"ל שכל עני יצטרך ליתן דין וחשבון מדוע הוא עני, ע"כ. ודבריו נראים סתומים, שלכאן כבר קיבל עונשו במה שהוא עני, ולמה יהיה עוד עליו דין. אך להנ"ל יובן שיתבע מדוע גרמו מעשיו שימסר השפע שלו לחיצונים, וזה חטא נוסף על חטאו שבגללו נעשה עני.

וזהו ביאור דברי הרה"ק רבי זושא זצ"ל"ה, שכל שפע צריך שמירה מפני החיצונים, וכשישראל מקיימים מצוות שמיטה בתמימות נעשים עם ה' ונחשבים לחלקו, אז ניתן להם השפע בלי שום אמצעי אלא ישירות מיד ה' לתוך ידם ושוב אין לחוש לגזילת השפע, אבל כשעובר דרך אמצעים אז יתכן שיגזל השפע בדרך, והנה כתיב במשלי (י): "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה", הרי שכל עצב הוא מהסט"א, אך כשיש עליה חותם ה' אז א"א לסט"א לאחוז בה וברכת ה' היא השמירה, אבל התמים אינו צריך שמירה.

ג. אמנם דברים אלו נראים גבוהים, אבל מ"מ בפשוטו של מקרא כבר מונח חידוש כביר - שישנה הנהגה פשוטה

כי אם בתורת ה' חפצו

א. בפירוש השלישי מתוך מ"ב פירושים שכתב האור החיים לפסוק "ואם בחוקתי תלכו", כתב: "עוד ירצה ע"פ מאמרם ז"ל (זוהר ח"ג רב,א) כי התורה יש בה ד' דרכים והם פשט רמז דרוש סוד, ומאלו נפרדו ע' פנים, וכל אופן לכמה אורחין ושבילין ונתיבות, והוא מה שאמר "חוקתי" לשון רבים, "תלכו" פירוש בכל אורחין ושבילין ילך בהם בפירוש הכתובים, ולא יאמר שאין בתורה אלא פשט המובן לכל... עכ"ל. ומבואר כאן שההבטחות של התורה למי שעמל בתורה, הוא רק למי שאינו מסתפק ב"פשוטו של מקרא", כי כל פס' בתורה יש בו את כל רובדי הפרד"ס ובכל אחד מחלקי הפרד"ס יש שבעים פנים, ויעיד על כך הפסוק הזה בעצמו, שפירש בו האור החיים מ"ב פירושים.

וברש"י הביא על הפס' הזה את דרשת חז"ל אם בחוקתי תלכו שתיהיו עמלים בתורה, וזהו ענין העמל לחשוף את חלקו בתורה, ואם ילמד רק באופן של "פשוטו של מקרא" לא יזכה לעמול בתורה בכל כוחו, וכמבואר בתנחומא בפר' נח: "ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, אלא אמר להן על התושבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנא' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים ו')..." ע"כ. וזה החילוק בין פשוטו של מקרא שאין בו יגיעה, לבין עמל השבעים פנים של התושבע"פ ששם צריך עמל ויגיעה, והצורך בעמל הוא לילך בכל האורחות שבילין ונתיבות, עד שימצא את שלו.

ומזה יכול כל אחד ליטול חיזוק עצום, שהנה יש לא רק שבעים פנים אלא ד' חלקים פרד"ס כפול שבעים, וכל אחד מהשבעים מסתעף לאורחין שבילין ונתיבות, וכבר כתב הרמח"ל שיש שיישים ריבוא פנים לתורה, והוא עולה בקנה אחד עם המבואר כאן, שממילא אינו יכול לסמוך על חבריו שילמדו במקומו, או שיכתבו את מה שנתחדש להם, כי רק הוא יכול להגיע לחלק המסויים אליו, ועליו להנציח את כל מה שמזכים אותו משמים לחדש בתורה, כי זהו חלקו שלו.

ב. אכן זהו דבר מופלא מאד, שיש בתורה כל כך הרבה דרכים, והדוגמה לזה הוא פרדס, שיש בו ריבוי סוגי אילנות וכל אילן יש לו את מראה ההסתעפות של הענפים, וגידול הפארות המסויים שלו, לא ראי זה כראי זה, וכך התורה יש

בה ג"ן פרשיות, רמז לגן עדן העליון, שהוא פרדס התורה, והאדם עץ השדה, שהוא צומח באופן המסויים והספציפי שלו, וצריך להשקות את אדמתו, ולגדל עצמו, יומם ולילה.

וכך פותח דוד המלך את ספר התהילים, "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים... כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעיתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח" ולכאן צריך להבין, שכמו שדוד המלך פותח באזהרה שלא ללכת עם עצת הרשעים, ואפי' לא לעמוד בדרך חטאים, א"כ לעומת זה היה צריך לומר שעליו ללכת בדרך התורה, אלא מבואר כהנ"ל, שההליכה בדרך התורה, הכוונה לגלות את חלקו בתורה, שהעמל בתורה משול לעץ שתול על פלגי מים, שיש לו הספקת מים תמידית, וממילא נותן את פרי תורתו בעתו, שהם שלשה סדרים ביום, שבהם מחדש את חידושי הנפלאים בתורה, ועלהו לא יבול הוא דיבוריו בבין הסדרים שגם ע"ז דרשו חז"ל שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד, שע"י שכל הגיונו בתורה, ממילא גם דיבורי חולין שלו טעונים לימוד והעמקה, כי יש בהם דברי חכמה.

ג. והאיש שקיים פרק זה למעשה הוא רשב"י, שהתבודד במערה, בשביל לא להיות עם רשעים חטאים ולצים, ועי"ז ברא לו הקב"ה עץ חרובים שתול על פלגי מים ומעין נובע, ומה שזכה לזה, מפני שהיה עמל בתורה, וגילה שם במערה את פרד"ס התורה, כפי שגילה בכל ספר הזוהר, וכשיטתו, שאם ישראל עוסקים בתורה בכל כוחם, אינם צריכים לשום עסק של פרנסה, אלא מתקיים בהם ועמדו זרים ורעו צאנכם, וזהו מה שמבטיח דוד, "והיה כעץ שתול על פלגי מים... וכל אשר יעשה יצליח" שלא יחסר לו את כל צרכיו.

והעמל הזה בתוך המערה, הוא דרגה ששייכת בכל יהודי שקיבל על עצמו עול תורה, ומוכן להתנזר מכל מיני חברה רעה - "שלא הלך בעצת רשעים" - שמייעצים וממליצים להיות קשור למדיה וכדו' בשביל להיות זמין ולחסוך זמן... "ובדרך חטאים לא עמד" - שגם לא משתמש בקוי הנייעים שמעכבים את האדם מהתקדמותו בשבילין ואורחות של התורה... "ובמושב לצים לא ישב" - שלא יושב לקרוא או לשמוע הבליהם והגיגיהם בפוליטיקה ושאר ענייני מדינה, אלא הולך למערה ושם עמל בתורה, הרי הוא כרשב"י שמשוררים עליו "במערות צורים שעמדת שם קנית הודך והדרך", וכך כל העומד בנסיונות החברה שמקיפה מכל עבר ומושכת אותו להבלי העולם, ובורח למערות צורים לעמול בתורה, שם קונה הודו והדרו ובכל אשר יפנה יצליח.

חנוך לנער

הפרשה והמועדים בהיבט חינוכי
מפי הר"ג חנוך דרורי שליט"א

גליון 4 | פרשות בהר - בחוקותי

סמכוני באישיות - חזק ונתחזק

למתחנך והמחנך גם יחד! {לב אליהו פרשת יתרו}

באיזה שפה ידברו ילדינו ותלמידינו תלוי הרבה בשפה שאנו נרגיל אותם לדבר..

"ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלוקיך"... {כ"ה ז'} ברש"י - כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט איש את חברו..

וכתב בספר החינוך במצווה של"ח " ונוהגת מצווה זו בכל מקום ובכל זמן... בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים ראוי להיזהר שלא להכעיסן בדברים יותר מידי זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר. ואפילו בבניו ובבנותיו ובני ביתו של אדם והמיקל בהם שלא לצערן בענינים אלה ימצא חיים ברכה וכבוד"

וכן כותב הפלא יועץ {ערך גערה} " גערה היא דברך הנצרך לפעמים, לגעור בעוברי עבירה, אבל יותר טוב לדבר בלשון רכה, כי "לשון רכה תשבר גרם" והגערה גוררת כעס לגוער, ומחלוקת וקטטה מן הנגער, כי לא כל אדם מקבל גערה, ובפרט בזמן הזה, שאפילו הילדים הקטנים אינם מקבלים כל כך גערה מאביהם ואמם. לכן ראוי לאדם הרוצה להוכיח.. לדבר בלשון רכה וחר מתוק, ולא ידבר קשות. אלא יהיה חיכו ממתקים. ובפרט אם הוא בפני אחרים ובפני רבים..."

ועל גודל הזהירות המוטלת עלינו מאונאה וההקפדה על כך בשמים, מסופר בספר קב הישר {פרק ז'} " בא וראה מה שהביא בעל החרדים באיש חשוב תם וישר שהתאכסן אצלו האר"י הקדוש ז"ל ועשה לו כבוד גדול, וטרם נסיעתו, אמר לו האר"י ז"ל מה הגמול אשר אשלם לך בעד החיבה הגדולה שהראית לי, ואני מוכן לתשלום גמולך עבור הטרחה שטרחת בשבילי. והשיב לו בעה"ב, שיהיו לו בנים, מאחר והיתה אשתו עקרה, וגילה לו האר"י ז"ל: הנה ידוע לך, שהיה סולם קטן עומד בביתך שהיו התרנגולים

סיפר ר' הירש ברוידא חתנו של הסבא מקעלם זצ"ל שפעם אחת שמעו שהמלך ניקולאי יעבור ברכבת בעירו ונתאספו אלפי בני אדם בתחנת הרכבת לראות פני המלך, והוא היה אז בחור צעיר - והלך גם הוא שם, וחיכו לו כל הלילה עד שהגיעה הרכבת עם המלך, ועמדה שם. והתחילו כל האיכרים שחיכו שם גם הם לאלפים - להריע לכבוד המלך בצעקות גדולות, ויצא אחד מהשרים אשר היו מלווים את המלך והראה בידו שישתקו, ושתקו כולם. ויאמר להם: שמעו נא! המלך עייף - ושכב קצת לנוח, על כן בבקשה לא להפריע אותו ממנוחתו! לכו לבתיכם - ותבואו בעוד שעה! ובכך גמר דיבורו ונכנס. ומיד כשנכנס - התחילו שוב האיכרים המגושמים בצעקות שלהם להריע לכבוד המלך, ויצא שוב ואמר להם שנית: היכן הדרך ארץ שלכם? הלא אמרתי לכם שהקיסר עייף וצריך מנוחה! לכו הביתה - ותבואו בעוד שעה! אבל מיד כשנכנס - שוב התחילו הם בצעקותיהם, ולא הועיל כלום. יצא בפעם השלישית - הוא עם עוד אחד, כנראה, שהיה נמוך ממנו בדרגה. ושמע ר' הירש איך שהוא אומר לו: תן לי רשות ואני אדבר עמהם! נתן לו רשות. התחיל צועק עליהם: כלבים! האם לא שמעתם מה שאומרים לכם? אם לא תלכו - יירו עליכם ותהרגו כולכם!.. כיוון ששמעו כך - מיד פנו עורף והלכו להם.. כי הם לא הבינו את השפה הראשונה מה שתבע מהם נימוס ודרך ארץ, אבל שפה זו שאמר להם, הבינו והסתלקו מיד...

לעיתים אפשר לשמוע מהורה או מחנך המתבטא : "כמה פעמים צריך לומר לך? .. עונש זו השפה שאתה מבקש? כמו לדבר אל העצים והאבנים.... מה יצא ממך?... תאמין לי.. רק בושות אתה עושה לי..."

על כגון דא כותב רבי אליהו לופיאן זצ"ל "ובוודאי אסור לחנך הילד רק שיפחד מפני השוט וקול החזק אליו - כי אם יתרגל בכך שוב לא ישמע שפה אחרת כי אם הצעקה וכאב המכות אשר מקבל.. ואז אוי ואבוי

חבויים הם עמוק בנפתולי הנשמה
 גלו לי, רבותי, היכן טמונים כלי נשקי
 ובקצרתכם, אלוקי כבר יגיה חשפי
 אם אאמין שיש כי משהו טהור
 שבקצה המנהרה רואים את האור
 שהולך כאן לצמוח משהו נשגב
 תזכו אז להיות לי למשען ולגב
 ואת הפח הזה, נדרתי, אעביר לילדי
 והוא יתפשט יתרחב, ויגדל עד כלי די
 ובשתעמרו לפני פס הכבוד, בכא יומכם
 ותמחו כמה תורה וגדולה נתרבו בזכותכם

“אם בחוקותי תלכו.. ברש”י : “שתהיו עמלים בתורה”

הרבה שימת לב ומחשבה צריך בדורות אחרונים לראות כיצד מביאים ילד, נער, לרצות להיות עמל בתורה.

אחת מן הדרכים החשובות הן זה “ואתם ידעתם את נפש הגר” כותב הרב זייציק זצ”ל : פסוק זה נאמר לא רק על הגר.. גם הגיבור על החלש, העשיר על העני, החכם על הכסיל, הגדול על הקטן, הרב על התלמיד, .. בכל אדם ואדם באשר הוא אדם קיים מנגנון שלם, ער ועדין, מנגנון של גידים ועורקים, של עצבים דקים מן הדקים, ורגישים הם עד מאד לקבלות חוויות של עלבון ושפלות, או של שמחה התעוררות והתעודדות. ואתם “היודעים את נפש הגר” בכוחכם ובידכם לשמח ולעודד, בתנועת יד, בהסבר פנים ואף ח”ו להשפיל ולבייש את צלם האלוקים שבו..

אם נזכה לגדלם בשפה נכונה, במתק שפתים וחך מתוק ונתינת מוסר באופן הנכון בעז”ה יגיעו לעמל התורה, חופה ומעשים טובים.
חזק חזק . נתחזק ונחזק.

הקטנים עולים ויורדים בו לשתות מים בכלי אשר היה סמוך לסולם, והיו שותים ומרוויים צמאונם. פעם אחת אמרה אשתך למשרתת שתסיר את הסולם משם, אף כי לא היה כוונתה לצער התרנגולים, אלא שהבית יהיה נקי, ומאז אשר הסירה הסולם יש לתרנגולים צער גדול שאין התרנגולים יכולים לפרוח, כי עדיין קטנים הם, וסבלו צמאון גדול, ועלתה צפצופם לפני הקב”ה המרחם על כל מעשיו, וע”כ נגזר עליה להיות עקרה, והחזיר בעל הבית את הסולם למקום הראשון, וחזרה ללדת.”

“וכי ימוך אחיך ומטה ידו עימך והחזקת בו... וחי עמך... {כ”ה ל”ה} ברש”י “אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו וכו’..”

לפני כמה שנים אחרי הרצאה ניגש אלי יהודי יקר והביא לי את שכתב:

מחנכי יידי ונאנשי עצתי
 הורשי שלומי ומבקשי טובתי
 אל נא תעמדו בדרך כי לשטן
 אל תכו קדקדי ותאמרו לי קטן
 אל תייסרוני רק הלוד וייסר
 כמה קטן אנכי וכמה חסד
 אל תוסיפו שמן וכאב למדורה
 חזקוני, אל תקראנה לי מרה
 אל תקבעו חולשותי בשפה כה נמלצת
 כל חסרון זה מכבד הועצם למפלצת
 נגבו דמעותי, עזרוני הסר חששות
 רפדוני בתפוחים, סמכוני באשישות
 בכלי אבחנתכם הפה מבריקים
 מצאו לי עמודי אחיזה מוצקים
 בהם אוכל לאחוז בשארית כוחותי
 ולטפס כלי החלק, על סלע חיי
 הן לא נשלחותי לקרב ללא כלי מלחמה

{ אז נדברו }

פרשת בהר בחוקותי תשפ"ג | לסדר: "זההתלכתי בתוכם..." | גליון מספר: 602

להצטרפות לרשימת

התפוצה במייל:

a8447168@gmail.com

ניתן לקבל את הגיליון בפקס
באמצעות שיחת טלפון:

079-5319191

נודה להשתתפותכם

בהוצאות הגדולות!!!

בבנק: בנק פאגי

סניף 182

חשבון 747815

ע"ש: שב שמעתא

(ע"ר)

ניתן לקבל קבלה מוכרת

להחזר מס (ס' 46)

באשראי: "נדריס פלוס"

בטלפון: 0799-654321

בדואר: פולק, גאולה 15

חיפה

למענה אנושי: 052-7683095

תודה מראש!!!

איך מתכוננים לחג השבועות מתוך פרשת 'בחוקותי...??'

היום ברשותך קורא יקר... לקראת חג השבועות... אני רוצה ללמוד היום סדר **בקיאות!!!** מידי שנה חשוב לחז"ל שאנחנו נקרא את הברכות והקללות של בחוקותי סמוך ונראה לחג מתן תורתנו... חשוב לחז"ל שאנחנו נגיע עם זה ונתכונן עם זה לקראת חג השבועות... אז ככה: במשך שנים ברחתי מזה... אתה בטח מכיר את השיקולים האלו... מה אני צריך ללמוד את כל הקללות... אנחנו לא אוהבים קללות... בא נהיה חיוביים... בא נשפיע רק השפעות טובות וברכות על עם ישראל... משום מה בורא עולם היה קצת פחות חביב ממני... והוא כן נתן לנו את תורתו ומסר לנו בפרשת בחוקותי וגם בכי תבא... כנראה שבורא עולם הבין שזה טוב!!!

ולכן סו"ס גדלתי בשנה... ולראשונה התחלתי ללמוד בעיון את הסוגיה של הברכות והקללות שבחוקותי... ותשמעו!!! גיליתי מציאה אדירה!!! פשוט גיליתי שמדובר ברשימה מאוד מסודרת של שבעה נושאים מאוד ברורים ומוגדרים... שהתורה ממקדת אותנו מולם ומצביעה לנו שאלו הם הנושאים העיקריים שאנחנו אמורים להעמיד מול העיניים ולהיות עם יד על הדופק!!!

כי כל הברכות והישועות מגיעות מזה... ומאיך גם הקללות... הכל סביב הנושאים האלו... ובשבילי כזה דבר... זה מתנה!!! כי הרבה פעמים אני זקוק לסדר בראש כמו אויר לנשימה... יש כ"כ הרבה ערכים ביהדות... יש כ"כ הרבה נישות ופינות ואתה לא יודע מאיפה להתחיל... והרי עוד רגע חג השבועות ואני רוצה לקחת את העניינים ברצינות ואני מאבד ראש... אני לא יודע איזה נושאים יותר מהותיים שצריך להתמקד בהם ומה לא... ופתאום התורה בכבודה ובעצמה ממקדת אותנו מולם שבעה נושאים מאוד ברורים!!! שאם קיימת אותם, אזי כל ברכות מגיעות בזכות זה... ומאיך מי שמקל ראש בשבעה ערכים האלו הרי יש כנגדם סדרות של שבע שבע פורענויות כנגד אותם חטאים... אחד כנגד אחד...

בשבילי זו מתנה!!! איזה סדר בראש... בקיצור: היום נלמד יחד סדר בקיאות... נעבור פחות או יותר על הרשימה של אותם שבעה ערכים ובא נראה איפה אני אוהז שם...

לפניך רשימת שבעת הנושאים בקיצור נמרץ: קח חומש ביד ובא נקרא יחד עם פירוש רש"י... ובכן: א. אם לא תשמעו לי- **שתהיו עמלים בתורה!!!** ב. ולא תעשו- **לא תקיימו את המצוות...** (לעבור על מה שמפורש בהלכה) ג. ואם בחוקותי תמאסו- **מואס באחרים העושים...** ד. משפטי תגעל נפשכם- **שונא החכמים!!!** ה. לבלתי עשות- **מונע את אחרים מלעשות...** ו. את כל מצוותי- **כופר שלא ציוויתים!** מתנער ממצוות מסוימות כאילו הם לא קיימות. ז. להפרכם את בריתי- **כופר בעיקר...** (כלומר: הוא דווקא לא כופר במצוה... הוא מסכים שה' ציווה... נו... אז מה... אז מה זה כתוב בתורה... אני מחליט...) הנה... הנה לך שבעה נושאים!!! שכנגדם!!! כנגדם ה' שולח שבע פורענויות (כל פורענות מקבילה לחטא שכנגדה... שבע כנגד שבע... פרטים נוספים בשנים מקרא) כדי לאותת ליהודי לשוב בתשובה... אם הוא חוזר בתשובה מה טוב... ואם לא אז עוברים לסיבוב הבא... ויוספתי ליסירה אתכם שבע כחטאותיכם... ואז עוד שבע ועוד שבע...

בקיצור: התורה מונה רשימה שחורה ומפורטת של הפעקאלאך והצרות וקשיים שמוכרים לנו מהחיים... (אם היה מקום ביריעה... הייתי מנסה לתרגם כל קללה למושגי הפעקאלאך המוכרים בדרוננו...)

אז ככה: אני מודה בכנות: פעם!! כשהייתי מרפרף על הברכות וקללות של בחוקותי והייתי מגיע לרשימה הזו של שבעת החטאים... באופן אישי הייתי מזדהה רק עם השנים הראשונים!!! **א**. שלא תהיו עמלים בתורה, **ב**. שלא תקיימו את המצוות... הבנתי שלשני דברים האלו יש לי שייכות... אני בהחלט מבין שיש לי מה לעשות בדק הבית וחשבון נפש מול עמל התורה או דקדוק ההלכה... אבל הלאה?? בחטאים הנוספים?? זה כבר לא היה נראה לי קשור אלי בכלל... לדוגמא: **ג**. מואס באחרים העושים... **ד**. מואס בחכמים... בינינו... מה זה קשור אלי?? מה... אני שמאלני ארנכיסטי שמואס בחרדים?? תפסת אותי פעם מואס בחרדים ששומרים תורה ומצוות?? מה... אני מואס באברכים שלומדים תורה?? לא ידוע לי!!! והחטא החמישי בכלל... **מונע אחרים מלעשות...** אני?? ככה אני נראה לך?? מה... אתה באמת חושד בי שניסיתי אי פעם למנוע מיהודי לקיים מצוות...?? ומי מדבר על החטא הששי והשביעי **כופר במצוה? כופר בעיקר...** מה זה קשור אלי?? אני כופר?? לא ידוע לי...

ממילא תמיד הנושא של הברכות והקללות באופן כללי היה יחסית די מנותק ממני... סו"ס מדברים פה על כופרים במצוות וכופרים בעיקר ועל אנשים שמואסים במצוות...

אבל לא נעים לומר... או יותר נכון- צר לי לומר... כנראה שהשנים עשו את שלהם... ואט אט גיליתי לתדהמתי ש**גם אני במעודן!!!** גם אני נמצא עמוק עמוק בתוך הסיפור... פתאום קלטתי ש'מואס באחרים העושים' פוגש אותי ואולי גם אותך ביום יום... וגם 'מואס בחכמים' ו'כופר במצוות'... גם זה פוגש אותנו יום יום... ובכן: איפה זה פוגש אותנו?? אז ככה: בציבור החרדי כידוע... יש קטבים גדולים... יש את הקוטב הדרומי של הפרומערס והפאנטיס הגדולים... ומאיך יש את הקוטב הצפוני שזה המודרנים המנותקים והפושרים... ואילו אני ואתה?? איפה אנחנו ממוקמים?? אנחנו איפשוהו באמצע!! אני מצד אחד סולד ומתרחק מהמודרנים והפושרים... ומאיך אני גם די מסתייג מהפאנטיס המגזימים...

היכנונו היכוננו!!! סיום מסכת סוטה... ומה בפתח???

בהתקרב יום קבלת התורה,

שוב ניתן לקנות את הספר

'המסולאים מפו'

הספר מתמקד בנתינת עצות וכלים לעצמאיים המעוניינים לפתוח עסק (מורשה) הנקרא בשם: עסק התורה.

לפניך טעימה חלקית מהנושאים שנפתחים בספר... (בצורה לא מסודרת)

כיצד ניתן לרכוש ידיעה בכל חלקי מקצועות התורה?? כיצד ניתן למנוע ריפיון והאם בכלל?? מתי צריך לסגור את הגמ' ולצאת לפוש... ואילו מתי להתגבר בייתר שאת ולעמול?? איך מגיעים לחשק התורה?? איך ניתן ליצור מתיקות וערבות התורה...?? צרה ושמה חברותא... כיצד לדעת להתרגל ללמוד גם לבד?? מה זה לא חברותא? ומה עושים בתחרות סמויה עם החברותא? עד כמה אני מחויב למסגרת או לטובת הישיבה?? איך כותבים חבורה...?? איזו הערה בלימוד עדין נחשבת כסו"כ פשט פשוט ברש"י ומאיזה שלב ההערה הזו כבר נחשבת חידוש בסוגיה שראוי להיכתב ולהימסר כחבורה?? האם יש סיכוי שיום אחד גם אני אהיה עקבי ומסודר ואגיע בזמן לסדר ואוכל בזמן ואישן בזמן? האם לימוד המוסר הוא נחלתם הפרטית של הליטאים... והאם תורת החסידות שייכת רק למגור החסידי?? רגע... למה לא לומדים בישיבות נביא...?? (רגע... ואם לא לומדים נביא... לכן מה??) בחור שלא התחבר מעולם ללומדים הישיבתי האם הוא בגדר תלמיד שלא ראה ברכה בלימודו?? האם יש בעיה ללמוד שוטנשטיין?? האם דף היומי שייך לבעלי בתים?? והשאלה העצובה והאכזרית: ואיפה רוב המתמידים נעלמים במרוצת השנים?? ואיך בדורות הקודמים ידעו את כל התורה כולה בגיל שלושים... והאם יש סיכוי שגם אצלי זה יקרה? ואיך בדיוק?? האם יש עניין לגשת למבחנים... ואם זה מלחיץ אותי נורא מה עושים...?? ומה העניין להיות סתם ככה בקי בתורה שבכתב... (מ"ב מסעות... אלופי עשיו... דגלים... נשיאים... למאי נפקא מינה?) והאם יש עניין ללמוד משנה ברורה גם ללא ההכרעות העדכניות של 'דרשו' מפוסקי דורנו?? מה קורה אם אני לא מצליח לכתוב חבורה... זה אורך לי חודשים שלימים... מה עושים?? מה ההבדל בין התמודדויות בקדושה של המתמיד לבין העוייבד?? ואם עוברת עלי תקופה של חוסר חשק בולט בלימוד... כיצד מאבחנו מי פה החולה... האם הנפש הרוח או הנשמה?? ומה זה "השקפה"... האם יש עניין לדעת השקפה? ולאיוזה חלק ב"ד החוקה רמב"ם זה מסוג...?? והאם יש עניין לחזור מאה פעמים על הגמ'... ובאיזה שלב ניתן להפסיק?? ומה עושים עם השאיפות שלי?? והאם יש עניין להתלמד לדבר בפני ציבור...?? והאם יש אחד שבנוי ללמוד טור ב"י ולא גמרא??

אלו הם חלק מהנושאים שנפתחים בספר זה...

ניתן לרכוש במקדי המכירה של גיליון זה, כמו כן ניתן להשיג אצל נציגי גיליון זה בישיבות הק' לבירור מוקד המכירה הקרוב אליך:

0527683095

0548446691

היכנונו היכוננו!!! בשבוע הבא מתחילים מסכת גיטין!!! חוזרים בסערה לזירה... כבר הזכרתי כאן שמסכתות נדרים נזיר סוטה זה משהו 'טיפה שונה'... זה מקצועי בפני עצמו בתורה... אם נדבר במושגים של הי"ד החזקה לרמב"ם... אז לאורך החצי שנה האחרונה עסקנו בספר 'הפלאה'!! (שזה אומר: כל סוגי החיובים או האיסורים שהאדם מחייב מחיל על עצמו בכח הדיבור שבפיו!!! זה התחיל בנדרים, עבר לנזירות, משם לבעל שמקנא לאשתו, ואחרון חביב... כעת- בסוף מסכת סוטה ברשימה של תשע מצוות עשה שבדיבור...) עכ"פ הדרן עלך מסכת נדרים נזיר סוטה, ובזה אנחנו כעת סוגרים מעגל של חורף שלם!! מראש חודש ששוון ועד שלהי חודש אייר...

וכעת!!!! כעת אנחנו שוב חוזרים בסערה לסדר נשים... כעת נכונה לנו שוב חצי שנה תמימה של שתי מסכתות משמעותיות ועסיסיות מלאות מזן אל זן... מסכת גיטין וקידושין!!

עכשיו: בא נעשה סדר... בינינו... עצם השם של המסכת **ג י ט י נ** זה מעורר בנו רתיעה!!! סו"ס גיטין זה נושא לא הכי מרנין ומשמח... מילא להיות מסדר קידושין... לא הייתי מסרב להיות... אבל להתעסק עם גיטין זה תחום עגום למדי... ולחשוב שכעת אנחנו הולכים להכניס את הראש ולשקוע בגיטין... זה לא נותן הרבה חשק... **אה... מה אתה אומר???**

אז ככה: חובשי בית המדרש מחייכים לעצמם... הם מבינים שהתחושה הזו אפילו לא מתחילה... ולמה?? **כי דבר ראשון:** באופן כללי בלימוד התורה השפראך הזה לא קיים... בלימוד אתה יכול להתחכך יום יום עם נוכלים ולדרוך על שלדים וגולגולות ולבקר ברפתות ולדון בכל נושא לגופו של עניין גם בשאלות הכי מזויעות!!! (לאשתי הספיק לשמוע אותי לומד קצת יבמות ובבא קמא והיא כבר הבינה למה אסור לה ללמוד תורה... רק גבר יכול לעמוד שאנן מול שור שנגח את הפרה... ובמקום להגיד אוי איה מסכנה הפרה, הוא באדישות מוחלטת עוסק בלדון האם יחלוף או איכא חזקה...) ממילא מסכת גיטין... גם אם היא עוסקת בנושאים פחות נעימים... זה בכלל בכלל לא מפריע לה להיות אחת המסכתות העסיסיות ביותר בעולם הישיבות, והדברים מאירים ושמיחים כנתינתם בסיני... לכן נא לא להיבהל!!! אין שום קשר בין המושג העגום שנקרא גט לבין החתונה השמחה שנקראת מסכת גיטין... זה מהמטבחון של הבית מדרש...

אבל חוץ מזה!!! גם בלי זה. צריך לדעת שמסכת גיטין לא מדברת רק על הנושא של הלכות גיטין!!! בסיכום הכללי יוצא שרק חצי מהמסכת עוסקת בגיטין... לפחות חצי מסכת עוסקה בשלל סוגיות שונות ומגוונות בנשים נזיקין וגם זרעים... בקיצור: מסכת גיטין היא מסכת מלאה וגדושה... מהמסכתות החביבות שמקיפות סוגיות מעניינות ומרתקות...

ושוב נחזור ונדגיש מה שהוזכר כאן פעם: ישנם שני דרכים כלליות איך להתחבר ללימוד... או להתחבר **קצת ל-הרבה** תורה! או להתחבר **הרבה ל-קצת** תורה!! מי שלומד דף היומי שעה ביום הוא מחובר קצת אבל להרבה תורה... סו"ס הוא מספיק הרבה מסכתות... לעומת זאת מי שתופס מסכת אחת ולומד אותה טוב עעעעך הסוף... הוא מחובר הרבה לקצת תורה! ולהתחבר הרבה לקצת תורה זה תמיד יותר מומלץ... (אם כי מזה ומזה אז תנח ידך) ומסכת גיטין היא אחת הדוגמאות!!! מי שיחליט 'ליפול' על מסכת גיטין!!! נניח כעת... לקראת חג השבועות אתה מחליט 'להתלבש' על המסכת הזו... סו"ס מדובר בסה"כ בשלושה חודשים... אתה מחליט להיכנס לעובי הקורה... לקחת את המסכת הזו ללב שלך... מחליט לקחת אישי את מה שלא הבנת ולא לשקוט עד שלא סיכמת וקלטת את כל הסוגיה... אם החלטת להבין את המסכת הזו ולהבין אותה עד הסוף ולא לטייח... אני מבטיח לך שבכ"ו מנחם אב... כשאתה תעשה סיום על גיטין אתה בעצמך תרגיש שאתה נמצא במקום אחר בחיבור ושייכות ללימוד... במושגים בלימוד... ברקע כללי להמון סוגיות מכל חלקי הש"ס... מסכת גיטין היא דוגמא למסכת אחת, שמספיק שאתה מחובר אליה בלבד!! ויש לך כבר 'קשרים' בכל נשים נזיקין... דרכה אתה כבר שמת רגל בכל מיני פניות בש"ס...

לך על זה!!! בשביל מה אנחנו נמצאים עכשיו בערב חג השבועות???

בשביל מה אם לא בשביל לקבל חיזוק!!! וחיזוק ריאלי ונקודתי לשלושה חודשים הקרובים... אתה יודע מה זה לעבור את יולי יוני וחצי אוגוסט עם מסכת גיטין?? אתה יודע איזה ביקור בחצי עולם זה?? כל מי שיצא בחופש הגדול לטיול ברחבי העולם... לא משנה לאיפה הוא יטוס... יום אחד הוא יצטרך לנחות!!! גם המטוס וגם הוא! יום אחד הוא ינחת פה ויחזור להתלונן על החום והזיעה ושאין כלום בבית הזה... אבל מי שיצא בשבוע הבא להמראה של מסכת גיטין!! אני מבטיח לו שמזה אין נחיתה!!! כן... תתפלא לשמוע... יש המראות שלא נוחתים מהם!! ואני לא מדבר בלשון מליצה... מי שתפס מסכת 'בשרית' והחליט לקחת אותה לעצמות... יום אחד הוא מרגיש שהוא הגיע לאיזשהו איכות חיים תורנית... סוג של עליית רמה שהיא אל חזור... מהראף הזה אני כבר לא יכול לרדת!!! אל תסמוך עלי... תנסה... זה כמו שיש אנשים כאלו שבשלב מסוים העלו את רמת החיים ונתקעו שם... הם לא יכולים לרדת מאיכות חיים הזו... (חמנות עליהם...) אז זהו!!! שמתור לדעת שיש את זה במובן התורני ובגדול!! יש את היום הזה שבו צברת כך וכך דפי גמי שלמדת אותה טטטוטו!!! ופתאום קלטת את הסיפור... נכנסת לשפראך... אתה מתחיל לדפדף קדימה אחורה ולעשות את הקישורים לבד (בלי עזרה היצונית של שוטנשטיין וכדו) וזהו!! כשהגעת לשם... אתה שם!!! אתה לא נוחת משם!! (תמיד אפשר להתרסק... צריך אפשר גם לצלול... אבל לא לנחות... אתה עומד שם!! זה לא משהו שאתה נוחת ממנו) היית רוצה משהו כזה? אז הנה!! מסכת גיטין היא ההזדמנות!!! ואל תחמיץ אותה!!!

עכשיו... בינינו... מה יקרה אם לא שמעת בקולי... כשהתחילו גיטין החמצת את ההזדמנות ולא קפצת על הרכבת...?? אז אני אהיה כבר עכשיו כנה איתך... בינינו... לא הפסדת את ההזדמנות!! כי את אותו דבר אני גם אגיד לך לפני מסכת קידושין, וגם לפני בבא קמא... (כי בגגדול ההגדרה הזו נכונה ביחס לכל המסכתות העסיסיות שאנחנו הולכים לפגוש אותם כסדר א"ה)

איך אני איתך?? הייתי כנה!!! אבל אם הייתי כנה איתך... אז בינינו!!! אני כן יכול להגיד לך משהו אחד... אם בגיטין לא תקפוץ על ההזדמנות... אין שום סיבה שתקפוץ על זה בקידושין... לכן תקפוץ עכשיו! כי על זה נאמר: ואם לא עכשיו אימתי... מי כמוך יודע כמה דחית עד היום... אז בבקשה... בשביל זה מסכת גיטין מתחילה ממש סמוך ונראה לחג מתן תורתנו... כדי להחליט שהנה!!! הפעם אני הולך על זה... ואני משקיע...

זו הזריקת מרץ הראשונה פה בגיליון לקראת תחילת מסכת גיטין בסוף שבוע הבא... אם ירצה ה'... בשבוע הבא נמשיך עם מנת דחף כדי לוודא שאין אחד מהלומדים הפוטנציאליים של דף היומי שלא יתנערו ויתחילו... הפעם אף אחד לא נותר מאחור... ברור???

הפגין מולי היה הרבה יותר פוגע ומעליב לבין אם הוא היה מתווכח איתי וצורח עלי...

למי שלמד דף היומי לאחרונה... למדנו להכיר שני פרצופים.. יש **סוטה** ויש **מורדת!** תגיד לי: מי יותר זוועתי?? סוטה או מורדת?? **ברור שמורדת!** כי את מסכת סוטה אנחנו מסיימים יחסית מהר ויחסית בקלות... כי נכון שסוטה זה חמור מאוד... אבל זה שחור לבן... או שהיא נאסרה או שלא... בשביל זה משקים אותה מי המרים וסוגרים את הפינה הזו ובזאת סיימנו מסכת סוטה... **אבל מורדת???** אוי אוי... מורדת זה בוץ אמיתי... מורדת זו אשה שהיא דווקא גלאט כשר... היא לא עשתה כלום... (הלואי והיא הייתה עושה משהו... לפחות היה פה על מה להתדיין...) מורדת זו אשה שהיא בסה"כ אדישה... אפאטית... לא משתפת פעולה... לא בקטע... מה שבעלה דורש ממנה היא עומדת בדרישות כמו 'שביתה איטלקית'... אבל לא מחוברת. לא בקטע. כמו קיר! אשה מורדת זה הסבל הכי מתמשך... זה האיום הכי גדול שיכול לאיים על הבעל... זו הבעיה הכי חסרת פתרון בשו"ע אבע"ז... אין כמעט דרך אין לצאת מהבוץ הזה... כי יש לך עסק עם קקקקיר... הנה! זו בדיוק ראף הרגישות הכ"כ גדול בחיוב של עמל התורה!!! עמל התורה במילים אחרות זה **תהיה בעניין!** החתן נתן לנו תרי"ג פקודות... אבל הלאה... מעבר לזה... הוא רוצה שהכלה תעמול בזה... מה פירוש? שתכנס לזה עם כל הרמ"ח והשס"ה... שתהיה מחוברת לזה... שתתפרגן על התורה ותיעלב ממנה... תתעצבן עליה ותתפייס איתה... שתהיה בקטע! זה הפירוש הפשוט של עמל!!! עמל זו התחברות בנששמה... וברגע שישראל עמלים בתורה המשמעות היא שהכלה בעניין... יש עם מי לדבר... ברגע שיש עם מי לדבר... גם אם יש פה ושם חריקות... אז גם לסוטה יש פתרונות... הבעל יכול למחול לה... אבל ברגע שיהודי מקפיד קלה כבחמורה... אבל הוא לא בעניין... לא מחובר... לא מוכן להפוך את התורה לעסק הפרטי שלו... הנה לך מורדת!!! ואין לך תסכול לבעל כמו אישה קיר!!! **מה ה' בסך הכל רוצה?** ה' לא מחפש שאני אעבוד קשה... ה' לא מחפש שאני באמת אוכל פת במלח ומים במשורה... לא!! ה' בסה"כ רוצה שאני אהיה מחובר לזה... שאכנס לזה... שהתורה תעלה לי בחיים... ויש לנו את זה... אוהו... מי כמונו אלופים בראש קטן... אנחנו גם אלופים בלהתפוצץ מאנשים שמשחקים עלינו ראש קטן... אז אנא... בא נפסיק להיות ראש קטן... כשה' רוצה ממני עמל התורה... הוא בסה"כ רוצה שאני אנשום את הנשימה העמוקה ואני אחליט שמהיום אני אוהד מכבי תורה... שמהיום התורה זו המפלגה שלי וזה עולה לי בחיים... איך בדיוק מגיעים לזה?? זה כבר שלב ב'... אבל לפחות לדעת מה אני הולך להכריז בחג השבועות...

לא נשאר מקום לסכם את השיעור בקיאות הזה... זכור: ז' נושאים!!!

ואנחנו יודעים מה שאנחנו עושים... זה במילים אחרות: כופר במצוה!!! **ושוב: שלא תבין...** לא חסרים לנו מחדלים ביהדות... כולנו נכשלים על ימין ועל שמאל בלשה"ר ומחלוקת... זה קורה... אין שום בעיה שיהודי טוען התפללתי מאוחר כי יש לי חולשה שאני קם מאוחר... נו... בסדר... יש חולשות... יש מעידות... יש ליהדות הרבה מקום של הכלה ליהודי שעדיין מחכה לו כברת דרך ארוכה לשלימות... אבל הנימה הכופרת והמתנערת... שים את השו"ע בצד... לא קשור אלי... זה אסור!!!! אנחנו צריכים להכניס לראש: **אין כזה דבר להתנער מהלכה מפורשת!** אין כזה דבר לעמוד מול שו"ע מפורש ולהגיד לא קשור אלי... אתה רוצה?? תעשה שטיקל תורה ותוכיח שלא נפסק ככה להלכה... מצידו אפילו תטען: קים לי כמ"ד שמקל... נו... גם את זה עוד אפשר לקבל... אתה עוד יותר רוצה? תוכיח שאתה לא לגמרי בר חיובא... אבל להיות בר חיובא!! לעמוד על שני רגלים בריאות ולהכריז לא מעניין אותי מה שכתוב!!! זה כופר במצוה!! צריך להיזהר בנושאים האלו כי בינינו... כל אחד מאיתנו במחדלים שלו... אנחנו מאוד נבהלים לעכל אפשרות שיש משהו שאני לא בסדר בו!!! וזו טעות!! כי אם יש משהו שאני לא בסדר בו... זה לא הצרה הכי נורא... יש משהו הרבה יותר נורא... וזה להתעקש שאני כן בסדר כי... כי אני בסדר ותדפדפו מהר לעמוד הבא ותזרקו מכאן את מי שמעיד להגיד שאני לא מושלם!! זה הכי גרוע

ואחרון חביב: נסיים בכותרת הראשונה: **שתהיו עמלים בתורה!!!** ורש"י אומר שם במקום: שמי שלא עמל בתורה... הרי זה מכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו!!! והשאלה זועקת: מה הקשר בין מי שקצת מתבטל מלימוד לבין מורד?? מילא תגיד שהוא בטלן... אבל להגיד שזה מרד?? ?

והתשובה היא ברורה מאוד:

כבר מאז שהיינו ילדים נתקע לנו בראש ש'מרד' זה מעשה טרור וונדליזם כן... בחידר כשהגיע רבה ממלא מקום לפעמים ניסינו לעשות מרד... התחלנו לצעוק אאאההה... וזרקנו כסאות ושפכנו מים וקדימה מרד...

אז זהו שלא!! השם 'מרד' זה משהו הרבה יותר עדין (ועוצמתי...)

מרד זה חוסר שיתוף פעולה!!! ראש קטן... יוצא זיין... לא בקטע... לא בעניין... **הדוגמא הכי אקטואלית:** בימים אלו יש שמאלנים שמפגינים. צועקים... חוסמים... אבל עם כל הרעש והצמיגים... זה עדיין לא שווה בשביל להיקרא 'מרד'... אתה יודע מה זה כן מרד?? ברגע שמפלגה **מתוך** הממשלה הביעה חוסר עניין... והם הכריזו שהם בסה"כ לא מצביעים **בעד!!!** הם חלילה לא מצביעים נגד... רק לא בעד!! הנה לך מרד!! והמרד הזה הוא הרבה יותר מטלטל ומזעזע את המערכת... יותר מכל הצונחות והדגלים שבתל אביב... מרד זה חוסר עניין אבל-- **מבפנים!!!** כשזה מגיע מבפנים... אין צורך בבלגן וצעקות... מספיק שאתה 'לא בעניין' והכל כבר מפורק מיניה וביה... זה כמו שיום אחד שוחחתי עם חבר בטלפון... והוא באופן פתאומי החליט לייבש את השיחה... כן... לא... שחור לבן... פתאום אני מרגיש שהוא לא... לא איתי... זה דומה למרד!!! היבוש והחוסר עניין שהוא פתאום

שהעיוז להתקדם צעד אחד ברוחניות יותר ממני ומותר להם!! והכי הכי מחובתי לכבד אותם... ולא למאוס באחרים העושים... (זה ניסיון... כי האגו שלי שלא כ"כ מפורג למישהו לעקוף אותי... דחף אותי ומשכנע אותי להסיק שזה שטויות... והם סתם מגזימים... יש פה דקויות שצריך להתעלות עליהם... ולפעמים זה לא מהדברים הפשוטים)

הלאה... נעבור **לכופר במצוות וכופר בעיקר...** איפה זה פוגש אותי???

אתן לך דוגמא: לפני תקופה עוררתי על המכשלה שהתפלגו של ראש לא במקום וזה קרקפתא דלא מנח תפילין... רובם קיבלו את הדברים אבל היה גם את הגרעין הקשה... את אלו שזרקו אותי... דיי... תפסיק אתה עם הנערווען שלך... תחשוב: הגעתי אליך... וביד **ימין** החזקתי שו"ע מפורש שכותב שלהניח ככה תפילין זה אויס!!! **ואילו ביד שמאל** החזקתי מראה והראיתי לך שהנה... מדברים פה עליך!!! ואתה דוחה אותי בקש... ועוד מגחך עלי שאני סתם נערוויסט ומחפש בעיות... אם זו התגובה שלך אז תחליט מה אתה... יש לך רק שתי אפשרויות: או שאתה **כופר במצוה!** שהחלטת משום מה שאין כזה דין... אין כזה הלכה... אין כזה גז"ש של בין עיניך בין עיניך... זו אופציה אחת!!! **או! או! או אופציה שניה...** שאתה אמנם לא כופר במצוה... אתה מצידך מסכים שיש כזה סעיף בשו"ע... אבל אז מה... אז מה ובורא עולם ציווה ככה... מי אמר שזה מחייב אותי... זה במילים אחרות: **כופר בעיקר...** כופר בעצם המחויבות שלי לציווי של בורא עולם... אז תחליט מה עדיף לך: או **כופר במצוה** או **כופר בעיקר**... (אם אתה שואל מה לבחור?? תבדוק... תבדוק בפרשת בחוקותי איזה פורענות נשמעת פחות מפחידה האם הששית או השביעית) **עד כאן ברור?? כתבתי מספיק חריף?? ונבהלת מזה???**

והנה!! אחרי כתבי כל זאת!!! אחרי שהמטרתי אש וגפרית על אותו יהודי שהתנער משו"ע מפורש... יום אחד אני מגלה לתדהמתי שאני לא הרבה יותר טוב ממנו... יום אחד פוגש אותי חסיד ושואל אותי: תגיד לי: אתה הרי התחנתת מאוחר... איזה היתר היה לך להתחתן מאוחר?? הרי נפסק להלכה שמי שעלול להיכשל... צריך להתחתן עד גיל עשרים...

עשיתי לו כזה פרצוף כזה שאומר במילים אחרות: יאלה יאלה... מי אתה... מה אתה מנסה לחנך אותנו... ככה זה אנחנו... לא נולדנו אתמול... אנחנו יודעים טוב מאוד מה שאנחנו עושים ותפסיק לבלבל...

שמת לב להתנערות??? מילא אם הייתי מתחמק ואומר לו: תקשיב... אתה צודק... אמנם ככה כתוב... אבל יש כל מיני סיבות נסתרות למה הרבנים שלי החליטו אחרת... או שאני יודע לנמק אותם או שלא... אבל מה שבטוח: אני לפחות מנסה להצטדק שהנושא 'מטופל'... נו... בסידור!! גם אם זה התחמקות אבל יש פה לפחות טוען ונטען!! אבל שים לב... לא זו הייתה התגובה שלי... התגובה שלי הייתה: לך מפה... מה אתה מקשקש לי עם ציטוטים מהטור ב"י והשולחן ערוך...?? אתה תלמד אותי?? פה יש נימה של **כופר במצוה!** הגישו לי פה שו"ע מפורש שאומר שכך צריך לעשות... ואני דוחה את זה על הסף... למה?? ככה... כי ככה אנחנו עושים

מיד בשבוע הבא הצבא האדום מתחיל לעשות את דרכו לכיוון ירושלים...

שלום... קוראים לי יואב... אני מצבא האדום!!!! לא של רוסיה ח"ו... אני בסה"כ אחד מצוות הרועים הנרחב של הבוס הנפלא שלנו ר' יונדב... אנחנו מתגוררים בנחלת גד שבעבר הירדן מזרחה... לבוס שלי יש מקנה רב. אוהו... אחוזת ענק שמשתרעת על עשרות אלפי דונמים... שהמקום כולו 'מקום מקנה', וכולנו כעת דרוכים וערוכים לקראת היום הגדול!!! ערב ראש חודש סיון!!! שזה יום הספירת מלאי הכללי...

כן... ערב ראש חודש סיון זה תאריך שנקרא בחז"ל 'בפרוס העצרת' וזה אחד משלושת התאריכים הרשמיים שחז"ל תקנו למעשר בהמה!!! ומדובר באלפי אלפי בהמות מהנכסי צאן ברזל של ר' יונדב... (שהוא קיבל מהשווער שלו בנדוניה חזק עליו במלווה... טוב... זה כבר לא רלוונטי... כי אשתו של ר' יונדב נפטרה לפני שנה ובלאו הכי הוא ירש אותה...) מדובר בכמות אדירה של צאן שמפוזרים בכל מיני מקומות... ובערב ר"ח סיון ר' יונדב יבא הולך לעמוד עם גלון ענק של סיקרא- אדום... ואז כולם ישירו 'לעשות רצונך...' ואח"כ 'ויהי נועם', ואז יתחיל המסדר... כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו... ואת העשירי הוא יצבע בצבע אדום... ואז אתה תבין למה קוראים לנו הצבא האדום... אתה פתאום תראה שיירה ענקית של עדרי צאן אדומים... אם יצא לך לעמוד בשבוע הבא מול הנוף הירוק ואתה תראה ברקע של האופק שיירה אדומה... תדע לך שזה סימן מובהק למעשר בהמה שעושה כעת את דרכו לכיוון בית חיינו לקראת חג השבועות...

עכ"פ לעת עתה... לפי החישובים הכלליים והערכת מצב... זה נראה שרק מעשר בהמה לבד הולך להיות כאן - כ-2850 כבשים!!! 1650 עיזים!! ו-920 ראשי בקר... (וזה חוץ מהבכורות שזה יותר מאלף) כן... אני אגיד לך איך זה יצא... פשוט עשינו ספירת מלאי ויצא שרק לאחרונה נוספו 28.530 טלאים ורחלות... ו-16.520 גדיים... כמו כן נוספו עוד 9260 עגלים ועגלות... נו... כעת תעשה לבד את החשבון, אם הכל ילך כשורה ואחד מעשרה אכן יהיה קודש... אז יש לנו פה סך כולל של 5420 בהמות שצריך להעלות אותם לירושלים... מדובר בלוגיסטיקה אדירה... כי באנגיד שלשנע סתם 5000 בהמות ממקום למקום... זה לא הסיפור הגדול... אבל פה אל תשכח... פה מדובר במעשר בהמה שהוא כבר עכשיו קודש! (זה לא כמו שאתה מגיע לירושלים ושם אתה קונה בהמת חולין ומקדיש אותה במקום... פה מדובר בהמה שהיא כבר עכשיו הקדש) וצריך הרבה ניסים והרבה השגחה להצליח לשנע את כל הכבודה הזו לירושלים בלי שיקרה להם לא שבור ולא חרוץ ולא יבלת...

וחכה... זה עוד חוץ מהבכורות... כי בכורות הצטברו פה כבר יותר מ-2000 בתקופה האחרונה... אבל לבנתיים... לפחות 300 מתוכם... הספיק ליפול בהם מום והם כבר ניתנו לכהן במוסם... שיהיה לו לבריאות (אגב: ר' יונדב מאוד מאוכזב מהמספר החריג של הבעלי מומין שהצטברו בבכורות... והוא אפילו הוזמן לחקירה אצל הלוי המפקח בחדש שאחד מהרועים חשוד לגרום מומין לכתחילה... לבנתיים החשד הופרך...) עכ"פ הבכורות זו זירה אחרת!! זה צוות רועים אחר לגמרי... אני עכ"פ שייך לאגף של הרועים הקלאסי... של הבהמות חולין ולכן היום הגדול שלנו מתקרב... לפני שבועיים ר' יונדב שלח אותי לסקירה כללית של מסדי הכמויות!!! סו"ס כמויות כאלו של קרבנות זה משהו שדורש הערכת... גם במקדש צריך להיערך לכזו מאסא של הקרבה... והכי הכי: סוף סוף מעשר בהמה יכול להיאכל רק לשני ימים ולילה... כך שכבר סוכם שתשעים אחוז מהמעשר בהמה תרמו לשיבת הקיבוץ 'עיר דוד' שנפתחה בקיץ האחרון לבני עליה שאוכלין חולין על תהרת קודש!! והם עוסקים כעת בדיבורא דפרה אדומה... לקראת המעמד של שריפת הפרה, שלפי התכנית אמור להתקיים בעוד כשלוש שנים... כבר עכשיו מתחילה ההיערכות ובתי מדרשות מיוחדים הוקצו לקראת ההכשרה למעמד!!!

עכ"פ ר' יונדב מתכנן לתת להם כבש אחד ליום לאורך כל הקיץ!!! הם כבר מסודרים בארוחת צהרים לאורך כל הקיץ... (אגב: אתה אולי חושב שהם יושבים על סיר הברש... והם עוד מקבלים את זה על מגש של כסף... אז זהו ששכחת לחשבן שזה אומר שיותר ממאה כבשים הולכים להסתובב להם בחצר הישיבה לאורך כל הקיץ... וכל בוקר בחור אחר הולך למקדש להקריב... וכל הבחורים טהורים על בסיס יומי משלישי לטומאה... אלו הם התנאים לזכות בארוחת צהרים יומיומית של מעשר בהמה...)

עכשיו חכה!!! עד כה דיברנו על הערכת מצב... על ההשערה הכללית כמה מעשר בהמה... אבל יש גם את ההפתעות!!! חוץ מהשיירה האדומה הקלאסית של מעשר בהמה והבכורות... יש את השיירה המרתקת!!! שיירה שמי שרואה אותה מעלה חיוך על שפתיו... או חיוך... או אנוחה... תלוי מי... תלוי בנסיבות...

תבין: סו"ס כמו שבכל בית חרושת יש פה ושם כל מיני תאונות עבודה או דפקטים בפס יצור... ככה גם בשגרת העבודה שלנו פה מול הצאן... יש את הפשלות המצויות!! אם זה תמורה... או לחילופין הדוגמא המצויה והמשעשעת ביותר שמתרחשת תוך כדי הספירה... הסיפור הוא כך בקצרה: כשר' יונדב מתחיל להעביר תחת השבט... אז תחשוב שביום אחד עוברים שם יותר מ-3000 בהמות... תחשוב שבמשך יום שלם הוא סופר... 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10... ושוב 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10... תגיד לי: כמה פעמים היית מסוגל ביום אחד לחזור על זה? אז תחשוב שר' יונדב ביום אחד צריך להגיד את זה בערך 1000 פעמים!!!! והוא לא מוכן לכבד מישהו אחר... כי מצוה בו יותר מבשלוחו והמצוה הזו חביבה עליו... אין לך מושג כמה... ואז כצפוי... מה שקורה זה כך... בתחילת היום הוא מגיע עם כל הברען... עם הפאות הרטובות מהמקווה ועם הגארטל... ואז הוא מתחיל לספור אחד אחד בהתלהבות... זה נשמע כמו ה"אחת ואחת" של הכה"ג ביה"כ... וכל עשירי קודש מקבל צביעה כזו מושקעת בסיקרא!!! יפה! סימטרי!!! אדום בוהק!!! ואז חולפת לה שעה... שעתיים... והעסק מתחיל טיפה להתעייף... הוא עדיין כמונה מעות... אבל זה יותר מזכיר 'מונה מעות' של פסוד"ז... ואז חולפים עוד ארבע או חמש שעות מונוטוניות של עוד טלה... עוד גדי... עוד רחל... עוד עגלה... ואז מתחילים הפיהוקים ויחד איתם הפשלות... 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9... ואז רגע... מה זה היה?? שמונה או תשע?? אז בשביל זה יש שם עוד 'משקין' בקלפי שמסתכל פחות או יותר קדימה ואחורה ואיכשהו מזהה ש... כן... זה שמונה... אז זה תשע... והנה עשירי קודש!!! סוקור בסיקרא!!! ועוברת עוד שעה ואז מגיעה הפשלה הנצחית... פשלה שנקראת: "קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי", תחזור על המשפט הזה!! תלמד להגיד את המשפט הזה בע"פ! בסה"כ שמונה מילים!!! אתה עוד תפגוש אותם הרבה בגמ'... אבל חכה... קודם תבין מה קרה... הסיפור הוא שהוא מתחיל לספור - 1.2.3.4.5.6.7.8... ואז כשהגיע התשיעי... בטעות הוא קרא לו עשירי במקום תשיעי!!! והוא כבר בא לסמן אותו בסיקרא כמו עשירי... ואז פתאום הוא תופס את הראש... או... לא... דלגתי על התשיעי... הוא עדיין לא הספיק לחשוב מה מי... ולבנתיים נכנס לו שם הטלה הבא... טוב... אז... אז זה!!! זה התשיעי... והכבש הבא... הנה-הוא העשירי!!! כאן קרה סקנדל שלם... שתהיה בריא... לתשיעי קראת עשירי!!! ותכל'ס לעשירי האמיתי קראת בכלל תשיעי... ואז לאחד עשרה קראת עשירי... מה שקורה זה שגזירת הכתוב היא שלושתם נהיו קדושים... למה? כל אחד והסיפור שלו... התשיעי זה גזירת הכתוב מיוחדת שגם הוא קודש!!! העשירי בגלל שתכל'ס הוא העשירי האמיתי והמקורי... ואילו האחד עשר נקרא עשירי בגלל שקראת לו קודש... כך שתמיד נוספים לנו עוד כמה וכמה לעדר שעולה במסילה העולה בית קל...

תזמורת!!!

לכל מי ששכח ספירת העומר..

כמידי שנה אני נוהג להזכיר כאן בגיליון לכל מי שמאוד מאוד רצה לתפוס חיוך לקראת חג השבועות... התחיל את זמן קיץ עם המון רצון טוב... עם שאיפה למה שנקרא 'תמימות', לשבת וללמוד בהתמדה כל חודש אייר... ולהגיע לחג השבועות מתוך חיוך נפלא... ותכל'ס... חלומות לחוד ומעשים לחוד...

ומאז הרבה מים עברו בירדן (כל ימי קציר...) והרבה סדר ב' גלשו להם עד 5 בצהרים במיטה... ובקיצור: בתקופה הקצרה שעברה עלינו מתחילת הזמן עד עכשיו... הספקתי לצבור כמה וכמה ימים שעליהם נאמר: "יומא דמפגרי בה רבנן..."

ותכל'ס... חג השבועות מתקרב ואני מרגיש מפגרי!!! כן... אני בפיגור של חיווך... בפיגור של רצינות... הייתי אמור להגיע לחג השבועות מתוך רצינות של חודש ימים... ותכל'ס... יום אחד ככה ויום אחד ככה... יום אחד מלאך יום אחד גלח...

מה עושים??? האם יש סיכוי לחג השבועות הקרוב? או... או שנחכה כבר לקדנציה הבאה?? בסביב הבא אני אהיה הרבה יותר רציני??? אז זהו!!! שעל זה באתי!!! ורציתי לעדכן...

שמי שלא יודע... אותו דור דעה!!! שעליו כולנו מדברים!! שהם הם אלו שקיבלו תורה מסיני... הם בכבודם ובעצמם עברו הרבה מאוד תנודות ומהומרות ועלויות ומורדות לאורך החמישים יום הקצרים שבין יציאת מצרים למתן תורה...

אתה מוזמן ללמוד בעיון את פרשת בא בשלח ולראות כמה פשלות עם ישראל הספיקו לעשות רק בספירת העומר!!!!

ועל כולנה... נקודת השיא הייתה בדיוק שבוע לפני חג השבועות... בכ"ח כ"ט באייר... ויסעו בני ישראל ויהנו ברפידים... מה זה רפידים?? שרפו ידיהם מן התורה!! חד וחלק!!!

עמוק עמוק אי שם בספירת העומר... עוד רגע אנחנו מגיעים להר סיני... ועם ישראל ברפיון ידיים מן התורה...

לא נעים... לא אידיאלי... לא טוב... אפילו גרוע... אבל!!! אבל זה לא הפריע להם לתפוס את עצמם ברגע האחרון ויסעו מרפידים ויבואו--משם היישר- להר סיני...

והו"ל מדגישים: לשעה קלה באו!! שעה של נסיעה הפרידה בין הרפיון ידיים לבין הר סיני... ללמדך: שגם אם היה ריפיון עד כה... ברגע אחד של החלטה אתה יכול לתפוס חיווך!! אל תפול ברשת של הפרפקציוניסטיים שעווב... אני כבר הפסדתי את המירוץ... לא... אל תיפול בזה!!! ה' רוצה אותך...

ה' רוצה אותך עם כל התנודות שלך... כמו שמושה רבינו מטיב להסביר למלאכים... קנאה יש בכם? יצר הרע יש בכם??

התנודות שלנו והריפיון שמדי פעם שולט בנו... זה לא סותר בכהוא זה את המדרגה הרוחנית שאנחנו יכולים להגיע אליה... וגם משם אנחנו פתאום קצת ניפול ושוב נתחזק...

ככה ה' אוהב אותנו!! ה' אוהב אותנו המודים כאלו... עם שגיאות כתיב... עם אופציה לפשלות... ועם 'שולם שולם לעולם ברוגו ברוגו אף פעם... כן... ככה ה' אוהב אותך... תעשה משהו... מהר מהר להיכנס לעניינים... מהר אהוב כי בא מועד...

שבועיים לחג השבועות זה קצת זמן!! אבל יותר ממה שיהיה קצת זה המון!!! מה שאפשר להגיע בשבועיים האלו...

והפעם מאמר מיוחד לגברים!!!! כן... לגברים!!

להלל הזקן היה אח עשיר שקראו לו שבנא!!! ואילו הלל בעצמו היה עני מרוד כידוע... כמו שכולנו מכירים את הסיפור הידוע שהלל טיפס על הארובה בשלג בשביל ללמוד תורה... (אגב: המתחמים החדשים של מירון בשנה זו... היו ממוקמים במרחק של פחות מ-4 ק"מ לגוש חלב ששם היה הביהמ"ד של שמעיה ואבטליון... מקום מסוגל בפ"ע... אז יצא לנו טוב... רקדנו לא רק סביב האש של ר"ש... אלא רקדנו גם בשלג של הלל...) ותכל'ס... שבנא ידע שאחיו הלל הוא אברך רציני וכן עליו מופלג... שבנא גם כנראה ידע שאחיו עני מרוד... אבל זה לא היה בשבילו סיבה מספקת כדי לעזור לו כלכלית... סו"ס אל תשכח שהלל היה עני מאוד... וכשיש לך עסק עם תלמיד חכם ועוד בשילוב של ענווה... כל זה ביחד לא נראה משהו מרשים במיוחד... וממילא ההופעה של הלל לא נתנה לשבנא חשק יותר מידי גדול לפתוח את הארנק...

והנה!!! יום אחד "בשמך יקראוך ובמקומך יושביך..." ובפתע פתאום הפציע שמשו של הלל הבבלי ופקיע שמה בכל העולם... הוא נהיה גדול הדור... וביום בהיר שמו אותו בראש הסנהדרין... וכעת כולם רוצים למשב"ק את הלל... מריבות ודחיפות מי יזכה להיות הנגה... מי לא רוצה לעשות אתו עסק יששכר וזבולון... ואז לפתע הופיע שבנא!!! רגע רגע... וזו זווית... כולם לזוז לצד... חברה: אני עסקי הלל!!! אתה רוצה לעשות איתו עסק ישישכר וזבולון... בא הלל אחי... בא נעשה עסק יששכר וזבולון... אתה אמנם איתו... אומרת הגמ' בסוטה: יצאה בת קול ואמרה: אם יתן איש את כל הון ביתו באבהו בוז יבוזו לו!!! בקיצור: בת קול יצאה ושרקה: בבבבו לשבנא!!! בוקר טוב... עכשיו נזכרת לתמוך באחייך?? עכשיו נזכרת להציע לו 'יששכר וזבולון'?? איפה היית עד היום?? מילא כל האנשים הזרים... עד היום לא ידעו מי זה הלל הבבלי... אבל אתה כן ידעת!!! ידעת עם מי יש לך עסק!! ראיית את היראת שמים הטהורה שלו... פגשת יום יום את כל המ"ח קנייני תורה שניכרו מכל תנועה שלו... אז איפה היית אז?? למה אז נתת לו להתרוצץ יום שלם לחפש הלוואות לטרפעיק היומי העלוב שחצי ממנו הלך ללחם וחלב וחצי ממנו הלך לשומר ביהמ"ד?? למה אז לא רצת אחריו לזכות ב'מניה' שהולכת להצמיח לנו את הלל הזקן??

ו... באמת למה שבנא זכר רק עכשיו?? איפה הוא היה עד היום??

אני לא צריך להגיד לך את התשובה... כי התופעה הזו לצערנו די מוכרת גם היום במחוזותינו... כל גדול בישראל שבים בהיר אחד ה' הרים את קרנו ותורתו מכרזת מסוף העולם ועד סופו... פתאום צצים להם כל מיני גברים כפטריות אחרי הגשם ומתחילים להידחק מאחוריו ולהצטלם איתו... פתאום כולם רוצים לממן אותו... פתאום כולם רוצים לעשות איתו עסק יששכר וזבולון... והשאלה הנשאלת: איפה הייתם עד היום?? איפה הייתם כשהרב עובדיה היה עני מרוד?? איפה הייתם כשעול הפרנסה איים להכריע אותו?? איפה הייתם כשהוא היה אברך מן המניין... עוד איזה אברך... ואף אחד לא הסתכל לכיוון שלו??

ומה התשובה??? התשובה היא חדה ונוקבת כתער:

יש כבוד!!! ויש יוקרה!!! מה ההבדל בין כבוד ל-- יוקרה??

כבוד זה ערך עצמי- אבסולוטי!!! ואילו יוקרה זה עניין יחסי של יוקר וזול!! לדוגמא: כהן גדול הוא לא כ"כ מכובד... הוא בעיקר- **יקר!!** סו"ס כהן גדול יש רק אחד... ממילא אותו אחד ויחיד שנבחר להיות כהן גדול הוא פשוט **יוקרתי!!** כלומר: לו יצויר שתהיה אפשרות ל-300 כהנים גדולים... באותו רגע הכה"ג נהיה פושט... עוד איזה כהן עם שמונה בגדים... ברגע אחד הוא איבד את כל היוקרה שלו... (על אותו משקל: קודש הקדשים... למה אז כ"כ **קדוש**?? כי יש מקום אחד ויחיד כזה בכל העולם: לו יצויר שהיה אפשרות של עוד כמה קודש הקדשים... אוטומטית היה מפסיד את כל המעלה שלו...) בקיצור: הכבוד שאנחנו רוחשים לכה"ג זה **לא** כבוד עצמי... אלא זה **יקר וגדולה**... לעומת זאת תורה?? על תורה נאמר: **יקרה היא מפנינים!!!** הערך של התורה לא נמדד לפי יוקר וזול... כי זה **כבוד!!** וכבוד זה ערך עצמי! מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליצורו... הוא דבר ערכי לכשעצמו!!! מגיע לו כבוד כי הוא דבר מכובד **בחפצא!!!** ת"ח לא צריך להיות יוקרתי... הוא לא צריך להיות תופעה נדירה ולא מצויה... גם אם יהיה עוד מאה אלף תלמידי חכמים חוץ ממנו... זה לא יוריד בכוחו זה את הערך האצילי של כבוד החכמים שמגיע לו... (רוצה שאני אחשי לך את זה בשפה שכולנו מבינים?? אם רבי פלוני עשה הדלקה במירון והיו שם רק מאתיים משתתפים... ואילו הרבי השני עשה הדלקה והיה אצלו עשרת אלפים איש... זה עושה את הרבי השני יותר **יוקרתי** נכון?? זאת אומרת: כמות המשתתפים קובעת את היוקרה... מאידך: אותם 45 אנשים נהרגו במירון... מישו חשב לרגע לטעון... שהטרגדיה לא כ"כ נוראה כי... כי סו"ס היו אז במירון עוד 200.000 איש... ולכן באופן יחסי 45 אנשים זה אחוז קטן?? מישו עשה כאלו שיקולים?? חס ושלום!!! מה קרה שפתאום נחטו את כל 'תורת' המספרים?? נו... למה?? כי 'חיים' זה ערך עצמי!! חיי אדם זה לא משונו שמתחלק לייחסי מספרים... ואילו הדלקה... נו נניח... תגיד כמה אנשים היו ואני אגיד לך האם זו הדלקה 'שווה'... מי שכן או אין מבין?? נראה לי שאת זה כנכולנו מבינים...)

ומעתה: אם ר' חיים קנייבסקי הוא ספר תורה מהלך!!! זה נכון לא רק בשנת התשפ"א כשפקיע שמה בכל העולם... וגם בשנת תשכ"ב שהוא היה מהלך ברחובות בני ברק כשהוא מוקף בשובל של ילדים בני ברקים מחייבים... הכבוד נשאר אותו כבוד!!! אבל **יוקרה???** פה!! פה ההבדל הגדול!! לפני שלוש שנה ר' חיים לא היה יוקרתי... ואילו בעשר שנים אחרונות נהיה קשה להיכנס אצלו ומאז הוא נהיה **גם** יוקרתי...

וכאן!!! כאן התחילה הנהייה של כל אלו שמבינים טוב טוב בביז'נס... אלו שיש להם חוש ריח מפותח בהיצע וביקוש... ופתאום הם נזכרו בכבוד התורה!!! **לא!!! לא חברה!!!** הגעתם מאוחר... להיזכר להתחיל לכבד את התורה רק כשהיא יקרה... זה כבר לא כבוד התורה!!! זה כבר **יוקרה** ולא **כבוד**! להיזכר להוקיר את התורה רק כשהיא יוקרתי... לזה לא יוקרתי כבוד התורה... לך קיצור: לכל מי שמקנא בעלל המאה ובעלל הדעה שנתפחה לפניו ושעושים והוא זוכה להיות מקורב לגדולי ישראל ולזכות להחזיק אותם... לא!!! יש לך טעות!!! בת קול מכרזת ואומרת: **בח יבוזו לו...** הבת קול לועגת

ובזה לאותו גביר שנזכר **לפתוח** את הארנק מול הדלת שכבר בקושי **נפתחו**... (וסתם ככה צריך לדעת: כל אלו שנדחפים שם ומנסים בכל דרך להיקרא מקורבים וקשורים 'בלב ונפש' אצל גדולי ישראל **שכבר קשה להיכנס אצלם**... זה לא מוכיח על קשר מאוד עמוק לתורה... זה בסה"כ מראה על חיפוש יוקרה!!! מי שיש לו באמת קשר עמוק לתורה... מצליח למצא את הדמויות האלו כשהם עדיין רחוקים מהדוקרים ויש אותם!! הם קיימים!! לא קשה לזהות אותם... ואפשר להתקרב אליהם בלי מרפקים... ומי שמוותר עליהם מחוסר עניין ומעדיף להיתקף דווקא איפה שקשה להיכנס זה בסה"כ מראה על חיפוש יוקרה... בשביל זה יש מספיק זמרים... לא צריך בשביל זה רבנים... והדברים פשוטים לכל חובשי בית המדרש...) אתה יודע כמה תלמידי חכמים עצומים ומופלגים אני מכיר באופן אישי (ובטח גם אתה...) שלא רק שלא צריך לחכות אצלם בתור!!! אלא הם בעצמם מחכים הרבה הרבה זמן בתור בבנק ומבזבזים זמן יקר כדי להשיג את החצי טרפעיק שיהיה להם ללחם וחלב לילדים... ואז!!! מה הכי מתסכל?? שאתה רואה תמונה של מרן ר' חיים זיע"א שיש סביבו קאצ'קראי שלם של גברים וכיפופי כוחות מי גישי לו את הפירות ט"ו שבשט או מי יממן את הספרים שלו... בבבבבו!!! בוז יבוזו לכם... בוקר טוב אליהו... באתם להצמיח לנו את הלל הזקן??

6
כששבנא נזכר להתחיל לתמוך בהלל רק כשהוא נהיה נשיא... הבת קול שרקה לו בבבבבו!!! עכשיו נזכרת לכבד את הלל?? כשהוא נהיה יוקרתי?? איפה היית שאותו גדול בתורה חי בדחקות עצומה??

וביננו... גביר יקר: אני האחרון שצריך להסביר לך את זה! אתה הרי איש נדל"ך... אתה מבין בביזנס... אתה אף פעם לא קונה מגרש שהוא **כפר** עכשיו יקר! כי אם זה כבר יקר... אז אין לזה תשובה... בשביל זה יש לך חוש מפותח ואתה תמיד תלך להשקיע בקרקע זולה שאף אחד כעת לא 'שם עליה' ואתה יודע לזהות את הפוטנציאל שאף אחד לא מזהה... ושמ!! שם את משקיע... ומשמ מגיע הרווחים הכי גדולים... אז מה קרה שבעסקים הרווחנים שלנו... שם אתה מאבד את כל החוש הנדלנ"י שלך?? למה אתה נזכר להשקיע בתלמיד חכם רק כשהוא כבר יוקרתי וכולם רוצים לזכות בו...?? תהיה חכם!!! תשקיע בתלמיד חכם אמיתי שמהלך בצידי הדרכים... תשקיע בזמן הנכון!!!

ובאמת כשהגמ' שם מזכירה את שבנא שנזכר לעזור לאחיו כשהוא כבר היה מאוחר... אותה גמ' מזכירה שם במקביל רשימה של כמה גברים **שכן ידעו להשקיע בזמן!!!** אם זה שמעון אחי עזריה... שעזריה מהרגע הראשון תמך באחיו שמעון... ועליו מכריזה הגמ': **שעליו לא** נאמר: אם יתן איש את כל הון ביתו בוז יבוזו לו... כי הוא כן נתן כבוד לתורה!! מי שיועד לכבד את התורה כשהיא עדיין מונחת בקרן זוית... הוא לא צריך לתת את כל הון ביתו... אין צורך!!! מספיק שהוא תומך... מספיק שהוא קצת מושיט יד... מספיק שהוא עוזר להלל לגמור את החודש... מספיק שהוא פותח לו את שערי בית המדרש וחוסך לו יום שלם של התרוצצות מול גמח"ס... זהו!! זה ספק קטן בשביל גבירים!! זה יותר זול מצד אחד והרבה יותר קריטי מאידך מלזכות במכרז מי יזכה לשמש את גדול הדור

שתיבין: הצדיק והעובד ה' המופלג בדורו... הוא כבר עבר את כל התקופות הקשות... הוא כבר אחרי הניסיונות!!! הוא כבר ירד מהארובה הקפואה... הוא כבר הפשיר מהשלג שהצטבר מעליו... הוא כבר צלח את מלחמת הישרדות מול שערי בית המדרש הננעלות עליו כתוצאה מדחקות הפרנסה... אצלו הגדלות בתורה זה כבר עובדה מוגמרת!!! ותכל'ס באותה שעה שאתה הגביר מנסה לדחוף את עצמך שם... באותה שעה יש הרבה תלמידי חכמים שמה שמתחילים בראש הארובה!! הם כעת מחזיקים בשיניים להמשיך הלאה ולא לקרסו... יעש לך הזדמנות להצטלם מאחוריהם בשעת מעשה ממש!!! לתפוס אותם בעיצומו של ההולך וגדל בתורה כעת ועכשיו!!!

ומה אתה חושב... שלא יהיה לך טעות!!! הם יצליחו לשרוד גם בלעדך... גם אם לא תופיע מולו כמלאך מושיע ותסדר אותו כלכלית... הוא ימשיך לעסוק תורה מתוך הדחק למרות הכל ועל אף הכל... אבל אתה!!! מה איתך?? אתה פה הנזקק!!! אתה פה הגביר שלא לוקח איתך אגורה אחת לקבר... ואתה מבין לבד ששם בעולם האמת אף אחד לא יספור אותך על זה שפעם כשהיית חי כולם אספו גוגואים ולך היה הכי הרבה... אף אחד לא יתן לך 'שליש' על זה... אז מה כן?? אתה תהיה שווה רק לפי הכבוד שהסתכמת לתת לתורה!!! אז הנה... אם אתה רוצה לתת כבוד לתורה זה הרחק מהמצלמות... תדחוף את עצמך מאחורי אברך בן עליה בתקופה הכי מאתגרת שלו... תזכה להצטלם מאחוריו כשהוא כבר עומד שם בארובה ואתה תוריד אותו משם ותסדר אותו ששערי בית המדרש לא יסגרו בפניו!!! הוא עוד יסתדר איתך או בלעדך... אבל אתה הוא שתזכה להנציח את עצמך שאתה הוא זה ש'ערבבת' שם סביב תלמיד חכם שלומד תורה מתוך הדחק שאין הפרוגד ננעל בפניו!!! זה עניין שלך!!! נטו שלך!!! כשתשקיע בזמן הנכון אז בת קול לא תשרוק לך בבוז... כי ידעת להשקיע בזמן הנכון...

גבירים יקרים: תנצלו אותי!!! רגע לפני שגם אני אצטרך אתכם... ואז גם אני אתחיל להחניף לכם... יש לכם נס!!! אני עדיין לא צריך אתכם... וממילא אני יכול להטיח בכם את האמת כמות שהיא... ותקפצו על זה!!! תפרסמו את המאמר הזה ביניכם כי הוא יקר!!! קחו בחשבון שאתם מוקפים במחזיקי תורה נאצלים שאין להם ברירה... הם לקחו על עצמם עול כספי כבד והם מוכרחים להשיג תרומות בכל מחיר... ויש להם היתר מיוחד להחניף לכם... (זה אחד מג' מקומות שמוות להחניף כמבואר בשע"ת) ומי יודע... מי יודע מתי גם אני אתחיל ללכת בין הטיפות ולהיות גם אני ממלכתי כדי לא לעורר את חמתו של בעל המאה ובעל הדעה...

אני מנצל את ההזדמנות הנדירה שיש לי שאני עדיין לא צריך אתכם: להגיד לכם את האמת!!! תשקיעו במקומות הנכונים!!! תשקיעו דווקא באותם אברכים צנועים ש-יוקרה לא תקבלו מהם!! אבל כבוד התורה אמיתי יוקף לזכותכם... תחפשו דווקא את הכוללים ה'מסכנים' האלו שהיוקרה מהם והלאה... ורק כבוד התורה אמיתי תנחלו ממנו... תדעו לנצל לפחות גם את התלמיד חכם שמונה בקרן זוית... את זה שלא מצליח לשכנע אתכם... כי הוא לא יודע את העבודה... מי אמר שהוא צריך לדעת את העבודה... אתם צריכים לדעת את העבודה!! זו עובדה שלכם!! זה עניין שלכם!! אתם לא מחפשים בודז...

ואסיים במדרש לא כ"כ מוכר (רבה נשא)... הייתה מטרונא אחת שהייתה תורמת מאוד 'בבדה' בבישרה של ר"א... (משום מה, כל הגבירים בזמן חז"ל היו וויערבערס... לא ברור למה) והיא ניגשה לר"א ושאלה אותו שאלה בלימוד... הוא דחה אותה בקנה וענה לה: אין חכמה לאשה אלא בפלכה... כל טוב... ניגש הוורקנוס בנו של ר"א ואמר לו: חבל... בגלל שלא התייחסת אליה מספיק יפה הפסדנו הוראת קבע של 300 כור מעשר בשנה!!!

ענה לו ר"א: ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים... לא משנה כעת מה הפשט... אבל מה שבטוח: כתוב כאן שר"א לא מתרגש מתרומות נדיבות... כבוד התורה יותר חשוב לו!! אם לא מתאים לאותה מטרונא... שתשאיר את הכסף אצלך... היא לא מיימת על אף אחד... אז אנחנו לא אווזים במדרגה של ר"א ומי שיתן לי 300 כור של תבואה אני לא אדחה אותו בקנה... אבל לפחות אתם הגבירים!! לפחות אתם תדעו שזו האמת!! לפחות אתם תדעו שלזכות להחזיק תורה של ר"א זה ביזנס שלכם...

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

סוטה דף לג

לתורה שבכתב. עם ישראל מבין דברים באמצעות לשון ארמי, זו הדרך שאנו מבינים את עומק התורה.

המהר"ל מבאר את מה שנאמר בסוף המסכת שהעולם קיים בזמן הגלות על הקדיש. וביאר שקדיש בלשון ארמי הוא צורת הקיום של המציאות במצב של חורבן. כלומר בזמן הגלות אנו נמצאים ברובד קיום של "פירוש", שהוא מציאות יותר עמוקה ונסתרת.

ובזה מובן שהתורה משתמשת בלשון ארמי, כי זה הלשון הפנימי שמשמש את הקב"ה ועם ישראל להבין את עומק הדברים. אבל המלאכים אינם מבינים את הפנימיות הזו (מלבד גבריאל ששייך למעלת כלל ישראל).

דף לד-א

הצלת יהושע וכלב

כלב השתטח על קברי אבות וביקש להנצל מעצת מרגלים. ואילו יהושע התפלל עליו משה "ק-ה יושיעך מעצת מרגלים". וצ"ב מה החילוק בין יהושע לכלב.

ונביא את תירוץ החפץ חיים (עה"ת פרשת שלח) בהקדם יסוד גדול שמבואר בבו יהודע.

הבן יהודע שואל מה הפירוש שמשה התפלל על יהושע וכו', הרי אנו יודעים "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", ויש לאדם בחירה שלא לחטוא. ויתירה מזו, משמע מדברי הגמ' שהמרגלים הלכו לא"י במטרה להוציא את דיבת הארץ רעה, אך מצד שני כתוב שהמרגלים היו צדיקים גמורים.

וביאר הבן יהודע, שאמנם במצב של יצה"ר רגיל אין הקב"ה מתערב, ועל האדם לעמוד בנסיון. אולם לפעמים יש נסיון שבו היצה"ר מתחזה ומסתתר תחת דבר שנראה טוב. וכך האדם טועה. על נסיון כזה יכול האדם לבקש סיוע עליון. וע"ז התפלל דוד "שגיאות מי בין מנסתרות נקני", כלומר ממצבים מעורפלים כאלה, אתה צריך לעזור לי. וזה היה הנסיון המיוחד של כלב ויהושע, כי חטא המרגלים היה מחופש להנהגה טובה

יש לצרף את הנאמר בבעל התניא (לקוטי תורה) שהמרגלים רצו להמשיך להיות קשורים להקב"ה באופן של גילוי פנים כפי שהיה במדבר, ולא רצו להכנס לא"י ולהיות בהנהגה נסתרת. וזהו מה שאמרו כאן שהמרגלים מעיקרא חשבו להוציא דיבה, כי הם באמת חשבו שזה לא דבר רע.

ועתה נבוא לדברי החפץ חיים שאומר שיש שני דרכים להתמודד

אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי

אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. ודוקא ביחיד שנזקק שהמלאכים יסייעוהו.

בדברי הראשונים מצינו שני הסברים. הרי"ף בברכות (ז). כתב שאין הכוונה דוקא ללשון ארמי וה"ה לשאר לשונות. רבינו יונה שם מוסיף שתפילות שנתקנו בציבור, אפשר להתפלל אותן ביחידות בכל לשון, ועל זה סמכו נשים שמתפללות בלע"ז.

אולם הרא"ש (ברכות ב, ב) נקט דדוקא לשון ארמי שהיא מגונה, בזה אין רוצים להזדקק אליה. ובזה תירץ קושיית התוס' (שבת יב, ב) איך ניתן לומר שהמלאכים לא מכירים לשון האומות, הרי אפילו מחשבת הלב הם יודעים. אלא שבאמת הם מבינים את הלשונות, אלא שאין מעוניינים לסייע למי שבחר להתפלל בלשון ארמי המגונה.

המהר"ל (חידושי אגדות כאן) מבאר שלשון הקודש שונה משאר הלשונות, בכך שהיא לשון בעצם. וכפי שמבואר בספר יצירה שהקב"ה ברא את העולם בלה"ק. למשל המילה "אבן" היא עצם המהות של הבריה הזו, שהאותיות א-ב-נ מגדירות חפץ זה. אבל שאר לשונות הן הסכמה בעלמא. ועל כן מלאכי השרת אין מכירים אלא לה"ק שהיא לשון בעצם. ובתוך דבריו מיישב את קושיית התוס' הנ"ל, שאמנם מכירים מחשבת הלב, אך כל המושג תפילה היא להוציא הדברים בפה.

ובהמשך מבאר גם את שיטת הרא"ש שרק לשון ארמי אין נזקקין. ומבאר שלשון ארמי אינה מכלל שבעים הלשונות, שהיא השפה של הכשדים, וע"ז אמרו במגילה (י, ב) שאינם נחשבים כ'עם', וממילא השפה שלהם אינה בכלל הלשונות של אוה"ע. המלאכים שייכים לשבעים אומות וממילא לשבעים לשונותיהם, אך ארמית שהיא מחוץ לחשבון זה, אינם מכירים. ומקשה המהר"ל שהרי התורה משתמשת בלשון ארמי, וכן גבריאל ידע לשון זו, וגם ישנן תפילות חשובות שנאמרות בלשון ארמי, כמו ה'קדיש'. ומבאר בקיצור סוף סוף יש לה חסרון שאינה שייכת לאומה מסוימת.

מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל האריך בענין זה במאמר שנדפס בקובץ באר יצחק (ח"ג), ושם מביא מספר הפרדס המיוחס לרש"י (סי"ה), ששם הו"ה מתגלה אלינו בלשון ארמי. הביאור שלו בעוה"ז הוא בלשון ארמי. והסביר רבי משה זצ"ל ע"פ המהר"ל שלשון ארמי הוא אינו לשון אלא 'פירוש' ו'ביאור'. ועל כן התלמודים נכתבו בלשון ארמי, כי ארמית היא פירוש, וזו מהות התושבע"פ - פירוש

ומסיק החת"ס שמסכים עם המהר"ל שיש בעיה לומר מכניסי רחמים, וכשהציבור אומר את הפיוט הזה, הוא עצמו מאריך בתחנון כדי שלא לומר אותו.

למעשה מצינו שהפוסקים חלקו בזה לענין ההליכה לביה"ק בערב ר"ה. השל"ה (מס' ר"ה פרק נר מצוה י) שאנו משתטחים על קברי המתים כדי שיתפללו עלינו. אולם המשנ"ב (סי' תקפא) הביא בשם המהרי"ל שכשהולכים לביה"ק לא יפנה אל המתים אלא יבקש מהקב"ה שירחם עליו בזכות הצדיקים. לכאורה דברי המהרי"ל מוקשים מהגמ' דידן. ואולי אפשר לומר שגם המהרי"ל מסכים שמעיקר הדין אין בעיה לפנות אל המתים, אך יש חשש שמזה יבוא להגרר להתפלל לאמצעים אחרים, ולכן תיקן המהרי"ל שהתפילה תהיה ישירות להקב"ה, גם באופנים שמוותר מדינא לפנות אל האמצעי.

דף לה

דוד קרא לדברי תורה זמירות

מפני מה נענש דוד, שקרא לדברי תורה זמירות. אמר לו הקב"ה דברי תורה שכתוב בהן התעיף עיניך בו ואיננו, אתה קורא אותם זמירות?! והפירוש שיוצא מדברי הגמ' כפי שכתבו המהרש"א ועוד, שהטענה על דוד היתה שזימרא אינה דבר תמידי, ואילו תורה היא תמידית, ובלעדי כן - התעיף עיניך בו ואיננו.

אך יש כאן כמה קושיות. רעק"א בגליון הש"ס מביא מעירובין (יח, ב) כל בית שנשמעים בו ד"ת בלילה אינו נחרב, שנאמר ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה, הרי ששפיר נקראים ד"ת זמירות. עוד מקשה כאן החת"ס, שהרי כל התורה נקראת שירה, ומה החילוק בין שירה לזמרה. באבי עזרי (הקדמה לספר הפלאה) מקשה עוד, שסוף סוף הפסוק "זמירות היו לי חוקיך" נקבע בתהלים ואנו אומרים אותו.

וליישב את כל זה נתבסס על המהלך שמובא אצל שני גדולי האחרונים, שלא ראו זה את זה אך כיוונו לאותם דברים בדיוק. האחד הוא רבי יוסף ענגיל בגליון הש"ס, והשני הוא הבן יהודע.

וכך הם אומרים: התורה מביאה שני ענינים: א' סור מרע, להסיר את כוחות הרע שתוקפים את האדם. ב' עשה טוב, שהתורה מעלה את האדם למקום גבוה שיש בו קדושה וברכה. המילה "זמרה" היא מלשון 'לזמור' אילן. זמור בתורה פירושו להסיר את הדברים הרעים מהתורה. וזה מה שנקראים פרקי התהלים שאנו אומרים קודם התפילה, "פסוקי דזמרה", כי באים בפרקים אלה לומר ולחתוך את המקטרגים והמעכבים את התפילה.

הבן יהודע מוסיף שבגמ' יש משפט "גמורתא גמור, זמורתא תהא" (עירובין ס, א), והיינו שגם מי שלא מבין את הגמ', אבל מ"מ יש לו את הכח שיש בתורה להסיר את הרע.

עם הרשעים. דרך אחת היא להתנגד אליהם באופן ישיר פנים אל פנים. הדרך האחרת היא להתחזות ולהתראות כאילו מתחברים לדבר הרע, אך באמת הוא מתנגד.

זה ההבדל בין יהושע לכלב. יהושע התנגד למרגלים מלכתחילה. ואילו כלב התחזוה בתחילה כאילו הוא הולך עמיהם.

נמצא שיהושע נזקק לעזרה מיוחדת, מפני שנלחם איתם באופן ישיר. ואילו כלב שהתנהל עמיהם בעורמה, כביכול לא נזקק לתפילתו של משה, והיה מסוגל להתגבר עליהם בעצמו.

והדברים עולים בקנה אחד עם הבן יהודע שכתב שהמרגלים התחזו לטובים. שבדיוק באותו מטבע נהג כלב, שהתחזו למי שהולך עם שאר המרגלים.

דף לד-ב

אבותי בקשו עלי רחמים

כלב השתטח על קברי אבות בחרון וביקשם להתפלל עליו שיינצל מעצת מרגלים. ובפשטות משמע שכלב מדבר אל האבות עצמן, וכן המשמעות של התוס' כאן שמביא הגמ' בתענית (טז, א) שבזמן תעניות על הגשמים יוצאים לבית הקברות ואחד הטעמים בגמ' הוא שיבקשו המתים רחמים עלינו.

והעולה מהדברים שאדם יכול להתפלל דרך אמצעי. לבקש שהמתים יתפללו להקב"ה עבורו.

הרקאנטי תחילת פרשת שלח מדבר על כלב בן יפונה, ומביא את הגמ' שלנו, ומיישב את המנהג לומר את הפיוט "מכניסי רחמים", שרבים טענו כיצד אפשר לבקש מהמלאכים? אך מהגמ' שלנו מוכח שאין בעיה לבקש מהמתים שיתפללו עלינו. וכפי שאדם יכול לבקש מהמתים, כך יכול לבקש מהמלאכים.

אולם רבים חלקו על כך, ביניהם המהר"ל בנתיב העבודה (פרק יב), שכתב שאי אפשר להתפלל שיכניסו המלאכים את תפילותינו, ואין ראייה ממה שמבקשים מהמתים ומהחיים שיתפללו עלינו, שישראל מתחברים זה עם זה. ולא דמי למלאכים. ועדיין צ"ב.

החתם סופר (שו"ת או"ח סי' קסו) מבאר את דברי המהר"ל (כמדומה שזה המקום היחיד שעושה כן החת"ס), וכותב שאמנם דברי המהר"ל סתומים, אך נראה לפרש, שאמנם אדם יכול לבקש מחבירו שיתפלל עליו, וכן לבקש מהמתים שיתפללו עליו, כפי שכל אחד יכול להביא פרקליט שימליץ עליו בפני המלך. אבל כל זה דוקא במי שנמצא עמו באותה דרגה, אבל כשאנו עוסקים במלאכים, הרי אין הם באותה דרגה של המלאכים, שכן עם ישראל נמצא במקום פנימי וקרוב לה', יותר מהמלאכים, ועל כן אין טעם לבקש מהם שימליצו עלינו.

חמישים אותיות. בדרך כלל כשמצרפים את אותיות כל השבטים מגיעים רק למ"ט, ומשום שאי אפשר לגלות בעולם ייחוד שלם. תמיד יש משהו חסר. חוץ מאשר בבית המקדש, שכאשר כותבים שם את השבטים, מצליחים להגיע לגילוי שלם. ועל כן אותה אות יתירה נמצאת דוקא אצל בנימין, שהרי בחלקו נבנה המקדש, ו'בין כתפיו שכן', הגילוי של חיבור שמים וארץ מתגלה אצלו.

דף לו-ב

דמות דיוקנו של אביו

לר' יוחנן יוסף נתכוין לעשות עבירה, ובאה דמות דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו יוסף עתידים אחיך שייכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שיימחה שמך מביניהם.

והקושיא פשוטה, דנמצא שבעצם יוסף לא עמד בנסיון, אלמלא שאביו מנע ממנו לחטוא.

וליישב הדברים נשוב ונשנה מה שהבאנו בסוף פרק ראשון.

רבי צדוק הכהן מבאר שיש בכלל ישראל שתי בחינות של עבודה. (א) צדיק, שנמנע מעבירות ועושה מצוות. (ב) בעל תשובה, שנכשל בנסיון, אבל מבקש רחמי שמים שיקבלו הקב"ה בתשובה. על פניו נראה שהצדיק זוכה על ידי מעשיו, וכפי שאיתא בחז"ל שהצדיקים באים 'בזרוע'. ואילו הבעל תשובה מוכרח להזדקק לרחמי שמים.

אבל בעומק, אומר רבי צדוק, האמת היא שאף אדם לא יצליח לעשות כלום בלי סיעתא דשמיא. "כל מעשינו פעלת לנו". אלו דברי הגמ' שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. גם הצדיק צריך את הסיעתא דשמיא. מי שמייצג את הצדיק הוא יוסף, וכנגדו עומד יהודה שמייצג את הבעלי תשובה ומכריז בריש גלי "צדקה ממני".

אצל יוסף הצדיק יש גילוי שבסופו של דבר הוא צריך את הסיעתא דשמיא כדי להצליח. וזה מה שמתגלה כאן. במשך תקופה ארוכה מנסה אשת אדונו להחטיא אותו, בפיתויים וטענות שונות (כולל סברות של 'לשם שמים'), והוא עומד בנסיון - 'ויהי כדברה אליו יום ויום ולא שמע אליה'. אבל אחרי כן מגיע יום אחד שבו הוא עומד להכשל, ואז עומדת לו דמות דיוקנו של אביו. דהיינו גילוי הקב"ה בעולם שמתבטא בדיוקנו של יעקב במרכבה.

במעשה הזה מתגלה שאם אין הקב"ה עוזרו אינו יכול לו. וגם יוסף הצדיק חייב סיוע עליון.

דף לז

שלוש בריתות

שתי בריתות של הקב"ה עם בני ישראל היו בהר סיני ובערבות

נמצא שזמירה היא שירה שמגיעה מכך שמסירים את הרע. וזו היתה הטענה על דוד המלך שקרא לד"ת זמירות, שאמנם ודאי שהם זמירות, אך אין זה הפן היחיד שבתורה, והיתה עליו טענה שלא התייחס לפן של העשה טוב' שבתורה.

ומיושבת הגמ' בעירובין (יח, ב) שאמנם כאשר מדובר על הכח של ד"ת להסיר את הרע והדליקה, שפיר נקראים "זמירות". וכן מה שנקבע בתהלים פסוק זה, משום שאמת היא שדברי תורה נקראים כן, אך זה לא כל היקף ענינם.

ומה שהתורה נקראת 'שירה' אינו 'זמרה', שהשירה משקפת את השלימות, כפי שהתבאר לעיל, דשירה היא הגילוי של לעת"ל, מה שא"כ זמרה שמבטאת רק את הפן של הסרת המניעות.

דף לו-א

חמישים אותיות על אבני האפוד

בשני אבני האפוד נכתבו שמות השבטים, על כל אבן 25 אותיות, וביחד עולה ל-50. ומקשה הגמ' שבאבן השנית חסרה אות אחת. ותירצו שהשם בנימין נכתב בתורה בכתוב חסר, ובאבן זו נכתב בכתוב מלא - בנימין. וצ"ב מה המשמעות של מנין חמישים, ומדוע דוקא אצל בנימין יש את האות המשלימה למנין זה.

ויש כאן נקודה עמוקה בדברי רבותינו.

הגר"א בפירושו האגדות על ברכות כתב שבכל יום שאומרים שמע ישראל, משתדלים להגיע למה שנקרא 'שער החמישים'. שאמרו בגמ' נדרים חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו למשה חוץ מאחד. לא שייך להגיע לגילוי השלם של הקב"ה. וכמו שסופרים מ"ט ימים בעומר ולא חמישים, כי יום החמישים שייך לעליונים ואין אנו יכולים להתחבר אליו. בכל יום בק"ש אנו חותרים לכיוון השער החמישים, וכך נרמז שבפסוק "שמע ישראל" יש 25 אותיות, וב"ברוך שם כבוד מלכותו" יש 24 אותיות - וביחד עולה 49.

ר"א חבר בספרו שיח יצחק (דרוש לסיום הש"ס) מאריך לבאר את סוגייתנו. ומביא מהזוהר (ח"א יח: וח"ב קלג:): ש'שמע ישראל' הוא ייחודא עילאה, ו'ברוך שם' הוא ייחודא תתאה. כלומר: ייחוד ה' מתגלה בשלימות למעלה, בלי שום חסרון. אבל כאן בעולמנו, אין גילוי מלא, "עולם" מלשון העלם. כשאנו מחברים שמע ישראל (מספר 25) וברוך שם (מספר 24), אנו מחברים את העולמות, ומצרפים משניהם יחד מספר מ"ט, כמעט עד הגילוי השלם.

אולם יש מקום אחד בעולם שיש בו תפיסה בשער החמישים, הלא הוא המקדש. שם יש חיבור שלם ואמיתי של שמים וארץ בלי שום הפרש.

ומבאר הגר"א חבר שהם הם דברי הגמ' כאן, שבאבני האפוד היו

מזאב. והשלישית נחלקו בה אם היתה במעמד הר גריזים והר עיבל, או באהל מועד.

השם משמואל (במדבר תרע"ב) מבאר שהן כנגד ג' חלקים באדם: השכל (הנשמה), הנפש (כחות הלב), הגוף.

כנגד השכל והנשמה באה הברית בהר סיני. כנגד הנפש והלב באה הברית באהל מועד, ששם מקריבים קרבנות. כנגד הגוף ניצבת הברית בערבות מואב, קודם שנכנסים לא"י.

ממשיך השם משמואל שכנגד חלוקה זו היו גם שלשה חטאים. בהר סיני חטאו בעגל שהוא קלקול השכל. באהל מועד חטאו במרגלים שהוא בנפש האדם. בערבות מואב חטאו בבנות מואב שהוא כנגד הגוף.

ומוסיף שאע"פ שעם ישראל פגם בג' הבריתות, נשארה לנו שארית: משכן שילה בחלקו של יוסף הוא כנגד השכל. בית ראשון שהיתה בו השראת שכינה גמורה כנגד הלב. בית שני שלא היתה בו השראת שכינה גמורה, הוא כנגד הגוף.

רבי צדוק (פרי צדיק בהר) הולך במהלך דומה מעט: כשעמדו ישראל בהר סיני היו במדרגה רוחנית כ"כ גבוהה, ודבקות מוחלטת, עד שלא היה להם ענין גשמי. באהל מועד יש להם כבר חלק גשמי, ואע"פ שיורד מן השמים, צריכים לחפש את המן וללקוט אותו. עסק בעניני הגוף. כשמגיעים לא"י, לערבות מואב, כבר אין את גילוי השכינה של המדבר, וכבר עוסקים לגמרי בעניני הגוף.

מעיקרא היה אמור להיות שאותה מדרגה שהיתה להם בסיני, תמשיך בא"י, ע"י שמשה רבינו יכניס אותם וישיבו איש תחת גפנו ותאנתו ויעבדו את ה' ללא דאגות החומר. אך כיון שגרם החטא, לא זכו לדרגה זאת, וכשנכנסו לא"י (בלי משה) היו צריכים לעסוק בעניני הגוף.

ואלו הן ג' הבריתות:

בהר סיני היתה הברית במדרגה הגבוהה של עם ישראל. באהל מועד היתה דרגתם אמצעית. ובערבות מואב, קודם כניסתם לארץ ישראל, היו במדרגה היותר נמוכה מכל הנ"ל.

ובזה מבאר מה שכתוב ברש"י תחילת פרשת בהר "מה ענין שמיטה אצל הר סיני", ועומק השאלה הוא ששמיטה היא מצוה ששייכת למי שחי בעולם גשמי, אבל בהר סיני אין שייכות לכל זה. ומתוך רש"י שכשם ששמיטה ניתנה בסיני על פרטיה ודקדוקיה, כך כל התורה. והביאור, בהר סיני ניתן לנו הכוח והדרך כיצד לנהוג בכל מצב שיהיה לעתיד, גם במצב ירוד. היה גלוי לפנינו ית' שנרד במדרגתנו, וגם לזה ניתנה תורה.

ועכ"פ נמצא לפי דבריהם, שג' הבריתות מכוונות ומדוקדקות כנגד ג' מדרגות, ועל כן כו"ע מודו שהיו רק ג' בריתות ולא יותר.

דף לז-ב

ברכות שבהר גריזים

דרשו בגמ' שאף שבתורה לא נכתב להדיא אלא "ארורין", היו גם ברכות. על כל ארור היה גם ברוך. ובאותה דרך ולשון.

והשאלה העולה מאליה, מדוע הברכות לא נכתבו בתורה. ונביא כמה יישובים מדברי רבותינו.

הגור אריה (תחילת פרשת ראה) מקשה קושיא זו, ומתריך: "ונראה שעיקר המצוה היו הקללות, כדי שיהיו ישראל מקבלים את התורה באלה ובשבועה, אלא שפותחין לעולם בזכות תחילה, הקדים הכתוב הברכה. ולעולם עיקר המצוה הקללות, כדי שיקבלו התורה". ולא נתבאר יותר.

ואאמו"ר שליט"א בהערותיו מפנה לפחד יצחק פסח (מאמר סו אות ד-ה). שם מבאר שהדבר שמגדיר את המצוות כ'עול' הוא רק כשעושה את הדבר כחובה ולא כהתנדבות. כל שאינו מחוייב לעשות זאת, הגם שיש לו חשק גדול, אין זה עול. וזה מה שנאמר "גדול המצווה ועושה", כשאדם מחוייב בדבר יש לו עול (ומכאן גם שהיצר מפריע יותר). ומה שמגדיר את הדבר כחובה ועול, הוא מה יקרה אם לא יקיים. וכאשר יש קללה, אות הוא שמדובר בחובה. וזה הביאור במהר"ל, מה שגורם לברית ולחיבור הוא הקללות במצב שלא יקיימו.

וזה יסוד גדול בחיי האדם, שכל דבר שמגיע בהתנדבות אין בו קבלת עול.

בבן יהוידע מבאר שהקללות הן בעוה"ז, והברכות בעוה"ב, וכיון שהתורה לא מדברת על העוה"ב, נכתבו בתורה רק קללות, ועי"ש ליישובים נוספים.

הבני יששכר (מאמר השבתות אות ו) כותב דבר נפלא. אנו יודעים שהקב"ה יודע את העתיד, ואעפ"כ יש בחירה חפשית לאדם. כל דבר שנכתב בתורה הוא בגדר 'ידיעה' מוקדמת (שהתורה נכתבה קודם לעולם), ואינו מכריח את הבחירה. אבל דבר שהתגלה בעולם כדיבור של ה', ולא רק תורה עצמה, הרי כבר נתגלה בבחינת עוה"ז ומכריח שכך יקרה. ובוזה מבאר שמה אומר ליתרו "כי ה' דיבר טוב על ישראל", שכיון שירד למדרגת דיבור, אינו יכול להשתנות.

על כן, הקללות נכתבו בתורה ואין הכרח שנאמר למשה. אבל הברכות לא נכתבו, ומניין למשה שיש לברך? בעל כרחך שנאמר לו דיבור על כך, בתושבע"פ, ועל כן נוצר מכך הכרח שיתקיימו הברכות ולא ישתנו. כיון שכל דבר שמתגלה כדיבור אינו משתנה.

זמן מתן תורתנו

תמצית: קושיות המגן אברהם דשבועות לדין הוא ביום ז' סיון, וכן שהתורה ניתנה ביום נ"א לעומר (הערה: ביאור יותר הקושיה הראשונה עפ"י הריטב"א בשבת) - יישובים לקושיה זו על פי הראשונים דשבועות אינו יום מתן תורה והדברים קשים - יישוב המג"א בשם הרמ"ע מפאנו שבא לרמז על יו"ט שני, דברי המהר"ל להתורה היתה צריכה לינתן יום קודם אלא שהמקבל לא היה מוכן לזה וצ"ב בכוונתו - ביאור החידוש של מעמד הר סיני, הגילוי שישראל הם בעלים על התורה, ביאור בדברי הגמ' בשבת בשעה שעלה משה למרום ויכוח המלאכים עם משה ותשובת משה - ביאור על פי זה בחלוקת התורה למצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחבירו דדבר זה כנגד ב' השותפים בתורה - חמשים ימי הספירה הם בניין פרצוף האדם הראוי להיות שותף לתורה - ביאור דברי המהר"ל דיש יום שהוא כנגד מקבלי התורה שבזמן מתן תורה שהתגלה כח המקבל בבריאה דבר זה נתגלה בזה שהם הוסיפו יום אחד מדעתם - דברי החת"ס דיו"ט שני של שבועות אינו כשאר יו"ט שני שאינו מטעם ספיקא, ולפי הנ"ל הביאור שהוא גילוי בחינת המקבל - ביאור דברי הרמ"ע מפאנו שזמן מתן תורה הוא רמז ליו"ט שני - ביאור ע"ד הדרוש בטעם הוספת יום אחד עפ"י דברי בעל התניא שספירת העומר נדחה ביום משום קטנותן של ישראל ביצ"מ

א.

קושיית המג"א לגבי קביעת חג השבועות

הקשה המג"א בתחילת סימן תצ"ד ב' קושיות על קביעת היום של שבועות: (א.) קשה לי היאך אנו אומרים בשבועות יום מתן תורתנו הלא קי"ל כרבי יוסי דאמר בז' בסיון נתנה תורה וכו' ולדין לעולם שבועות בו' בסיון וכו', פירוש, הגמ' בשבת (פז:): מביאה מחלוקת חכמים ורבי יוסי אי בשישי בסיון ניתנה תורה לישראל או בשבעה בו, והגמ' תולה המחלוקת במספר העונות דשכבת זרע מטמא, דלרבי יוסי ו' עונות ועל כן פרשו ישראל מנשותיהם ג' ימים, ולשיטת חכמים בעינן רק ג' עונות וע"כ פרישת בני ישראל במדבר היתה רק ב' ימים, ואנן קי"ל כשיטת רבי יוסי להלכה, וא"כ לדין מתן תורה היה ביום ז' בסיון, ומדוע אנו עושים את שבועות ביום ו'. המשך דברי המג"א: (ב.) ומה שקשה עוד להתורה ניתנה ביום נ"א לספירה דהא יצאו ממצרים ביום ה' והתורה ניתנה בשבת, פירוש, דהגמ' שם בשבת (פז:): מביאה ב' ברייתות דאומרות דבני ישראל יצאו ממצרים ביום ה' בשבת, ובגמ' לעיל (פז:): מבואר דכ"ע ס"ל דבשבת ניתנה תורה, וא"כ מיום ה' ועד יום שבת איכא נ"א ימים ולא נ', נמצא להתורה לא ניתנה ביום החמישים שהוא חג השבועות?!

ב.

יישוב הראשונים ותמיהה עליהם

וכבר טרחו המפרשים ליישב קושיה זו בכמה פנים. בתשובת הריב"ש

(סימן צו) שהובאה כאן בחק יעקב ובפרי חדש כתב וז"ל: "וכשתמנה מי"ו בניסן שהוא זמן העומר חמשים יום תמצא שהם כלים בערב שבת שבו נתנה תורה, והשבת היה יום חמשים ואחד לזמן העומר וכו' ומ"מ למדנו שאין הכרח להיות חמשים יום לעומר שתלה בו הכתוב חג שבועות שיהיה ביום שנתנה בו תורה לא פחות ולא יותר אלא שעתה לפי חשבוננו שניסן מלא ואייר חסר יבא כן לעולם שהחמשים כלים ו' בסיון ובפ"ק דר"ה גרסי' תני רב שמעיה עצרת פעמים ה' פעמים ו' פעמים ז' הא כיצד שניהם מלאים ר"ל ניסן ואייר ה' אחד מלא ואחד תסר ו' שניהם חסרים ז' ע' והרי זה מבואר שלא היו מקפידין שיבא שבועות לזמן שנתנה בו תורה. כך נ"ל לומר בשאלותיך". פירוש, דמתן תורה וחג השבועות אינם בהכרח באותו היום, ובאמת שכשיצאו ממצרים חג השבועות היה יום אחד קודם למתן תורה, אלא שעתה לפי חשבוננו הם חלים באותו יום, אבל מעיקר הדין אין להם שייכות. ובדומה לזה יישב הריטב"א (הובא בהערה לעיל) שהי מחלוקת הסוגיות, שיטת הגמ' בשבת דיום מתן תורה הוא בנ"א לעומר, ואינו בהכרח שבועות, והגמ' בר"ה תולה את מתן תורה בשבועות. ונמצא דאיכא מ"ד דס"ל דשבועות אינו יום מתן תורה.

והדברים מחודשים מאד שנמצא שהשייכות של חג השבועות למתן תורה הוא במקרה בלבד, ומלבד קושיית המגן אהרם דעיקר המטבע בתפילה הוא "זמן מתן תורתנו", עוד קשה לשון המדרש שמביא הר"ן בסוף מסכת פסחים: "ובהגדה גם כן אמרו בשעה שאמר להם משה תעבדון את האלהים על ההר הזה אמרו לו ישראל משה רבינו אימתי עבודה זו אמר להם לסוף חמשים יום והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו מכאן קבעו חכמים

1 ובאמת, שקושייה ראשונה לכאורה אינה קשה כ"כ, דהרי איתא בגמ' ר"ה (ו): "עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה, הא כיצד שניה מלאין חמשה שניה חסרין שבעה אחד מלא ואחד חסר ששה", וא"כ עצם זה שכשיצאו ממצרים מתן תורה היה ביום ז', והיום הוא ביום ו' אינו קשה. אמנם, עיין בדברי הריטב"א על הגמ' בשבת שם שהביא ב' קושיות הנ"ל ויישב: "וי"ל דלהיא מתנית' דהתם סביר' לן דלעולם קביעות יום מת"ל לחמישי' יום של יום שני של פסח דסביר' לן דאירי דההו' שתא לא עברנה כלל ויום מת"ל ליום חמשים היה והא מתני' דהכא מוקמי' לה כר' יוסי כדמוקמי' אידך לעיל ולר' יוסי יום מת"ל היה ליום חמישי' ואחד אבל קביעות יום שבועות לעולם בשבעה בסיון ולית ליה מתנית' דמסכת ר"ה וכן הצעתי לפני רבותי", פירוש דהריטב"א מיישב דהגמ' בר"ה, וכן הוא מנהגינו, אזיל כברייתא דסדר עולם שמביאה הגמ' שם (פח:): דס"ל דבשישי בשבת יצאו ממצרים, וא"כ בשבת שבה ניתנה תורה הוא יום חמישים לספירת העומר והוא יום ו' לחודש סיון, אבל רבי יוסי לא ס"ל הכי ולשיטתו שבועות הוא לעולם ביום ז' לחודש. ולפי"ז מבואר דהמג"א רצה לדחות יישוב זה ולומר דאנן קי"ל כרבי יוסי להלכה וא"כ א"א ליישב מנהגינו כשיטת הברייתא דסדר עולם, וכיון שהגמ' בר"ה לא אזיל לשיטת ר"י אלא כשיטת חכמים בלבד שפיר יש מקום להקשות שלדין שבועות צריך להיות לעולם בז', דכך הוא לשיטת רבי יוסי. ואפילו את"ל דלא כהריטב"א והגמ' בר"ה אזיל ככ"ע, מ"מ קושייה ב' היא קושייה אלימתא.

לספירת העומר כלומר בזמן הזה שאין אנו מביאין קרבן ולא עומר אלא מחשבין נ' יום לשמחת התורה כמו שמנו ישראל באותו זמן", מבואר שכל ספירת העומר הוא להביא למתן תורה, וכן מפורש בחז"ל (זהר רע"מ פרשת אמור דף צח.). דיום החמישים של ספירת העומר הוא יום מתן תורה, וכל עבודת היום הוא בגלל דבר זה.

ג.

תירוץ הרמ"ע מפאנו

המג"א עצמו הביא ישוב אחר: "כבר תירץ ה[רמ"ע מפאנו בספר] עשרה מאמרות דבא לרמוז לנו י"ט שני של גליות. ואפשר דהיינו דקאמר יום אחד הוסיף משה מדעתו ואין כאן מקומו", וכונתו לדברי הגמ' בשבת (פז.) "שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות", שמבואר שם בגמ' (אליבא דרבי יוסי) דמשה רבינו הוסיף יום אחד לפרישה של כלל ישראל קודם מתן תורה. ודבריו תמוהים מאד, דמה הביאור בדבר שאנו חוגגים את שבועות יום אחד קודם למתן תורתנו משום יו"ט שני, והרי סו"ס אין זה יום מתן תורה? ועוד הקשה החוק יעקב דהרי בארץ ישראל עושים את חג השבועות ביו"ט ראשון וא"כ הדק"ל דאין זה יום מתן תורה?

ביאור המהר"ל שמתן תורה נדחה ע"י המקבלים

וליישב דברי המג"א נעיין בהסבר המהר"ל (תפארת ישראל פרק כז), על קושיה הנ"ל וכן בטעם מפני מה הוסיף משה יום אחד מדעתו, וז"ל: "אבל ביאור זה כמו שכתבתי כי בודאי מצד השם יתברך הנותן זמן מתן תורה ביום נ', רק שלא הגיע התורה אל המקבל רק ביום נ"א ומכל מקום זמן מתן תורה הוא ביום החמישים, וכן קדושת חג העצרת שנתקדש לא נתקדש רק יום חמישים, וזה מפני שיום מתן תורה בעצמו הוא יום חמישים והקדושה ליום מצד השם יתברך אשר הוא מקדש היום ולפיכך יום טוב הוא ביום נ' רק קבלת המקבל ביום חמישים ואחד. ומזה תבין על דעת ר' יוסי מה שאמר והיו נכונים ליום השלישי דאין משמע זה רק ששי בסיון מפני כי מצד הנותן ראוי ליום השלישי ומשה שהוא המקבל צריך יום יתור לכך הוסיף יום אחד כפי אשר ראוי כמו שהתבאר, ורמז לו הכתוב מה שראוי אל המקבל במלת היום ומחר כמו שהתבאר למעלה, ומעתה התבאר לך שדברי חכמים הם דברים בנויים על יסוד החכמה כאשר תבין אמתת דברים אלו", המהר"ל מבאר דהטעם שהתורה ניתנה יום אחד באיחור הוא משום שיש חילוק בין הנותן למקבל, דהקב"ה הנותן נתן את התורה ביום הנ' אבל מקבלי התורה היו צריכים עוד יום לקבל התורה. והדברים צריכים ביאור רב, דמה הביאור שהמקבל צריך עוד יום לקבלת התורה, ומדוע רק כאן בקבלת התורה מצינו שיש חילוק בין נותן התורה למקבל התורה ולא בשום מקום אחר.

ד.

החידוש שנתחדש במתן תורה

ובביאור העניין נראה בהקדם, דהנה צ"ב מהו הגילוי הגדול של מתן תורה שלא היה כמוהו קודם, דהרי כבר בקריעת ים סוף ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל במעשה מרכבה, וא"כ איזה תוספת יש במעמד הר סיני? וא"ת דעצם זה שקיבלנו תורה היא גדולת המעמד, זה א"א לומר, דהרי התורה לא ניתנה באותו יום, ומשה ירד מן ההר עם הלוחות רק לאחר מ' יום, ואדרבה אותם לוחות נשתברו וא"כ מה קיבלנו במעמד הגדול של מתן תורה עצמו? אלא, ביאר מו"ר זצ"ל דהחידוש של מעמד מתן תורה

הוא עצם הגילוי שעם ישראל הם הם הבעלים על התורה, דהתורה שלהם היא. וכלשון הגמ' בע"ז (יט.): "בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם".

ביאור דברי הגמ' בשעה שעלה משה למרום

ודברים אלה מבוארים היטב בדברי הגמ' בשבת (פח.): "בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבנו של עולם מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה החזיר להן תשובה וכו' אמר לפניו רבנו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שרויין שעובדין עבודת גלולים? שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה לא תשא משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב קנאה יש ביניכם יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך וגו' ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב וכו'", ותמוה, מה היתה ההו"א של מלאכי השרת וכי לא ידעו אלו מצוות נאמרו בתורה קודם לתשובת משה? אלא, ביאור הדבר דהתורה מתגלית בפנים שונים כפי שמבאר הרמב"ן בהקדמה לספר בראשית וז"ל: "ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה בענין הזה שהזכרנו היה שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות והי' אפשר בקריאתה שתקרא על דרך השמות ותקרא על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה ונתנה למשה רבינו על דרך קריאת המצות ונמסר לו על פה קריאתה בשמות", יש פנים שבהם התורה מתגלה כשמותיו של הקב"ה, בצורת גילוי עליונה יותר, אלא שכפי דרגת האדם כאן יש גילוי של תורה כפי סדר המצוות השייכים לאדם. התורה עצמה יש לה פנים מפנים שונים, ובפן אחד היא כתובה בצורה של עליונים, ובפן אחר כפי שמתגלה לתחתונים. וממילא, ברורה טענת המלאכים, שטענתם היא על התורה השייכת להם, תורה שהיא אש שחורה כתובה ע"ג אש לבנה.

אלא, דאם כנים דברינו, צ"ב מהי תשובת משה שיש פנים של תורה השייכת לאדם, והרי סו"ס טענת המלאכים היא על החלק השייך להם? אלא, דתשובת משה היא דבר זה גופא, שכיון שהתורה לובשת צורה המתאימה לתחתונים, על כרחך שהתורה נמסרה לתחתונים להיות תחת ידם ובבעלותם, דאל"כ מדוע שיהיה פנים בתורה המדברים אל צורת אדם תחתונה? ומוכרח מזה שלאדם יש תפיסה בתורה ולכן התורה יש לה צד דיבור לאדם התחתון. מייד הודו לו. זהו החידוש של מתן תורה, שהתורה נמסרה לנו כדיבורים ובמערכות השייכים אלינו.

טעם שהתורה נתחלקה למצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחבירו

ועל פי זה ייסד מו"ר זצ"ל, דהנה התורה מתחלקת למצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחבירו, עד כדי שהלוחות עצמם הם ב' לוחות "שתי לוחות הברית", אחת עם מצוות שבין אדם למקום, ואחת עם מצוות שבין אדם לחבירו. והדברות מכוונות זה כנגד זה לגמרי, כמבואר ברש"י בשיר השירים (ד, ה): "שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם

תורתנו", שיום זה הוא יום הנתנה של תורה ולא יום הקבלה שהתורה ניתנה מצד הנותן יום קודם לקבלה.

ז.

דברי החת"ס לגבי יו"ט שני דשבועות וביאור דברי הרמ"ע מפאנו

הנה, כבר הקשה החת"ס (או"ח סי' קמה) דיו"ט שני דשבועות אין לו מקום כלל, דכל טעם יו"ט שני הוא משום בני חו"ל שלא הגיע להם השמועה מתי נתקדש ר"ח. והנה שבועות הוא יום ה' לספירת העומר ואינו נקבע עפ"י ר"ח סיון רק עפ"י ר"ח ניסן, וא"כ לא שייך בו טעות זו כלל, דודאי בתוך ס' יום הגיעו השלוחים לכל מקום [דאל"כ היו צריכים לעשות ג' ימים סוכות שמא עיברו את אב ואת אלול], וא"כ מדוע יש יו"ט שני בשבועות כלל? ותירץ החת"ס שהוא גזירה אטו שאר המועדות. וביאר עוד, דממילא אינו רק מטעם הזהירו במנהג אבותיכם אלא הוא גזירה בפני עצמה, וע"כ יו"ט זה חמור יותר משאר יו"ט שני שמקורו מטעם הזהירו במנהג אבותיכם עיי"ש.

ולפי הדברים הנ"ל נמצא נמצא דהדברים מתאימים מאד, דכל עניינו של שבועות הוא הגילוי שיש מקבלים שהם בעלים על התורה ויכולים להוסיף יום אחד מדעתם. וא"כ כאן נתגלה בחינת יום טוב שני שהוא מצד המקבלים במלא הדרה, שאע"פ שאין טעם ליום זה מצד עצמו הוסיפו מדעתם. וממילא י"ל דזהו הביאור בדברי ה' מאמרות דיש כאן רמז ליו"ט שני, והוא כדברי המהר"ל שהתורה היתה צריכה לינתן יום קודם, וזה שהיא נדחתה ביום ע"י שהוסיף משה יום אחד מדעתו, הוא משום גילוי כח המקבל דמתן תורה, וזהו רמז ליו"ט שני שיש כח למקבלים להוסיף מדילהם על התורה כפי דעתם. יו"ט שני עיקר גילוי הוא בעצרת. ונראה נפלא.

ז.

הוספת יום אחד הוא למתן תורה המשך להתחלת ספירת העומר

ויש להוסיף על פי דרוש בטעם הדבר שכל המקבל מתגלה כאן דודקא בהוספת יום אחד, והוא: בליקוטי תורה להרב בעל התניא בענייני פסח מבואר דהטעם שישיראל החלו את ספירת העומר יום לאחר יציאת מצרים הוא משום דביציאת מצרים עם ישראל היה בתחתית המדרגה ויצאו בהתערותא דלעילא בלא כל כח מלמטה (ועיין מאמר פסח), ואז במשך ה' יום מפסח ועד עצרת בונים עצמם ישראל ומסיפים כח בתחתונים עד שמגיעים לשער החמישים לקבל תורה. נמצא דמצד ישראל א"א להתחיל את ספירת העומר ביו"ט ראשון דפסח דזהו יום הגאולה ועדיין לית להם מגרמיהן כלום (ואדרבא זהו כל עניין גלות מצריים גילוי של הקב"ה בכבודו ובעצמו ללא השתדלות התחתונים), ורק למחרת מתחיל בניין כנסת ישראל. וי"ל דדבר זה הוא מצד ישראל, אבל מצד בורא העולם, מצד הנותן, ספירת העומר מתחלת ביו"ט ראשון דפסח, דאין מצד הנותן את החסרון שיש לישראל, וא"כ כשהגיע חג מתן תורה מצד הנותן יום החמישים הוא יום קודם ליום החמישים של כלל ישראל, ולכן שפיר מתן תורה נדחה ביום מצד המקבל, דמצד עם ישראל בניין קומתם החל בט"ז ניסן. והתבררו יותר דברי המהר"ל דמשה הוסיף יום אחד מדעתו הוא הגילוי הראוי לבחינת המקבל במתן תורה.

מכוונות במדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור, אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה, לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודה זרה דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים, לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר, זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית, כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד למי שאינו אביו" עכ"ל. וצ"ב דמדוע מצוות שבין אדם לחבירו תופסות מקום בפני עצמם, והרי מצוות שבין אדם לחבירו הם חלק ממצוות התורה, וכשם שאין חלוקה בתורה למצוות שבין אדם לשבת או מצוות שבין אדם למקדש משום שהם חלק ממצוות שבים אדם למקום, כן הדין במצוות שבין אדם לחבירו? אלא דכיון שהתורה ניתנה לבני אדם מעתה יש לתורה ב' בעלים שותפים - בורא העולם ובני אדם, התורה כביכול שייכת לשניהם. ב' שותפים לתורה, הנותן והמקבל, המקבילים זה לזה לגמרי כמתגלה בלוחות, וא"כ שפיר יש מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחבירו, יש מצוות שמייחסים כלפי כל אחד משותפי התורה, לכל אחד מהבעלים. וזה הביאור שיום הכיפורים אינו מכפר על מצוות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו, בורא העולם כביכול אינו בעלים למחול על פגיעה בשותף השני של התורה. נתינת התורה לבני אדם הוא גילוי שהם גם בעלים על התורה.

ספירת העומר בניין פרצוף המקבל של מתן תורה

ולפי זה יש לבאר מדוע התורה ניתנה לאחר נ' יום דספירת העומר, והוא דמתבאר בדברי רבותינו, שכל המהלך של ספירת העומר הוא ללכת ממאכל בהמה בקרבן העומר, למאכל אדם בשת הלחם. וביאר במהר"ל שעם ישראל אזיל מבחינת בהמה לגדלות של בחינת אדם הראוי לקבל תורה. ולפי הנ"ל ביאור הדבר דעם ישראל הולך מציאת מצרים לבנות פרצוף של אדם הראוי קבל תורה, הראוי להיות שותף בתורה. ספירת העומר הוא בניין פרצוף המקבל של מתן תורה.

ה.

ביאור דברי המהר"ל ותירוץ קושיית המג"א

ולפי"ז מבוארים דברי המהר"ל: עיקר החידוש של מתן תורה הוא גילוי המקבל בעולם, החידוש הגדול שבני אדם הם בעלים על תורה, זה כל עניינו של מתן תורה, וזה צורת הגילוי שלה בב' לוחות שהם כנגד ב' השותפים של תורה. וא"כ צורת הקבלה של התורה גם מגלה פן זה שכיון שישיראל הם בעלים על התורה יש בכוחם לקבוע מתי התורה תינתן ולהוסיף יום אחד, יש כאן גילוי מהו כח המקבל השייך בעצם לכל עניינו של מתן תורה.

וממילא זה היישוב על קושיית המג"א, הטעם ששבועות בזמן הזה הוא ביום החמישים ולא ביום החמישים ואחד הוא, כדמבאר המהר"ל, משום שיו"ט שלנו הוא כנגד הנותן, דקדושה מגיעה מלמעלה (ואע"פ שישיראל קדשינהו לזמנים סוף סוף בעי קדושה מלמעלה לחול כמבואר ברבי צדוק בקדושת שבת), ומצד הנותן התורה ניתנה ביום החמישים, אע"פ שמצד המקבל התורה לא הגיעה לארץ עד היום החמישים ואחת [ואולי יש להכניס דברים אלה בדברי הריב"ש דמה שהתכוין באומרו שאין הכרח שיהיה יום החמישים יום שניתנה תורה זהו משום שהתורה למעשה ניתנה יום אחד אח"כ, אע"פ שבודאי חג השבועות שייך למתן תורה בעצם. ודוחק]. ומדויק הדבר בנוסח התפילה שאנו אומרים: זמן "מתן" תורתנו, ולא זמן "קבלת

תמצית

סיכומי גמרא, הלכה ומוסר
7692282@gmail.com

'הדף היומי' מבחן 175 בהר בחוקותי סוטה ל"ט - מ"ה

לדעת

מבחנים שבועיים
בדף היומי, משנב. ח"ח ואהבת תוד
0737-289-669

לדעת חכמה

מבחן שבועי בדף היומי

1. **מנותי אסור לדבר בזמן קריאת התורה?**
א' מנתי שהוציאו את הספר תורה מהארון.
ב' מנותי שהניחיהו בבימה לקרות בו.
ג' מנתי שנפתח הספר תורה.
2. **האם מותר למוֹלֵךְ או לנשיא למחול על כבודו?**
א' בנשיא מחלוקת ובמלך אסור אפילו במקום מצוה.
ב' בנשיא מחלוקת, ובמלך מותר במקום מצוה.
ג' בנשיא מותר רק במקום מצוה, ובמלך מחלוקת.
3. **כמה פעמים היה הכהן המשווח למלחמה מדבר אל העם?**
א' פעם אחת, מי האיש אשר בנה בית חדש וגו'.
ב' היה אומר גם אל ירך לכבכם.
ג' היה אומר גם מי האיש הירא ורך הלבב.
4. **באיזה אופן לכו"ע אין דין עגלה ערופה?**
א' כאשר המת נמצא תלוי באילן או טמון בגל.
ב' כאשר המת נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה נכרים.
ג' כאשר המת נמצא צף על המים.

1. **האם מותר לכהנים להתחיל בברכה בזמן שהשליח ציבור מקריא את התיבה?**
א' כן.
ב' לא.
ג' כן, ובלבד שהש"ץ סיים את רוב התיבה.
2. **מה מקור וטעם התקנה שאין לכהנים לעלות בסנדליהם לדוכן?**
א' תקנת יהושע, משום כבוד הציבור.
ב' תקנת אנשי כנסת הגדולה, דומיא דמוקדש שאסור בו נעילת הסנדל.
ג' תקנת רבי יוחנן בן זכאי שמא תיפסק רצועה בסנדלו.
3. **באיזה סדר העבירו את הספר תורה לכהן גדול ביום הביפורים?**
א' חזן הכנסת, ראש הכנסת, סגן, כהן גדול.
ב' סגן, חזן הכנסת, כהן גדול.
ג' חזן הכנסת, סגן, ראש הכנסת, כהן גדול.
4. **באיזה אופן מותר לדלג בתורה?**
א' בכדי שלא יפסיק המתורגמן.
ב' באותו ענין.
ג' לעולם אין מדלגים בתורה.

שאלה מדברי התוס'

מתי צריכים הכהנים ליטול ידיהם לצורך ברכת כהנים (תוספות)?
א' יכולים ליטול במקור, ובלבד שלא יסוחו דעתם.
ב' אחרי קדושה לפני מודים.
ג' לא יותר ממחלך כ"ב אמה לפני הברכה.

5. **מדוע נקרא שמו גלית?**
א' שעמד בגילוי פנים לפני הקב"ה.
ב' שגילה לישראל שהקב"ה עמם.
ג' שגילה קלונו של ישראל.
6. **מי אינו חוזר מהמלחמה למרות שבנה בית חדש?**
א' מי שבה בית לאוצרות תבואה.
ב' מי שבנה בית שער.
ג' מי שבנה רפת בקר.
7. **באיזה אופן לקט שכחה ופאה חייבים במעשר?**
א' בכל אופן.
ב' כשעשאו גורן בעיר.
ג' כשעשאו גורן בשדה.
8. **מי אינו חוזר מהמלחמה למרות שיש לו אשה חדשה?**
א' מחזיר גרושתו.
ב' יבם שיש כמה אחים.
ג' יבם שעמוע באמוצע המלחמה שמת אחיו.
9. **באיזה מלחמה מוציאים אפילו חתן מתדרו וכלה מחופתה?**
א' רק במלחמת יהושע לכיבוש הארץ.
ב' גם במלחמות למעט את העכו"ם שלא יבאו למלחמה.
ג' חתן וכלה אינם יוצאים לשום מלחמה.
10. **מה עושים כאשר המת נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין?**
א' מודדים לעיר שיש בה בית דין.
ב' אין מביאים עגלה ערופה.
ג' העיר הסמוכה מביאה עגלה ערופה שאין בה בית דין.

ניתן לעשות את המבחנים:

בטל': 0737-289-669

במעמדות 'נדריים פלוס' (לדעת)

במיייל: 7692282@gmail.com

ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:

במיייל: 7692282@gmail.com

בפקס: 0799-414-144

בנקודות הפצה: להאזנה: 0737-289-669 שלוחה 4

מערכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בבילוח

הגרות בכל שבוע:

פרס ראשון על 500 ₪ במזומן,

פרס שני זיכוי 400 ₪ ב'יפה נוף',

פרס שלישי: 10 זוכים בזיכוי 120 ₪ ביפה נוף

לע"ר בחן בר יעקב יום טוב ל"ל

תמצית משנה ברורה

סיכום דברי המשנה ברורה ומסקנות הבה"ל והשעה"צ

תמצית משנה ברורה תמצית מוסר תמצית חפץ חיים ומבחי לדעת

גליון 15 (99) | סימן קכ"ח סעיף כ"ד – סימן קל"ד (כולל) | אייר ה'תשפ"ג

מיועד לחזרה בלבד ואין לסמוך להלכה

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח אושר בכבוד

יודעים דברי ספר החינוך (מצ' שו) לבאר מדוע אופן ספירת העומר הוא כך וכך ימים עברו ולא כך וכך ימים נותרו, ד"ל כי כ"ז מראה בנו הרשון החוק להגיע אל הזמן ועל כן לא נרצה להוסיף בחילול השבתנו ריבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן ב' ה' לחם של עצות."

ועדיין צ"ב וז"ל מה תועלת היא להתעלם מן שנתו ימים רבים ע"י התעסקות במעט שעברו.

והנראה בעומק דבריו שהרי ספירת הימים שעברו אינה העברה בעלמא, אלא ספירתם קובעת ומבטאת את חשיבותם [כמובן רק מזה המוצה מהני המעשה לקבוע כן]. ימים 'ספורים' אשר הם מהווים תוספת מציאות בנפשיותנו, כל יום מדרגה משום שהדרך העולה בית קל איננה בבת אחת, וחוקא הכרת החודמות להתמלא ולהיבנות שלב אחר שלב היא הערובה לגדול.

ובזה מובן שאין כאן התעלמות מריבוי הימים שנתרו אלא שהרצון החזק להגיע אל התכלית נוסך בן העו להונע מהבטח ריקנית בעשה אל האופק הרחוק, וחלף זאת ועוסקים אנתנו בענין הימים שאיתנו כדרך אל התכלית.

והנה נודענה לפרק אחד גם אבילות על מיתת תלמידו ר"ע שלא נהגו כבוד ול"ו (ויבמות סב) [מנין עומ' - יקרי]. ויש להתפעל מעונש כה חמור - עד שהיה העולם שמים - למרות שלא מנעין לבגם שום ניהוג רע אלא מניעת כבוד גרדא.

ובמהרה"א שם איתא שלא חש כ"א מהם על כבוד תורה של חבירו דאין כבוד אלא תורה [ובאמת ר"ע רבם הוא שדרש את ה"א תירא לדיבות ת"ח (ביק נא), ובשלהי סוטה (טט), משנת ר"ע בטל כבוד תורה, ור"ע היה דורש כתיב אתיות (ילק"ש פר' שמות רמז קע, ועי"ז מנחות טט), והבחר כבוד הוא].

ובנתיבות עולם למהר"ל (נתיב התורה פ"ב) כתב כי בתורה נאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, וכאשר לא נהגו כבוד בתורה ניטל מהם ג"כ אורך ימים, והוסיף שם הדבכוד נקרא אור [והרי 'באור פני מלך חיים' (משלי טז טו), יעו"ש עוד שמפסח ועד עשרת האור ו' וטוב ולכן חודש אייר נקרא זו, ומתו בל"ב ימים כמנין כבוד, ובל"ג בעומר שהוא בחי' אייר כמנין ארץ חי - אורך ימים - פסקו מלמות].

הנה חוני המעגל (תענית כא) - אחר שישיש שבועים שנה - אמר לרבנן אנא חוני המעגל ולא היינונו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה וחלש דעתיה בעי רחמי ומית, ואמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא, ופרשי"י "אם אין חבירו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה טח לו שימות". הרי לן שההערכה הניתנת ללומד על חלקו בתורה נתינת חיים היא לו, ומוסבר כי מהלך של מניעת מתן חיים בין בני החבורה גוררת במידה כנגד מידה מניעת חיים מכללה.

וביתר עומק, הרי 'במא אדם יחידי' (פנהדרין לו) ולכ"א יש חלק מיוחד בתורה שאין לאחר ונצרכים ול"ו, 'שאין התורה נקנית אלא בחבורה' (ברכות סג), ומיילא מוסבר כי מניעת הכבוד זמ"ו על חלקו בתורה של כ"א - שלאמור מניעת חיים היא מוננו - מהזה היא נטא מניעת חיים מכלל החבורה.

אותה ההבנת שנידול האדם אינו בב"א אלא נערך להתמלא ולהיבנות שלב אחר שלב, כך יש להבחין כי גידול האדם אינו לבד [חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה' (סס)] אלא נערך להתמלא ולהיבנות בחבורה, וכסם שספירת כל יום כך מבטאת את חשיבותו העצמית כנדבך במכלול בנין השיטור קומה של כל יחיד בפרט ושל עמ"י בכלל, כך חובתנו היא להחשיב את תורתו העצמית של כל לומד בחלק משלמות תורתה של כלל החבורה בפרט ושל עם התורה בכלל.

←

אשר בכבוד
והושבים עתיד כהלכה
בתיאורם ובכתיבתם של פתח רבנן דדין ישראל שהיה

לקבלת שטר זכרון דברים המהדר ללא חשש ריבית
info@osher-b.org | www.osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

בל תוסיף ובל תגרע בברכת כהנים - אסור לכהן להוסיף על הג' פסוקים של ברכת כהנים, ואם הוסיף עובר על בל תוסיף, ואפ"ל אחרי סיום הברכה. ודווקא להוסיף פסוק אחר, אבל לומר כמה פעמים ברכת כהנים אין איסור, דאין בל תוסיף בעשית מצוה ב' פעמים, ועל כן אם מניע למנין אחר ומברך שם אינו עובר בבל תוסיף, ויכול לומר אשר קדשנו וכו', ואמנם אינו מחויב לברך פעם נוספת, ואפ"ל באותו מנין אינו מחויב לעלות בשחרית ומספ. וז"ל מברך אשר קדשנו. ואם גרע מהברכות עובר בלא תגרע. ולכאורה נראה שאין בל תוסיף אלא כשמברך בפריסת כפים וכשאין שאר דברים המעכבים בנשיאת כפים, וכ"כ הגר"ז, וכן מוכח ברשכ"א. אבל ברמב"ם כתב שגם בלחש אין להוסיף, אע"ג שקול רם הוא לעימוכא, ומסתמא היה בלא פריסת כפים. ועי"ש.

ברכת כהנים באמצע שמונה עשרה - כהן המתפלל שמונה עשרה ואין כהן אחר ומוכח לו שיחזור לתפילתו יפסיק ויעלה לדוכן, ואח"כ ירד מזהדוכן ויגמור תפילתו, (ואם אין מוכח לו שיחזור לתפילתו לא יפסיק אלא אמרו לו קודם רצה לעלות), ואם יש כהן אחר לא יפסיק מתפילתו, ואם אמרו לו עלה או טול ידך, אפ"ל יש כהנים אחרים צריך להפסיק ולעלות ואפ"ל אין מוכח לו שיחזור לתפילתו, וכל מקום שעולה לדוכן באמצע התפילה צריך לעקור רגליו מעט ברצה, ואם לא עקר אינו רשאי לעלות. והא"ר מפסק בזהר להפסיק באמצע התפילה אפ"ל כשאמרו לו לעלות, וכן דעת היעב"ץ שלא להפסיק אלא הגיע בתפילתו לברכת כהנים שאז מותר לעקור ולעלות, ויעקור מעט בתחילת רצה, ואם אינו מוכח שיחזור לתפילתו אסור להפסיק.

תמצית הדלכה
חייבת מיתת הנתיבות

הנה חוני המעגל (תענית כא) - אחר שישיש שבועים שנה - אמר לרבנן אנא חוני המעגל ולא היינונו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה וחלש דעתיה בעי רחמי ומית, ואמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא, ופרשי"י "אם אין חבירו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה טח לו שימות". הרי לן שההערכה הניתנת ללומד על חלקו בתורה נתינת חיים היא לו, ומוסבר כי מהלך של מניעת מתן חיים בין בני החבורה גוררת במידה כנגד מידה מניעת חיים מכללה.

ביתר עומק, הרי 'במא אדם יחידי' (פנהדרין לו) ולכ"א יש חלק מיוחד בתורה שאין לאחר ונצרכים ול"ו, 'שאין התורה נקנית אלא בחבורה' (ברכות סג), ומיילא מוסבר כי מניעת הכבוד זמ"ו על חלקו בתורה של כ"א - שלאמור מניעת חיים היא מוננו - מהזה היא נטא מניעת חיים מכלל החבורה.

אותה ההבנת שנידול האדם אינו בב"א אלא נערך להתמלא ולהיבנות שלב אחר שלב, כך יש להבחין כי גידול האדם אינו לבד [חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה' (סס)] אלא נערך להתמלא ולהיבנות בחבורה, וכסם שספירת כל יום כך מבטאת את חשיבותו העצמית כנדבך במכלול בנין השיטור קומה של כל יחיד בפרט ושל עמ"י בכלל, כך חובתנו היא להחשיב את תורתו העצמית של כל לומד בחלק משלמות תורתה של כלל החבורה בפרט ושל עם התורה בכלל.

מבחי לדעת בעמודים 7-8

ניתן לעשות את המבחי בטל' 0737-289-669

או במייל 7692282@gmail.com

או בנדריס פלוס קופת לדעת.

המבחי פתוחים מיום ו' בבוקר עד יום ב' בלילה.

הגרלות בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, וזיכוי 400 ₪ ב"פה נוף, 101 זוכים בזיכוי 120 ₪ ב"פה נוף.

מי בכלל ברכת כהנים - עם שאחורי הכהנים, או בצדדים שאחריהם, אינם בכלל הברכה, אפילו אם אין הפסק בינם לכהנים, ואפילו אם הם בבית הכנסת. ובפרישה מחדש שרק העומדים כותל המזרח אינם בכלל הברכה, אבל העומדים כותל עפ"ן או דרום הם בכלל הברכה אפ"ל בצדדים שאחריהם, ואין משמע כדבריו בשאר הפוסקים. והנמצא בעיר ויושב בביתו אינו הולך לבית המדרש ג"כ אינו בכלל הברכה, אפ"ל אם ביתו עומד כנגד פני הכהנים, כיון שאין הברכה תשובה לפניו לבוא ולשמוע. ואם הם אנוסים כגון עם שבשדות אף העומדים מאחורי הכהנים הם בכלל הברכה. אבל העומדים מלפניהם ובצדדים שלפניהם ואפ"ל כנגד צידיהם מומש, אפ"ל מניעה של ברזל אינה מפסקת, ואף העומד בסמוך לבית הכנסת מכווץ ששמוע הברכה וחפץ להתברך אף שהוא יכול להכנס לבית הכנסת מ"מ הוא בכלל הברכה. והעומדים ממש בעדי הכהנים, מסתבר שאינם בכלל הברכה אלא יצדו פניהם כנגד הכהנים, ואפשר שאפילו אם הוא עומד בשוה עם פני הכהנים דהיינו שפניו לצד מערב, ג"כ הוא בכלל הברכה, ואם יש טיגוף ביו לכהנים בא"ר כתב דחי הפסק, ובאשכול כתב שאינו מוסקי אלא לענית האמן, ובעם שבשדות שאינם עונים אמר לא היו הפסק, ושמן כונת הא"ר במקום שצריך לענות אמן, והעומדים במזרח בצד הארון קודש הבולט קצת וממילא הם אחורי הכהנים, אינם בכלל הברכה, והב"ח הליץ בעדם שכיון שכל אחד קונה מקום נחשבים כאנוסים, אך זה אינו מספיק, שהרי בקלות יוכלו למוצא מקום פנוי לעמוד בו.

בית כנסת שכולו כהנים אם אין בו אלא י' כולם ישאו כפיהם, והש"ץ לא ישא כפיו (כמו שנתבאר לעיל בד"ץ ש"ץ כהן) אלא יקריא להם, וברכתם היא לאחיהם שבשדות, והנשים והטף עונים אחריהם אמן וגם הם בכלל הברכה, ואם אין נשים וטף ג"כ נושאים כפיהם, דענית אמן אינה מעכבת. ואם יש יותר מעשרה יעלו היתירים מעשרה ויברכו, והעשרה יענו אמן, ואם יש אחד עשר (עם הש"ץ והש"ץ יכול לענות אמן כשהוא בטוח שיטיל לחזור לתפילתו) מ"מ ישא רק אחד כפיו, ובלאו הכי כשאין ישראל האמר להם לברך היו דורבנן, וע"ע. (ואף שבישראלים א"צ עשרה עונים ומספיק אפ"ל אחד, היינו משום שעיקר הברכה היא על ישראל. אבל כהנים לא חשיבי פחות מעשרה).

אמירת פסוקים בזמן תברכה - אין לומר פסוקים בזמן הברכה, אלא ישתקן ויכונו לברכה. וכתב הרמ"א שעכשוו שהכהנים מאריכים בניגונים נהגו לומר פסוקים, אך יותר טוב שלא לאומרים, וכ"כ האחרונים דכן עיקר, וי"א שהאומרים יאמרו בזמן שהש"ץ מקרא, והא"ר מנגמגם גם בזה, והגר"א הנהיג שלא לאמרים, וכ"ש שיש להזהר שלא יאמרו הפסוקים בקול, ולא יחזרו המיילות מתיבת יברכך ואילך.

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי, משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה), (לפי סדר הלימוד היומי), וכן את מבחי "לדעת" (דף היומי, משנה ברורה, חפץ חיים, ואהבת הסד, בנקודות ההפצה).

וכן ניתן לקבל במייל 7692282@gmail.com

וכן בפקס בטלפון 0799-414144.

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים לפי סדר הלימוד של: חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום, וכן סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר.

פינת הריבית | נערך ע"י גמ"ח 'אשר בבנד

נסיף גם אם אתם חלקו בתורה בע"ה באופנים שיש לזקן אם יש בהם סדר אסור ריבית. יחיד המקור מכוס מסיים בגמ"ח ע"מ שבט יקבל הלוואה בעד עשר שנים. לאחד המש שנים נקק לשיסוף בניתו, ולצדד זה פנה לגמ"ח בקשה לקבלת הלוואה לעצמו בסכום הסקדו והצדעה בתשלומים.

אולם ככדי שלא יסידר או ידחה את זמן זכותו שבט יקבל הלוואה - נאמי שמעשה את ההקדזה - נביע לו הגמ"ח שיוסיף תרומה הנוטה ובכך יצדעה הגמ"ח על שהיית ההקדזה.

הנה זה ברור שאין מקום להחשיב את התרומה כריבית בעד עצם הלוואה שהייתן למסקד עבור השיסוף, כאשר באמת לא מקבל הלוואה אלא המקדו מחוזרת לו לזמן מה אך מה שיש לזקן הוא שמה התרומה ששסוף עבור שמיית אותו מחשבת כפיסקה חדשה, כלומר לקחת המקדו את המקדו מהנה סיבה כפולת ההסכם הראשון בינו לבין הגמ"ח, ורק ע"י ההקדזה נכדש בגמ"ח - בזכות החרות 'הלוואה' - בתוספת התרומה, מקבל המקדו את זכויותו מהדש.

אי נמשא הכי לכאן נמצאת התרומה הקדמת מעשה במקד שחיי מקיים תרומה ע"מ לזכות בהלוואה לבנו, דהן אמנם יש תוקפים שמייות הלוואה לא נחשבות מקד, אך יש המחשיבים זאת כמקד גמ"ח [ועל כן, כפייה הגמ"ח חולט דמי ריבית מראש, מצריכים המצמיים שיהיה סך דמי הריבית שיה שיה בכל תכנית הגמ"ח בכדי שלא יוצר מצב בו המקדו שאון קבלת זכויותו מאוחר יותר משלם פדות דמי ריביתו ואסור משום פסיקה בהחלה (י"ד קע"ג א)].

אבל נראה שהדבר מותר גם אם נחשיבו כפיסקה חדשה, שהיו אין לפסיקה זו מקבילה מדוייקת לא בתכנית הגמ"ח למיניהם אלא כשאר מסמכים פיננסיים, כך שלא נכרת כלל חללה מחמת הקדמת המעות, וכיון שאינו נמורש סמוחיל לו שרי (ש"ס) אף שכונת הברש לחליל מחמת ההקדמה וכונת הקונה להקדים מחמת החללה.

עוד פתח דברים בגמ"ח הבני על הפקדוה, אולם יש גבאים הבנויים על תרומות, שבתרומתו זכאי שבט יקבל הלוואה, ובה כאשר בניתיים סכמקש התורם הלוואה עבור שיסוף לעצמו הרי היא הלוואה גמורה, ואם הגמ"ח דורש תוספת תרומה - עבד שמיית זכיות התורם כגיל - לכאן הרי"ז ריבית קטנה על הלוואה המקדמת, שהרי תמימת קיימות בנין התרומה שכבר נתרמה, ואין סאן אלא הלוואה חדשה בתמורה לתרומה.

אולם גם בגמ"ח כזה יש לזקן בהצעה שבשעת הצטרפות התורם לגמ"ח - עבד הלוואה לבנו - יסיף התורם גם עבור הלוואה לצורך עצמו כ"ל, דה"ה י"ל סברא גדולה להחיר, דהנה דרך משל אם ראונו נתון מחנה לשימון כסך 200 ש בתנאי שילוח לו אותם שמעון למשך שנה, לכאן שרי, ונמשא שראובן שייך לעצמו זכות לזקן באותה מחנה ומשלו נתן לו שמעון, אי"כ הכ"ז הכא התורם משייך לעצמו זכות בתרומה לזמן, והגמ"ח לא מלה לו אלא מתייב לת לו זמן בסמך, ומשלו נתנו לו. למוחר להודיש שבטנא זו נאמרת כהצעה בעלמא, ולמקשה צריך להתיישב כדבר ולקבל תרומה מגדולי המורים.

אשר בבנד
 חסידים נתידי כהלכה
 ביהדות ובתורה על מידת צדקה וחסד
 לקבלת שפר זמן וחסד הנחמד ללא תשלום רבית
 info@osher-b.org | www.osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617

ברכות כהנים לפני התפילה - בהן שלא התפלל ומצא צבור העומדים לפני ברכת כהנים, יכול לישא כפיו, ואם עי"ז יעבור זמן ק"ש או תפילה יצא לחצר בית הכנסת ויקרא ק"ש או יתפלל, ואם אמרו לו עלה צריך לעלות, ויקרא קודם פסוק ראשון.

מי אינו ראוי לישא כפיו

להלן יבוארו כמה אופנים שבהם אין לטקן לישא כפיו, נכון מי שיש חשש שישאיו ועם להסתכל בו (ויסירו דעתם מהביטוי), או קטן בקביעות כשהוא יחיד מפני שאין כבוד הציבור להיות תלוי בכבודת קטן, או מי שהרג את חופש דתי"ב ונפרישסם בפנים אעלים עיני טבס וכי ידובס דמים מלאך, או משך לערו או מי שהנהג י"ח טרם פסולים לעבודה, או טקן שנשא נשים האסורות לכהונה או שנשטמא למת מפני שחילל קדושה החרונה, או חלל מפני שדיוו כזר, ויש אופנים שאין נושאים כפים מפני שאין הבהן בשבחה וכתיב 'טוב לב הוא יבדק', ולהלן יבואר באלו תנאים אסור לישא כפיו באופנים הר"ל וכתמה.

בעל מום - מי יש לו מום בפניו או בידיו, כגון שידיו או פניו מנומרות ננקודות דקות לבנות (אא"כ הוא סתו שכיח אף שאינו לרוב הציבור), או שידיו עקומות (י"מ כפופות וי"מ אחוזנית) או עקושות (י"מ לצדייתן, וי"מ שאינו יכול לחלק אצבעותיו), או שיש לו מומים בדגליו ורגליו לעלות לזכרון בלא בתי שזקיים, או שיריו יורד על זקנו, או שעניו זולפת דמעה, או סומא באחת מעיניו חגיכה, לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלים בו, ויסירו דעת משמיעת הברכה, ואם היה דש בעירו, והיינו שבא לגור שם או להיחז מלמד וכדומה לחצי שנה או שנה, ושהה שם ל' יום והם רגילים ומכירים את אותו מום, ישא כפיו אפי' הוא סומא בשתי עיניו, אבל אם הולך כאקראי לעיר אחרת שאין רגילים לישא וליתן עמו, אפי' שהה שם ל' יום לא מיקרי דש בעירו, וכ"כ הרכה אחרונים, והכ"ה חלק, והחיי אדם כתב שאם עקר רגליו בדצה היה בבית הכנסת באסדות 'כתים' יעלה, (ואם מנהג המקום לשלשל הטלית על פניו, אפי' יש בידיו כמה מומים ישא את כפיו, אם ידיו בתוך הטלית, אבל מה שהציבור משלשלים הטלית שלהם על פניהם לא מהני, ואם אין המנהג לשלשל אסור לישא כפיו, אפי' אם רצה הוא וכל הכהנים לשלשל כדי שיוכל לישא כפיו, ואם ידיו מחוץ לטלית לא מהני אלא למומים שכפניו ולא למומין שבידיו.

מתב הראז שכל אלו שאמם נושאים כפים, צריכים ללבת מביית הכנסת נשעת החזן, ויש מפקקים כזה, ואפשר שטוב יותר לעשות כדעת הר"י, וכתב המרי"ח והפ"ג שכל אלו אם עלו לא ידו.

פוחז והיינו שבגדו קרוע וזרועותיו וכתפיו מגולים, לא ישא את כפיו, מפני שזה גאי לציבור.

חולה מעיים לא ישא את כפיו, וטוב שיצא קודם רצה.

היו ידיו צבועות לא ישא את כפיו, אא"כ רוב אנשי העיר מלאכתם בכך, או שהוא דש בעירו, או שנהגו הכהנים לשלשל הטלית על פניהם וידיהם.

מי שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שמתחילי א' וע' או ד' וה' או ש' וס' לא ישא את כפיו, אא"כ כל בני עירו אוטרים כך שאו מותר לישא כפים באותו מקום, ולכן מותר לישא כפיו למי שאינו מנדיל בין א' לע', דבזמנו הרוב אין יודעים להנדיל ביניהם, וי"א שברוסיא שהרבה רגילים להתחילי ש' כס' אפי' שידעים את ההבדל ביניהם מותר לישא כפיו.

מי שהוא כבד פה וכבד לשון לא ישא כפיו.

קטן שלא הביא ב' שערות אינו נושא כפיו בפני עצמו, ואפי' באקראי, ואם הוא בן י"ג תולים עתהביא ב' שערות, אבל עם כהנים גדולים יכול הקטן לישא כפיו ללמוד ולהתחנך אפי' בקטן, וחינוך זה אינו בגיל ד' ו' כמו בשאר הדברים, אלא צריך שידע לישא כפיו כשהגוי הכהנים, ואם הביא ב' שערות נושא כפיו אפי' בפני עצמו, ודווקא באקראי (או כמקומנו שנושאים כפים רק במסוף של יו"ט), אבל בקביעות לא ישא כפיו יחיד אא"כ נתמלא זקנו ממש, או שהגיע לשנים שראוי להתמלא זקנו, ואם הוא בן י"ח מספיק שיהיה לו זקן מועט, ויחייב ושאר תפיות שטרם נרחאים סתו התנסי והיי בקביעות, תריע למעשה, ואם הוא בן י"ג ולא נתמלא זקנו יזון שם כהן אחר, להעלות תמיד יסל לישא כפיו אפי' בקביעות, והא"ד חולק, ומספר והאשכול שסמך סוגעות תמיד.

גם לא ישא כפיו לבדו אפי' הוא דש בעירו, שלא יאמרו שקטן משא כפיו, ואם יש לו זקן מותר.

בהן שהרג את הנמשא אפילו בשוגג ואפילו עשה תשובה לא ישא את כפיו, ואם לא מת מיד מצדד המ"א שאין להחמיר בשוגג, דשטא ירוח בלבלתו ומת, ולרמ"א אם עשה תשובה אפילו אם הרג במחיד ישא את כפיו, וכתב המ"כ שיש שמחמירים במזיד, וצ"ע לד"ט, ועני"פ אם עלה אין להחמיר, ואם אנסוהו להרוג נושא את כפיו, אף שהיה צריך לההרג ולא להרוג, וצ"ע בד"ץ ז"ה, ובפ"ג שמעט שהוא בחמיר כזה, ואם דחף אשה הרה והפילה, נושא את כפיו אפי' קייטא ל' וכלו לו חדשיו.

מל תינק ומת נושא את כפיו.

מי שהעם מרגנים אחריו שהרג אדם, ואין על זה עדים ואינו אלא לעד בעלמא (שעה"צ ק"ב), אין לפוסלו מנשיאת כפים, אמנם אם הוא יודע שזה נכון לא ישא כפיו אפילו עם כהנים אחרים.

מומדי לעבודת גילולים, בין בשוגג בין במזיד, ואפי' עשה תשובה, לא ישא את כפיו, וי"א שאפי' מזיד אם עשה תשובה נושא את כפיו, וכתב הרמ"א דכן עיקר, ואם נאנס לכרע נושא את כפיו (דאף שהרמב"ם כתב שאינו נושא, הכא מיירי שלא עבדה אלא שהודה לעבודת גילולים וקיבלה באלוה), ואם הבטיח להמיר וחרר לא נפסל לכרע, ואפילו המיר לדת הישמעאלים שאינם עובדים ע"ז, וכן המומר לחלל שכת בפרהסיא, לא ישא כפיו.

קרל שמתו אחיו מחמת מילה למ"א משא את כפיו לכרע, והכ"ה מסתפק בזה, ומרפ"ח והא"ר שטעטע שאפסול לסייע, ונראה להקל בזה, אבל כלא מל עצש במזיד וכן להחמיר שלא ישא כפיו עד שימיל.

שתה יין אם שתה רביעית בבת אחת לא ישא את כפיו, ואם שתה ב' פעמים, או שהיה יין מזוג במעט מים מותר, ואם שתה יותר מרביעית אפי' הוא מזוג ושתאו בכמה פעמים לא ישא כפיו עד שייסיר יינו מעליו, (ועיין סי' צ"ט וש"ק ג' לכאן), ובשאר משקין המשכרים דעת המ"א שמתחר לישא כפיו אפי' אינו יכול לדבר בפני המלך אא"כ הגיע לשכרותו של לוט, אבל הרבה אחרונים סובדים שאם אינו יכול לדבר בפני המלך אינו נושא כפיו, ויין מגיתו המ"א אסור, ונסה אחרונים מתירים.

מי שאינו מדקדק במצוות אפי' כמצות חמורות כעצירת וכדו' ומרגנים אחריו אפי' רען של אמת שהוא מפורסם לכל ברשותו, אך אין בו אחד מהדברים המונעים נשיאת כפים כגיל, נושא את כפיו אפי' לא עשה תשובה על חטאיו, דאין שאר עבירות חוץ משפיכות דמים וע"ז מונעות נשיאת כפים, והמצוה לכרך מוטלת על כל בהן, והקכ"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו, וכן עבירות שכתבים מזהירים בהם יותר מישראל מונעות נשיאת כפים, וכדלהלן.

בהן שנשא גרושה או חללה או זונה או חלוצה שיש כזה חילול קדושת הכהונה, לא ישא את כפיו אפילו אם גירשה או שמתה, ואין נוהגים בו קדושה אפי' לקרות בתורה ראשון, עד שיורד הגאה על דעת רבים (שאין שייך בזה התורה) מהנשים שהוא אסור בהם, וכן צריך לגרש אותם, ואפי' מגרשה אחרי הנשיאת כפים אם מקבל על עצמו לגרשה באותו רחם שרי, ואם מסוכב מחמת נפשות לגרשה, לאיר פסול, והפ"ג נשאר נביע כדן זה, ואם רוצה להשהותה עוד זמן, אף שהדירה הנאה אינו נושא כפיו ואינו עולה ראשון.

בהן שנשטמא במזיד למת שאינו מד' מתי מצוה, פסול מן הדוכן ומכל מעולות הכהונה, עד שישוב ויקבל בכ"ד שלא יטמא עוד למתים, והפ"א שמכרך מתים שיש לו כזה רוח ממוקן, לא סגי בקבלה וצריך נדר ברבים כמו לענין הנושא נשים בעכירה, ומשמע מלשון השו"ע שם תשטא באקראי נפסל, ולעני"א איש נפסל אלא במועד לכן, וצ"ע לד"ט.

מי שיש לו בת שזינתה או שהמירה וזהה דמסתמא זינתה, אביה נושא כפיו, אך אין מחויבים עוד לקדשו לפתוח ראשון ולברך ראשון, ומ"מ מותר לקדשו, ואם

הלכות סוף התפילה

סימן קל"א

דיני נפילת אפים

נפילת אפים היא החינה שאומרים בנפילת אפים על ידי אמת כשהוא מוטה לצד השני, ובזמן הגמרא היה נופלים על פניהם על הרצפה, ועקשין מטיים את הראש לטהר ומכסים את הפנים בגבד הראש שיטה מעט לצד, ובסימן זה יבארו כל דיני נפילת אפים.

הפסק בין תפילה לנפילת אפים – אין להפסיק ולעסוק בדברים אחרים לגמרי בין תפילה לנפילת אפים, שעיקרן אין תחינתו שמתפלל בנפילת אפים מתקבלת כ"כ, ומ"מ אף אם עבר ודיבר צריך ליפול על פניו, וכשיחה בעלמא מותר להפסיק, [אמנם בחזרת השי"ץ צריך לשתוק ולהאזין היטב לכל ברכה], וכ"ש שמועד להפסיק לאמירת ורחום, או לענית איש"ר וכל דבר קדושה ואפי' באמצע נפילת אפים, וכן מותר ללכת ליפול על פניו במקום אחר אם אינו מפסיק באמצע.

צורת הנפילה – כימים הראשונים היו נופלים ארצה שלא בפישוט ידים ורגלים, ועכשיו נהגו רק להטות את הראש ולכסות את הפנים, וצריך לכסות את הפנים בגבד אבל היד אינה כסוי.

על איזה צד יטה – לשו"ע נהגו להטות על צד שמאל, כי כשהאדם מתפלל השכינה לימינו וכשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה, והרמ"א כתב שי"א שיטה על צד ימין כי השכינה נכנגד האדם תמצא ששמאל השכינה נכנגד ימינו (ויכחן שמאלו תחת לראשי ימינו תחבקני), והעיקר שכשיש לו תפילין יטה על צד ימין מפני כבוד תפילין, וכשאין לו תפילין יטה על צד שמאל, וכ"כ הט"ו והמ"א, וכן נהגו ואין לשנות, ובמקום שנוהגים כך, אפי' להג"א שסובר כהש"ע שתמיד בשמאל אסור ליחיד לשנות משום לא תתגודדו, והמניח תפילין במנחה יפול על ימינו, והחיי אדם מצדד שיכול אז לסמוך על הג"א וליפול על שמאלו, ושי"ץ העומד מימין הארוך טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארוך, ומנין התירה בנפילת אפים הוא משום שהיו מסיים כשהיו נופלים על פניהם ארצה, שאז היו צריכים מרנא להטות משום שלא יהיה נראה כמשתחווה לאבן משיכה, והמ"א מצדד שגם במועד צריך הטה מרנא, וכב"ל הקשה על דבריו, וכתב שאפשר שאין כוונתו לנפילת אפים שלמו.

אמירת תחנונים מיושב – אחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב, וכל מקום לפי מנהגו, ובמדינותינו נוהגים לומר רחום ותנן וכו'.

נוהגים לומר ואנחנו לא נדע מה נעשה, לפי שהתפללו בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים ואין לנו כח להתפלל בענון אחר, וראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה, ומה נעשה בעמידה.

ישיבה בנפילת אפים – לשו"ע צריך לומר נפילת אפים בישיבה ולא בעמידה, וי"א שאין קפידא, ובשעת הדחק אפשר לסמוך על זעה זו, כגון שצריך להמתין אחר תפילתו כדי הילוך ז"א וכבר התחילו הציבור תחנון, או שעומד מאחוריו אדם באמצע תפילת י"ח זי"א שאסור לישב במלוא עיניו (וא"א לו ללכת לצדדים) וכל כהאי גוונא, יעמוד במקומו ויפול על פניו מעומד.

אחרי נפילת אפים אומרים חצי קדיש אשרי ולמנצח, ואומרים למנצח גם בימים שאין אומרים תחנון, מלבד ר"ח חנוכה פורים ערב פסח ערב יו"כ ותשעה באב, (רמ"א סעיף א'), וכן בי"ד וט"ו של אדר ראשון, ובבית האבל, ובמים אלו אין אומרים קל אך אפים, (מ"ב ס"ק ל"ה).

אין לו הנאה מזה איתו יכול למחול דשימוש הוא ענין של ביזק, ורק על כבוד אפשר למחול, וטוב לחמור לכתחילה, ושרירות בזיוות בודאי יש לזהר, וכן בכהן אפשר דמותו, יש שמצדדים להקל בכהן עם הא"ץ, ובשרות בורות בודאי נכון לזהר.

סימן קכ"ט

באלו תפילות נושאים כפים

שחרית ומוסף – נושאים כפים ביום חול בשחרית, וכשנת וי"ט גם במוסף.

נעילה – נושאים כפים בנעילה של יה"כ או של שאר התעניתים שתיקנו בהם נעילה, אם הוא עדיין יום.

מנחה – אין נושאים כפים במנחה שמא יהיה הכתן שכור (אבל במוסף לא גזרו שהרי אסור לאכול אכילת קבע לפני מוסף וליכא למיהש לשכרות), ואם עלה יד, וגזרו במנחה של תענית שיש בה נעילה, אטו שאר ימים, אבל מנחה של ד' תעניות ותענית אחרת שאין בהם נעילה והיה מהגם לאחרה סמוך לשקיעת החמה, לא גזרו, ונושאים בה כפים, ובפ"ג כתב דה"ה תענית ס"ה, ואין הדבר ברור, וגם לנוהגים לישא כפים רק במוסף של יו"ט, יש בזה נ"מ מתי לומר 'אלוקינו ואלוקי אבותינו'.

מנחה ביוה"כ אין נושאים בה כפים, ואם עבר ועלה נושא את כפיו, שלא יאמרו שהוא פסול, וכתב הרמ"א שלכן אומרים 'אלוקינו ואלוקי אבותינו' דמוקרי קצת ראוי, וכן נוהגים אע"פ שיש חולקים, ומ"מ הסתעזים עד חצות ומתפללים מנחה, כגון בערב ר"ה, לא יאמרו 'אלוקינו ואלוקי אבותינו' גם לשיטה זו, וכן חזרות המעשים כל היום כנסן שאינו תענית ציבור, כגון בר אדר, אסור לישא כפים במנחה ואפילו ביוה"כ, ואין אומרים 'אלוקינו ואלוקי אבותינו'.

סימן ק"ל

רבנו של עולם שאומרים בעת נשיאת כפים

זמן נשיאת כפים הוא עת רצון להתפלל על החלשות שיהיו לסומא, יש לזה נוסח מיוחד, ובסימן זה יבארו דיני אמירת תפילה זו.

מי אומר רבש"ע – מי שחלם חלום, ואינו יודע אם הוא טוב או רע, יקום לפני הכהנים בשעה שעולים לדוכן, ויאמר רבנו של עולם אני שלך וחלומותי שלך וכו', וכן לומר הרבש"ע בעת נגוני החיובת שבסוף הפסוקים.

נוסח הרבש"ע – למ"א יאמר בין חלומות שחלמתי על אחרים ובין חלומות שחלמתי על עצמי, ובסידורים שלנו הנוסח להיפך, וכן הסכים הא"ר, יסיים בפעם הראשונה ותשמרני ובשניה ותחנני ובשלישית ותרצני, כנגד וישמרך ויחננך ושלוש, וכן כתוב בשם הג"א שהיה נוהג לומר גם אחר הפסוק הג' הרבש"ע ולא היה"ר הנדפס כסידורים וטוב לומר בפעם השלישית ותנוא עלי ברכת כהנך ותרצני, ויכוין לסיים כל פעם יחד עם הכהנים כדי שיאמרו הציבור אמן על שניהם, ואם יש עוד זמן יאמר אדיר במדום וכו', (ויש נוהגים לומר תמיד אדיר במדום כשאומר השי"ץ וטוב בעיניך וכו').

אין לומר רבש"ע כשבת א"כ חלם בליל שנת חלום רע.

במקומות שאין נושאים כפים כי אם בדגלים אפי' אז רבש"ע גם מי שלא חלם (שא"א שלא חלם אפי' פעם אחת בין רגל לרגל), ובז"ט שני המחצית השקל כתב שלא לומר מי שלא חלם בלילה זה, והפולם נוהגים לומר, ואפשר שפעמים שמא אחרים חלמו עליהם בלילה זה, ועל כן לא יאמר חלום חלמתי אלא יתחיל רק מידי רצון, ואם חלם שלא בזמן הרגל, יאמר הרבון בשעה שאומר השי"ץ שיש שלום ויסיים עמו, ואם יש עוד זמן יאמר ג"כ אדיר במדום, ואם רואה שלא יוכל לסיים עם השי"ץ יתחיל כשהשי"ץ אומר יברכך, ואם לא חלם לא יאמר הרבון.

זינתה פגריה לא נחלל אביה, וכתבו האחרונים שבזמננו אין מנהג לפסול כהן בשביל זנות בתו או המרת דת של בתו ובתו.

חלל שנועד נואיסורי כהונה אינו נושא את כפיו, אלא הרי הוא כזר לכל דבר, וגם חלל דרבנן כגון הנוול מחלוצה אינו נושא את כפיו.

אבל בתוך ד' ימי אבילות יצא מכית הכנסת בשעה שקוראים כהנים היינו לפני רצה כדי שלא יקראו לו, ואפי' בשבת וי"ט ואין שם כהן אלא הוא יצא מכית הכנסת, ואם לא יצא וקראוהו לעלות לדוכן, יעלה אפי' בחול ואפי' יש שם עוד כהנים, ואחר ד' ימי האבילות נושא כפיו, וכתב הרמ"א שי"א שכל זמן האבילות כגון ל' יום בשאר קרובים או י"ב חודש באכזי ואמו לא ישא כפיו, ואפי' בשבת וי"ט, ואם אין שם שני כהנים אחרים מותר לישא כפיו, והקובר מתו ברגל או אונן אפי' בי"ט אינם נושאים כפיהם, וי"א דבאונן אפי' קראוהו לעלות לא יעלה, ומאכל על שאר קרובים שהם רק פסולי עדות לו, אף שצריך להראות קצת אבילות בשבת ראשונה, וי"ב לישא כפיו.

כהן פגוי נושא את כפיו, וכתב הרמ"א שי"א שלא ישא כפיו, ונהגו שנושא בפיו אפי' אם אין שם כהן אלא הוא, והרובה שלא לישא כפיו אין מוחין בידו, אף לא יהיה בבית הכנסת מברכת רצה עד אחר' ברכת כהנים, אז בשעה שאומרים להם ליטול ידיהם, וכהן נשוי שאין אשתו עמו מותר לבר"ע.

המנהג לשאת כפים רק במוסף של יו"ט – כתב הרמ"א שנהגו במדינות אלו לא לשאת כפים אלא במוסף של יו"ט בין בחול בין בשבת, מפני שאו שרונים בשבתה, וכן בירוש' ששמחים על מחילת עונותיה, ונהגו הכהנים סלסול בעצמם לטבול בערב יו"ט משום הנשיאת כפים שלמחרת, וגם כלאו הכי צריך האדם לטהר עצמו ברגל, ואינו מעכב בדיעבד, ויש שנהגו שלא לישא כפים בי"ט שחל בשבת מפני שאין הרגים לבסל עונתם, ואין מנהג זה עיקר כלל ומטבט שישא כפיהם אף ששימשו ולא טבלו, גם רוב האחרונים מתירים לטבול לקרי בשבת אם יזהר מסחיסתה, וכ"ש מה שחושבים טהא אסור גדול לשמש ובאים ע"ז לחטא הוא טעות, דאין בזה אסור כלל רק התמיד על עצמם, וכל שחרית ומוסף שאין נושאים בו כפים אומרים אלו קינו ואלוקי אבותינו, ויה"כ נושאים בו כפים כמו ביה"ט, ויש מקומות שנושאים בו כפים גם בשחרית, ויש מקומות אפילו בשחרית, ויש מקומות שנושאים כפים בנעילה ויש מקומות אפי' בשחרית, ובא"י ובכל מלכות מצרים נהגו לישא כפים בכל יום, והפוסקים קלסו מנהגם בזה, ודע שנשיאת כפים בחול היא ג"כ אדוניתא, ודלא כהמדו וקציעה שמצדד שדוקא במקדש הו' דאדוניתא.

כשהכהנים אומרים תיבות יברכך וישמורך אליך ויחנך אליך לך ושלום הופכים לדחם ולצפון כדי שתתפסט הברכה גם לעומדים בצדיהם, והמ"א כתב הטעם משום שתיבות אלו הם לווכה, וכן מאריכים בנגון התיבות הללו כי הם סוף ברכה, אך יזהרו הכהנים והחזנים שלא לחלק תיבות לשניים ע"י הניגון אלא ינגנו בסוף התיבה, ויאמרו רבון בשעה שומאריכים בניגון בתיבות שבסוף הפסוקים, היינו כשנמנעים באות האחרונה של התיבה, וכמדינותינו נוהגים לומר רבן אר קריאת המקרא תיבה אחונה, והסכים שתקום או מננים עד שהציבור נסיימים, ויש לפקפק קצת דאם כתיבתם הו' הפסק, ועל כן ע"כ נכון שהציבור לא ימננו הרבה כאמרתם, והמקרא לא יאמר רבון ואפי' הוא אינו השי"ץ, אמנם אם אינו שי"ץ יכול לומר בניגון תיבת שלום.

זתעריב – כשאין כהנים במוסף לעלות לדוכן נוהגים שלא לומר זתעריב.

אסור להשתמש בכהן אפי' בזמן הזה, זהו כמובעל בהקדש, וקרא ד"וקדשתו" שייך גם בזמן הזה, ואם הכהן מוחל מותר כמו שיכול למחול על כבודו שלא לפתוח ראשון וכדומה, וי"א שאינו יכול למחול א"כ יש לו איזה הנאה כגון בשכר או לאדם חשוב, אבל אם

באלו אופנים חזונים נופלים על פניהם

ישנם כמה תנאים לנפילת אפים. או ירא שצריך שיהיה שם ס"ת, וזמן לרוב מדמתיב זימול על פניו לפני אחו"ד, וי"א שגם סאר ספרים מתעללים, ב' שזה יהיה ניסן, ובלילה מיוחד הרץ מוחה ואין להבניה, ל' שזה לא יהיה כביה האכל, שגם אצלו מידת הדן סתונה, ד' שזה לא יהיה בבית החתן או כמקום נבית מילה, משום שמתנה, ה' שזה לא יהיה כימים של סמחה, ופרטי הדינים בזה יבוארו להלן.

באיזה מקום נופלים על פניהם - כתב הרמ"א שאין נפילת אפים אלא במקום שיש ס"ת, ואז אפי' יחיד בביתו נופל על פניו, ואם אין ס"ת יאמרו התנינה בלא כיסוי פנים, ואם יש שאר ספרים נחלקו האחרונים אם יפלו על פניהם, ומי שנמצא נחצר בית הכנסת או כעוה והפתח פתוח ואפשר לראות מאותו צד את הארון, יפול על פניו. אבל אם הוא מתפלל נחצר בצדדים שלא רואים מאותו צד את הארון, או שהפתח נעול, או שיש חדר הפתוח לעוה הפתוחה לבית הנסוח, אין צריך נפילת אפים. ואם הוא בעזרת נשים צריך נפילת אפים, כיון שהוא יכול לראות מהחלונות את מקום הארון, ובשעה שהציבור אומרים נפילת אפים אפי' יחיד בביתו נופל על פניו אפילו אם הוא רחוק מכית הכנסת, אם לא שיש טיגוף המפסיק בין ביתו לבית הכנסת.

נפילת אפים בלילה - מותר לומר המזמור בלילה, אך אין נופלים על פניהם בלילה, ובבין השמשות נהגים ליפול, ואם נמשכה התפילה עד הלילה לא יפול, ויכול לדלג אבינו מלכנו כדי ליפול מבעוד יום, ובלילי אשמורת נהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב לי"ס, ויש מקילים מחצות הלילה, ויש נוהגים להארץ בסליחות עד היום כדי ליפול על פניהם, אך זה אינו שייך בערב ר"ה שאין נופלים בו על פניהם.

אבל - אין נופלים על פניהם בבית האבל כל שבשה, וא"צ לומר תחנון גם אחרי שיצא מבית האבל, (אכל והוא רחום ישלים בביתו, ויש מקילים בזה), ואבל שמתפלל בבית אחר או בבית הכנסת אין הציבור נגרים אחריו, אך האבל עצמו לא יאמר, ובמקום המת אם אין האבל שם מסתפק הא"ר אם יאמרו תחנון, אין אומרים הלל בבית האבל, והמתפלל שם ברו"ח א"צ להשלים בביתו, ובחוכה שגומרים בו את ההלל צריך להשלים, ובזמן שאין אבילות כגון בשבת ר"ח או הקובר מתו ברגל, אימרים הלל בכית האבל.

חתן - משעה שנכנס החתן לחופה אין נופלים על פניהם בכיתו או במקום שמתפלל בו (והעזרה נגזרת אחרי בית הכנסת אם אין כה ארון ותיבה, ודין זה הוא גם לגבי מילה), ויש מקילים כבר משחרית, וגם מי שיצא אר"כ לכיתו א"צ לאומרו אח"כ. וכתב הרמ"א דלא מיקרי חתן אלא בי"ס שנכנס לחופה, והמ"ב כתב שמנתנו שכל ז' ימי המשתה אין נופלים על פניהם, ואפי' אם היום השביעי הוא יום שמיני לחופה אין נופלים על פניהם אם מתפללים לפני הזמן שהיתה החופה, ובאלמן שנשא אלמנה דין זה נהג רק ג' ימים, וכן הדין ביהוא רועם, ולכן טוב להזהר שלא יכנס החתן לבית הכנסת כל ז' ימי המשתה, מפני שמחמתו נמנעים לומר תחנון.

בעל ברית - אין אומרים תחנון במקום הברית אף אם אין בעלי הברית שם, ואם בעלי הברית והיינו אבי הבן או הסנדק או המוהל (ולא המוציא והמביא) שם, אין אומרים תחנון אפי' אם המילה בבית אחר, וכל זה בשחרית שאז מלים את התעוק, אבל כמנחה להרמ"א אומרים תחנון אפי' אם מתפללים אצל התינוק, והרש"ל והב"ח והט"ז כתבו שלא לומר אצל התינוק, והא"ר הכריע שאם כבר בירכו ברכת המזון יאמרו תחנון אפי' אצל התינוק, וכ"כ הדרך החיים, ואם בעל הברית שם ולא התינוק אומרים תחנון אפי' קודם הסעודה, אטנם בעל ברית וסנדק ומזהל לא יאמרו במנחה אפי' אחר ברכת המזון, ואם חלו מילה או חתן בתענית ציבור מניחים מקצת הסליחות ואומרים וידוי, ואין נופלים על פניהם, ואין אומרים והוא רחום אפי'

במקום שנהגו לאומרו בכל תענית ציבור גם כשאניה בעני וחמישי.

באלו ימים אין נופלים על פניהם - נהגו שאין נופלים על פניהם כס"ו באב (שהיה יו"ט גדול בזמן המקדש), ובס"ו בשבט (שהוא ראש השנה לאילנות, תנהגים האשכנזים להרבות אז כמיני פירות של אילנות), ומשמע מהשר"פ שאומרים במנחה שלפניהם, ואין נוהגים כן, ובר"ח ובמנחה שלפניו, ובחנכה (וי"א שאף במנחה שלפניו אין אומרים וכן נוהגים), ובב' ימי הפורים ובפורים קטן בשנה מעוברת וכמנחה שלפניהם, ובל"ג בעומר ובמנחה שלפניו, ובערב ר"ה ובערב יו"ט אין אומרים, אבל אומרים במנחה שלפניהם, וכן מנהג פשוט שאין אומרים ככל חודש ניסן, ובתשעה באב ובמנחה שלפניו, ובין יו"ב לסוכות, ומר"ח סיון עד אחר שבועות ויש מקומות שנוהגים גם כן ימים אחר ששנוות.

אדם חשוב אין לו ליפול על פניו כשמתפלל על הציבור בפני הציבור, אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון, והאיסור הוא בדרך קידה ואפי' בלי פישוט ידים ורגלים ובלא רצפת אבנים, שזה מותר לשאר בני אדם, אבל אם הוא מטה קצת על צדו מותר אפי' על רצפת אבנים וכ"ש שנפילת אפים שלנו שהיא רק הטית הראש וכיסוי פנים מותרת, וכן מותר לו ליפול על פניו בביתו אפילו מתפלל על הציבור, וכן מותר בכית הכנסת אם הציבור נופלים על פניהם עמו.

השתחויה בפישוט ידים ורגלים - אסור מדאורייתא להשתחוות על אבן משכית או על רצפת אבנים, ואפילו משתחוה לשמים, ואין האיסור אלא בתרתי לגרועתא, והיינו בפישוט ידים ורגלים על רצפת אבנים (ורצפת לכנים איתה בכלל), אבל בחדא לגרועתא אסור רק מדרבנן, ובתרתי למעלייתא לא גזרו, וכן אם אינו קידה גמורה נהיינו שנוטה קצת על צידו, או בפישוט ידים ורגלים ואינו על הרצפה ונוטה קצת על צידו, וכן אם אין פניו דבוקים בקרקע אלא שוחה בתפילה, מותר, ואם יש אבן משכית לא מהני הטיה על צדו אם הוא בפישוט ידים ורגלים, וכיו"כ נראים חשנה אם נופלים על פניהם דרך פישוט ידים ורגלים שלא על הרצפה, צריכים הטיה, ואם יש רצפה צריכים הטיה אפי' בדרך קידה בעלמא, ואם מציעים עשבים מותר אפי' בלא הטיה, ואם הוא בפישוט ידים ורגלים צ"ע אם מותר על עשבים.

סיום התפילה

עלינו - אחרי התפילה אומרים 'עלינו' מעומד, ונוהגים כהאר"י לאומרו אחרי כל הג' תפילות, מלבד בבתי כנסיות גדולות שמתפללים מעריב סמוך למנחה שאין אומרים עלינו אלא אחר מעריב, ויש כמה נוסחאות בעלינו ואין לשנות שום נוסחא, ויש לומר עלינו בכונה באימה ויראה, כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם פמליא של סעלה וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו וכו', ופסיק מעט קודם שיאמרו ואנחנו כורעים, וצריך לכרוע שלא יהיה נראה כמזפור.

קדיש שאחרי עלינו - אחר עלינו אומרים קדיש, כמו שאומרים אחרי אמירת פסוקים, ונהגו להניח קדיש זה ליתום שמת אביו ואמו, מפני שיש יתומים שאינם יכולים להיות שר"ץ (שזה עדיף מקדיש), וכבר ידוע התועלת הגדולה שיש למת כשיש לו בן שאומר קדיש וברכו, ובמיוחד בתוך שנה ראשונה, ואם אין יתום יאמר אתו מי שאין לו אב ואם, ואפי' מי שיש לו אב ואם יכול לאומרו אם הוא משער שהם לא מקפידים (ודווקא לענין קדיש יתום, אבל להתפלל לפני התיבה או לפרוס על שמוע אין לחוש שמא יקפידו).

פיטום הקטורת - יש לומר פיטום הקטורת אחרי תפילת שחרית (וכן אחרי מנחה או לפניה), ואומרים לפני כן אין כאלוקינו, ובשליה כתב לומר פיטום הקטורה לפני התפילה ואחריה, וי"א שיש להזהר לומר פיטום הקטורת מתוך התכב ולא בעל פה, שהאמירה במקום הקטרה ושמא ידלג, ואמרוין שאם חיסר אחת מסממניה חייב מיתה, ולכן נהגו שלא לאומרו בחול שממנהדים למלאכתם וחוששים שמא ידלג, והב"י מפסק בזה, דאין מיתה אלא בהקטרה ולא באמירה, ועוד דאין מיתה אלא במזיד, ולכן המדקדקים נוהגים לאומרו בכל יום, וי"א שמי שאומרו רק בשבת יאמרו מתוך הסידור.

שיר של יום - אומרים בשחרית ככל יום את השיר שהיו הליים אומרים באותו יום, ובשבת נוהגים העולם לומר 'השיר שהיו הליים אומרים וכו' " אחר פיטום הקטורת.

כשיוצא מבית הכנסת אומר ד' נתיי וכו' ומשתחוה וי"צא.

קונטרס מאמר קדישין

ישנה תעלת גדולה לפטר באשר בנו אומר קדיש וברם, ובמיוחד בשנה הראשונה לפטירתו, ויש בזה כיבוד אב ואם, והקדיש טיבן מפני מידת הדין המתוחה, ובחוקה מביא את המעשה ברע שפגם פת אחד חוטב עצים, ואמר לי המת שאמרו לו למעלה שאר ענשי ואין לו תקנה אר"כ בנו יאמר מרבו או קדיש, ור"ע חפשי את ב"ו לימדה תורת ותפילה ואמר בינו וקדיש, ובאותה עתה התייב את המת סן הפודענות, וכתב המ"כ שלחנפלל לפני העמוד יש בזה תועלת יותר מאמירת קדיש, (ובשמית הלשון כתב רבינו שעיקר התקון הוא גם הן מתחזק בגלל יום בתורה וחסד).

להלן יבואו דברי הקדישה באיזה קדיש כשיש כמה אבלים, תעד דינים השייכים לענין זה, ובמקצמת סמחה אומרים קדיש ביחד יש ג"מ בדיני הקדישה לענין מי יזרד לפני העמוד.

ה' חילוקים באומרי הקדיש - ימי השבעה ימי השלושים, י"ב יחדש, יום שספיק לומר קדיש, יום היאצייט, חילוקים אלו לפי מידת הדין המתורה ודברחילה צריך יותר רחמים וחכמות, ואומרים קדיש כדי לרצן, ובארצייט אומרים קדיש משום שאיתרע מזליה של האבל, או כדי לעשות נוח נוח לזכר לאביו ולאמו להק ולנפלו.

מומתי מוגים - שבעה ושלושים סוגים מידת הקטרה, ואפי' שנתה הרבה, (ועיקרי הדינים מתחילים מסתימת הגלגל), וקדישת שבעה ושלושים היא גם כמנחה של היום האחרון, ולא אומרים כזה מקצת היום כמלה, ויאצייט מוגים מיום המתה, ואפי' בשנה ראשונה, ויום ההפסקה יראה סילבוש שמונים סיום הקטרה אפי' היו ימים רבים בין הקטרת למיתה.

יום התוסקה - מספיקים לומר קדיש חודש יום לפני היאצייט (כגון אם היאצייט ב'י שבש אומרים ע' ד' סבת ועד בכלל), ואם השנה מעוברת מספיקים כ' הדישים ויום אחד לפני היאצייט.

סימן קל"ב

קדושה וסדרא

וקדם ובימים הראשונים עיקרו למד קדושה וסדרא (סוד), והיינו לומר נבוא לציון מסוקי הקדושה שהם קדיש קדוש וכו' ויברך כבוד ר' כסוקמו, ואיתא בנבוא ס' סיום שריב בית המקדש העולם שער על קדושה וסדרא.

מתרגמים קדושת ובה לציון לארמית כדי שיבינו הכל, וצריך להזהר מאד לאומרה בכתה, וכשמכריזים דבר יש להכריז לפני אשרי ולא בין אשרי ללמנחה, וכ"ש שלא להכריז בשעת אמירת אשרי או סדר קדושה שעי"ז תתבטל כוונתם.

ביחיד או ברבים - נתפשט המנהג לומר הקדושה אף ביחיד, ומי"מ לכתחילה טוב יותר לומר בעיבור, ואם עדיין לא אמר אשרי יאמרו עמהם ואח"כ יאמר אשרי ולמנחה ושני הפסוקים הראשונים בובא לציון, ובס"א מוסף שיאמרו אפילו לפני התפילה אם בא לבית הכנסת ומצא שהציבור אמרו קדושה וסדרא, וכמנחה שהעולם לא נהנו כן, ופסוקי הקדושה שבתרגום נאמרים דווקא ביחיד, ולכן לשאומרים אותם בעיבור יאמרום כל יחיד בפני עצמו בלחש, אבל המתפלל ויחיד יכול לאומרו בקול רם.

אסור לצאת מבית הכנסת לפני קדושה וסדרא, וכיון שנמנו לאומרו בעיבור צריך להזהר לא לצאת קודם אפילו אם ירצה לאומרו בפני עצמו, אם לא בשעת החזק.

בימי התפילה והגו שאר האבלים לות על את כל הקדישים. מפני שמוצאי על חודש ימים. אך אצו זמנה יאציש ושלשים בין שבלאו חמי הם קודמים לו.

סדר הקדישות-

ימי השבעה - אבל היוצא לתפלה כביה הכנסת כימי השבעה כשבת. אפילו עשה מנין בנייתו. כודם לשלשים וליאצייט כקדיש התפילה. אבל קדיש שאומרים אחרי שיר של עם או אחרי תהילים יקח היואציש קדיש אחד ועל שאר הקדישים של תהילים יטילו גורל עם שאר האבלים. ואם הוא קטן או שהוא גדול יושב ימי אבלותו כבית הכנסת. קודם בכל הקדישים. אלא שנתן ליאצייט קדיש אחד. ואם יש הרבה יאצייט נגד כל הקדישים. הוא נדחה לגמר. וזי שנתבטל ממנו אכילות שבעה על הרגל. מרמז לו על דין שבעה קטן לענין הקדיש (וכן אין הרגל מבטל ממנו דין שלשים). והוא אמת אצו ברגל יש לו דין שבעה לענין קדיש ז' ימים מהקבוצה ואחרי דיוו כן שלשים. ומי שקודם לענין קדיש יש לו קדימה להתפלל לפני העמוד. אחרת- כימי השבעה אורח ותושב שוים. והאחד תחה חושב בשלושים או ביאצייט. קטן וגדול שוים בשבעה. אך אם יש גם יאצייט יש ג' קדישים נוסף הגדול שנים והקטן אחד.

כימי השלושים - כן שלשים קודם לאכל בייכ הדש. אבל קדיש של תהילים ושל שיר של יום ושל מחזור סיד ושל פייטת שמע מיועדים לאכלי י"ב חודש. ואם יש בן שלשים יאצייט. יאמר יאצייט קדיש אחד במקרב. וכן שלשים יאמר בשחרית ומנחת כל קדישים. ואם לא היה הארצייט בתפילה במעריב. יאמר הקדיש הראשון כשחרית. ואם יש הרבה יאצייט דחה הבן שלשים לגמרי. וכן שלשים דוחה ליום המפסקה שלא יאמר אלא קדיש אחד. ואם הוא בן שלשים לאביו וכן י"ב לאמה אין לו אלא כבן שלשים. אם יש כמה יאצייט יש לו קדיש בקדישים של תהילים כמו בייכ חודש.

יאצייט - יום היאצייט דוחה לאכל י"ב חודש מכל התפילות הקדישים. אבל לא קדיש של תהילים ושיר של יום ושל מחזור שיר. וקדיש שאצו מלאו שיר ליום השבת. שיר ליאצייט של יום השבת. וכתב הפוסק שבעשי שחרית והסגולה שאין ליאצייט אלא קדיש שאחרי עליו. ובכנסת יתקאל כתב שיתילו גורל על קדיש זה וכן בקדיש שאומרים אחרי ה' מגילות ובקדיש שאחרי בשה מדליק. אם לא היה יכול לומר קדיש ביום היאצייט יכול לומר קדיש במקורב שאחרי היאצייט.

מה יעשו כששניהם שוים. **דחי הגורל** - אם יש שנים באחד מצד. אם יתלים שניהם להתפלל לפני העמוד והם מרצים לקהל. יטילו גורל באופן שאחד יתפלל אחד עני אסדי וכן לענין השני ימשיך מטעם. ואם אחד אצו יכול להתפלל או שאינו מצוה לקהל. התפלל לא הפסיד וזכות בקדישים. ואם שניהם אינם יכולים להתפלל יטילו גורל. והוא: הראשון יאמר הקדיש של ערבית. השני יאמר שחרית כל גורל. ועל חשליש יטילו גורל. ואם יש יותר אבלים יטילו גורל על כולם. ומי שכבר אצו במקרב לא יכנס לגורל עד שיאמרו כל שאר האבלים. ואי יטילו גורל מחדש. ואם אחד יצוה לצאת לדרך כהשכמה. אצו יכול לומר קדיש בנדרית כלא גורל אם השני לא מסכים. אם שלשים יצאח אותה בנגול. וגורל כפל וצריך להגדיל גורל מחדש. אמנם אם יש כי שיצא לו אות גדולה זתה. הוא נטאר הראשון ועל כל האחרים יטילו גורל. כמה אינם נחשבים כל אחד כמני עצמו לענין הגורל. כי כל אחד מחויב כמני עצמו בשביל כבוד אב ואם.

מי ששכח יום מידת אצו ואמר. יבחר לו יום בשנה לומר קדיש. אבל אינו דוחה אצוים. וכן המסתפק אם מצו אצו ואמר יכול לומר קדיש מספק אבל אינו דוחה אחרים.

מי שדגל להתפלל בבית כנסת אחד וכן לומר קדיש בבית כנסת אחר. יכולים האבלים ששם לדחותו אפילו הוא כימי השבעה. ונדע מאיזה שאין לו מקום להתפלל.

תושב ואורח-

מי נקרא תושב - כל דרי הקהילה נקראים תושבים. בין הגוים מס בין כשרתי הקהילה ועם עניי העיר שיש להם דירת קבע. אבל בניהם שלא דור שם אינם נקראים תושבים. והקובע דירתו נקרא תושב מטעמי שחייב לישא בעול עם בני הקהילה. מלבד ובחורי שישי. ושמש המושב לזמן שאין לו אשה ובנים. או יתום הגדול אצל אדם אצו בשכר ואין לו אב ואם במקום אחר. נקראים תושבים.

סדר הקדימה בתושב ואורח - אם שניהם שוים התושב קודם לאורח בתפילות וקדיש שעל העמוד. אבל בפרסות שמע וקדיש שעל הפתח יטילו גורל. ומימי יש לאורח בן י"ב זמית להתפלל ולומר קדיש יתום פעם אחת כל ל' יום במקום התושב. ותושב ביאצייט אורח כשלתים יאמר התושב קדיש ראשון ואינו הראשון שלישי. ואם היאצייט אורח והתושב הוא בשלושים או בייכ חודש יאמר האורח רק קדיש ראשון. אם האורח בשלשים והתושב בייכ חודש שניהם שוים וחלקו כל תפילה בקדישים. אם יש תושב כשלתים ויאצייט תושב יאצייט אורח. יאמר היאצייט תושב קדיש ראשון והאורח את השני והשלשים את השלישי.

מי שאין לו בן ראוי לתת לבן הבן לומר קדיש. אך הוא יאמר קדיש אצו ושאר האבלים ב' קדישים. והולכים בזה אצו המנהג.

עדיף שהבן ישמור אחד לומר קדיש מאשר שימצא אחד שיאמר בודגם. אך אין לשכיר אצו במקום האבלים.

כאלו ימים האבל מתשלל לפני העמוד - האבל מתפלל לפני העמוד גם בימים שאין אומרים תחנון. ובענין ד"כ. אבל לא בימים שאין אומרים לכונן מקול ארך אפים.

סימן קל"ג

ברכו אחרי קדיש בתרא - יש מקומות שאומרים ברכו אחרי הקדיש האחרון שמא לא היו יחידים בבית הכנסת כשאמרו ברכו (ונתבאר דין זה בסיון ס"ט). ובשבת וירט אין לאומרו מפני שכולם באים לבית הכנסת לפני ברכו. וגם מי שאיחר מסתמא שמע ברכו מהעולים לתורה.

סימן קל"ד

אמירת התנאים בימי שני וחמישי נהגים להרבות בתחנונים בשני וחמישי. מפני שהם ימי רצון. ולכן נוהגים גי"כ להתענות בהם. ואומרים והוא

צדיקים. וכל עוד שהאדם לא מורד בדי' לעקר מצותיה כנגדה יוכל לקוות לכל טוב. ואין לפחד מהענקים כי עם כל הקפס ונכחותם היה ליבם נכנע יותר מסאר העם. והיו נחבאים בהרים ובנערים הבצורות. וחילוק בין יהושע לכלב היה. שיהושע תהגד בלבו לדברי המרגלים. והיה חשש שהם יעצו עליו רעה. ולכן ברכו משה שהקב"ה ישיעו מפצחם. ואילו מלכ הסתיר את זה שהוא מתנגד להם. ואצלו היה חשש שישיעו מהם בגלל שאינו מתחוק ללחום כהם. ולכן הוא (ולא יהושע) הלך להשתטח על כברי אצות להתפלל שלא יתקלקל מהם. ושני דרכים אלו נעבדות ד' שגהם יסורים. ואף שבאופן הראשון הוא שמא יותר. אם עשה באופן השני ומננה שלשים זה גם טוב.

ידיד הרע כמו של האדם חייב ללמוד כל היום והלילה ולא מלימוד התורה ומנויע מחו לרפיון בקיום המצוות. אף שסכיד בגודל עבר העולם הבא. ממני שחושב שבשביל בשביל לזכות לזה צריך לפרוש לגמרי מענייני העולם. האלו לא יכול זהו טעות. כי אין האדם חייב ללמוד כל היום והלילה ולא להתעסק בשום עסק. אלא מחויב לקבוע עתים לתורה והעסק יהיה בלא שום תרמית. וכמו שמצינו שאת זה שואלים לאדם "שנאת ונתת באמונה. קבעת עתים לתורה". וכן בכל המצוות לא החזירה התורה כלל על האדם. רק צריך להזהר לא להיות 'מורד'. והינו שלא לבטל בימים מצוות עשה או לעבור על לאוין. ואם יחדר כזה יזכה לפעלה באופן היחיד נעלה. וכאשר הידיד רואה שלא עלתה בידו מתחיל לפתותו שידקדקו עמו מאד אם התורה והמצוות היו כהוגן

רחום. ויש לאומרו כנגדה ובמתוך ולא במרוצה. להשי"ע יאמרו בקול רם כדי לעורר הכונה. ולהרמ"א יאמרו בלחש כמו תפילת שמונה עשרה. תהרא נהרא ופשטייה. ויאמרו מעומד ואם לא אמרו מעומד נקרא פרוץ גדר. וי"א שאינו נקרא פרוץ גדר אא"כ לא אמרו כלל. וגם אמירת קל ארך אפים שאומרים אחרי חצי קדיש יאמר כמעומד. כיון שאומרים בו חטאנו. וידידי צריך לומר כמעומד.

אחר שגמר והוא רחום י"א שימתין לש"ץ עם אמירת רחום וחונן. והאידיג אין רוב הציבור סמתניש לש"ץ.

יש מקומות שאומרים לפני והוא רחום י"ג מידות של רחמים ויידו.

הוצאת הס"ת והגבחה

אומרים קדיש ע"ז לעילא לפני הוצאת הס"ת. וביום שיש מוסף אומרים מתקבל.

מנהג העולם לומר בריך שמה בשעת הוצאת הס"ת בין בחול בין בשבת. ואם לא אמרו בשעת הוצאה יכול לומר עד זמן שפותחים לקרותו.

יש להחזיק התורה בימין.

וכשמציאים הס"ת אומר הש"ץ גדלו והקהל אומרים רוממו וכו' ואב הרחמים. ובשבת וירט אומרים על הכל יתגדלו. ויגביה הס"ת ג' פעמים. בשעה שאומר שמע וכו'. אחד וכו'. גדלו וכו'.

אפילו אם הוא בחוץ מצוה להכנס לראות כשמציאים ומכניסים את הס"ת משום "ברוב עם הדרת מלך".

מנהג הספרדים להגביה הס"ת לפני קריאת התורה. ומנהג האשכנזים להגביה אחרי הקריאה.

כשמגביה מראה את פני כתיבת הס"ת לעם העומדים לימנו ולשמאלו. ומחזיריו לפנינו ולאחוריו. (ויקייף ממחרת לציונם). שמצוה על כל האנשים ונשים לראות את הכתב ולסדוע ולומר וזאת התורה וכו' ותורת ד' תסימה וכו'. (ואין לומר וזאת התורה רק כנגד הכתב של הס"ת). וטוב לראות האותיות באופן שיכל לקרותם. כי עי"ז נמשך אור גדול על האדם.

המגביה יפתח עד ג' דפים. וכתב המ"א שאפשר דבדווקא נקט ג'. והמ"כ כתב שהדבר תלוי לפי כח המגביה.

כשעולה הראשון לתורה אומרים כרוך שתן תורה וכו'. ואח"כ אומרים הקל תמים וכו'.

כשמתיזרים הס"ת להיכל אומרים מזמור כ"ד. מלבד בשבת בשחרית שאומרים המזמור הבו לד' בני אלים.

תמצית ספר שמירת הלשון

חטא המרגלים - ראה כמה גדול כוחה של לשון הרע. שאע"פ שהמנין פ' ד' בענל ועוד. אפיה לא נתתה גור ריגט אלא על לשון הרע של מרגלים בלבד. והאמירה שמקלקל האדם בפיו תמורה מהעושה מעשה.

ופתה נבוא לבאר ענין המרגלים. מה גרם למרגלים לחטוא ולמשון אחריהם את ישראל ואפי' את הסנהדרין. ואפילו אמרו שכביכול הקב"ה לא יכול לצנח. והביאור בזה כי היצר הרע יושב על ג' מפתחי הלב. לפעמים הוא מביא את האדם ליד גאוה. ולפעמים טביאו ליד שפלות כדי שיחשוב שהוא לא יכול לעשות מצוה מסוימת. וגם בענין המרגלים התגבר היצר עליהם שאינם ראוים לכוח עם רב ונבורים כאלו שצריך לה זכות גדולה. שאין הקב"ה מטרש אומה אלא לאומה טובה ממנה ואנחנו חטאנו בעגל ובבשר תאווה. ולא הבטיח הקב"ה את הארץ אלא אם יהיו צדיקים. ומאידן טעמו שאינו הארץ אינו טוב ומזיק לבטיות. והגבורים מטילים פחד וממילא יסת לככסם ותסור מהם ההשגחה השמורת על האדם לפי מידת בטחונו בדי'. ואז בכו הסנהדראות. שהרי ככל שהאדם חשוב יותר הוא מכיר יותר את ערכו הדל. ויהושע וכלב טענו שהארץ טובה מאד. ועל מה שטענו שאינם ראוים ענו והלא קרע לנו את היט והצריד לנו את הנפ. והיינו אצ"פ שבדין לא היה דאויים לזה. ולא הבטיח הקב"ה את הארץ רק אם יהיו

הגורו בהם, והתגורו כעם שהם היו עיקר המדברים, ולא כמי שהיה בדרגת ישראל. ומדוע השמירה הסתלקה מעולם ומחוז גם מישראל, וכן יקשו מנשה שיתפללו שיתירו מעליהם ותתארו השמירה, וכן עשה משה, ואסרו לו הקב"ה שכיין שנתנו כה לחט לקסרג א"א להחזיר להם את השמירה, ואפשר רק שמאן ואילך לא יתגור בהם הנחשים, ועשה הנוחשת היה לסימן שבדבורם עוררו את השדף העליון, שעל ידי זכרון דבר זה יהיו נכנעים לדי', ואם היה מתבונן בו אדם כדורה פחותה היה חי. אבל אדם השוכן שמעשיו נפטו בעולמות יותר עליונים, היה צריך התבוננות יתירה כדי להגלות (פרק כ"א).

הדיבור חלוצי טבעי - המוציא שם רע לוקה משום ששבר על "לא תלך רכיל", ומשלים טאה כסף, יותר מאונס ומפתה שמשלים המישים כסף ואינם לוקים, משום שהאומר בפיו חמור מהעושה מעשה, שדרך האדם להתבונן על מעשיו ולא על דבוריו, אבל האמת שהקלקול שע"י הדיבור הוא יותר מע"י המעשים, ולא נאבד אפי' דיבור אחד ושייה קלה.

"ויתג תהיה לך על אנך" דרשו ח"ל שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יצא אצבעו באזנו.

"השמו כנגע הצדקת וכו'" היים שמירת הלב, וזכור את עשה די' אלוךך למרים היינו להזכיר בפה" ועי' להשמור מלשון הרע, והיא מצות עשה, (פרק כ"ב).

בהר גריזים וחר עיבל היתה ברכה מיוחדת למי שנהרר מלשון הרע וקללה מיוחדת למי שאינו מחר.

הלכות בדיקו - הליכה בדיקו"ז היא מעלה גדולה הקודמת לשמירת החוקים המצוות והמשפטים, ומאד צריכים להתחזק בה, וצריך ללכת במדידה זו כל הימים ולא רק במקרה, שהיה העיקר הגדול בעבודת די' יתברך, ומכלל בזה שלא לדבר לשון הרע, כמו שמצינו בסעשה דעכן שאמר הקב"ה וכו' דלטו אנ, שאע"פ שהדבר נמילא יתברר, אין לומר זאת בפה.

נמצאנו למדים שפרשיות רבות מספרים ומחזרים מדיכונים אסורים, ועוד יש בזה גם עשרות פסוקים נכבדים וכוונות המתעבים את האיש המפקיר את פיו לכל אשר יחפוץ, ואשרי הנהרג בזה, (פרק כ"ג).

הזירות מלשון הרע בכל גיל - גם מי שזמנים רבים לא שמר את פיו יחזק עצמו עכ"פ לענין להבא, כי למה יפסיד לעצמו יותר, ויעשה גזרים להרחיק עצמו מחבורת אנשים, ולא לדבר על אף אחד, ויפייס את מי שדבר עליו, ויודע רק דברי קדושה ותורה (ודברים הכרחיים), ויוכל לומר אשרי זקנתו שכיפרה ילדותו, (פרק כ"ד).

טהרת המחשבה - אנו מתפללים יחד לבטל לאהבה וליראה את שםך ולא נבוש לעולם ועד, והיינו שיהיה כלל דק אהבת ויראת שמים, ולא תתערב לזה אהבה אחרת להבלי האדם, כי האדם עתיד להתבייש לצנח, כי לעתיד לבוא יבואו למעלה לפני די כל ענייניו בין מעשיו ובין מחשבותיו, (פרק כ"ה).

תורה מראה - האדם חייב להשתדל בתורה וביראה גם יחד, כי עבודת קנן היראה עבודה ארוכה ותמידה, ואם ימנע האדם

לקחת החכמה אחר היראה וליבו רק מחכמה אין יראה חשונה כלל, והתורה מראה לאדם את הדרך שילך בה, ועל ידה יתבונן וירי את הקב"ה, וכן להפוך אם ישקיע בחכמה ולא ביראה אין החכמה חשונה כלל, ולענין למה שצריכים לאדם את כל מעשיו ודבוריו, יראה את כל התורה שלמד, ואח"כ יראה איך עלי' דיבורים אסורים טמא את כל התורה שלמד, ומה גדולה תהיה תוגתו. על כן בפת שמתחיל להתעסק בתורה יקיים יראשית חכמה יראת די' * וטוב לו בזה ובכא, ויודע להאסף חכמה, והמבטל מן התורה הוא הזק נורא, כי אינו זומה עבד שעושה מעשה מחט לעבד הטקב מרגליות, (פרק כ"ו).

התעוררות לקיים כל המצוות ללא יוצא מהכלל - עיקר שכי המצוות שכיין אדם למקום או העושה כשעובד עליהם הוא בעולם הבא, ונקרא צדיק או רשע, והמצוות שבין אדם לחבירו חסר העושה הוא גם בעולם הזה, ונקרא טוב או רע, וצדיק האדם לזה עצמו בין נמצאות שבין אדם לחבירו ובין נמצאות שכיין אדם למקום, ומציעו בלחות שלוח אחד הוא מצוות שכיין אדם למקום והשני בין אדם לחבירו, ושניהם היו שוות לגמרי ונראים כלות אחד, וזה לרמז שאין האדם שלם אלא כשחביבים לו כל דברי די'. ואף לחשוב על איזה מצוה שהיא רק לתחילה כדי לישות את האדם, אלא כולם מצוה אחת, וכמו שאמר הפסוק "לשמור לעשות את כל דברי התורה האלה..." כי הוא הייס"ט של מצוה נחתת וחות לאבד אה, (פרק כ"ז).

תמצית ספר חובות הלבבות

לתועלת הלוכדים הדפסנו את כל שער הפרישות, למרות שהמכתב הוא רק מאמצע פרק ג'.

שער הפרישות

התועלת לפרוש מעיני העולם שאינם הכרחיים

הדרך הנכונה בה

על האדם לפרוש מכל ענייני העולם שאינם הכרחיים לאדם, בין במאכל ובסנה בין בשאר המעשים כמו דיבור ויראה ושגיפה ומטמון וכחוסה, וגם מה שהיא עושה ועשה לשם שמים, וכן התרגה עם הנריות צריכה להיות לפי כללי הפרישות, והצורך בפרישות הוא כיון שהיות האדם להוט אחרי' הנאות העולם וה טרם לחטאים, והפרישות מחזקת את כח השכל מל כח התאות, אבל אין רצון החוזה שהאדם יפוש מהדברים הכרחיים הנצרכים לישוב העולם, או שיפוש מהעולם למטרת רוח בעולם הזה, והפרישות הנכונה נכונה על האדם בזה שכל ותהינת זה באופן ראוי ומחוסם בין בבין אדם לחבירו בין בכך אדם למקום.

ענין הפרישות הוא הימנעות מעשיה דבר שהאדם רוצה ויכול לעשותו, ונהג האדם פרוש מדברים שהם חוקי המדינה או שאינם נראים, וכל בעל שכל מבטב תאוותו בדברים שונים, אולם יש פרישות שהתורה והשכל מצווים עליה למען טובת הנפשה בעולם הבא, שכיין שמטרת בריאת האדם היא לנסות את הנשמה כעולם הזה כדי שהיא תזדקק ותעלה למדרגת המלאכים, ולצורך כך הקב"ה נתן את הנשמה בנוף גשמי עם כח תאוה הצורך לקיומו, ועם רצון לחוליי ילדים שישארת אחריו בעולם, אלא שהתאוה עלולה להתגבר על השכל ולרצות דברים מיותרים המזיקים לגפו ולנשמתו, ולכן האדם נצרך למידת הפרישות, והיינו שתהנתו הנשמית תהיה בזרן מנוצעת לפי הצורך, וראוי שהיה בעולם אנשים פורשים לגמרי מענייני העולם הזה, כדי שאחרים ילמדו מהם, אך אין לכל מי האדם לנהוג בפרישות גמורה כמותם, כי זה סתירה לקיים העולם, (פרק א').

התועלת בפרישות - ישנם כמה שיטות בענין הפרישות, וההגדרה הנכונה של הפרישות היא לקחת מהעולם רק דברים הנוכחים לאדם ולא יותר, שכיין שמתרת התורה היא להשליט ולהגביר את השכל על התאוות, והצרכות התאוה על השכל והיות האדם לראש אחריו הנאות העולם זה המורם לכל ההטאים ולכל דבר רע, והעולם מלא באנשים העוסקים במלי ותאוותיהם, לכן נצרך שהיה יחידים שיתנהגו בפרישות מיוחדת לכל פרטיה, כדי שהם יורו את דרך התיקון לשאר בני האדם בענייני תאוות העולם הזה וכן בענייני חיזוק האמונה ודרך התשובה וכו', והם מנינים על הדור, ובדרך זו נהגו הנביאים עם החסידים הקדמונים שבכל דור, (פרק ב').

כמה חסידים של פרישות - יש ב' סיבות למה שאנשים פורשים מענייני העולם, יש שעושים זאת לצורך קיום התורה יש

שעושים זאת כדי להשיג תועלת בעולם הזה, הפורשים לצורך קיום התורה יש בזה ג' רמות של פרישות: א' הוצינם להימנות למלאכים ועוזבים ישוב בני אדם והאלים למדבר למקום שאין אנשים ואוכלים עשב ולובשים בלויי סחמות וכו', והקשר עם הבורא מענג אותם באופן שלא הסדה להם חכמת בני אדם, אמנם התורה לא רוצה שיהגו כך, מפני שאין רצון התורה לעזוב ישוב העולם לגמרי, כי הפורשים ממתרות העולם הזה במאכל ומשקה ובגדים ודירה וחיבור והזקוק ומנוחה רדיעת דברים שאין בהם תועלת וכו', והם מתגודדים בבתיהם, ומשיגים גם את צרכיהם בעולם הזה גם עולם הבא, והם קרובים יותר לדרך התורה, ג' הפורשים בליכס מהעולם הזה, אולם במעשיהם הם מתעסקים בענייני העולם, והם מבזים שהעיקר זה העולם הבא ומשתוקקים להגיע לשם ומכינים עצמם לזה ככל יכולתם, ומהעולם הזה הם לוקחים רק דברים הכרחיים, חו הדרך הקרובה ביותר לדרך התורה, והפורשים כדי להשיג תועלת בעולם הזה מחלקים לוי' סתים: א' העושים זאת כדי לקבל כבוד, וכדי שאנשים יכסו בהם ועי' יוכלו להזיקם, זה הסוג הכי גרוע, כי אנשים המצטמצמים בצמצא רכושם כדי שלא להפסידו, ואינם בוטחים בקב"ה שידאג להם, והצנע נהנים מסמננם, ג' אלה החזקים שברצונם ובגלל זה הם מסתפקים בפחות ממה שצריך כדי שלא להמעיט מכבודם ע"י בקשת עזרה מאחרים, ורק מי שיש לו את הסימנים שיבאחו כפרק הכא הוא פרוש אמיתי, (פרק ג').

דרך הפרישות המיוחדת - כפרק די' מתאר רבינו כמה סימנים של תכונות והנהגות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו שיש למי שפורש מן העולם בצורה נכונה לצורך קיום התורה, ואין נאן מקום לפורטס.

דברים שצריך להתנהג בהם בפרישות

א' בענייני בין אדם לחבירו יש להתייחס טראר לכל אחד, ולעזור כמה שיוכל, וללמד אחרים את דרך התורה, ולרחם ולדון לכן זכות, ולא לרצות מה שיש לאחרים ולא להטרוחם, ולא לכעס כשאחרים שורפים לא יפה, ולבקש צרכי רק מהקב"ה, ולהתרחק מחברה העוסקת באכילה ושחוק ושחוק, ולהתרחק מכל דבר שאינם לפי זרן התורה.

ב' בענייני בין אדם למקום: לפחד מעבירות, ולשנוה גם עניות שטבע האדם משתוקק להם כמו גזל ורביה ומאכלות אסורות, עד שיוכל לפחד מהם בקלות כמו מעבירות שטבע האדם מתעבם כאכילת דם ושרצים, וכן לפחד גם מהנהגות המתורגמות שאינם הכרחיות, גם מה שעושה לצדכי ההכרחיים עשה בצמצום ולא לשם תענוג, עד שדברים שאינם הכרחיים יהיו שוים בעיניו לדברים האסורים, כדי שהם לא יביאו אותו לדברים האסורים, ויתרחק גם מהמגעונים המתורגמים, וגם אם הוא מוכרח לעסוק בענייני העולם יפוש מהם בליבו ויעשה אותם לשם שמים ולא יותר מההכרח, ויתפלל לדי' שלא יצטרך לעסוק בענייני העולם הזה, והקב"ה יסייע בידו, וישמור פיו מדברים בטלים ויזכר רק דברים טובים (וזה יותר חשוב מפרישות שאר האברים והחושנים, מפני שקל לחסוד בדיבור ושיין לעשות ע"י הדיבור חטאים רבים והכי קשה לפרוש

מפרישות הדיבור, ביום האדם יבדק בסוף היום כל דיבוריו ויכח כמה מהם היו מיותרים או אסורים, וכן דקיקה כח כל יום יוכל האדם לתקן את דיבוריו, ועיקר לעסוק במחשבה והתבוננות שזה מאיר את הנפש ועושה את האדם לטוב יותר, ומע מלהביט בדברים שאין בהם צורך או בדברים המטרידים ליבו מעבודת די', ויראה מידות תורה בעיניו כמו ראה אסורה, ריבס בנפלאות הבורא ויראה בהם חכמת הבורא ויחלטה טובו, ומע משפיעת דברים מיותרים או אסורים, ויהא אזנו לשמוע דברי חכמים, ומע מותרת אכילה ושתייה ויאלל כדי להיות בריא ולא כדי להיות שבע, ויאלל כיום אכילה קלה יותר מצלילה כדי שיוכל לעסוק ביום עבודת די' כראוי, וישתה יין רק לצורך וגם אז לא ירבה בזה, ויפחד מסמון שאינו שלו, וישתמש בדין מתוך שיקול הדעת ורק לצורך קיום מצוות או לצרכים הכרחיים, ודבר הכרחי לפרישות זה להתעסק במלאכה כדי שיהיה לו מסון ההכרחי לו כדי שלא יצטרך לעזרת אחרים או לקחת מסון כאיסור, ויפחד מהליכה בנרתי הרשעים מכקשי המתורגמות וילך לעשות מעשים טובים ולמקום שבו נמצאים החכמים, וצריך לדעת כי כל הדברים הלל תלויים זה בזה, ואם יצא אפילו אחד מהם לא יצילה לפיכך גם משאר הדברים, ומאריך שמירת כל אחד מהדברים תעזור לו לשמור גם את השאר.

ג' פרישות הלב והמחשבה - על האדם הפריש מהשכחו מענייני העולם שאינם הכרחיים, ויעשה זאת לשם שמים, ובאנשים שהתורה מתירה, וישאף לעניני עולם הזה כאדם שעומד למות היום בלילה, ויחשוב בחשבונות שנתבארו כשער חסכתו הנפש, ויסח דעת ממה שיש לאחרים, ויכטה בדי והיה מרצה ממה שיד נוטף לו, ויקיים כל חובות הלבבות המבוארות בספר זה, (פרק ה').

גתנ"ך ובח"ל מצוה הרבה על ענין הפרישות, וממאר שם התועלת שיש בזה לעבודת השם, ושכך היתה דרך הדיקים והנביאים, והתועלת בהעניית כאשר האדם שב בתשובה, זה כגלל שהתענינים הם היסכה הגדולה כותר לחטאים, (פרק ו').

הקדמונים כמו תנן נח והאבות ואיוב ותכרז היה שלם וליכס לקב"ה, והספיקו להם מצוות מעשות כדי לעבוד את די' בשלימות ולא הוצרכו לפרישות יותר ממה שהתורה ציתה, וכשהו ישראל במצרים לפיכך שמה נשלוח כהי' יוסף גבר יצרם על שכלם והוצרכו לפרישות חזקה יותר, ולכן נתן להם הקב"ה מצוות שאין השכל מתייחס כדי שע"י יפראו מתענוגי העולם, וכשהיו בארץ ישראל בשלוה תרבו התאוותיהם ושכלם נחלש, ולכן הוצרכו לפרישות חזקה יותר, וכן בשאר הדורות המצב הוא שהתאוה מתגברת ומסיהה את דעתנו מענייני העולם הבא, ולכן עלינו להתנפת מכל עסק בזמן עשיית המצוות.

בסיים השער סיכא רבינו דברי תוכחה שכתב חסיד אחד לבנו ובה הוא מעורר בננות אלו הרדפים אחר התאוות והמסון, ובמעלת אלו הפורשים מן התאוות והם טרדים רק כעבדות השם, ומעוררו לבחור כסוב כדי שלא יתורס אורכ לצנח על מה שעושה, (פרק ז').

משנה ברורה

סימן קל"א

האם מותר לדבר בין תפילה לנפילת אפים?
א' אסור לדבר כלל.

ב' דברי תורה וקדושה מותר, ושאר דברים אסור.
ג' שיחה בענמא מותר, אבל לעסוק בדברים אחרים לגמרי אסור.

האם מותר לענות קדושה ואמן באמצע נפילת אפים?
א' מותר לענות כל דבר קדושה.

ב' אסור.

ג' קדושה מותר ואמן אסור.

האם צריך לעמוד בחלק מנפילת אפים?
א' לא.

ב' מתחילת 'ואנחנו לא נדע' ראוי לעמוד.

ג' ראוי לומר 'ואנחנו לא נדע' בישיבה ומה נעשה' בעמידה.

האם מותר ליפול על פניו מעומד?

א' מותר.

ב' אסור.

ג' מותר בשעת הדחק.

מה עושים עם נפילת אפים כשמנחה נמשכה עד אחרי השקיעה?

א' אין אומרים המזמור של נפילת אפים כלל.

ב' אומרים המזמור בלי נפילת אפים, אפילו בבין השמשות.

ג' בבין השמשות נופלים על פניהם, ואח"כ אומרים המזמור בלי נפילת אפים.

מתי אין נופלים על פניהם בגלל ברית מילה?

א' בבית הכנסת שמלים בו, או כשאבי הבן או המוהל מתפלל עמהם, אבל סנדק לא.

ב' גם כשהסנדק מתפלל עמהם אין נופלים.

ג' גם כשהמוציא והמביא של התינוק מתפלל עמהם אין נופלים.

באלו ימים אין אומרים 'למנצח' ו'קל ארך אפים'?

א' בכל יום שאין אומרים תחנון.

ב' ר"ח חנוכה פורים וערב פסח וערב יו"כ ותשעה באב.

ג' כנ"ל תשובה ב', וכן בט"ו בשבט וט"ו באב.

שמירת הלשון

ח"ב מתחילת פרק כ"ג עד פרק כ"ו "זהו מה"

על מה כתב רבינו 'שהוא העיקר הגדול בעבודת ד' יתברך'?

א' ההימנעות מדיבורים אסורים.

ב' ההליכה בדרכי השם.

ג' להזהר מן העצלות.

האם יראה בלי חכמה או חכמה בלי יראה שוים משהו?

א' אינם שוים כלום.

ב' יראה בלי חכמה שוה, אבל אחרי שעמל ביראה ישקיע גם בחכמה.

ג' חכמה בלי יראה שוה, אבל ע"י היראה החכמה שוה הרבה יותר.

שאלה לעיונא מבית: עולם התורה

שאלה לעיונא מבית

כתב רבינו (שמירת הלשון ח"ב כפ"ג) שההמנעות מלשון הרע היא בכלל "והלכת בדרכיו", וכמו שאמרו חז"ל שבמעשה דעכן שמעל בחרם אמר הקב"ה 'וכי דלטור אני, לך הטל גזרות ויתודע לך'. וביאר רבינו שאפילו בדבר שמצוה לברר, כמעשה דעכן שהיו מחוייבין לבער החרם, אפילו הכי כל מה שיכול להתברר ממילא ולא לומר בפה יש לעשות כן. ויש מוכיחים כך ממה שהיה עם דוד ויהונתן שיהונתן עשה סימן ע"י החיצים ששאלו רוצה להורגו ולא אמר במפורש, כיון שאם אפשר לומר בדרך רמז עדיף מלומר במפורש. וע"ב בטעם דבר זה, דלכאורה כל ענין לשון הרע הוא העברת הידיעה, ואם עצם הידיעה בכל מקרה תיודע לשני וצריכה להיודע לו, מה נ"מ באיזה דרך הוא ידע על כך.

ניתן לעשות את המבחנים:

בטל: 0737-289-669 | בעמדות 'זרעים פוס' (לדעת) @ במייל: 7692282@gmail.com

ניתן לקבל את הסיכומים והמבחנים:

במייל: 7692282@gmail.com | בטקסט: 0799-414-144 | במקומות הנצח נמסר 0737-289-669

מטרת המבחנים פתחה חזום שיש בבוקר עד יום שישי בבילה | הנוריות בכל שבוע

על 500 ש"ח בחזון, וכן זוכי 400 ש"ח בי"ח נוף, ועוד 10 זוכים בזיכוי 120 ש"ח בי"ח נוף

ניתן לשמוע שיעורים (בעברית ובאדיש) על פרשיות השבוע, ש"ק ומתעדים.

סיכומי 7 דפים בשעה בגמרא וביאורי תפילה

וכן שיעורי על ספירת העומר מגילת רות והכנה לחג השבועות

בטל 03-6171132

כמו כן ניתן לשמוע שיעורי תמצית שבועיים בטל 0733-718-246

מבחן 16 ט"ז-כ"ב אייר

חפץ חיים
הלכות רכילות כלל ח' סעיף ד' עד כלל ט' סוף סעיף י"ב
אהבת חסד
ח"ג פ"ד "ומשלנו במדרש" עד פ"ז "וכל דבר"

אהבת חסד

מדוע אמר הכתוב "איש אשר יתן לכהן לו יהיה" לענין צדקה וחסד?
א' מפני שכהן קודם לישראל בצדקה וחסד.
ב' מפני שבימים הראשונים עיקר הצדקה וחסד היתה עם הכהנים והלויים שלא היה להם חלק בארץ.
ג' 'כהן' היינו תלמיד חכם העמל בתורה, שהוא קודם לכל בצדקה וחסד.

באיזה אופן אסור לעשות מלאכה כשיש מת בעיר?
א' אם אין חברא קדישא בעיר.
ב' אם אין לו קרובים.
ג' בכל אופן אסור.

האם חיוב הלוייה הוא עד אחרי הקבורה?
א' כן.
ב' העיקר שיהיה מי שיקברנו.
ג' מוטל על אנשי העיר לדאוג שיהיה מנין עד אחרי הקבורה.

מהי מצות הספד?
א' לעורר את החיים שהם עתידים למות ולתת דין וחשבון על מעשיהם.
ב' למצוא מעלות בנפטר ולעורר את הציבור לאחוז במעלות אלו.
ג' להספידו כראוי ולעורר את השומעים לכבי.

מהו עונשו של המתעצל בהספדו של חכם?
א' אינו מאריך ימים.
ב' ראוי לקבורו בחייו.
ג' שתי התשובות נכונות.

האם יש מצוה לשמח חתן וכלה בחתונה שיש שם ריקודים מעורבים?
א' אין שום מצוה לשמח חתן וכלה שהופקר אצלם דברי ד', וגם אם יהיה שם יבוא לקלקול בכמה עניינים.
ב' אף שצריך להוכיחם אינו פטור מהמצוה לשמחם.
ג' אף אם אפשר שיקבלו תוכחתו וימנעם מזה עדיף שלא ילך לשם.

מה נחשב שעשה מי ששימח חתן וכלה?
א' כאילו הקריב תודה בבית המקדש.
ב' כאילו בנה חורבה אחת מחורבות ירושלים.
ג' שתי התשובות נכונות.

חפץ חיים

מי שרואה שחבירו רוצה להשתתף עם אדם והוא משער שבודאי יגרם לו מכך נזק, האם צריך לילך לומר לו (לפי כללי ההתר)?
א' אינו צריך, ואין הדבר אלא בגדר התר בדיעבד.
ב' צריך ללכת ולומר לו.
ג' שב ואל תעשה עדיף.

באלו תנאים מותר לספר רכילות לתועלת?
א' שיתבונן היטב אם הדבר רע, ולא יגדיל את הרע שבדבר, ויכוין רק לתועלת.
ב' שאינו יכול לסבב את התועלת באופן אחר, ולא יסובב לו נזק ממשי.
ג' שתי התשובות נכונות.

האם תנאי התר רכילות לתועלת שייכים גם באופן שמספר לאדם שמישהו עומד להזיק לו?
א' כן.
ב' לא.
ג' רק חלק מהפרטים נצרכים.

האם כשמספר רכילות לתועלת צריך לבחון מראש האם השומע יאמין לדבריו וישמור עצמו מהנזק?
א' כיון שהשומע יכול לשמור עצמו, צריך לספר, והשומע יעשה מה שירצה.
ב' צריך להזהר מאד לבחון היטב מתחילה שהשומע ישמור עצמו מהנזק.
ג' מותר לספר, ובלבד שיזהיר את השומע שמספר לו רכילות בגלל התועלת שיש בזה.

האם מותר ליחיד לספר רכילות (לפי תנאי ההתר) לאדם שיפעל באופן מעשי כנגד מי שמספר עליו?
א' אם ראה את הדברים בעצמו מותר.
ב' מותר רק אם יעשה מה שבי"ד היו עושים.
ג' אם יעשה מעשים בלי רשות בי"ד אסור.

המספר רכילות לתועלת לאדם אחר שאינו זה שפעלו כנגדו, האם צריך לזה את תנאי ההתר, ומדוע?
א' כן, כיון שגם זה בכלל רכילות.
ב' לא, כיון שזה לא בכלל רכילות.
ג' לא, מפני שלמרות שזה רכילות, כיון שאינו מספר לאותו אדם וזה לתועלת מותר בכל אופן.

מי שמכר חפץ לחבירו באופן שיש בזה אונאה, האם מותר לספר זאת לחבירו לפי תנאי ההתר?
א' מותר בכל אופן, כיון שהמאנה עבר איסור.
ב' מותר רק באופן שעל פי דין הקונה יכול לחזור בו, ואם אינו יכול לחזור בו מצוה לשבח המקח בעיניו.
ג' אסור בכל אופן, וקל וחומר שלא ישבח את המקח משום "מדבר שקר תרחק".

שאלה לעיון מבית: **עולם התורה**

כתב רבינו (רכילות כלל ט' באר מים חיים ל"ד) שמי שקנה דבר ביותר ממחירו באופן שיש בזה אונאה, מותר לספר לקונה רק אם יתבע את המוכר בדיון, אבל בלאו הכי אסור, אמנם אם הוא משער שאם לא יספר לו יקנה אח"כ עוד פעם שם המוכר יחזור ויאנה אותו מותר. ע"כ ולפי זה יש לדון בהרבה מקרים שמדברים לשון הרע לתועלת. אמנם הדבר אינו ברור שיש בזה תועלת, כגון שדנים כמה מלמדים או מורות יחד עם התלמידים, שצריך שתהיה תועלת בכל אחד מהשומעים, אבל אם חלק מהשומעים אין תועלת שישמעו דבר מסוים אסור, אמנם אם הוא משער שעי" שידונו כולם יחד יהיה תועלת מותר, וצ"ע מה הדיון כשיש ספק בדבר.

מצוה קצח

להלוות לנכרי בריבית

שנאמר לנכרי תשיך

מפי השמועה למדו שזו מצות עשה

הב"ח (י"ד ריש סי' קנט) מבאר את כוונת הרמב"ם, דוודאי אין מצוה בקום ועשה למצוא נכרי ולהלוות לו כסף ע"מ להרוויח את הריבית, אלא אמרה תורה לאדם שבא להלוות לנכרי שתהא ההלוואה בריבית. ועד כמה דליכא מצוה בעצם ההלוואה, מבואר הא דאמרו בגמ' דאיכא מעלה במי שאינו מלוה לנכרי כדי שלא יקח את הריבית. ודבריו תמוהים דגם לפי מה שתיירץ הלא אין שום איסור להלוות לנכרי, וכן אם נטילת הריבית היא מצוה ליכא שום הגריעותא של המלוה לנכרי בריבית, אלא אדרבה מצוה היא.

יש שהוכיחו מתשובות הר"ן (סי' נו) שנקט בדעת הרמב"ם דאיכא מצוה להלוות לנכרי בריבית. אך טעות בידם, היות ובדברי הר"ן לא הוזכר כן בדעת הרמב"ם, אלא נשאל הר"ן האם אדם שיש לו ממון מצווה לבקש אחר לוויים נכרים ולהלוות להם בריבית, ואין בידינו את תשובת הר"ן במלוואה, אלא כתב דאין זה ודאי דנקטינן להלכה כדעת הרמב"ם, וחסר ההמשך ולא נודעה דעת הר"ן בזה.

ראיה ממלוי בריבית החוזרים לכשרותן

יש שהביאו הוכחה נוספת מהא דאמרו בגמ' בסנהדרין (כה:): דחזרתן של מלוי בריבית לכשרותן היא כשיקרעו את שטריהן ויחזרו חזרה גמורה דאפילו לנכרי אינם מלויים בריבית. וחזינן דליכא מצוה בהלוואה בריבית לנכרי, דאי איכא מצוה, לא מסתבר להצריך אדם שימנע מקיום מצוה כדי לחזור לכשרותו. אמנם אי משום הא לא קשיא כ"כ, דאפשר דכוונת הגמ' דעיקר החזרה אינה כשנמנע מן העבירה, אלא דצריך לחדול מלטעום טעם ריבית, ולכן יש לו להימנע גם מהלוואה בריבית בהיתר.

אם המלוה שלא בריבית עובר בלא תחנם

התוס' בב"מ (הנ"ל) כתבו דאסר הכתוב להלוות להם בריבית, ועוד דאם מלוה בחינם בלא ריבית עובר בלא תחנם. ולכא' תקשה טענה זו על הראשונים שהעמידו דליכא מצוה להלוות לנכרי בריבית, דהא עובר בלא תחנם כשמלוה שלא בריבית, כשם שהמשאיל חפצים לנכרי בחינם עובר בלא תחנם. וכן כתב במגדל עוז (שם) בדעת הרמב"ם "כמו שהוזכרנו בלאו על לא תחנם, לומר שלא ליתן להם מתנות חינם, הוזכרנו בעשה אף כשנלוה אותם שלא נלוה אותם חינם אלא בריבית". ושיטת שאר הראשונים טעונה ביאור.

ויש לפקפק בעצם הענין אם שייך לומר שיש איסור לא תחנם בהלוואה לנכרי בלא ריבית. דהתוס' בהמשך מסופקים אם גזל של הנכרי אוסר גם לקיחת ריבית מן הנכרי או שאין בריבית משום גזל, והוא נידון בפני עצמו עד כמה ריבית היא גזל ואין

מחלוקת הרמב"ם והראשונים אי איכא מצוה להלוות לנכרי בריבית

נאמר בפרשת כי תצא "לנכרי תשיך ולא חיך לא תשיך" (דברים כג כא), ונחלקו הראשונים אי איכא מצוה להלוות לנכרי בריבית או שאינה מצוה. דעת הרמב"ם (בסה"מ ובפ"ה מהל' מלוה ולוה ה"א) שהיא מצות עשה וז"ל "שציונו לבקש ריבית מן הגוי, ואז נלוה לו עד שלא נועיליהו ולא נעזור לו אבל נזיקהו וכו'", והיינו דהמצוה להזיקו ע"י הלוואה בריבית. הגמ' (ב"מ ע:) דנה בכוונת הכתוב ומסקת הגמ' דבא כדי לעבור עליו בעשה ולא תעשה. ומפרש הר"ן דמסקנת הסוגיא כהרמב"ם דאיכא מצוה להלוות בריבית, וכן משמע מהתוס' (שם).

דעת החולקים דהא דאמר קרא "לנכרי תשיך" אינו מצות עשה אלא לאו הבא מכלל עשה, ובא להוסיף איסור עשה על הלוואה לישראל. ויש ב' נוסחאות בזה - לשון רש"י (דברים שם) "לנכרי תשיך - ולא לאחיך. לאו הבא מכלל עשה, עשה, לעבור עליו בשני לאוין ועשה", וכן כתב בהשגת הראב"ד (פ"ה מהל' מלוה ולוה ה"א ובמנין המצוות) על פסק הרמב"ם דאיכא מצוה להלוות לנכרי. וכך ביארו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א את סוגית הגמ' בב"מ, דנאמר בפסוק איסור עשה ולא מצות עשה.

הרמב"ן (עה"ת שם) הוסיף דברים בזה ומבאר את ענין המצוה, דסלקא דעתך דכשם שאסור לגזול את הנכרי כך יהא איסור להלוות לו בריבית ולהזיקו בכך, ובא הכתוב לומר דאין איסור ריבית כגזל היות והריבית ניתנת לדעת שניהם וברצונם, ולא נאסרה הריבית אלא מצד האחווה והחסד, ולכך לא נאסרה בנכרי. ודברים הרבה נאמרו בדעת הרמב"ן, לדייק אם הריבית היא גזל או לא. ויש שהשוו את דברי הרמב"ן למש"כ הגר"א (ח"מ שע"סק"ז) על פסק השו"ע דהמשחק בקוביא עם הנכרי אין בו משום גזל, ומדמה הגר"א משחק בקוביא לריבית, דכשם דאין איסור ריבית למלוה לנכרי מפני שנותן מדעתו, כך אין איסור לשחק בקוביא עם הנכרי.

הראיות דאיכא מעלה כשאינו נוטל ריבית מן הנכרי

ונבוא לדון בדעת הרמב"ם דאיכא מצוה בהלוואה לנכרי בריבית, וכמו שמבאר הר"ן את הגמ'. והקשו עליו (בגה' מיימוניות ועוד) מהא דמציונו בגמ' שבח למי שאינו מלוה בריבית אפילו לנכרי, דדרשו (מכות כד.) "בא דוד והעמידן על אחת עשרה דכתיב מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך... כספו לא נתן בנשך - אפילו בריבית עובד כוכבים". ואי איכא מצות עשה להלוות בריבית, לא שייך לציין לשבח את הנמנע מלקיים את המצוה.

למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו". ופירש רש"י הטעם "השווה וחבר נכרי לישראל, ומראה בעצמו שהשבת אבדה אינה חשובה לו מצות בוראו, שאף לנכרי הוא עושה כן שלא נצטוו עליהם". וה"נ הזהירה תורה שכשמלווה לנכרי אין לעשות עימו טובה, כמשמעות לשון הרמב"ם - שנלוה לו עד שלא נועילהו ולא נעזור לו אבל נזיקהו, ובמקום שנמנע מלהלוות לו בריבית כשהיה יכול לקחת עובר על המצוה.

ואהכי לא קשיא מהא דדרשו מ'לא נתן כספו בנשך' - לנכרי, וכן מהחוזר בתשובה שאינו נוטל ריבית מן הנכרי, הרוצה להלוות לנכרי בלי ריבית, כשאינו רוצה להרוויח, ולא זו בלבד אלא רוצה להימנע מלטעום טעם ריבית, בוודאי מותר לו לכתחילה להלוות באופן זה.

יישוב הקושיות על הרמב"ם

ובזה מיושבת קושיה ידועה שהקשו האחרונים על מה שכ' הט"ז בכמה מקומות (ריש הל' ר"ה ועוד) דבדבר שהתורה מתירה בפירוש, לא אסרו חכמים, דדבריו סותרים למה שאמרו בגמ' דאין להלוות לנכרי בריבית שמא ילמד ממעשיו ועוד טעמים, ואע"פ שהיא מצוה לדעת הרמב"ם. ולהנ"ל קשיא מעיקרא ליתא, דבסתם הלוואה לנכרי אין מצוה להלוות לו בריבית, ואין מצוה לחפש נכרי כדי להלוות לו בריבית. ומי שנמנע מלקחת ריבית מחמת איזה טעמים, אינו שייך למצוה דלא נצטווה להלוות בריבית בכגון דא.

וכן יש לבאר את מה שהקשו על שיטת הרמב"ם מהא דאמרו בגמ' (ב"מ ע"א.) "עמי ונכרי עמי קודם" ומק' הגמ' פשיטא, ומתוך "אמר רב נחמן אמר לי הונא לא נצרכא דאפילו לנכרי בריבית ולישראל בחינם". וק' לש"י הרמב"ם דהא בהלוואה לנכרי בריבית מקיים מצוה. והיה מקום ליישב דקמ"ל דמלוה לישראל גם במקום שיש לו הפסד, אבל להנ"ל לק"מ דהיכא שרוצה להלוות לישראל במקום להלוות לנכרי בריבית, אינו עובר על המצוה כלל, דיש לו סיבה לכך שאינו מלוה לנכרי בריבית, ובכה"ג לא נצטווה כלל להלוות בריבית.

נומא - יסוד המצוה שלא לעשות טובה לנכרי ולא ליתן לו בחינם כעין לא תחנם, וכשרוצה בריבית מקיים את המצוה. ולכך רק במקום שהיה אמור לקחת ריבית ונמנע, ביטל את המצוה, אך אם אינו רוצה לקחת ריבית מכל סיבה שהיא או מפני שאין הכסף עומד להלוואה בריבית, אינו מחויב לקחת ריבית, וכשאינו נוטל את הריבית אינו נותן כלום לנכרי ואינו עובר בלא תחנם סתם כי אין רצונו בזה.

כאן מקומו. וא"כ אם ריבית היא גזל אפי' בנכרי פשיטא שאם מלוה לנכרי בלי ריבית, בוודאי אין בהלוואה משום לא תחנם. דלא תחנם מלשון חינם, וכיון שההלוואה אינה מחייבת תשלום ריבית המלווה בלי ריבית אינו נותן חינם אלא רק לא גזל את חברו. ואף אי נימא דאין בריבית משום גזל, המלווה אינו נותן לנכרי משלו כלום, ואין בזה משום לא תחנם. דהגם שמותר לו לקצוץ בהלוואה שיחזיר לו ריבית, מ"מ כשהלווה בלא קציצה אינו נותן כלום דמקבל את כספו במלואו וכל דבר שרגילות לעשותו לאחר אינו נחשב נתינה¹. וצ"ב כוונת התוס', שבתחילת הדברים כתבו שיש בהלוואה בלי ריבית משום לא תחנם ומשמע דההלוואה מחייבת ריבית ומש"ה כשאינו נוטל את הריבית נתן מתנת חינם לנכרי, ואח"כ נסתפקו אם יש גזל בריבית הרי דאין הריבית חלק מההלוואה.

דיוק לשון הרמב"ם וביאור דבריו

וליישב שיטת הרמב"ם נראה לדייק את לשונו, ממה שכתב לגבי הלוואה לנכרי וז"ל (בהל' מלוה ולוה שם) "העכו"ם וגר תושב לוויין מהן ומלוויין אותן בריבית, שנאמר 'לא תשיך לאחיך' לאחיך אסור ולשאר העולם מותר, ומצות עשה להשיך לעכו"ם, שנאמר 'לנכרי תשיך' מפי השמועה למדו שזו מצות עשה וזהו דין תורה". פתח בהיתר להלוות בריבית לנכרי ולגר תושב ויליף מרישא דקרא, וסיים במצוה להשיך לנכרי כדכתיב בסיפא דקרא, וצ"ב. ואולי אפשר לומר דההיתר הוא כלפי גר תושב, והמצוה היא לגבי הנכרי, אבל דחוק להעמיד כך את דבריו. ופשטות דבריו יש לומר, דבוודאי איכא מצוה להלוות לנכרי בריבית, אך אם מלווה לו שלא בריבית לא ביטל את המצוה. דהמכוון במצוה שלא להלוות לנכרי בחינם, דהיינו שבמקום שהיה אמור ליטול ריבית ורק מחמת שרוצה לעשות עימו טובה אינו נוטל ריבית, ביטל את המצוה. אולם גם אלמלא אסרה תורה את הריבית, אין בהלוואה סתם שום חיוב ריבית, ומי שאינו נוטל ריבית, לא נתן לחבירו כלום בהלוואה זו. וממילא המצוה אינה לקחת ריבית מהנכרי, אלא שלא לוותר לו על ריבית שהיה אמור לתת, שלכך מי שעסקו בהלוואה בריבית לנכרים, אסור לו להלוות להם בלא ריבית, דבזה ביטל את המצוה. אבל סתם אדם יכול להלוות לשכנו הנכרי כסף שאינו עומד לשום צורך, בלא ריבית, דבכל ההנהגה הרגילה להלוות זה לזה ולא נחשב נתינה בחינם ואינו בכלל 'לא תחנם'.

וכוונת הרמב"ם שפתח ואמר דמותר לקחת ריבית מן הנכרי לכל מי שרוצה, ואם אדם רוצה לקחת ריבית והוא מצפה לזה, מחויב לקחת מן הנכרי ריבית, ואם לא לקח ביטל את המצוה.

דימוי המצוה למחזיר אבידה לנכרי

ולכאוי' יש לדמות את ענין המצוה זו למחזיר אבידה לעכו"ם דאי' בסנהדרין (ע"ו): "והמחזיר אבידה לנכרי, עליו הכתוב אומר,

¹ ענה הח"ח שתמיד מפנה את הדרך לאחרים, וא"ל הנכרי דא"כ יאריך ימים. והח"ח בוודאי לא עבר על לא תחנם, דלא נתן מאומה אלא נהג כפי הרגילות.

¹ ומסופר על הח"ח שבעודו מהלך ברחוב הופיע מולו נכרי שהיה נראה מבוגר יותר, והח"ח פינה עבורו את הדרך, ולשאלת הנכרי מדוע עשה זאת,

עצרת המועדים

שיעורי הגאון רבי עקיבא מדלוב שליט"א

ברכת המצות כספק ספיקא בספירת העומר ובה"ת

ברכת הספירה כשמתחייב מכח ס"ס

איתא בשו"ע תפ"ט סעיף ח', "אם שכח לברך באחד מהימים וכו' סופר בשאר ימים בלא ברכה אבל אם מסופק אם דלג יום אחד ולא ספר יספור בשאר ימים בברכה". ומקורו מדברי תה"ד סי' ל"ז. והפ"ח ביאר בזה מטעם ס"ס והיינו דמברכין בס"ס, ובמ"ב סקל"ח הביא כן בשם האחרונים. וכ"כ בפמ"ג, ואמנם בנשמת אדם כלל ה' כתב דלאו מדין ס"ס אלא עיקר הדין דלא כבה"ג, ובספק נוסף לא חיישינן, ועד"ז בערוך השולחן סט"ו, עכ"פ במ"ב ביאר מטעם ס"ס.

קושית וישוב העולם דאין מברכין בס"ס

ומפורסמת הקושיה מסימן רט"ו סק"כ במ"ב בשם האחרונים דבספק ברכת הנהנין אף בס"ס לחיוב לא מברכין, ובפמ"ג כתב הטעם מחמת חומר דלא תשא.

ואמנם החילוק מבואר דהיכא דהס"ס בעיקר הברכה, באופן זה אין מברכין מפני חומר לא תשא, לא כן בס"ס בעיקר חובת המצוה, בהא כיון כיון דחייל הכרעה בעיקר חיובו, שוב בתולדה מזה שפיר מברכין, דהס"ס אהני להכריע עיקר חיובו, וממילא מברך על קיום חובתו, ופשוט.

וכן מבואר בה' מגילה תרצ"א סעיף ב' יעויין שם בשער הציון סק"ט דס"ס בכשרות המגילה ניתן לברך. וכן בה' ציצית סי' י"ח סק"ז במ"ב דס"ס דקיים חובת ציצית שפיר מברך, ועד"ז איתא בהל' לולב תרמ"ח סעיף ב' וג' יעו"ש במ"ב בדין ס"ס בכשרות האתרוג. והיינו דהיכא דהס"ס מכריע את עיקר חובתו וקיום מצותו, שוב בתולדה מזה מברכין ושאינו מס"ס בעיקר הברכה, דהכרעה דס"ס לא מהני להכריע בגוף הברכה ופשוט, והדברים מפורסמים בכל אתר.

קושיה מב' דוכתי אף דהס"ס בעיקר החיוב מ"מ אינו מברך בס"ס

ואכתי איכא לעיוני ביה מתרי דוכתי, חדא בה' נטילת ידיים סימן ז' לענין נטילת ידיים קודם תפלה, דנחלקו בזה היכא דעשה צרכיו ובעי ליטול ידיו לתפילה אי מברך וקי"ל דאינו מברך על נטילה זו. ובביאור הלכה אייתי מהפמ"ג, דהיכא דמצטרף עוד ספק, עד"מ ברוצה לטעום קודם התפילה דבר שטיבולו במשקה דהוי תרי ספיקי דשמא הלכה כמאן דאמר על טיבולו במשקה צריך לברך ענט"י, ועוד דשמא הלכה

כמ"ד דכל היום צריך לברך לתפילה, דהפמ"ג נסתפק באופן זה ולא הוכרע הדבר.

ולכאורה לפמש"נ כיון דאיכא ס"ס ל"חיוב הנטילה", שוב בדין דיברך ככל הני ס"ס בעיקר חיובם, דמברכין עלייהו, ושאינו מס"ס בעיקר חובת הברכה, דהס"ס הכא לענין החיוב נטילה, ובתולדה מזה חייל חובת הברכה. וצ"ע.

עוד יל"ע, ממש"כ הפמ"ג יו"ד סימן כ"ח במ"ז סקט"ז, "יראה לי בספק ברכה לבטלה אפילו איכא ס"ס לברך, אפ"ה טוב שלא לברך המשל בזה שחט כוי שהוא בריה בפנ"ע וספק חיה או בהמה ושחט ג"כ כלאים צבי הבא על התיישה דאיכא ס"ס לכסות שמא כוי חיה ושמא חוששין לזרע האב אפ"ה מכסה בלא ברכה דגדול חומר לא תשא וברכות אינן מעכבות", עכ"ל.

וצ"ב דהרי הכא הרי ס"ס היא לעיקר חיוב כיסוי הדם, וא"כ בדין דנימא דכל דחייל ס"ס לחיבו בכיסוי, ממילא רשאי לברך ככל ס"ס דנתבאר לעיל בעיקר המצוה, דשפיר מברך וצ"ע.

חלוק ס"ס בעיקר 'החיוב' מס"ס בעיקר 'הקיום'

ואשר יראה לומר, דבנט"י וכיסוי הדם בהנך גווי דס"ס, אף דחיובו מכח ס"ס והוכרע חיובו, מכל מקום ליכא הכרעה מכח הס"ס דאיכא ודאי קיום. והיינו לענין נט"י הרי חלוקים המה ביסודם דין נטילה לתפילה, דהוא חובת נטילה מדין "הכון", ולהנך שיטות דמברכין הוי כברכת המצוות. ואילו דין הנטילה לדבר שטיבולו במשקה, אין זה חובה כי אם "מתיר", ומהאי טעמא כתבו האחרונים דאף אונן נוטל ידיו דאף דפטור מהמצוות, אכתי הוא בכלל איסורין ומה"ט כשבא לאכול פת בעי ליטול ידיו להפקיא איסורא דאכילה בלא נטילה ומ"מ אינו מברך דדין הברכה היא מצוה ומזה נפטר האונן מדין פטור אונן מכל המצוות.

וממילא חלוקים המה לענין תורת הברכה, דלענין נטילה לתפילה הוי ברכה על קיום מצות נטילה. ולענין דבר שטיבולו במשקה, הברכה היא על המתיר דהנטילה, ונפק"מ בפשוטו לענין עמידה בברכה, וכמש"כ המג"א סי' ח' דהיכא דהברכה על המתיר לא בעי עמידה כשאר ברכת המצוות, ועד"ז מה שכתב בגליון מהרש"א יו"ד סי' כ"ח סעיף ב', דברכת כיסוי

”דם חיה”, ולזה ליכא הכרעה דס”ס.

ואתיין היטב הנך תרתי דין נט”י וכיסוי הדם, דאף דאיכא ס”ס לחובת הגברא, מכל מקום אין הכרעה דס”ס לענין הקיום, דבתרווייהו ‘הקיום’ אכתי בספיקו קאי, לענין נט”י ליכא הכרעה על המתיר, וליכא הכרעה על המ”ע דנטילה. ולענין כיסוי הדם ליכא הכרעה בחפצא דהוא דם חיה, באופן דלא שייך למיתי עלה מכח הכרעת ס”ס בקיום המצוה וממילא דיברך, ושאני מספירת העומר וכל הנך, דדין הברכה תולדה מהכרעת הס”ס בעיקר הקיום וכמש”נ.

משכחת ס”ס בעיקר ‘הקיום’ בכיסוי הדם דמברך

ובאמת משכחת ליה גוונא דאהני ס”ס לחייב ברכה בכיסוי הדם, וכהמשך דברי הפמ”ג שם ביו”ד דהיכא דהחיה היא ספק טריפה, והצטרף עוד ספיקא להכשירה, דבאופן זה הוי ס”ס בעיקר הכשירה דחיה, בהא שפיר מברך מכח הס”ס, דהרי בזה הס”ס מכריע בעיקר הכשירה דחיה דטעונה כיסוי, וכמש”כ שם הפמ”ג “כיון דשחיטה ראויה היא, דהחיה מותרת, אשר יאכל קרינן ביה, ומברך ומכסה וזה פשוט”. והן הן הדברים, דבענין דהס”ס יכריע בעיקר החפצא דדמה טעון כיסוי, ושוב מברך, וחלוק מתרי חיות דאית ס”ס אך לענין חובת הגברא, ואכן ליכא הכרעה בעיקר קיומו דאית לפנינו דם חיה, ואתיין היטב דברי הפמ”ג סי’ ז’ בה’ נטילת ידים ודבריו ביו”ד סי’ כ”ח לענין כיסוי הדם, וכמש”נ.

מסקנא דשמעתתא

באופן דנתבאר כללא דמילתא באופן דהס”ס היא בעיקר חובת הברכה, בזה החמירו הפוסקים בסי’ רט”ו דלא מברכין בס”ס מחומר דלא תשא, אכן היכא דהס”ס הכריע את עיקר כשרות או חובת המצוה שוב בתולדה מזה יש לברך מפני הכרעת הס”ס בעיקר המצוה וזהו דינא דספירת העומר, אמנם זהו רק דהוכרע מכח הס”ס דאכן **נתקיים** חובתו, לא כן כשיש ס”ס לחייב הגברא ואכתי לא הוכרע קיומו בזה לא אהני הס”ס כדי לברך כההיא דנט”י וכיסוי הדם, וכמש”נ.

הדם בעי עמידה, משום דהברכה היא על המצוה דמחויב בה לאחר השחיטה והוי ככל ברכת המצוות דדינו בעמידה, ואילו ברכת השחיטה דאינו אלא מתיר, בזה שרי אף בשיבה כתרומ”מ, ועיין עטרת יצחק חולין סי’ א’ מש”כ בזה.

ומעתה, אף דאיכא ס”ס כדי לחייב הגברא בנט”י והיינו דאתינו עלה מחמת ב’ צדדים, מ”מ ליכא בזה הכרעת ס”ס דאיכא הכא ‘מתיר’ ודאי, דלענין המתיר הוי רק ספק אחד בדין ספק בדבר שטיבולו במשקה, וכן אי נדון לענין נט”י לתפילה, הוא ספק אחד אי איכא בזה קיום מצוה דנטילה. באופן דהגברא אמנם מחויב ודאי בהך נט”י מכח ס”ס, אכן ליכא בזה משום הכרעה על קיומו. ושאני מס”ס בספירת העומר, כיון דמס”ס מחויב לספור, ובמעשה הספירה מקיים חובתו, בזה שפיר מברך, וכן כל הנך דאיכא ס”ס לענין עיקר כשרותו כאתרוג והמגילה, כיון דהוכרע הכשרות ע”י ס”ס, ואיכא מגילה כשירה ואתרוג כשר, שוב שפיר מברך.

ועד”ז מבואר לענין כיסוי הדם, דהיכא דשחט הכוי, והספק חיה, דחוששין לזרע האב, והדם מעורב, נהי דהגברא מחוייב מכח ס”ס לכסות, משום דאיכא תרי צדדים לחיובא בהך כיסוי בין דם שניהם, מכל מקום כל חיה באנפי נפשה הרי היא ספק, וליכא הכרעה דס”ס לדון דאיכא הכא ודאי דם חיה הטעון כיסוי, כי אם דבין שניהם איכא תרי צדדים לחייב הגברא, באופן דאמנם החיוב הוא ודאי, אכן הקיום אכתי בספיקו קאי, דאין ההכרעה בעיקר החפצא דדם, דהוא אכן דם חיה, דהרי כל דם לחודא קאי, וליכא ס”ס לכל חיה בפנ”ע, אלא דהצירוף דס”ס היא בחובת הגברא השוחט, כיון דשחט שתי חיות המסופקות והדם נתערב, איכא ס”ס לחייב הגברא, וממילא כיון דכל הס”ס היא בחובת הגברא, ואכתי ליכא ודאי קיום דכיסוי הדם חיה בחפצא, משום דלכל חד באנפי נפשה ליכא הכרעה דס”ס, א”כ לא אהני הס”ס דעי”ז רשאי לברך, ושאני מספירת העומר דכיון דנתחייב, א”כ ע”י ספירתו הוא קיום חובתו, דקיום מצות הספירה תלוי במאי דמחויב בספירה והא איתא. לא כן בכיסוי הדם אינו תלוי במאי דמחויב לכסות, אלא הקיום תלוי במאי דאיתא לפנינו

נידונים מעשיים בהלכות טהרת כהנים

ע"פ הספר "משמרת הכהנים" הלכות טהרת כהנים
מאת הגאון רבי ישראל כהן שליט"א

נערך ע"י הרה"ג י. מנדלזון

סכנת אבר או חשש תפקוד אבר האם מתיר טומאה לכהן

פרטי דיני טומאת אבר מן החי

א. אבר מטמא בין שפירש מן המת בין שפירש מן החי, וטומאתו כמת שלם, והכהן מוזהר בזה. אבר המטמא הוא אף פרק קטן של האצבע, ואין לו שיעור, ואף אבר של הכהן עצמו מטמאו (משמרת הכהנים עמ' צז - קד). אמנם כל שהאבר לא נתלש לגמרי ועדין מעורה לגוף ואפי' מעט אינו מטמא (עי' עמ' קה ממס' שמחות פ"ד ט"ו דעד חוט השערה אינו מטמא) הלכך כהן שנחתך לו פרק קטן של האצבע או כל סכנת אבר יש לדון אם מותר לכהן להיטמא לצורך חיבור תיקון ותפקוד האבר.

דין סכנת אבר באיסורי תורה

ב. בשו"ע פסק בהלכות שבת (סי' שכח ס"ז) אסור לחלל שבת באיסור תורה בשביל סכנת אבר, ומאידך מצינו ע"ד השו"ע ביו"ד (סי' קנז ס"א) שכתב: כל העבירות שבתורה חוץ מג' עבירות חמורות אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. כתב הש"ך (סק"ג) שיש לדון לענין סכנת אבר ונטה להקל [וכ"כ בית לחם יהודה שם] וצ"ע מאי שנא מדברי השו"ע הלכות שבת. ועי' פמ"ג (סי' שכח משב"ז סק"ז) שכתב לחלק בין איסור מלאכה בשבת דחמיר שבזה אסר השו"ע לבין שאר איסורי תורה שמותר לעבור עליהם לצורך ריפוי אבר. וכ"כ בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' לב) [והטעים עוד להיתר שהרי יש הסוברים שאפילו באיסור שבת שרי בסכנת אבר, כדעת ר"ת עי' מרדכי שבת פ"ו, או"ז הלכות יוה"כ סי' רפ (ועי' תוס' סוכה כו. ד"ה ואפילו, ופסקי תוס' ורש"ש שם), וכ"מ במאירי ע"ז כח: (ועי' במגיה שם אות ח) וע"ע שבט הלוי ח"ו סי' כה אות ג- ד שהביא שיטות

שאלה

כהן שיש חשש לאחד מאבריו שאם לא יקבל טיפול רפואי עלול האבר לא לתפקד כלל או לא לתפקד כראוי, אך במקום הטיפול יש טומאת מת כמצוי בביה"ח או מרכז רפואי שיש שם טיפולי השתלות אברים או שנמצא שם בנק אברים, וכדו', האם מותר להיטמא לצורך זה, והאם באופן שיכול להוציא הוצאות ממון וללכת למקום שאין בו טומאה האם מחוייב בכך

תשובה

שאלה זו יש לחלקה לכמה חלקים א. אם הותר איסור תורה לצורך סכנת אבר. ב. מה מוגדר סכנת אבר האם גם חוסר תפקוד. ג. האם יש חילוק בין איסור טומאה לאיסור דרבנן [ומה הדין יש בדבר כבוד הבריות]. ד. גם אם נאמר ששרי האם ביכול ללכת מקום שאין טומאה אך כרוך בהוצאת ממון האם מחוייב להוציא ממון.

ראשית יש להקדים שאין הדברים ראויים לדון באופן שיש חשש זיהום או ריעול הגוף שבזה בוודאי חובה לקבל הטיפול, וכל הנידון הוא רק כשאין חשש לגוף כלל אלא חשש לאבר או לתפקודו המלא בלבד. וכן יש אברים שאם לא יטופלו הוי פיקוח נפש כמבואר בשו"ע או"ח סי' שכ"ח (סעי' ו, ט ועוד), וכתב בשעה"צ (שם ס"ק כו) שהדבר פשוט, שה"ה כיוצא בזה בשאר האברים, אם הרופא אומר שאם לא ירפאו האבר יוכל לבוא לפיקו"נ, הרי הוא כשאר דין חולי שיש בו סכנה.

(א) עי' עמ' תע"ה מו"מ הגהמ"ח עם הג"ר שלום יוסף גלבר די"ל דגם חידוש אבר כלול בהיתר סכנת אבר ומשום דעיקר ההיתר הוא העמדת אדם על תיקונו ושלימות אבריו, ולכא"ו כן מוכח מהא דדנו הפוסקים בהיתר אף באופן דהאבר כבר נפסק מהאדם וא"כ ה"ה באבר מאדם אחר, ודוחק לחלק בזה, ונפק"מ לאדם שנולד מתחילה לולא האבר האם השלמת האבר לגוף כלול בהיתר זה.

עוד דן שם אם מותר לכהן להיטמא לצורך הצלת אבר עובר ועי"ש פ"ב סעיף מ לצורך הצלת העובר עצמו, וא"צ דוקא שהוא בר קיום.

(ב) עי' עמ' ק"ט מו"מ הגהמ"ח עם הג"ר פישוהוף אם הכהן עצמו מושגל אם יזהר שלא יהיה תחת גג שלא יטמא מטומאת אהל מחמת האבר של עצמו, אך בדרי"כ הרי הוא טמא מחמת האבר במגע א"כ אין בזה נפק"מ [ועי' אג"מ שהובא בישמרו דעת סוף סי' העוסק בטומאת אברים], ואי"ה יתבאר עוד.

לבית חולים עובר על איסור דאורייתא של מטמא כהן בידיים (רמב"ם אבל פ"ג) לזה הוסיף הגרמ"ש"ק שהכנסת הכהן לבית חולים יהיה גוי, אולם הגר"נ הכהן קופשיץ והגר"י פישוהוף לא הסכימו לעצה זו, אולם הגהמ"ח כתב לבאר טעם ההיתר שהוא סברא דווקא באיסור זה שאינו שווה בכל ובזה במקום כבוד הבריות יש להקל ע"י היטב ביאור דבריו בכל דין זה במשמרת הכהנים עמ' תע"ב -תע"ג והערות בסוה"ס.

חוסר תפקוד רגיל של האבר

ד. אכתי יש לדון אם לא יושבת האבר לגמרי אלא רק לא ישמש כהרגלו האם הוא גם בכלל סכנת אבר, ומצינו רבים מפוס"ז שנקטו להלכה ולמעשה שגם זה בכלל (הוב"ד משמרת הכהנים עמ' תסו) והגהמ"ח העיר מדבר הרמב"ן בתוה"א שהגדיר סכנת אבר 'ביטול אותו אבר' והובאו כן דבריו במגיד משנה (שבת פ"ב ה"י) הרי מבואר ששינוי בצורת תפקוד האבר אינו נחשב סכנת אבר. וכן העיר בספר שבת בשבת (ח"ב עמ' תצא) ועוד ממ"ש הרמב"ן עין שמרדה ה"ז סכנת עירורן וכ"כ הרשב"א (שבת קכט: ובש"ת הרשב"א ח"ג סי' רכב), והרא"ש (ע"ז פ"ב סי' י). ורבינו ירוחם (נתיב יב ח"ט) כתב: משום חסרון אבר מתירין כל שבות [וע"ע הג' מימוניות (שביתת עשור פ"ב אות ה) ומאירי (ע"ז כח:)] הרי מפורש בראשונים שסכנת אבר מוגדר רק בסכנת עירורן או חסרונו או ביטולו, וצ"ע. וצ"ל שהוא בכלל חסרון.

עוד כתב המחבר אפשר דגם דעת המקילים הנ"ל שג"ז בכלל סכנת אבר קאי דווקא לענין איסור דרבנן שהרי איירו בדעת השו"ע או"ח סימן שכ"ח שלא התיר לסכנת אבר איסור תורה אלא רק דרבנן, משא"כ הכא דאי' לענין איסור תורה מודו לאיסור, ולפי"ז נראה שבמקום שהטומאה היא רק מדרבנן יש להקל לסמוך על אופן שהאבר לא ישמש בצורה הנכונה.

ה. באופן שיש אפשרות לכהן ללכת לקבל את הטיפול הדרוש במקו"א שאין בו טומאה אך יצטרך להוציא ממון כרופא פרטי וכדו' והדבר נוגע בכמה וכמה אופנים בטהרת כהנים יש בזה הרבה פרטי דינים ע"י משנ"ת בספר עמ' תע"ו - ת"פ.

הסוברים להקל אף בסכנת אבר בשבת וראה מ"ש אח"כ אות ה, וע"ע שש"כ פל"ג ס"ק יח שיש שהקלו אף במלאכה דאורייתא בשינוי, ודעת הגרשז"א שם]. מינה פסק בציץ אליעזר (חי"ג סי' ז) דמותר לדחות איסור טומאת כהנים לצורך סכנת אבר, וכ"כ באילת השחר (ע"ת פרשת אמור). וכע"ז באגלי טל (הקדמה).

אך צ"ע דברי הפמ"ג שהרי מצינו בש"ך גופיא להלן (יו"ד סי' קעט סק"א) שכתב לאסור לשאול במכשפים וקוסמין אף בסכנת אבר, ובאמת הגריש"א (ציוה"ל אבילות פ"י) נקט מחמת ראייה זו, שאין לחלק בין הלכות שבת לשאר איסורי תורה (וע"י בישמרו דעת מ"ש ליישב) והקושיא ע"ד הש"ך מדברי השו"ע (לעיל ס"ק ד) יישב הגריש"א באופ"א דהשו"ע איירי באופן שהחולה 'מתרפא' באיסור שבת ולכן אסור, משא"כ הש"ך איירי באונסים אותו לעבור את העבירה [וכן לחלל שבת] ואם לא יעשה כן אזי יהיה בסכנת אבר, בזה נקט הש"ך שא"צ למסור האבר כדי להינצל מן העבירה (וכידוע חילוק זה באחרונים בכ"ד ע"י מנ"ח רצו סק"ג, וחמדת שלמה לענין נעבד, וע"ע שו"ע או"ח סי' רד סעי' ח-ט ומשנ"ב ושעה"צ שם). ולכן פסק לאסור לכהן להיטמא לצורך סכנת אבר שהרי אין אונסים את הכהן על האבר והוי כמתרפא, ואסור. וכ"כ אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קעד ענף ד), חוט שני (הלכות טהרת כהנים) תשוה"נ (ח"ג סי' שס, ח"ד סי' רסב). וכ"מ בפשיטות בדברי החכמת שלמה (או"ח סי' שכח אות מו). [וע"ע בדי השלחן (סו"ס קצה ביאורים) בדין לשמש אשתו נדה למנוע סכנת אבר, ועי"ש בשיטת הב"י ששימוש נדה אפי' שלא בתאוה הוא בכלל עריות].

והגר"נ הכהן קופשיץ שליט"א אמר שנראה שטומאת מת לצורך הצלת אבר יש מקום להחמיר אך למעשה מנהג העולם להקל בזה. עכ"ד (ע"י משמרת הכהנים עמ' תסא - תסח) [ויתכן שצירפו בזה גם שיטות הראשונים הנ"ל שהקלו אף לענין שבת, ובצירופים בדיני טה"כ ע"י שו"ת רע"א סי' י"ח].

ואם הטומאה שם רק מדרבנן ע"י משנ"ת במשמרת הכהנים עמ' תס"א - תס"ז ותס"ח שיש להקל ולהתירה לכו"ע לצורך סכנת האבר.

עצה להרדים את הכהן

ג. הגר"מ שטרנבוך והגרמ"ש קליין (משמרת הכהנים עמ' תעב תעד) העלו עצה נפלאה בזה דהנה שיטת רב האי גאון (ברכות יט) שטומאת כהנים שרי בשב ואל תעשה ומשום שאינו שווה בכל, א"כ יש להרדים קודם את הכהן שלא יחשב כעושה מעשה שנכנס לבית חולים אך עדין יש חסרון שמי שיכניס את הכהן

שאלות בירורים תרומות והנצחות
c205501040@gmail.com

נושא הגיליון

'מנהג תלמודי התורה בזמננו'

תקנת יהושע בן גמלא

הקדמה: יסוד המצוה ללמד את בנו תורה, הכוללת לימוד הפסוקים והאותיות והנקודות מקרא משנה וגמרא וכו', מוטלת על האב עצמו, ואם לא לימדו אביו, הבן צריך ללמד את עצמו, עד שבאו חכמים ותיקנו שיהיו מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר.

1. להעמיד תורה בישראל

יהושע בן גמלא: מי שתיקן את המושג של החיידר שנהוג עד עצם היום הזה, היה יהושע בן גמלא, כמבואר בגמ' (בבא בתרא דף כא), על יהושע בן גמלא 'זכור אותו האיש לטוב', שגרם שלא תשתכח תורה מישראל, כי בתחילה מי שיש לו אב מלמדו תורה, מי שאין לו אב לא היה לומד תורה, התקינו להושיב מלמדי תינוקות בירושלים, ועדיין ליתומים לא היה מי שיעלה אותם, התקינו להושיב מלמדי תינוקות בכל פלך (הרבה מדינות בפלך אחד), ועדיין היו מכניסים רק נערים מגיל 16-17 (כי היה קשה לילדים קטנים לנסוע למקום שיש מלמד תינוקות), ומי שהיה רבו כועס עליו היה מבעט ויוצא (כי לא הורגלו מקטנותם לשבת ולעסוק בתורה), עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן להושיב מלמדים בכל מדינה ועיר שיהיה קרוב לכולם, ומכניסים את הבנים בגיל קטן כאשר התינוק בן 6-7.

שמעון בן שטח: מבואר בירושלמי (כתובות פרק ח הלכה יא) התקין שמעון בן שטח שלשה דברים ואחד מהם - שיהו התינוקות הולכין לבית הספר, וכתב בשיירי קרבן (שם) שאינו סותר לבבלי

דבר העורך

ללמוד וללמד לשמור ולעשות

תקציר סדרת הגיליונות בנושא מצות תלמוד תורה: נושא הגיליון הראשון (מספר 392), גדר חיוב האב ללמד את בנו תורה, נושא הגיליון השני (מספר 393), 'בן חמש שנים למקרא', נושא הגיליון הנוכחי (מספר 394) השלישי בסדרה, כיצד צורת הלימוד בתלמודי תורה כיום, על פי תקנת יהושע בן גמלא, ואיך מקיימים את המשנה באבות בן חמש למקרא בן עשר למשנה ובן חמש עשרה לגמרא.

מבואר בגמ' (סוטה דף לז) שבמעמד הברכות והקללות בהר גריזים והר עיבל היו נגד כל מצוה מהתרי"ג מצוות 16 ברכות וקללות, כי בכל מצוה יש ארבעה חלקים, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ועל כל חלק יש ברכה לכלל וברכה לפרט, קללה לכלל וקללה לפרט. ויש גם ברכה על כל איש ישראל מכה חובת הערבות.

כעת כשעוסקים בגדרי חיוב האב ללמד את בנו תורה, רואים שבכל פרשה שבתורה יש 4 חלקים למצוה, וכנגדה 4 חלקים בבבלי, ללמוד - לימוד גברי ופרטי המצוה, ללמד - לאחרים את המצוה לפרטיה, לשמור ולעשות - קיום המצוה בפועל.

ויש ברכה בקיום המצוה, וקללה בביטול המצוה, ובהם שני חלקים בכלל ובפרט, לפי שכל מצוה יש בה את המצוה בפרטות, ועוד יש בה קבלת עול מלכות שמים בכללות, וכן להיפך בקללות, וכפי שכתב בשערי תשובה לרבינו יונה (שער א אות ו) כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה, זולתי דבר אחד, כבר שבר עול אדוניו מעליו, והישר בעיניו יעשה, ועל הענין הזה נאמר (דברים כז, כו): "ארוך אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם".

חובת הערבות הוא שלא רק הוא יקיים את המצוה אלא שכל ישראל יקיימוהו, וכמבואר בדברי הר"ן והריטב"א (ראש השנה) והריב"ש (סימן שצא ד"ה ואני אומר) ובשאלות (שאלתא נד) וספר אהל משה (להג"ד אליעזר משה הורוויץ חלק ב סימן ז) בשם הגר"א (סימן תקפה סעיף ב) והמשנ"ב (סימן קסז ס"ק צב, שעה"צ סימן תרנה ס"ק ה), שכל ישראל ערבים זה בזה, וכאשר חבירו לא יצא ידי המצוה, נחשב כאלו הוא לא יצא, ולכן יכול להוציאו בברכת המצוה אפילו שהמברך כבר יצא ידי המצוה.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

ביום חמישי י"ג אייר התקיים שיעור בנושא כשרות המאכלים מפי הג"ר יהודה שרשבסקי שליט"א, א"ה ביום חמישי כ' אייר יתקיים שיעור מיוחד מפי הג"ר גרשון מלצר שליט"א בנושא מצות תלמוד תורה לבניו. שמעו ותחי נפשכם.

הבית בלמדו במקרא עיקרי הדינים על דרך הכנה מה, והוא לו יסוד למשנה, וכאשר כלה מלאכת הקודש במשנה, שהיא היסוד הגדול ועמוד ברזל לכל התורה, כאשר יקרב למלאכת הקודש - התלמוד, אז יוכל לבנות מגדל ראשו בשמים, לא יפול צורור ארצה.

וכן דעת השל"ה (ריש מסכת שבועות), והתולדות אדם (פרק ג) ועוד גדולים שהובאו בספר **מסילות חיים בחינוך**, לא נכון ללמד קודם גמרא לפני שלומדים את כל המקרא והמשנה, ומה שסמך הש"ך על דברי רבינו תם בתוס' בקידושין שתלמוד בבלי כלול מהכל ובלימוד גמרא מקיים חובת שילוש, היינו רק במשך השנים אחר כך, אבל בתחילת הלימוד גם רבינו תם מודה שצריך ללמוד תחילה את כל המקרא והמשנה (שו"ע הרב קונטרס אחרון ס"ק א).

וכן **היעב"ץ** (בתחילת ספרו מגדל עוז פ' ברכות שמים דף טו) חולק על הכרעת הש"ך, וסובר שצריך ללמוד מקרא כולו היינו תנ"ך, ויפה כח הספרדים בזה מכח האשכנזים המהפכים הסדר, וכתב **רבי שעפטל זצ"ל** (ווי העמודים מודפס בסוף ספר השל"ה עמוד התורה פה) שמצא קהילה באמסטרדם שנהגו ללמד את התינוקות כפשטות המשנה, וידעו את כל המשניות, וכך צריך לעשות.

וכתב הגר"א (אכן שלמה פרק ח אותיות א-ב, אגרת הגר"א) וצריך שילמדו מקודם כל החומש, שיהיו רגילים כמעט בעל פה, מתחילה צריך למלא כרסו מקרא משנה [ואף על פי שאינו יודע לפרש המשנה ילמד כולו] וגמרא בבלי וירושלמי תוספתא מכילתא ספרא וספרי וכל הברייתות ואח"כ לעסוק בפלפול חברים, וזהו הדרה של תורה, אבל המשנה סדר הלימוד שלומד תחילה איך לפלפל ואינו יודע משנה אחת כצורתה, יאבד גם מקצת התורה ששמע בנערותו.

דברים נשגבים כותב הגר"ר **ירוחם ממיר** (בהקדמה לדעת תורה חומש בראשית) שבזמנם בחמש שנים של המקרא, הם למדו בפנים את כל התורה כולה. לימוד מקרא לא גרע ערכו מלימוד מעשה מרכבה, לימוד מקרא קבלת התורה הוא, לימוד מקרא נקבע לטובת בני הישיבה, וכפי שהגר"ח **מוולאז'ין זצ"ל** קבע בישיבתו לימוד המקרא בכל יום, ולפנים בישראל כל ילד היה חוזר על המקרא אצל המלמד כמאה פעמים, וכל הבחינות על התלמידים היו בזה אם בקיאים הם בתורה נביאים וכתובים, ועכשיו לדאבוניו הרבה מדלגים כל זה ובאים תכף ללימוד הגמ', ונשארים לקויים באמונה וחסרים כל היסוד.

מנהג ישראל: מאידך בדברי הש"ך מבואר שכך היה המנהג, וגם הב"ח הסכים שכך היה המנהג אלא שסובר שצריך לשנותו, והש"ך הצדיק את מנהג ישראל. וכתב על כך **כ"ק האדמו"ר רבי יואל מסאטמאר זצ"ל** (ויואל משה מאמר לשון הקודש, דברי יואל אבות פרק ה משנה כא) הרי מימות המהר"ל ועד דורותינו עברו כמה מאות שנים, שבכל המקומות נוהגים כשיטת הש"ך להסתפק בלימוד הגמרא, ולא יתכן שכולם טועים, שהרי התלמודי תורה בכל מקום נהגו לפי הנחיית גדולי הדורות, ובוודאי טעמם ונימוקם עמם. ומכך שהמהר"ל התרעם על מנהג ישראל ואנו רואים שגם מאות שנים אח"כ נהגו כך, מוכח שכך היה מנהג ישראל. וכפי הנראה שנקטו להלכה כדעת הש"ך ודלא כדעת הב"ח.

4. בן עשר למשנה

תימה: כתוב **במשנה בן עשר** למשנה בן חמש עשרה לגמרא, כפועל בדורות האחרונים לא קיימו את המשנה ככתבה וכלשונה, שהיו מתחילים לימוד משנה וגמרא לפני הגיל הנקוב במשנה, בעוד שאת הדין של בן חמש למקרא מקיימים כפשוטו (וכפי שהתבאר בגיליון הקודם) וצריך להבין מדוע. ועוד קשה שהדין של בן חמש למקרא מופיע ברמב"ם ובשו"ע, ואילו הדין של בן עשר למשנה ובן חמש עשרה לגמרא לא מופיע ברמב"ם ובשו"ע, ויש להבין מה הסיבה לכך, ומצינו לכך כמה הסברים.

תירוץ ראשון - יש ספרים: כתב בערוך השלחן (סימן רמה

שהתקנה נוסדה על ידי יהושע בן גמלא, כי שניהם תיקנוהו, שהרי שניהם היו באותה תקופה בימי ינאי המלך.

רבי חייא: מבואר בגמ' (כבא מציעא דף פה:) שרבי חייא עסק גם בהרבצת התורה, ובזכות מעשיו לא השתכחה תורה מישראל. שהיה זורע פשתן, ומכין מהם רשתות ציד, ואיתם היה צד צבאים, ושוחט אותם ומכין מהעור מגילות, והיה כותב עליהם את התורה, והיה לוקח חמישה ילדים ומלמד את כל אחד מהם חומש אחד, ועוד ששה ילדים ומלמד כל אחד מהם סדר אחד של משניות, ומורה להם שכל אחד ילמד את תבירו את מה שהוא למד. ורבי התבטא על כך "גדולים מעשי חייא" כלומר, גדולים יותר ממעשיו של עצמו.

יש שתמהו, מדוע רבי חייא לא עשה מגילות של נ"ך, ורצו ללמוד מכך שהדרך הנכון בתלמוד תורה לילדים הוא ללמד רק חומש ולא נ"ך, כשיטת רש"י ולא כרוב הראשונים, ויש שתירצו שגם לרבי חייא יש חיוב ללמד גם נ"ך, אלא שבצוק העיתים עשה רק מה שהכרחי שלא תשתכח תורה מישראל, והעיקר שצריכים לכך, הוא התורה והמשנה.

2. מה חידש יהושע בן גמלא?

חובת ציבור: ביאור נפלא במהות התקנה, כתב **החתם סופר** (בבא בתרא דף כא). וכעין זה מבואר ב**שו"ע הרב** (הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ג), שאמנם מלמדי תינוקות היו מאז ומעולם בכל עיר ועיר, כפי שיעקב אבינו גזר על שבט שמעון שיהיו מלמדי תינוקות, כלשון **הפסוק** (בראשית מט ז) **אֲחַקְקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל**, ופירש רש"י אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים, אלא ההבדל הוא, שעד תקנת יהושע, החיוב ללמוד היה מוטל על האב או על עצמו, והתחדש בתקנה שהחיוב מוטל על כלל הציבור, וחייב כל יחיד אפילו מי שאין לו בן, לסייע שהבנים ילמדו אצל מלמד תינוקות.

לדעת הערוך השולחן (יו"ד סימן רמה סעיף ו), למרות שהתקנה נתקנה בגלל היתומים, הדין נשאר גם לכל הבנים, שהרי האב לא חייב מעיקר הדין ללמדו משנה וגמרא. ולפני התקנה האב היה מלמדו רק מקרא עד גיל 13, אבל לאחר תקנת יהושע בן גמלא שצריך האב להכניסו למלמד, כבר חל הכלל של המשנה בן עשר למשנה ובן חמש עשרה לגמרא. נמצא שבעקבות תקנת יהושע בן גמלא, השתנה חיובו של האב בלימוד תורה של בנו, וצריך ללמדו גם משנה וגמרא על ידי המלמד. והאב מלמד את הילד מעט מעט תורה עד גיל 7-6 ואחר כך מוסרו למלמד תינוקות.

3. מנהג הדורות

מצינו שנחלקו גדולי הדורות בנקודות הבאות:
האם צריך ללמוד נ"ך: התבאר באריכות בגיליון 392 - לדעת רש"י מקרא הוא רק תורה, לדעת **רוב הראשונים** מקרא כולל גם נביאים וכתובים. לדעת הב"ח מנהג העולם להקדים את לימוד הגמרא לפני לימוד נ"ך אינו כדיו, כי צריך ללמד תחילה את כל התנ"ך. וכתב עליו הש"ך 'ואני אומר מנהגן של ישראל תורה היא', כי יוצאים ידי חובה בתלמוד בבלי שבלול בכל, ולימוד גמרא נחשב גם לימוד מקרא ומשנה, ו**בתולדות אדם** (פרק ג) האריך בזה.

גיל התחלת משנה וגמ': האם צריך ללמד את הילדים משנה רק מגיל 10 ואילך, וגמרא רק מגיל 15 ואילך, כפשטות המשנה, או עדיף להקדים את לימוד המשנה והגמרא כמה שיותר מוקדם, ויש כמה הסברים למה לא לנהוג כפשטות המשנה, כדלהלן.

שיטת המהר"ל: ידוע **שהמהר"ל** (גור אריה דברים פרק ו פסוק ז, תפארת ישראל פרק נו, בספר דרשות סוף דרוש על התורה, ועוד) קובל על כך שהעולם לא נוהגים כדברי המשנה באבות, אלא צריך לקיים את הסדר כפי שסידרו אבותינו חכמי עולם קודם תנ"ך ואחר כך משנה ואחר כך גמרא, כדי לתת לנער משא כאשר יוכל שאת לפי טבעו. בן ה' למקרא, ודבר זה יקבל הנער לפי טבעו, ויגדל את שכלו גם כן. ואז יתחיל המשנה, דבר שהוא לפי ערכו. וכבר התחיל ליסד

בי אלא תלמוד תורה

שליחות: נפסק להלכה ברמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ו), ובשו"ע (סימן רמה סעיף ה) כאשר הילד כבן שבע או כבן שבע, מוליכו אצל מלמדי תינוקות. והנה שורש החיוב נמצא עדיין על האב, והוא מקיים זאת באמצעות המלמד בתלמוד תורה, וזה הסיבה שבתורה לא מוזכר דין לעשות מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר, מפני שעצם החיוב ללמד את הבנים מוטלת על ההורים, ויש לחקור האם צריך לכך דין שליחות, או לא צריך שליחות כיון שהעיקר הוא התוצאה ואין דין מעשה של האב.

ולדעת מורי זקני הגר"ר דוד בהר"ן זצ"ל (אורח דוד עמוד קסו), ראוי שיאמר האב למלמד, שממנה אותו לשליח ללמד את בנו, כי בכך מקיים האב מצות עשה ללמד תורה את בנו, ושלוחו של אדם כמותו.

ולדעת הגר"ר מנחם מנדל שפרן שליט"א (הישר והטוב עמוד חלק כ עמוד טז) ודאי בזמננו הקיום היותר מהודר הוא כאשר האב שולח את הבן למוסדות התורה, תלמוד תורה וישיבה, ומסתבר שאין צריך לזה דין שליחות, ויתכן שהתשלום של השכר לימוד נחשב כעשאו שלית, ואם ירצה יוכל לומר למלמד שהוא שלוחו, למרות שמצד הדין אינו צריך לומר.

בעצמו: מסופר על הגר"ר אברהם מפוזנא זצ"ל (הקדמה לספר בית לאבות לרבי יעקב יהודה לייב לעוו זצ"ל) שהיה מקפיד ללמוד עם בניו בעצמו, כדי לקיים מצות ולמדתם אותם את בניכם, ולא על ידי שליח.

וכן מסופר על גדולי ישראל שהקפידו ללמוד עם בניהם, בנוסף למה ששלחום לתלמוד תורה, ומסופר על הגר"ח קנייבסקי זצ"ל שלמד עם בניו בכל חלקי התורה, ומנהג הגרי"ז מבריסק זצ"ל (הרב מבריסק חלק ג עמוד 152), וכפי שהעיד בנו הגרי"ד סולביצ'יק זצ"ל לגבי לימוד משניות, למרות שבחידר בבריסק ובעץ חיים לא למדו עם הילדים משניות, בכל זאת שכר מלמד פרטי לבניו שילמד עמם משניות, ואמר שילד שלומד משניות יהיה לו תועלת גדולה ובסיס גדול ללימוד הגמרא.

למה שכתוב באבות בן עשר למשנה וכן חמש עשרה לגמרא, משום שאין כוונת המשנה ללמוד דוקא חמש שנים כל דבר, אלא כוונת המשנה לומר את המקסימום, שהקצה הסופי הוא עד חמש שנים לכל נושא, שהרי פירש רש"י (על אבות ועל התורה) וברטנורא (אבות פרק ה משנה כא), הטעם לחמש שנים, חמש למקרא, חמש למשנה, וחמש לגמרא, משום שתלמיד שלא רואה בחמש שנים סימן יפה במשנתו שוב לא רואה, וכך הוא יכול להתנסות במקרא משנה וגמרא מגיל חמש עד גיל עשרים. ולכן אם יכול ללמוד יותר מהר, עדיף יותר. ומה שאמרו חז"ל 'שוב אינו רואה סימן יפה בלימודו', הכוונה שאם לא רואה סימן ברכה במקרא ילמד משנה, ואם לא מצליח במשנה ילמד גמרא, ואין הכוונה שלא ילמד יותר כלום.

לפי מהלך זה, אין חיסרון ללמוד כל דבר לפני זמנו, כי המשנה לא באה לומר שלימוד המשנה הוא רק מגיל עשר ולא לפני כן, וכמבואר בשו"ת חתם סופר (ח"מ סימן ט) שאמרו חז"ל כלשון שלילה, שאחרי 5 שנים אינו רואה סימן ברכה, אבל פשיטא שיש הממהר לראות סימן ברכה בזמן מועט.

תירוץ רביעי - ישלש לימודו: לדעת המשנה הלכות (חלק ה סימן קעז) למעשה לא נוהגים כדברי המשנה באבות, כי הרי מבואר בגמ' (קידושין דף ל) שחיוב לימוד התורה הוא לשלש במקרא משנה ותלמוד, ומשמע שצריך מיד להתחיל מקרא משנה ותלמוד ביחד, ולא לתת לכל נושא חמש שנים ללמוד אותו בנפרד, ומשמע שהגמ' הבינה שלא פוסקים כמו המשנה.

תירוץ חמישי - שינוי הדורות: וכתב הגר"ר יעקב קמיניצקי זצ"ל (בפירושו אמת ליעקב על המשנה באבות, ובהערה 170) שמשנתה אופני הלימוד וקיום מצות תלמוד תורה, לפי שינוי העיתים וחליפת הדורות, שמפני מיעוט הלכות שאינם יודעים להוציא הלכות מתוך המקרא, נעשה מעתה המקרא בבחינת אלפא ביתא, כלומר כהכנה להבנת תורה שבעל פה הכתובה בזמננו משום 'עת לעשות', ולפיכך כל עיקר הלימוד נשאר אצלנו כתורה שבעל פה, כי היא היא המביאה לידי מעשה. והוסיף, שלחידוד צריך שיהיו נהלים מסודרים לפי הממוצע של הגיל ועוד חישובים, אבל אם יש ילד מחונן, וגם האבא ראוי לכך, הוא צריך ללמד את בנו או לשכור לו מלמד כפי כוחו, כפי שהיה לפני תקנת יהושע בן גמלא.

ויש משיגחים שאומרים, שנותנים כיום מורה פרטי וכדומה לילדים מתקשים, ובאמת יותר חשוב שיהיה מורה פרטי לילד מחונן. כי ילד מחונן, ברגע שיקדמו אותו יזכה להיות גדול בישראל.

סעיף ג), וכעין זה כתב בשו"ע הרב (הלכות תלמוד תורה פרק א סעיף א), ובשו"ת חוות יאיר (סימן קכד), שהפוסקים לא הביאו להלכה את דברי המשנה בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן חמש עשרה לתלמוד, מפני שרק בימיהם היו צריכים חמש שנים כי כל המקרא היה כתוב בלא נקודות כספר תורה והיו צריכים להיות בקיאים בעל פה בנקודות ואותיות, וקרי וכתוב, וחסרות ויתירות, ואת המשניות היו לומדים בעל פה, אבל בזמננו שהכל מודפס, לא צריך חמש שנים לתורה וחמש שנים למשנה, ואנו רואים שכמעט הוא מן הנמנעות לעסוק במקרא 5 שנים ובמשנה 5 שנים, ועוד שתלמוד בבלי בלול מכולם. ולכן סומכים על כך שהילד ילמד בעצמו כשיגדל, שהרי כל עיקר המטרה בתלמוד תורה, הוא ללמד את התינוק שיוכל ללמוד לבד כשיגדל.

והוסיף בשו"ע הרב (קונטרס אחרון ס"ק ג) שלפי סדר הלימוד הנהוג כיום, לומדים מקרא רק תורה ולא נ"ך, ורק בערך שתי שנים, ועיקר הלימוד הוא משנה וגמרא.

תירוץ שני - הכל נחשב מקרא: כתב במכתב האור ישראל (אגרת יח) שהתלמוד אצלנו כמו בחינת מקרא בימי חז"ל, ולימוד המקרא אצלנו כמו בחינת א' ב' בימי חז"ל לבא על ידו ללימוד התלמוד, וספרי גדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים, הוא כמו בחינת משנה בימי חז"ל. ואחרי הבקאות הנוראה בתלמוד בבלי וירושלמי והידועה הנכונה בגדולי הפוסקים, וידעת לימוד התוס' על כולנה, אז יבוא האדם ללימוד התלמוד.

וביאר דבריו הגרי"ג אדלשטיין שליט"א (דרכי החיזוק גיליון 300 פסח תשע"ז), ש'מקרא' הכוונה לקרוא ולהבין את הפשטות, ו'משנה' הכוונה שינון בעל פה של הנוסח המדויק באופן ברור שזה מתאים רק מגיל עשר, ו'גמרא' הכוונה הבנת סברות וטעמים מעצמו ולפלפל בהבנה, כמבואר ברש"י (ברכות דף ה), וזה מתאים רק מגיל חמש עשרה, ואם כן הגמרא והמשנה שלומדים אצלנו לפני גיל עשר, הוא בבחינת 'מקרא', שלומדים מתוך הספר ומפרשים את הדברים כפשוטם, וזה כבר אפשר להתחיל מגיל חמש.

וכעין זה כתב הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (בנתיבות ההלכה כרך מט עמוד 659), שהמשנה מדברת רק על ההבנה של הלימוד, שהבנת המשנה מגיעה בגיל עשר וכן הבנת הגמ' בגיל חמש עשרה, אבל ודאי שצריך ללמוד גמ' כבר קודם.

תירוץ שלישי - מקסימום חמש שנים: ומבאר ביואל משה, וכן מבואר בספר סדר משנה (הלכות תלמוד תורה פרק ב הלכה ב), והתורה תמימה (במדבר פרק ד פסוק ג), שאין במנהגם סתירה

משיב כהלכה

ההגרלה השבוע על 100 שקל מזומן
הזוכה בהגרלת גיליון 393 בסך 100 שקל מזומן
האברך המופלג הר"ר אלכסנדר לבין שליט"א
כולל אברכים מודיעין עילית

שאלה: מה היא השיטה הנכונה בתלמוד תורה לבנים?

לפני עשרות שנים התעורר פולמוס גדול מה הוא שיטת החינוך הנכון; שיטת עץ חיים, שיטת זילברמן, שיטת זכרו, ועוד. מה הם צדדי הויכוח, ומה הראיות לכאן ולכאן?

מקורות: מה שצוין בגיליון הנוכחי, ובנוסף המאמרים השונים שפורסמו בענין.

במדור זה מופיעה שאלה שבועית בנושא הגיליון הבא, כל מי ששולח תשובה נכונה על השאלה נכנס להגרלה. ההגרלה על דעת רבני המפעל, התשובות המוכרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

בכדי להשיב ולהכנס להגרלה, מספיק לעיין במראה מקום אחד! נא לשלוח את התשובות עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתגיע אחרי יום ראשון תכנס להגרלה הבאה), בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באחת מהאפשרויות הבאות:

1. בקו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שולחה 4
2. בעמודות 'נדרים פלס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא' - 'עומק הפשט'
3. בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
4. בפקס מספר 6507823-1532
5. במייל 5047867@gmail.com

ברכת מזל טוב לחבר המערכת הג"ר חיים וכסלר שליט"א לרגל שמחת החלאקה לבנו יקירו כמר יצחק ני"ו יהי רצון שיזכה לרוות ממנו ומכל צאצאיו רוב נחת דקדושה.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. תקנה:** מצות תלמוד תורה מעיקר הדין מוטלת על האב, ובימי יהושע בן גמלא נתקן שילמדו את הבנים מגיל 6-7 בשליחות האב וחובת הציבור לדאוג לכך, וכך גם תיקן שמעון בן שטח, וכך המנהג עד עצם היום הזה. ויש שכתב שהמלמד תינוקות צריך ללמדו תנ"ך משנה וגמרא.
- ב. פולמוס:** נחלקו גדולי הדורות כיצד להורות למעשה בתלמודי תורה; 1. מחלוקת הב"ח והש"ך האם ללמוד גמרא לפני שמוסימים ללמוד את כל הנ"ך. 2. מחלוקת המנהגים האם ללמד משנה רק מגיל עשר, וגמרא רק מגיל חמש עשרה, או גם לפני כן.
- ג. בן עשר למשנה:** כמה ביאורים מדוע לא מקיימים את המשנה כפשוטה בן עשר למשנה ובן חמש עשרה לגמרא; א. כיום הכל מודפס בספרים ולא צריך חמש שנים לכל חלק בתורה. ב. מקרא פירושו פשוט הדברים, משנה פירושו שינון בעל פה, גמרא פירושו הבנת הלימוד, ולכן גם לימוד המשנה והגמרא נחשב 'מקרא'. ג. מקסימום חמש שנים, אבל עם לומד בפחות עדיף. ד. הגנ' שישלש לימודו חולקת על המשנה. ה. שינוי הדורות גרם לכך שגדולי ישראל יורו ללמוד כפי המנהג כיום.

עדכוני הלכה

כבוד התורה

כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה הקדמה לסעיף א) שיש שתי מצוות עשה בלימוד תורה: א. ללמוד תורה ב. לכבד מלמדיה ויודעיה. וכתב בספר גור אריה יהודה (להג"ר אריה לייב גולדשטוף, הלכות תלמוד תורה פרק א) ש'מלמדיה' הכוונה אלו שמלמדים לאחרים, ו'יודעיה' הכוונה אלו שלומדים בעצמם.

ומוסיף, שהלכות הכבוד ללומדי התורה נכתבו ברמב"ם בתוך הלכות 'תלמוד תורה', משום שעל ידי שהאדם מכבד את לומדי התורה, הוא גורם להם להשקיע יותר בלימודם, וגם הוא עצמו ילמד יותר ברצינות.

נושא הגיליון הבא:

'פולמוס החיידרים בזמננו'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

לעילוי נשמת

הגאון הגדול ר' יעקב ניסן ב"ר אברהם דוד רוזנטל זצ"ל אב"ד חיפה ומחבר ספר משנת יעקב נלב"ע י"ז אייר תש"ע ת.נ.צ.ב.ה. הוקדש על ידי נינו שליט"א

הילכתא

לדעת לחיות מהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשט
- שיעורים וימי עיון
- בית הוראה טלפוני
- בידורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא 02-535-0-535

מענה אנושי בית הוראה מערכת הגיליון

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...

פקס: 02-6507823 לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

תוספת שבת

זמני הדלק"ג שבת מוקדם פרשת בהר בחוקותי

ירושלים: 6:51 מוקדם: 6:41

בני ברק: 7:07 מוקדם: 6:57

מודיעין עילית: 7:00 מוקדם: 6:50

חיפה: 7:01 מוקדם: 6:51

טבריה: 6:57 מוקדם: 6:47

מדברי רבותינו זצוק"ל ושיבדלחט"א במעלת תפילת מנחה בערש"ק וקדושת השבת

פנינים ורמזים נפלאים במעלת תוספת שבת על זמן קבלת שבת

הרי יערכנו - מזה ראייה שהוא מעריך ומחשיב עד מאד את יום השבת קודש, לזה תחזור גם השבת לקיים בו יערכנו - כלומר, שהשבת תעריך אותו להשפיע עליו שפע רוב פרנסה וכל משאלותיו כשר וגדול, שהרי מבית המלוכה מפרנסים את השר יותר מחייל פשוט...

להיות זריז לתקן צרכי שבת מפני כבוד המלכה

כתב ב'ספר חסידים' (אות קמ"ט): 'מאוד מאוד יש לו לאדם להיות זריז לתקן צרכי שבת, ומהיר זריז כאדם אשר שמע כי המלכה באה ונתאכסנה בביתו, או הכלה וכל בני חבורתה באים אל ביתו, מה הוא עושה? שמח שמחה גדולה ואומר 'מה עושין לי כבוד גדול אשר באו בצל קורתני! אומר לעבדיו: 'תקנו הבית ופנו אותו וכבדו אותו ותקנו המיטות מפני כבוד הבאה! ואני אלך לקנות להם בשר ודגים מה שאוכל להשיג לכבודם, והוא עצמו טורח בתיקון מאכל אפילו היו לו אלף עבדים. ומי לנו גדול משבת, שהיא כלה ומלכה והיא קרואה 'ענוגה', על אחת כמה וכמה שיש לו לטרוח להיות בעה"ב עצמו מתקן, אפי' היו לו מאה עבדים, כרבא שמלח שיבוטא'.

ה'שפתי חיים': "ככל שנכין לשבת כך נקבל מהשבת"

עוד נעתיק דברי ה'שפתי חיים', וז"ל: "כאמור, בשבת זוכים לקבל את תוספת הרוחניות כפי "קבלת השבת" שקדמה לה מצידנו. זוהי אזהרת הקב"ה: "זכור את יום השבת לקדשו!" זכרו את השבת בכל ימות השבוע, כי כפי הנפש שתכינו כך תקבלו את הנשמה היתירה, הרי שקדושת שבת תלויה בכם. והחיוב שלנו הוא: 'לעשות' את השבת, להכין את עצמנו לשבת, ככל שמתעלים יותר כך מכניסים יותר תוכן של קדושה לתוך השבת ההכנה לשבת אינה באה מתוך בטלה, התרוצצות, טירדה וריצה לתוך השבת, אלא מתוך: "יושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת..." יש להרגיש את כבוד השבת, את האהבה, הציפיה לקראתה, ואת האחריות שלנו."

ביאור הגר"ז סורוצקין זצ"ל על "טועמיה חיים זכו"

והנה בתפילת מוסף של שבת, אומרים הנוסח: "טועמיה חיים זכו", טעימת שבת זו - באר הגר"ז סורוצקין זצ"ל - מוסבת על תוספת שבת, "כי אם מגישים לפני אורח איזה תבשיל, אפשר לדעת אם התבשיל מצא חן בעיניו והוא מוצא בו טעם טוב. דהיינו אם אנו רואים שהאורח אכל את כל אשר הגישו לפניו והוא שואל "אפשר יש עוד מעט?" אז אות וראיה הוא שהמאכל ערב לחיכו, אך להפך אם אנו רואים שהאורח אכל מעט והשאר הניח בקערה, אז אות הוא שהמאכל לא ערב לחיכו ואין לו בו טעם וריח.

וכשנתן הקב"ה לישראל מתנה טובה ושבת שמה ואנו רוצים לדעת איך מצאה המתנה הזאת חן בעיני יהודי זה או אחר, אז אם רואים אנו שהוא 'איננו אוכל את כל מה ששמו לפניו', ומשייר מעט בתחילת השבת ובסופו, מאחר לבוא אל השבת וממהר לצאת ממנה - אות היא שהמתנה לא מצאה חן בעיניו ואיננה ערבה לחיכו, אבל אם אנו רואים שהוא מקדים לקבל את השבת ומאחר לצאת ממנה - ושואל מנותן השבת 'הב עוד' - אז נראה כי המתנה מצאה חן בעיניו וכי הוא מוצא בה טעם טוב. וזהו הפרוש של "טועמיה חיים זכו" - שעל ידי זה יזכה לחיים בעולם הנצחי, לעולם שכולו שבת, מכיוון שהשבת היתה יקרה כל כך בעיניו ושכרו: "שבת" - יום שכולו שבת.

'ביום השבת ביום השבת יערכנו' - מבעוד יום

כתב ב'שם אליעזר' להרה"ק מביקסאד זי"ע לבאר את 'כפל הדברים' שבלשון הפסוק (ויקרא כד, ח) 'ביום השבת ביום השבת יערכנו', שכוונת הכתוב לומר ביום - כשעדיין הוא עומד ביום השישי יענה ויאמר השבת - כבר הגיע זמן שבת, ומזדרז עד מאד לקבל השבת מבעוד יום, וגם 'ביום השבת' השני מדבר בענין זה - שביום השבת עצמה בבוא זמן 'צאת השבת' יענה ויאמר - השבת, עדיין השבת עצמנו ואינו ממהר לצאת מן השבת,

סיפור נפלא על הרוח הקודש של החפץ חיים זי"ע"א

היום ומרן החפץ חיים זצוק"ל הגיע לוילנא לאסיפת רבנים, ובתום האסיפה בעת ששהה בקרון הרכבת בדרכו חזרה לראדין באו רבים מבני העיר לקבל את ברכתו. בין הנכנסים לתחנת הרכבת הבחין הגר"ז סורוצקין באבי הנהג הנ"ל שעון על מקלו וחבוש בפניו מתקרב אף הוא לעבר הרכבת. ר' זלמן דרש בשלומו, בתוך הדברים סיפר לו החולה שסבתו שנפטרה מכבר נראתה לו בלילה זה בחלום עומדת ואומרת לו - "לשווא אתה מחפש תרופה למכתך אצל רופאים, סע אל הח"ח ותתברך ממנו ותירפא ממחלתך", ועל כן החליט לעזוב את בית החולים בוילנא וליסוע לראדין לח"ח. והנה כששמע מר' זלמן שהח"ח נמצא עתה בקרון הרכבת התרגש עד מאוד וראה בכך סימן מן השמים לחיזוק הדברים. חיש מהר עלה לעבר הקרון לקבל את

זיכרון אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו" (בראשית א'), שבת קודש היא מקור הברכה, וככל שמוסיפים על השבת מימי החול ומקדימים לקבל את השבת, כך ממהרים להיכנס לקבל ברכת ה' הבאה ממילא למקבלי השבת (עי' ח"ח על התורה בראשית ב').

בהקשר לכך סיפר מרן הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו "הדעה והדיבור" את המעשה דלהלן: באותה העיר בה שימש הגר"ז ברבנות היה בחור צעיר נהג מונית אשר במשך הזמן החל לפרוץ את הגדר ולהסיע אנשים לאחר זמן כניסת שבת, וכן ביום השבת בעוד היום גדול רח"ל. ר' זלמן שלח להזהירו מספר פעמים והנהגה הבטיח להפסיק, אך לא קיים את מה שהבטיח. אביו של הנהג שהיה בעה"ב נכבד בעיר חלה ל"ע בשיתוק בפניו ושכב זמן רב בבתי חולים ללא מרפא. ויהי

ברכת שבת...". (על כל זה חזר ג' פעמים בהדגשה ובהטעמה) כל הקרון שהיה מלא יהודים הקשיב לדבריו באימה ויראה ואין צריך לומר אבי הנהג הנ"ל שידע כנראה את נגעי לבבו. הגאון ר' הלל ור' זלמן הביטו איש בפני אחיו בתמהון וחשבו מי גילה את הדברים אל הסבא קדישא?

עד שהם עומדים בתימהון לבב, הח"ח מוסיף לאחר דומיה קלה: "שמא תאמר שאתה שומר את השבת וראוי לברכה, אבל ראה מה כתוב בשבת "זכור את יום השבת לקדשו, שבת לה' אלוך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך" הלא אין דוגמת אזהרה זו בשאר המצוות שהרי לא נאמר 'לא תאכל חזיר אתה ובנך ובתך', או 'לא תלבש שעטנז אתה ובנך ובתך', כי כל אחד מהם אחראי בעד עצמו, אבל בשבת האב אחראי גם בעד הבנים הנמצאים ברשותו אפילו הם גדולים, ואפילו אם אתה משמר את השבת, ובנך ... נוסע בשבת ובתך מסרקה את שערה בשבת, אי אפשר לך לקבל ברכה ממקור הברכות, משבת קודש, וגם ברכת ישראל מאיר לא תשיג ולא תועיל לך..." כאשר יצאו מפיו הקדוש של הסבא קדישא 'אתה משמר את השבת ובנך נוסע בשבת' ידעו רק 3 אנשים בקרון שאין זה רק משל ודוגמא אלא דברים שנתגלו לו ברוח הקודש, היינו ר' הלל ור' זלמן ואבי המחלל שלא היה יכול להתאפק יותר וצעק 'רבי, הנני מקבל עלי שלא תהיה עוד בביתי מה שהיה עד כה!' ובוזה החולה קיבל את ברכת הח"ח וחזר לביתו ושלח תכף את בנו לארץ ישראל...

ברכתו של הח"ח. רבי זלמן כששמע זאת קרא מיד להגאון ר' הלל גינזבורג ממשפחת הח"ח וסיפר לו על דבר החולה הנ"ל ועל הפירצה הנוראה של חילול ש"ק בעירו על ידי בנו, ובקשו שיספר זאת לח"ח בכדי שיגדור את הפרצה הנ"ל. אך לצערם איחרו את המועד מאחר ובנתיים כבר נגש החולה לח"ח לבקש את ברכתו. והנה עומדים הם ורואים את החולה עומד ביראה ופחד לפני מרן הח"ח ואומר לו: "רבי, הנני חולה אנוש זה יותר משנה, הייתי בבתי חולים שונים ואין תרופה למחלתי. בלילה הזה באה אלי סבתי בחלום ואמרה לי "עזוב את הרופאים וסע אל הח"ח והתברך ממנו ותרפא".

הח"ח שסלד מאוד מכך שמחזיקים אותו לבעל מופת קפץ ממקומו ואמר: "מי יתן לך ברכה ותועיל לך ח"ו? ישראל מאיר? הברכות אינן מסורות בידי (וחזר על כך ג' פעמים). אתה יודע למי מסורות הברכות? לשבת קודש...!, וכמו שנאמר 'ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו' וכן אנו אומרים בקבלת שבת - "לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה", ולמה אתה מבקש ברכה מישראל מאיר? (וחזר על דבריו ג' פעמים) מאין תבוא הברכה? אם תשמור שבת כהלכתה ותקבל את ברכת השבת ותרצה לקבל ברכה מישראל מאיר יתן לך גם ישראל מאיר ברכה, אלא מה - אין אתה רוצה לשמור את השבת כראוי ולקבל את הברכה ממקורה, ותאמר בלבבך שדי לך לקבל ברכה רק מישראל מאיר, דבר זה אי אפשר - אין בכוחי לברך בלא

כ"א אייר נקבע ליום ההצלה של משפ' נויבירט מהשואה - להלן סיפורים שארעו עמהם בנושא "השבת"

בלבד! ומומלץ לעיין בתחילת ספר שמירת שבת כהלכתה את סיפורי הניסים והנפלאות של משפ' נויבירט בשואה.

סיפור נוסף על הרב נויבירט זצוק"ל: יום אחד הוא לא הרגיש טוב והרופא נתן לו מרשם לתרופה נגד הכאבים שחש בהם, בנוסף ביקשו גם מירשם לרעל נגד עכברים שסבלו מהם, בליל שבת אביו רצה לקחת את התרופה שלו, וראה שטעמה מר מאד, והחליט שאין ליטול דבר מר בשבת, ולכן יתחיל לאכול את התרופה ביום ראשון, למחרת ששוב ביקר הרופא ראה שהרוקח טעה והחליף את התרופות, והביא לו את הרעל במקום תרופה, וכמה שמח שהתברר שבזכות שמירת שבת ניצל לחיים...

יצויין שבעת שהרב נויבירט היה רב בגרמניה הוא פנה לחפץ חיים ושאלו במה לחזק את קהילתו והח"ח שכבר היה זקן אמר לו שיספור את מספר השינים שלו, ובהתחלה היה לא נעים.. אבל החפץ חיים שהיה כבר זקן מופלג הפציר בו וראה הרב נויבירט שהיה לחפץ חיים 32 שינים שלימות ויפות כאדם צעיר!! ואז אמר לו החפץ חיים תגיד להם שלא ידברו לשון הרע גם להם יהיה כך..

סיפור נוסף שהיה בסיום השואה שחיפשו מנין לתפילת שבת, לאחר תקופה ארוכה שלא היתה אפשרות לזה, לפתע הופיע מכונית עם חיילים יהודים שרצו להצטרף למנין, הגר"א נויבירט זצ"ל הקפיד שלא להשלים מנין עם מחללי שבת והעדיף להתפלל ללא מנין, למרות שהוא קיווה בכל שאיפתו להתפלל במנין, אחרי כל כך הרבה שנים של בדידות!!! שיחו בכל נפלאותיו.

הגאון הגדול רבי אהרן נויבירט זצוק"ל (אביו של הגר"י) כיהן לפני השואה כרב בגרמניה, ולאחמ"כ לאחר עליית היטלר ימ"ש וליל הבדולח, בשנת תרצ"ט עבר להולנד דרך בלגיה בעזרתה של המלכה שסייעה לארבעים ושנים רבנים להיחלץ מגרמניה, כשהשואה הגיע גם להולנד הוא אף התמנה לרב של המחצרת, וכך מידי חודש הם פירנסו אותו בכל המלחמה! (סיפור בנו רבי משה אריה גבריאל נויבירט זצ"ל שבית הכנסת אייזנמן באנטוורפן בבלגיה שבו שהו כשנה וחצי, היה היחיד שלא נפגע בשואה ואביו זצ"ל תלה זאת בזכות הקפדתם החמורה של המתפללים שלא ידברו בביהכ"ס!)

הרב ניסה למלט את בתו שהיתה דומה לארי, והיתה יכולה להסתובב בחופשיות בין הגויים, הרב השיג אף אישור מהשגרירות בהולנד שהם נתינים הונגריים, שמחכים לעבור להונגריה, וכך ביתו יכלה להביא לקנות להם אוכל, ובהמשך גם יכלה להיות עוזרת בית אצל משפחות, המטרה היתה שלפחות אחד מהמשפחה ישאר לפליטה, וכן מידי פעם העבירה להם אוכל וכד', יום אחד היא הגיע לעבוד בביתו של שופט בבית המשפט ההולנדי, ולאחר תקופה התלוננה לאביה שהיא נצרכת לעבוד קשה בשבת, עקב הכנתם את חגם החל ביום א', אביה זצוק"ל החליט להתזירה לביתו, למרות שאצל הגויים היתה בטוחה יותר... כדי שלא תחלל שבת, היא חזרה ביום ו' ובשבת שלאחריה בית אותו משפחה נפגע בפגיעה ישירה בהפצצה אוירית וכולם נהרגו והיא ניצלה.

וכך ע"י עשרות ניסים עברו משפ' נויבירט את שנות השואה, בהיותם סגורים בגג ביתם יחד עם גמ' כתובות ומשנ"ב חלק ג'

בירור הלכה

פרשת בהר

בירורי הלכה
אקטואליים
מתוך הסוגיות
והפוסקים

הנידון - מעשה באשה שנסעה לשמחה לחו"ל וכשירדה מהטיסה לא מצאו את המזוודה שלה ובמזוודה היו הבגדים היקרים שקנתה לשמחה, בחברה התנצלו ולקחו את פרטי המקום שבו תשהה ואמרו שמיד שימצאו את המזוודה ישלחו את המזוודה עם שליח למקום שהיא נמצאת, בליל שב"ק הגיע שליח והביא את המזוודה. האם מותר לאשה ללבוש את הבגד בשבת לכבוד השמחה. יתבארו כמה טעמים דמותר לאשה ללבוש את הבגד בשבת.

ב' אם יש לישראל רק תוספת הנאה מותר (כגון היה אור קטן והגוי הדליק עוד אור).

באיסור אמירה לעכ"ם בשבת מצאנו כמה איסורים. "איסור אמירה לגוי". "דין מחאה". איסור אם הגוי "עושה עבור הישראל". "איסור הנאה".

הבאת החפץ מרשות לרשות או מחוץ לתחום האם מוגדר כהנאה ממעשיו של

הגוי

מבואר בשו"ע סימן שכ"ה ותקט"ו שגוי שהביא חפץ מרשות לרשות או מחוץ לתחום אסור לישראל להנות ממנו בשבת.

יש לעיין לטעמו של רש"י דמה שאסרו בהנאה הוא משום שלא יהנה הישראל ממעשה שבת, האם הבאת חפץ נחשב הנאה מגוי מלאכת הגוי.

מבואר דנח' בזה המג"א עם המהרש"ל והגר"א. דהנה השו"ע בסימן תקט"ו סעיף ט' כתב "ישראל ששיגר דורון לחבירו ע"י אינו יהודי מערב יום טוב, ונתעכב האיני יהודי והביאם ביום טוב מחוץ לתחום, מותר אפילו למי שהובא בשבילו לאכלם".

כתב המג"א בסימן תקט"ו ס"ק כ"ו לבאר הטעם דמותר, דהכא ל"ש טעמו של רש"י, כיון דהכא לא נהנה מלאכת הגוי. וגם טעמו של תוס' ל"ש, כיון דהכא אין הגוי מביא משלו, ואין לחוש שמא יביא לו שוב מהישראל ששלח לו דהישראל לא ישמע לו דאין אדם חוטא ולא לו.

וכתב המחצית השקל דהמ"א בא לאפוקי מדעת מהרש"ל שהובא בט"ז שכתב שהלכה זו אינה אלא לטעם ר"ת דטעם האיסור הוא שמא יאמר לגוי, משא"כ לטעם רש"י דטעם האיסור שלא יהנה ממלאכת י"ט יהיה אסור, דהכא נחשב דיש הנאה לישראל. ואילו המ"א סובר דאפילו לטעם דרש"י הכא יהיה מותר.

בגר"א סימן ש"ז כתב לתמוה על המג"א מדוע המג"א נקט שלקיטת פירות מהמחומר נחשב הנאה, ואילו הבאת פירות מחוץ לתחום לא נחשב הנאה. ובגר"א כתב שדברי השו"ע בסימן תקט"ו שהתיר להנות ממה שהביא הגוי בשבת הם רק לטעם ר"ת שכל החשש שמא יאמר לגוי, והכא אין חשש כזה. וכתב הגר"א דבאמת לטעם של רש"י שנהנה ממעשה הגוי הכא יהיה אסור דנחשב דנהנה ממעשה הגוי. ותמה הגר"א על השו"ע שבסימן תקט"ו א' פסק כרש"י ובתקט"ו ט' פסק כר"ת.

בנידון דידן אין בזה שאלה של אמירה לגוי, דהאשה לא אמרה לשליח להביא בשבת. ואין שאלה של "דין מחאה" ו"איסור שהגוי עושה עבור הישראל" כי החברה שולחת את השליח מחמת התקלה שהייתה. ומה שיש לדון הוא מחמת "איסור הנאה".

הנה מלבד האיסור לומר לגוי לעשות מלאכה בשבת, והחויב למחות בגוי, חז"ל אסרו גם את ההנאה ממלאכה שעשה הגוי לצורך ישראל, ואסרו גם אם הגוי עשה מעצמו לצורך הישראל, והאיסור הוא עד מוצא"ש כדי שיעשו. והטעם שאסרו חז"ל עד כדי שיעשו, נח' רש"י ותוס', דעת רש"י משום שלא יהנה הישראל ממעשה שבת, ודעת ר"ת דהוא גזירה שלא יבוא הישראל לומר לגוי לעשות לו בשבת. והובאו טעמים אלו בב"י סימן תקט"ו, והובאו במ"ב בהקדמה לסימן תקט"ו. ובסימן תקט"ו הביא המ"ב נפק"מ בין הטעמים, א' בשני יו"ט ועשה הגוי ביו"ט א', דלטעם של רש"י מותר להנות ביו"ט ב' מ"ג, ולטעם של תוס' אסור דיש חשש שיאמר לו. ב' האם לאחרים מותר להנות, דלטעם של רש"י אסור להנות, ולטעם של תוס' מותר.

להלכה נקט השו"ע בסימן תקט"ו לעיקר את שיטת רש"י, והרמ"א הביא גם את ר"ת, ובפוסקים נראה שחששו לב' הטעמים, במ"ב סימן רנ"ב ס"ק כ"ט הביא את טעמו של רש"י, במ"ב סימן ש"ז ס"ק ע"ב ובמ"ב סימן רע"ו ס"ק ב' הביא את טעמו של תוס', ובמ"ב סימן שכ"ה ס"ק כ"ח הביא את שני הטעמים.

כמה קולות בדין הנאה ממעשה גוי

חילוק בין דאורייתא לדרבנן

במלאכה דאורייתא אסרו אף לאדם אחר להנות ממעשה הגוי, ובמלאכה דרבנן אסור רק לאותו ישראל שנעשה עבורו. (שו"ע שכ"ה תקט"ו).

מה מוגדר הנאה ממעשיו של הגוי

א' אם הישראל לא נהנה הנאה חיובית מגוף המלאכה מותר (כגון גוי שכיבה את האור בבית הישראל).

דס"ל דטעם האיסור שאסרו ליהנות בשבת מי שהובא בשבילו איננו מטעם שלא יהנה ממלאכת שבת כ"א מטעם שלא יאמר לא"י להביא לכתחלה בשבת וזה לא שייך כאן וכמ"ש במ"ב ע"ש בהגר"א אבל נמצא לפ"ד דדין זה יהיה תלוי באשלי רברבי. היוצא מדברינו דעל הנגיעה אין להחמיר כלל אבל על הקריאה והעיון נכון מאד להחמיר מי שהובא בשבילו אם לא לצורך גדול דאז יש לסמוך על המקילין")

ודברי הבה"ל צ"ע, דהא התבאר דהגר"א חלק על המג"א רק בענין מביא מחוץ לתחום, אבל בענין איגרת הגר"א הודה למג"א דאי"ז נחשב הנאה, ומדוע הבה"ל כתב שלגר"א יש להחמיר אף באיגרת, וצ"ע. ועוד יל"ע מדוע בסימן תקט"ו המ"ב סתם להתיר ולא הביא להחמיר כדברי הגר"א מצד הנאה ממעשה שבת, וצ"ע.

עולה מדברי המג"א והגר"א דלקרוא באיגרת שהביא הגוי בשבת אינה מוגדר כהנאה ממעשיו של הגוי ומותר, ומאידך בבה"ל נראה שהחמיר בזה ואסר לכתחילה. (וע' מש"כ שהגר"א והמ"ב בסימן תקט"ו סתמו להקל אפי' בהביא מחוץ לתחום, וצ"ע).

(בדברי הגר"א יל"ע טובא דבסימן ש"ז האריך הגר"א להק' על המג"א וכתב דהשו"ע בסימן תקט"ו ט' הוא לא בשיטת רש"י אלא רק לר"ת, והק' הגר"א איך השו"ע שפסק בתחילת תקט"ו כרש"י סתם בסעיף ט' דלא כרש"י אלא כר"ת, ומאידך בגר"א בתקט"ו כתב הגר"א דהדין של השו"ע הוא אף כרש"י וצ"ע למג"א והט"ז, וצ"ע. וכן יל"ע בבה"ל דבסימן ש"ז כתב דיש להחמיר דאף שהשליח הגוי רק הביא מחוץ לתחום יהיה אסור בהנאה כהגר"א, ומאידך בתקט"ו סתם המ"ב להלכה כהשו"ע דאם השליח הגוי רק הביא מחוץ לתחום מותר בהנאה, ואם באיגרת החמיר כ"ש שהיה לו להחמיר בהביא מחוץ לתחום, וצ"ע. ומ"מ נראה דלענין הלכה העיקר להלכה הן לגר"א והן לבה"ל הוא להקל כמו שסתמו בתקט"ו).

הנאה בעקיפין ממעשה של הגוי

איתא בכלכלת שבת בדיני אמירה לעכו"ם אות ה' שהביא את הדין דמותר לומר לעכו"ם שהנר דולק עמום אף שיבין העכו"ם למחוט הנר בכלי, ומותר לומר איני יכול לקרות האיגרת החתום אף שיבין מתוך דבריו לשבור החותם ולפתחו, וכתב הכלכלת השבת אע"ג שגם בדיעבד אסור ליהנות מנר שעכו"ם הדליק בשבת בשביל ישראל, שאני התם שהוא "נהנה מגוף ההדלקה האסורה משא"כ הכא אינו נהנה מקריעת הנייר עצמו רק מדבר שהסתובב ממנו דהיינו קריאת הכתב, וכמו כן במחיתת הנר אינו רק מסיר מה שמעכב סיבת ההבהקה ואין הישראל נהנה מגוף המחיתתה".

והגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן ה' הק' דהמג"א או"ח סוף סי' תקי"ח כתב דמי שיש לו לפתות טמונים בבור ופתחו עכו"ם בשבת או ביום טוב דאין בהם משום מוקצה, מ"מ אם עשה העכו"ם לצורך ישראל אסור, ולכאורה מבואר דאף דאין הנאה מגוף מעשהו של הגוי המג"א אסר. והאריך לדון טובא האם גם הנאה בעקיפין ממעשה של גוי שבת אסורה. (ודן שם האם שהביאו את המפתח באיסור ופתחו את הדלת האם מותר להיכנס לבית או להשתמש בחפצים שנמצאים בבית).

ובס' מאור השבת ח"י מכתב ד' ה' כתב הגרשז"א ליישב דבלפתות כל זמן שהם טמונים בבור אינם ראויים כלל ולכן שפותח זה נחשב שהגוי עשה מלאכה בלפתות עצמם ונחשב נהנה ממעשה הגוי, משא"כ לקרוא את האיגרת, או להיכנס לבית אי"ז נחשב שנהנה ממעשה הגוי אלא הנאה מתולדת מלאכת הגוי.

ובמחצה"ש ובבית מאיר ביארו את דברי המג"א ע"פ המהרש"א בביצה כ"ה בביאור רש"י שם וכתבו דיש חילוק בין עשה הגוי מלאכה בגוף הדבר, לעשה מלאכה רק בהבאת הדבר, ורק שעשה מלאכה בגוף הדבר אסרו חז"ל הנאה ממנו, אבל בעשה מלאכה רק בהבאת הדבר גם רש"י מודה דאסרו רק מטעם של תוס' שמא הישראל יאמר לגוי, ולפי"ז מש"כ השו"ע בסימן שכ"ה ותקט"ו שגוי שהביא חפץ מרשות לרשות או מחוץ לתחום אסור לישראל להנות ממנו בשבת, הוא מטעם שמא הישראל יאמר לגוי.

(בדברי רש"י יש אריכות גדולה ונביא כאן בקצרה - רש"י בביצה דף כ"ה ע"א אהא דאמר ר"פ דבר הבא מחוץ לתחום הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. כתב רש"י הטעם מה שהקילו בבא מחוץ לתחום יותר מהיכי דאיכא חשש צידה או מחובר הואיל ותחומין דרבנן. וכתב עוד וטעם אחר נ"ל מחוץ לתחום אסורים גזרה שמא ישלח בשבילו והבא בשביל זה מותר לאחר דליכא למיגור שאינו מכירו עכ"ל רש"י. והאחרונים התחבטו הרבה בדברי רש"י, המהרש"ל וכן בספרו יש"ש מחק האי טעם אחר מדברי רש"י דהא רש"י ס"ל הטעם משום שלא יהנה. אולם המהרש"א קיים הגרסא דביש במינו במחובר הוי טעמא משום שלא יהנה ממלאכת י"ט ומש"ה לא חלק בינו לחבירו. אבל גבי מח"ל דלא נעשה בגוף הדבר איסור מלאכה לא גזרו משום ההנאה אלא משום שמא ישלח בשבילו, ולכן מותר לאחר. דליכא למגור ביה שאינו מכירו, ויש עוד אריכות בהבנת רש"י ואכ"מ).

עולה דנח' המג"א והגר"א האם יש איסור הנאה כשהביא הגוי מחוץ לתחום.

ונפק"מ באופן שאין שייך החשש (של תוס') שיאמר לגוי (או כמ"ש השו"ע בסימן תקט"ו ט' שישאל אחר שלח שליח גוי והגוי התעכב והביא בשבת, או כמ"ש במג"א בסימן רנ"ב י"ב ובמג"א סימן תקט"ו ג' באופן שקצץ ושילם לשליח, ויתבאר להלן), דלמג"א כיון שלא נעשתה מלאכה בגוף הדבר אין בזה איסור, ולגר"א ולמהרש"ל אף בהבאת החפץ נחשב דנהנה מגוף הדבר, ואסור. (וע' להלן שבגר"א בסימן תקט"ו נראה להקל בזה, וצ"ע).

קריאת איגרת שהביא הגוי בשבת האם

מוגדר כהנאה ממעשיו של הגוי

לענין קריאת איגרת שהובאה מחוץ לתחום כתב השו"ע סימן ש"ז י"ד דמותר לקרוא בה. וכתבו האחרונים (הובא במ"ב ס"ק נ"ה) לבאר מדוע מותר לקרוא באיגרת, הרי דבר שהובא מחוץ לתחום אסור למי שהובא בשבילו ליהנות ממנו. וביארו האחרונים דטעם תוס' שיש גזירה שמא יאמר לגוי שיביא לו מחוץ לתחום ל"ש באגרת, דאינו יודע מי ישלח לו. וגם טעם של רש"י ל"ש דלא חשיב הנאה כיון שאינו נהנה מגופה של המלאכה.

ואף הגר"א שחלק על המג"א וסבר שנחשב שיש הנאה ממעשה שהביא הגוי מחוץ לתחום, מ"מ בהבאת איגרת הגר"א מודה דמותר ואי"ז נחשב הנאה ממעשה הגוי, ובדמשק אליעזר ביאר דבאגרת אין הישראל נהנה מגוף הנר אלא מידיעת תוכן המכתב, משא"כ שמביא מחוץ לתחום ס"ל לגר"א דכיון שנהנה מגוף הדבר אסור.

ויל"ע בדברי הבה"ל שם ד"ה "טוב לזהר" שכתב דלדברי הגר"א היות והאיגרת הובא מחוץ לתחום אין לישראל להנות ממנו, והכריע דנכון להחמיר כהגר"א ורק לצורך גדול דאז יש לסמוך על המקילין.

(ז"ל הבה"ל שם "לעצם הקריאה או העיון מפקפק הגר"א מאד הלא נהנה מי שהובא בשבילו מחוץ לתחום ואף שמיישב לבסוף דהשו"ע יסבור כהפוסקים

לישראל שום היכרות עם השליח הגוי, בכה"ג אין חשש שמא הישראל יאמר לגוי להביא לו שוב בשבת. ולטעם שכתב המ"ב אין חילוק בין משלח ישראל, למשלח גוי.

עולה לדברי המ"ב בנידון דידן אף שהחברת התעופה ששלחה את השליח הם גויים, מ"מ היות ואין לנוסעת שום היכרות עם השליח אין בזה את החשש של תוס', ויהיה מותר לאשה ללבוש את הבגד.

ובאמת אף להבנת המחצה"ש בנידון דידן יהיה מותר, שהרי השליח הוא שליח של חברת התעופה והוא לא עושה סתם הובלות לכן אין חשש שמחמת שהביא לה את המזוודה בשבת היא תבקש מממנו להביא לה עוד דברים בשבת, ולכן בנידון דידן אף להבנת המחצה"ש ל"ש החשש של תוס' ויהיה מותר לאשה ללבוש את הבגד.

עוד טעם דבנידון זה ל"ש לאסור בהנאה משום טעמו של תוס' - היות והיה כאן קציצה.

דהא איתא במג"א בסימן רנ"ב י"ב (ובהרחבה במחצה"ש שם, ובתו"ש רנ"ב ט"ז, ובמ"ב כ"ט, ובמג"א סימן תקט"ו ג' ובמחצה"ש שם), דבקצץ עם השליח הגוי ל"ש לאסור מחמת טעמו של תוס' היות דהגוי עושה ע"ד עצמו אין חשש שיבוא לבקש שיעשה לו שוב בחינם, (ומבואר דבאופן שקצץ כל האיסור רק מחמת טעמו של רש"י שנהנה ממעשה שבת. ולכן כתב המג"א דבקצץ יהיה מותר להנות מיד במוצאי יו"ט ראשון, משום דבקצץ ל"ש טעמו של תוס' וכל האיסור הוא רק מחמת טעמו של רש"י שנהנה ממעשה שבת, לכן במוצאי יו"ט ראשון יש להתיר ממנו"ג).

א"כ בנידון דידן היות והנוסעת קציצה תשלום על הטיסה והובלת המזוודה, הרי אין לאסור בהנאה מצד טעמו של תוס', (וכבר נתבאר לעיל דהכא ל"ש לאסור מחמת טעמו של רש"י, דאיתא בשו"ע ובמג"א ובגר"א בתקט"ו דהיכא שהאיסור הוא רק בהבאת הדבר אין איסור הנאה).

עולה בנידון דידן - לדברי המג"א יהיה מותר לאשה ללבוש את הבגד. דאין לאסור מצד הטעם (של תוס') שיש חשש שתגיד לשליח להביא לה שוב, א' דהכא הנוסעת אין לה קשר לשליח של חברת התעופה והוא לא ישמע לה, ב' משום שהיה כאן קציצה ותשלום.

וכן אין לאסור מצד הטעם (של רש"י) שנהנת ממלאכת שבת כמשנת' דהשו"ע והמג"א והגר"א בתקט"ו כתבו דכל שלא נעשית מלאכה בגוף הדבר מותר, והכא המלאכה נעשתה רק בהבאת הדבר.

אולם לדברי הגר"א בסימן ש"ז דכתב דמביא מחוץ לתחום הרי"ז חשיב שנהנה ואסור, ומבואר דגם שלא נעשית מלאכה בגוף הדבר, אסור. (ורק בהבאת איגרת התבאר דהגר"א מודה דמותר, וכמשנת' דבאגרת אין הישראל נהנה אלא מידיעת תוכן המכתב, משא"כ שמביא מחוץ לתחום ס"ל לגר"א דנהנה מגוף הדבר ואסור), בנידון דידן לכאורה זה כמו מביא מחוץ לתחום, לכאורה לדברי הגר"א בסימן ש"ז יהיה אסור לאשה ללבוש את הבגד.

אף לדעת הגר"א נראה להתיר

א' אף אם נימא דיש לחוש למש"כ הגר"א בסימן ש"ז דהבאת הדבר הרי זה נחשב הנאה ואסור בהנאה מ"מ התבאר לעיל שהגר"א בסימן תקט"ו סתם להתיר כדברי השו"ע והמג"א דאם המלאכה נעשתה רק בהבאת הדבר אי"ז נחשב הנאה ומותר להנות בשבת, ודלא מש"כ בסימן ש"ז לפקפק על דברי השו"ע, וכמשנת' דנראה

וע"ע באגר"מ או"ח ח"ב ע"א שכתב שאם הביאו מפתח לפתוח ביה"כ דרך רה"ר במזיד אסור למתפללים להיכנס בו. ומאידך במנחת שלמה ב' ט"ז א' כתב דמותר להיכנס ולהשתמש בחפצים שבתוכו דהמלאכה לא נעשתה בפתיחה עצמה אלא בהבאת המפתח ולכן רק במפתח אסור להשתמש אבל אם כבר פתחו מותר להשתמש בבביה"כ. ועד"ז מובא בספר מלכים אומניך מהגריש"א דאם גוי פתח בכרטיס מגנטי מותר להיכנס דאי"ז נחשב הנאה ממלאכת הגוי דאי"ז אלא הסרת המונע. וע' מש"כ בשש"כ פרק י"ח סעיף ס"ג ובהערה רנ"ו, וע"ע שש"כ פרק ל' סעיף ס"ח, ס"ט, ע', דגוי שעשה בשבת מלאכה עבור ישראל ואין הישראל נהנה הנאה ישירה מגוף הדבר שבו נעשה האיסור יכול להנות אף בשבת. ויש בזה עוד אריכות דברים ואכ"מ.

עולה מדברי כמה מהפוסקים דאם אין הישראל נהנה הנאה ישירה מגוף הדבר שבו נעשה האיסור, להלכה יכול להשתמש בו אף בשבת.

כעת נשוב לנידון דידן כשהשליח הגוי הביא את המזוודה בשבת, האם מותר לאשה ללבוש את הבגד בשבת

למשנת' יש להתיר מכמה טעמים - א' ע"פ דברי השו"ע בסימן תקט"ו סעיף ט' "ישראל ששיגר דורון לחבירו ע"י אינו יהודי מערב יום טוב, ונתעכב האינו יהודי והביאם ביום טוב מחוץ לתחום, מותר אפילו למי שהובא בשבילו לאכלם".

ובמג"א בסימן תקט"ו ס"ק כ"ו כתב לבאר הטעם דמותר בהנאה בשבת, דטעמו של רש"י שאסרו להנות ממעשה שבת ל"ש בזה, היות והאיסור כאן הוא רק בהבאת הדבר חז"ל לא אסרו בזה להנות מלאכת הגוי. וגם טעמו של תוס' שחששו שמא יאמר לגוי להביא לו בשבת ל"ש בזה, דהכא אין הגוי מביא משלו אלא הוא שליח של אחר.

ולפי"ז בנידון דידן יהיה מותר לאשה ללבוש את הבגד, דטעמו של רש"י ל"ש, כיון שלא נחשב שנהנת ממלאכת הגוי דהמלאכה היא רק בהבאת הדבר.

וגם טעמו של תוס' ל"ש, דהכא אין הגוי מביא משלו, אלא הוא שליח של חברת התעופה.

במחצה"ש כתב לבאר את דברי המג"א למה אין בזה את החשש של תוס', וביאר משום דהגזרה היא דאם נתיר לו להנות ממעשה הגוי יבוא הישראל לומר לגוי להביא לו שוב, וזה שייך דוקא אם הגוי מביא דורון מפירות שלו, אבל שהגוי מביא של ישראל אחר אין חשש שמא יאמר לו שוב להביא לו בשבת פירות ישראל אחר, דהישראל האחר לא ישמע לו דאין אדם חוטא ולא לו. וגם אין חשש שיאמר לגוי שיביא לו מפירות הגוי עצמו. דאי"ז דומה למה שעכשו הביא פירות הישראל ובכה"ג לא גזרו.

להבנת המחצה"ש בפשטות היתר זה שייך רק אם המשלח ישראל דלא יעשה איסור, אבל אם המשלח גוי ל"ש טעם זה. ולכאורה בנידון דידן, שהחברה ששלחה את השליח הם גויים, לכאורה לא יהיה היתר זה.

אולם באמת המ"ב בסימן תקט"ו ס"ק ס"ח כתב טעם אחר למה אין בזה את החשש של תוס', והביא בשם המאירי וז"ל "הכא ליכא לך והבא לי שאין שייכות עם אותו שנשלח", וכוונתו שהיות ואין

דהעיקר להלכה כמ"ש הגר"א בתקט"ו, א"כ אף לגר"א יהיה מותר לה ללבוש את הבגד.

ב' נראה דאף לדברי הגר"א יש מקום לדון להתיר בעיר שיש בו עירוב. דהרי בעיר שיש בו עירוב אין איסור מצד הבאת החפץ אלא כל האיסור הוא רק מצד נסיעת הגוי במכונית לצורך הישראל. ולמשנת' אם אין הישראל נהנה הנאה ישירה מגוף הדבר שבו נעשה האיסור אף לגר"א מותר לו להשתמש בו בשבת. (כמשנת' בפתיחת איגרת אף לגר"א מותר לקרוא בה, וכמשנת' דמפתח שהובא באיסור, מותר להיכנס לבית ולהשתמש בחפציו).

מעשה בנידון דידן יש לומר דלבישת הבגד לא נחשב הנאה ישירה מגוף הדבר שבו נעשה האיסור, אלא הנאה בתולדה מהמלאכה, ובעיר שיש עירוב אף לגר"א יהיה מותר לה ללבוש את הבגד.

ומאיך אפשר דלבישת הבגד דומה להבאת מים, דהרי ס"ס הבגד הגיע אליה ע"י נסיעה במכונית באיסור (ובסברא יש מקום לחלק בין פתיחת איגרת דמותר לקרוא האיגרת, דאינו נהנה מהפתיחה, וכן שהובא המפתח מרה"ר דמותר להיכנס לביה"כ, דהמלאכה לא נעשתה בפתיחה עצמה אלא בהבאת המפתח, משא"כ שהביא בגד ברכב, הרי נהנה מהבגד שהגיע באיסור) ואפשר דלטעם זה יהיה אסור לה ללבוש את הבגד.

(ובעיר שאין בה עירוב דיש איסור בהבאת המזוודה מצד הוצאה מרשות לרשות ל"ש היתר זה).

ג' עוד טעם להתיר לכ"ע (אפי' במקום שאין עירוב) - דהכא הגוי בא לתקן טעותו.

יסוד ההיתר ע"פ מש"כ הבה"ל רע"ו ד"ה "וכן" שגוי שרצה למחוט הנר ונכבה בידו וחזר והדליקו מותר להשתמש לאורו משום דהוי כמו לצורכו כיון שנכבה בידו.

בנידון דידן כיון שזה תקלה של חברת התעופה והם רוצים לתקן במהרה את התקלה כדי לשמור על שמם הטוב וכדי להמנע מתביעות ומהפסד ממון הרי זה דומה לגוי שכיבה והדליק את הנר שמותר.

בספר אורחות שבת פרק כ"ג בהערה ק"ז הק' מדברי המג"א תקט"ו שמבואר שאם קצץ עם הגוי להביא פירות בער"ש והגוי הביאן בשבת אסור להנות מהם בשבת. ולמדו באורחות שבת מדברי המג"א שההיתר של הבה"ל הוא רק שהיה אור והגוי כיבהו בטעות וכעת מדליק ומתקן את טעותו, בזה מותר. אבל שהגוי שכח או לא עשה מה שהתבקש ע"י הישראל אף שכעת בא לתקן, אסור.

ולכן כתבו בספר אורחות שבת בפרק כ"ג סעיף ל"ו דאם גוי הביא בשבת משדה התעופה מזוודה שאבדה לבית הישראל אסור להשתמש במה שהביא בשבת.

ובאמת יש לדחות את ק' האורחות שבת, דמה שכתב המג"א שאם קצץ עם הגוי להביא פירות בער"ש והגוי הביאן בשבת דאסור להנות מהם בשבת, הוא משום שכעת זה הנאה חדשה, דמה שקצץ עם הגוי בער"ש אי"ז נחשב שכבר הדבר היה לו, ולכן אי"ז נחשב שהגוי רק מתקן מה שקילקל, ולכן בקצץ ל"ש היתר זה. משא"כ בנידון דידן הרי היה לאשה את המזוודה והחברה מחמת

תקלה איבדה את המזוודה וכעת החברה רוצה לתקן את התקלה ולהחזיר את המצב לקדמותו, הרי"ז דומה לגוי שכיבה בטעות את הנר שאם הדליק כדי לתקן טעותו מותר לישראל להנות ממנו.

לכן נראה שבנידון דידן יהיה מותר לאשה ללבוש את הבגד, דהכא הרי החברה עושה עבור עצמה שמתקנת מה שקילקלה, וזה ממש דומה לגוי שכיבה שאם תיקן את מעשיו והדליק את הנר מותר להנות.

(תמיה על דברי האורחות שבת - יש לתמוה על מש"כ באורחות שבת בפרק כ"ג ל"ו לאסור להנות ממזוודה שהובאה בשבת, דאף אם נקבל דבריהם דהכא א"א להתיר ע"ד הבה"ל שגוי כיבה נר והדליקו לתקן טעותו דמותר להנות ממנו. אכתי צ"ע מאיזה טעם יש לאסור להנות ממה שהשליח הביא, הרי עולה מדברי השו"ע והמג"א בסימן תקט"ו ט' שבכה"ג יהיה מותר דבהבאת חפץ ל"ש טעמו של רש"י. וגם טעמו תוס ל"ש, דאין לנוסעת שייכות עם השליח, ועוד היות והיה קציצה על הטיסה והובלת המזוודה אין סיבה לאסור בהנאה, (כמבואר במג"א בסימן רנ"ב י"ב ובמג"א בסימן תקט"ו ג'). ואין נראה שכונתם לאסור מחמת מש"כ הגר"א והבה"ל בסימן ש"ז דנכון להחמיר שגם הבאת חפץ נחשב להנאה, דהרי התבאר דהגר"א עצמו בסימן תקט"ו כתב לפסוק כהשו"ע והמג"א בתקט"ו דמותר, וגם המ"ב שם סתם להתיר. ואף אם נימא דמ"מ נכון להחמיר כהבה"ל, מ"מ וודאי אי"ז אסור מדינא, ודבריהם צ"ע).

עולה שיש לנו כמה היתרים -

א' אין חשש שמא תאמר לשליח להביא לה שוב בשבת, א' היות ואין לנוסעת שייכות עם השליח, ב' היות והיה קציצה על הטיסה והובלת המזוודה ל"ש החשש שמא תאמר לו.

ואין לאסור מצד הנאה ממעשה שבת, ע"פ השו"ע והמג"א דגוי שהביא מחוץ לתחום מותר דכל שלא נעשתה מלאכה בגוף הדבר אי"ז נחשב הנאה, והכא המלאכה נעשתה רק בהבאת הדבר.

ב' אף לגר"א נראה שיהיה מותר, דהתבאר דבסימן תקט"ו סתם הגר"א כהמג"א להקל דגוי שהביא מחוץ לתחום אי"ז נחשב הנאה ומותר.

ג' אף אם נאמר דהעיקר כמ"ש הגר"א בסימן ש"ז להחמיר, מ"מ בעיר שיש עירוב כל האיסור הוא רק מצד נסיעת הגוי במכונית לצורך הישראל, אפשר דאף לגר"א יהיה מותר. דהתבאר דאף לגר"א אם אין הישראל נהנה הנאה ישירה מגוף הדבר שבו נעשה האיסור אלא נהנה רק בתולדה מהאיסור מותר להשתמש בו בשבת. (כמשנת' בפתיחת איגרת דאף לגר"א מותר לקרוא בה, וכמשנת' דמפתח שהובא באיסור, מותר להיכנס לבית ולהשתמש בחפציו). ובמקום שיש עירוב לבישת הבגד הוא רק

בתולדה מהאיסור ולכן יהיה מותר.

ד' היתר נוסף, היות והחברה באה לתקן מה שקילקלה הרי"ז נחשב שעושה עבור עצמה, וזה דומה לגוי שכיבה הנר שכתב הבה"ל דאם תיקן את מעשיו והדליק את הנר יכול הישראל להנות מהנר.

(יש להוסיף דאף אם השליח הביא את הבגד מחוץ לתחום, מ"מ האשה יכולה לצאת עם הבגד מחוץ לבית, ואין בזה איסור תחומין, דהתחומין נקבע אחר מקום הבעלים בער"ש).

עיונים בדברים העומדים

ברומו של עולם

גליון היוצא מבית ועד של חכמים העוסקים בעניני תפילה | גליון לב

מקורי התפילה • טעמי התפילה • מסורת התפילה • ביאורי התפילה • עבודת התפילה • תפילה כהלכתה

קריאת שמע על המטה חלק א'

קריאת שמע על המטה

אמר ריב"ל אע"פ שקרא אדם קריאת שמע צדית הכנסת מזה לקרותו על מטתו אמר רבי יוסי מאי קרא רגזו ואל תחטאו אמרו כלצדכם על משכבכם ודמו סלה, [זכרות 7:]

פסוקי דרחמי

רבי יהושע בן לוי אמר ליה להני קראי ויושב צדית עד כי אתה ה' מחסי ויהי מה רבו לרין וגאני, [שבעות 70:]

אייר תשפ"ג

מקורי וביאורי התפילה

הרב מרדכי פוטאש שליט"א בעמח"ס ברומו של עולם

ק"ש שעל המטה היא מצוה שתקנו חז"ל, כמיש בגמי' (ברכות ד:). אמר ריב"ל אע"פ שקרא ק"ש בביהכ"נ, מצוה לקרותו על מטתו, אר"י מאי קראה (תהלים ד') "רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם" (פרש"י - אמרו מה שכתוב "על לבבך"), "על משכבכם" (פרש"י שני) ובשכבך, והמהרש"א כתב דר"ל על מטתכם ממש ולא רק בזמן שכיבה, אולם ע' במאירי דיעל' ר"ל סמוך כמיש בפי' במדבר על דגלו, דאין לקרות בשכיבה ממש אלא בישיבה באימא וביראה). "ודומו סלה" (פרש"י ודומו בשינה אחרי כן, ופי' המהרש"א דזה לשון שתיקה, ור"ל דכשאתם ישן הוא שותק).

תקנת קריאת שמע משום שמירה מן המזיקים

ומר"ן הבי"י (בסי' רל"ט) הביא ש"י רב עמרם גאון דיש לברך ברכת המצוה לפני ק"ש שעל המטה אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקרות שמע. אך הראשונים [ע' תוס' חולין קה. ועוד] חלקו ע"ז, משום דעיקר סיבת המצוה היא משום שמירה כמו שיתבאר, ועל מצות כזו לא תקנו חז"ל ברכה. ועוד דאין זה מצוה גמורה וחייב גמור דהרי איתא בגמ' שם שתי"ח פטור ממנה (ופרש"י, משום שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד), כי בזה לבד הוא נשמר מכל המזיקין והסכנות.

מאיזה סכנות אנו צריכים שמירה

הנה יש פסוק מפורש בתורה בפי' בלק (כ"ג, כ"ד) "הן אם כלביא יקום וכו' לא ישכב עד יאכל טרף, ופרש"י, לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מויק הבא לטרפו. כיצד, קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום. בא מחנה וגייס להזיקים הקב"ה שומרים ונלחם מלחמותם ומפילים חללים". הרי דק"ש זו שומרת אותנו מכל סכנות גשמיות. ובמדרש תנחומא (שם, סי' י"ד) מוסיף "כשאנו אומרים יהי אחד' בק"ש שעל המטה נאכלין המחבלין מלפנינו, ומלחשין הם אחריו, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ובורחין. ובגמ' ברכות (ה' ע"א) שק"ש זו מבריא ממנו המזיקין והוי כאילו אוחו הרבי חדה כנגדם.

ובספר היקר מקורי התפלה הביא מהוה"ק (ויקרא כ"א): דק"ש זו שומרת מן המזיקין ששולטים בלילה, וע"י שממליך על עצמו את הקב"ה מלמעלה ומלמטה ומד' רוחות, מבריא כל המזיקין ששולטים בלילה מכל הצדדים. ועוד הביא בשם הערוך השלחן דע"י ק"ש זו אדם ניצל מהרהורי עריות וע"י ניצא מחטאים חמורים רח"ל. (וכ"כ המהרש"א והצל"ח בגמ' שם). וע' במאירי (ברכות סוף ד ע"ב) שביאר ענין המזיקים וז"ל וביאורו אצלי המזיקים הידועים והדעות הכובים והזיקיהו בעתות הפנאי ליחד את ה' שלא יטעה באומנות השניות וכשיקרא על הכונה הראויה תהא מטתו בטוחה מהם".

עוד טעם כדי לישן מתוך דברי תורה

ועוד תועלת מרובה מק"ש זו, כדי לישן האדם מתוך דברי תורה, (שו"ת הגאונים ושו"ת הרשב"ש סי' קע"ד). וכ"כ הסדר היום, וביאר תועלת ענינה, שמתוך זה כשתעלה נשמתו למעלה לפני בוראה תמצא חן בעיניו ית', וע"י הקב"ה יחמול עליו להחזירה אליו בבקר מחודשת מכל טוב.

אמירת פסוקים להגן מן המזיקים

שיר של פגעים - יושב בסתר עליון (תהילים צ"א). הגמ' בשבועות (ט"ו ע"ב) מספר שרי' יהושע בן לוי היה אומר שיר זה לפני שינתו, ופרש"י שזה כדי להציל ממזיקים שפוגעים בבני אדם להזיק. וגם אמר (תהלים ג') ה' מה רבו צרי וכו', והביאם הטור וש"ע, והביא מסידור רב עמרם גאון להוסיף עוד פסוקי שמירה, ומהרא"ש לומר השכיבנו.

הרי דאף שעיקר מצוה זו מתקיימת באמירת פרשת ק"ש וברכת המפיל לבד (ע' מג"א רל"ט סק"ב), מי"מ מנהג ישראל תורה מזמני התנאים ואמוראים להוסיף יותר. וכנראה שהסכנות השונות כ"כ מסוכנות שצריך כל אדם להוסיף בקשת רחמים על עצמו כל לילה, ובפרט בדורינו שאנו מסובבים מכל צד בסכנות רוחניות גדולות ורבות, יש ליזהר להתחזק נגד העייפות ולקיים מצוה זו כראוי וכנכון, וימצא חן וחסד מהקב"ה.

עומק התפילה

הרב אוריאל שונברג שליט"א בעמח"ס אור הצפון

קיום ציור מוחשי של מסירת נפש

הגמרא במסכת ברכות ה. אומרת שתלמיד חכם לא צריך לומר ק"ש על המטה. אמנם יש פסוק אחד שאכן צריך לומר, והוא הפסוק של "בידך אפקיד רוחי" וכו'. וצריך ביאור כיצד פסוק זה יהא תחליף לקריאת שמע. ומבואר שם עוד שעל ידי ק"ש על המטה מזיקים מסתלקים ממנו, וגם לזה צריך ביאור.

על הפסוק "לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה" (במדבר כג, כד) מבאר רש"י וז"ל, לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מויק הבא לטרפו, כיצד, קורא את שמע ומפקיד רוחו ביד המקום, עכ"ל. נמצא מבואר בדבריו שעל ידי ק"ש והפקדת רוחו, אנו מצליחים לאכול את הטרף שנסאר מהריגת המזיקים ולשתות את הדם של חללי המזיקים, וצ"ב הקשר שבין הענינים.

במושכל ראשון, שינה היא כל כולה דבר של ממילא בלי פעולה. אמנם חז"ל לימדונו שענינה הוא פעולה של הפקדת פקדון, ועל זה אנו חייבים לומר [לכל הפחות] "בידך אפקיד רוחי". ומבואר בספר דרך ה' שתנאי בקיום מצות ק"ש הוא הכוונה למסור נפש, בין ביום ובין בלילה. אמנם יש לכוונה זו משמעות מיוחדת בק"ש שעל המטה, שהרי אז יש ציור מוחשי של מסירת הנפש והרוח לידי ה' בשעת השינה שהיא מעין מיתה. וזה הקשר בין "בידך אפקיד רוחי" לאמירת פרשת ק"ש.

תיקון קריאת שמע

מבואר בשעה"כ דאמירת קריאת שמע על המטה בכונה הוא תיקון להוצאת ז"ל. והנה בענין העוון של זרע לבטלה יש שני קלקולים, אחד הוא עצם הענין שזרע קודש לא הגיע לקומה של קדושה, והשני הוא מה שנולדים כל מיני מזיקים רוחניים וגשמיים, וכוללים בזה כל אויבי ושונאי ישראל. ולכן כאשר אנחנו מוסרים ומפקידים נפשנו ורוחנו לידי ה' יתברך בק"ש על המטה, אז הנפשות של הזרע לבטלה, השייכות לענפים של נפשנו ורוחנו, חוזרות לשורשן בקדושה, וממילא מתקיים במזיקים מה שנאמר "יפול מצדך אלף ורבעה מימני", שהרי כוחם וחיותם נלקח מהם. וזה מה כתוב "לא ישכב עד יאכל טרף", דהיינו, עד שיחזיר את הנשמות שהמזיקים טרפו מאתנו, וכן "ודם חללים ישתה" ענינו הוא החזרת החיות שעד עכשיו היה מחיה את המזיקים. זהו ענינו של ק"ש על המטה, אלא שהקדמונים הוסיפו פסוקים ותפלות בענין שמירה מן המזיקים, והיינו, מפני שמי יודע אם הצלחנו לבטל את כל המזיקים השייכים לאותו לילה.

פסוקי דרחמי | ביאורי ומקורי התפילה מאת המטה משה (תלמיד המהרש"ל)

פתח בקריאת שמע וסיים בתורה, שמע מינה דעסיקת התורה וקריאת שמע חדא היא, ופשטי דהאי קרא כוללת כל התורה, ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה', אמר אם תקיים את התורה לא תחלה לעולם בשום חולי, לא בחליי הטבע שהם מצד המאכלים הנכנסים בגוף, ולא בחליי המקרה שהם הבאים מחוץ לגוף. וביאר לשה"כ "כל המחלה וכו' לא אשים וכו' כי אני ה' רופאיך", [דאם "לא אשים", ל"ל "רפואה"], כיון שברשות המשחית הוא רק לשון רפואה, שיתן לו רפואה שינצל ממנה, כדרך הרופא ליתן רפואה לאדם שישמור בריאותו ולא יבא לידי חולי. כך אמר הקדב"ה אני ה' רופאך, בזה שאתה עוסק בתורה ובמצוות תנצל. לזה תקנו לומר פסוק זה בקריאת שמע שהוא מדבר מכללה של תורה ושהיא מצלת מהמזיקים והמשחיתים.

וַיֹּאמֶר ה' אֵל הַשָּׁמַיִם - (בזכריה ג' ב') ויאמר ה' - היינו מלאך, יגער ה' - הקב"ה כך השטן דאין לכח לקטרג על יהושע כה"ג. והוא בכמה גאונים. וכתב האבודרהם (עמ' לא) "שראו לאומרו שהוא מסוגל מאוד לשמירה.

הַיְהִי מִטְּתוֹ שְׁלֵשְׁלִמָה - (שיר השירים ג, ז). הם פמליא שלמעלה. והם מגבורי ישראל המלאכים המלמדים זכות על ישראל, והם מסטרא דימינא. שְׁשִׁים גְּבֻרִים סְבִיב לֵהּ מִגְּבֻרֵי יִשְׂרָאֵל - כָּלֶם אַחְזֵי חֶרֶב, מְלַמְּדֵי מִלְחָמָה, אִישׁ חָרְבוֹ עַל יָרְכוֹ לְשֹׁמֵר אֶת הָאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי מִפְּתָח בְּלִילוֹת.

יְבָרְכֶךָ וְכו' יָאֵר וְכו' יִשָּׂא וכו'. שייך לפסוק הנ"ל ע"פ מה דאיתא במדרש "וכי שמירה היה צריך שלמה. אלא שחקק סביב למטתו ברכת כהנים שהם ששים אותיות, כלם אחזי חרב, כל אחד ואחד שמו של הקדוש ברוך הוא נזכר בו יברכך ה', יאר ה', ישא ה'. מה ראה ירך להיות נזכר כאן. אלא אפילו רואה אותו בחלומו והחרב שלופה בידו וקוטע את ירכיו, משכים בבוקר והולך לבית הכנסת מפחד שראה בחלומו, וראה כהנים נושאים כפיהם והחלום רע מתבטל ממנו. נמצא פסוקים אלו מסוגלים לבטל חלומות רעים, לכך היו חקוקים סביב למטתו שלשלמה".

הַיְהִי לֹא יָנוּם - כלומר אפילו בעת השינה והוא שעת הסכנה, הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ומשמרם בעת השינה.

לְיִשְׁוֹעַתְךָ קוֹיָתִי ה' - התשב"ץ (סי' ר"ס) כתב שמהר"ם היה אומרו בששה פנים, לישועתך קוית' ה', לישועתך ה' קוית' ה', קוית' ה' לישועתך, ה' לישועתך קוית' ה', קוית' לישועתך. ואפשר שהטעם הוא להבריא המזיקים והמשחיתים מכל ששה קצוות העולם, שהם מעלה מטה וד' רוחות, עכ"ל. [אולם הובא בשם המהר"ם מרוטנברג שאמר ג' פעמים כמנהגינו, בסדר הזה לישועתך וכו', ה' וכו', קוית' וכו', ע' ס' מקורי התפילה].

בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל - ואפשר להורות כי לאחר שאמר כל הדברים לשמירה מראה שהוא מוכבט שהוא שמור מכל צד. [והוא ע"פ המדרש (פרדר"ד) "ארבע כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקב"ה, מחנה ראשונה של מיכאל מימינו, מחנה שניה של גבריאל על שמאלו, מחנה שלישית של אוריאל מלפניו, מחנה רביעית של רפאל מלאחרי. ושכינתו של הקדוש ברוך הוא באמצע, והוא יושב על כסא רם ונשא, וכסאו גבוה ותלוי למעלה באויר."]. וכתב העיון פילה שמו"כ האדם השלם - שהוא מרכבה לשכינה].

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, אֲשֶׁרֵי כָּל יְיָ ה' - "ע"פ מה דאיתא (ברכות נו א) הרואה גפן בחלום אין אשתו מפלת נפלים, שנאמר (תהילים קכח, ג) אשתך כגפן פוריה. הרואה אילן זית הוין ליה בנים מרובים, שנאמר בניך כשתילי זתים. ומאחר דאיתא ביה עניינים המורים על חלומות טובים, גם יש בו זכירת ציון וירושלים, ובכל מה שישאל אדם צרכיו צריך להזכיר ירושלים, לכן נכון לאומרו בצירוף שמסיים בשלום שלום על ישראל.

רְגֹזוּ וְאַל תִּחְטְאוּ - אומרים רגוזו ואל תחטאו כו', ע"פ מה דקי"ל דנהגו כל ישראל שאין אוכלין ושותין ואין מדברים אחר קריאת שמע שאומרים על מטתו. וסמכום מהאי קרא אמרו בלבבכם על משכבכם זו קריאת שמע ודומו סלה. ולכן אומרים אותו בסוף קריאת שמע.

אָדוֹן עוֹלָם - ונהגו לומר אדון עולם באחרונה, לפי שמסיים ביד אפקיד רוחי. ואתה בן אדם אם תעשה כן, אם תשכב לא תפחד ושכבת וערכה שנתך (משלי ג, כד).

י' ס' תיבות ציושז ונסתר וגם צ"ה' מה רבו מרי", וכן י' ס' תיבות צברכת כהנים, וגם יחשוב צפרקה ראשונה של ק"ש שהיא קבלת עול מלכות שמים י' צה ס' אותיות של ס' הויה. והענין, כי זה לעומת זה עשה אלוקים כמו שיש עשה קלוות צהקדושה וכל אחד כלול מעשרה. הרי ס', כן צסטרך דשמאלא, וכד' עניינים אלו שיש צהס ס' הוא ניכול מס' של הקליפה ונדבקה צקדושה בכל לדדיו ימיו ושמאל פנים ואחור וכתב הרמ"ק (שע"ט סי' ט') יחשוב "שמע" מלפנים, "יושז צסתר" מימין, "ה' מה רבו" משמאל, "יצרכך" מאחור.

הַשְּׁלִיחַ הַק'

וַיְהִי נָעִם וכו' יִשָּׁב בְּסֶטֶר עֲלֵיוֹן וכו'. - [ריב"ל נהג לאמר פרק זה לפני השינה לישמר מן המזיקים, (שבועות טו:)]. הכלבו (סי' כ"ט) הביא על זה ב' נוסחאות וז"ל, ואחר קריאת שמע אומר ויהי נועם עד אחר אורך ימים אשביעהו, ויש שמתחילין מיושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי עכ"ל. ובאמת כ"ה בגמ' שבועות "ואומר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי", והטעם דבזה נשלמה השישים תיבות. והמט"מ מיישב הנוסח לומר מויהי נועם עד סוף הפרק, דהכי נוהגין במוצש"ק שהוא ג"כ משום שמירה ממזיקים שחוזרים לעולם אחר שבת. ולפי שאלו המזיקים נתהוו מכח אדם הראשון באותן ק"ל שנה שנפרש מאשתו, ונתהוו מהזיבה שלו, נקראו נעמי בני אדם (זוהר בראשית מ"ז ע"ב). ולכן יש בזה המזמור ק"ל תיבות עם פסוק אורך ימים אשביעהו, שכופלים אותו לעמוד כנגד המזיקים שנתהוו מאדם באלו ק"ל שנה, ולכן ראוי לכופלו בכל פעם שאומרים אותו להבריא המזיקים.

ה' מָה רַבּוּ צָרֵי - [גם בשבועות שם]. "ואמר עד לה' הישועה וגו'", - להורות דעד מלת הישועה הם ס' תיבות שהתשועה היא על ידי ס' תיבות. אבל מכל מקום גומרין הפסוק.

הַשְּׁפִיבֵנו - כתב הטור דכן נה"ג א"א הרא"ש לאומרו. וראוי לאומרו בלא חתימה, כי אין אומרים אותו אלא לשמירה בעלמא. "והמעידנו מלכנו לחיים" - ע"ש שמחזיר נשמתינו חדשים לבקרים. ויש בו ענין השמירה מהמזיקים, והגן בעדנו והסר שטן מלפנינו ושמור צאתנו ובואינו", כולם ענייני שמירה הם.

בְּרוּךְ יי בְּיוֹם וכו' בְּיָדְךָ אֶפְקִיד רוּחִי - בפ"ק דברכות (ה). דצריך לקרות בידך אפקיד רוחי אמר אביי דאף ת"ח [דפטור מק"ש] צריך שיאמר חד פסוקי דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וכו'. ובספר מוסר פ"ד כתב דיש לומר יחד שמך וקיים מלכותך תמיד כו', לכך אנו אומרים ברוך ה' ביום כו' עד ומלוך עלינו לעולם ועד דכולהו איתנהו ביה.

יְרֵאוּ עֵינֵינוּ - יראו עינינו הוא בנוסחאות שלנו, ולא מצאתי בשום פוסק ומחבר. **הַמְלִאֲךָ הַגָּאֵל** - והוא המלאך ההולך תמיד עם בני אדם לשומרו בכל דרכיו. כמו שכתב בספר הזוהר (ויחי ר"ל ע"א) מלאך הגואל אותי מכל רע יברך וגומר, האי קרא אית לאסתכלא ביה, דהא כתיב הגואל, אשר גאל מבעי ליה מאי הגואל, בגין דאיהו קמשתכח תדיר לגבי בני נשא ולא אעדי מן בר נש זכאה לעלמין ע"כ. לכן ראוי לאומרו בקריאת שמע שעל המטה לשומרו מהמזיקים.

וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוּעַ - ע"פ מה דאיתא בפ"ק דברכות (ד' ע"ב) דנלמד מצות ק"ש על המטה מ"רגוזו ואל תחטאו וגו'", וממשיך הגמ' ללמוד עוד מהאי קרא "אמר ר' לוי בר חמא, לעולם ירגז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגוזו ואל תחטאו, אי נצחו מוטב ואי לאו יעסוק בתורה, שנאמר אמרו בלבבכם, אי נצחו מוטב ואי לאו יקרא קריאת שמע, שנאמר על משכבכם". ומבואר דילפינן מזה תועלת של ק"ש להרגז היה"ט על היצה"ר. [וע' במהרש"א שם דלומד ג"כ דקאי על ק"ש על המטה כדדרשינן מ"על משכבכם" וביאר "דבלילה על משכבו יבא לאדם הרהורי עבירה ביותר ובק"ש מבטל אותן הרהורי עבירה להגין עליו מחטא וממזיקין"]. והאריך המט"מ לבאר בשם ספר הבהיר דהפסוק בא להורות דכדי להניצל מיצה"ר צריך להתחזק לשמור "כל חוקיו", שלא ימצא היצה"ר שום פתח להיכנס דרך מקום החלשים, אלא צריך לסגור כל הדלתות.

ועוד מורה על ענין תלמוד תורה דג"כ מציל מן המזיקין, ומשו"ה ת"ח פטור לאומרו, וכמבואר בהמשך הגמ' כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין ממנו ויליף לה מ"התעייף עיניך בו ואיננו" ואין עוף אלא תורה, ואין רשף אלא מזיקים.

תפילה כהלכתה

הרב אלחנן ברונר שליט"א בעמ"ס נתיבות הברכה

חיוב אמירת ק"ש על המטה

הנה בסדר קריאת שמע שעל המיטה, מבואר בגמ' ג' חלקים. א. אמירת קריאת שמע. ב. ברכת המפיל. ג. פסוקים הנאמרים לשמירה.

קריאת שמע - איתא בגמ' (ברכות ד'): "אמר רבי יהושע בן לוי, אע"פ שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת, מצוה לקרות על מטתו. אמר רבי יוסי, מאי קרא רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה".

ברכת המפיל - איתא בגמ' ברכות (ס): הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע, ואומר ברוך המפיל חבלי שינה וכו'.

פסוקי שמירה - איתא בגמ' (שבועות טו): "ריב"ל א"ל להני קראי וגאני. היכי עביד הכי, והאמר ר' יהושע בן לוי: אסור להתרפאות בדברי תורה. להגן שאני". וכתב המג"א (ר"ל"ט סק"ב) "ובאמת המזמורים אינן חיוב כלל רק שמע והמפיל, רק שנהגו לאומרים מדחזי דריב"ל אמרם המנהג לאמרם, ואף ריב"ל לא אמר אלא השני מזמורים, וני"מ לענין חולה או אנוס". והרמב"ם השמיט סוגיא זו, וע' בערוך השולחן דפסק כר' זעירא בירושלמי דיש לחזור ולקרות שמע עד שישן, [והובא כאן ברמ"א], וס"ל להר"מ דמשמע דאין לקרות פסוקים אחרים, [ויתבאר זה בארוכה לקמן].

טעם אמירת ק"ש קודם השינה

והנה הראשונים נחלקו בעיקר טעם התקנה דק"ש שעל המיטה, וטעם הפטור דת"ח, האם הוא משום שצריך לישן מתוך דברי תורה, או משום להגן מן המזיקין.

התוס' ריש מסכת ברכות (ב). כתבו בא"ד "ועוד דאזכור קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין, כדאמר בסמוך (ה). ואם תלמיד חכם הוא אינו צריך". וכ"כ רבינו יונה (ג). "ואם ת"ח הוא א"צ משום דתורתו משמרתו, וכדאמרין בפ"ק דבי"ב (ח). ומאי דאמר' (דף נד ב) ג' צריכין שימור חולה חיה חתן וכלה וי"א אף ת"ח בלילה זהו כשעומד יחידי באישון לילה ואפלה". משמע דסברו דעיקר הטעם הוא משום שמירה, ולכך ת"ח פטור משום דת"ח אינם צריכים שמירה דתורתם משמרתם. [וכ"כ המאירי (שם ב. ה.), וע"ש שביאר דענין המזיקין הוא דעות כוזבות].

אולם הר"י מלוניל ביאר דברי הגמ' "מצוה לקרות על מטתו, כדי שילך לשכב על מטתו מתוך דברי תורה. אינו צריך, דהא בכל עת הוא עוסק בדברי תורה". וכן י"ל בדעת רש"י שביאר טעמא דפטור ת"ח, "ואם תלמיד חכם הוא שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו בכך". משמע דלא הוא משום דהוא ת"ח דתורתו משמרתו, אלא דכיון שהוא ת"ח תמיד עוסק בתורה, ובין כך הולך לישן מתוך דברי תורה. וכן מבואר בהדיא בתשובות הגאונים [הובא בספר בני ציון סי' רל"ט] "ות"ח פטורין מלקרות ק"ש על מטתו דכד ארנביי ת"ח אינו צריך טעם ברור אמר בה מה טעם חייבין ישראל לקרות ק"ש על מטתו כדי שיקימו ובשכבך ובקומך, ת"ח ודאי כיון שתמיד עוסקין בתורה אין חייבין". מבואר בהדיא דהענין הוא לקיים מצות ת"ת בעת השכיבה.

והרשב"ש (סי' קע"ד) הביא את ב' הטעמים הנ"ל, וז"ל "אלא שק"ש שעל המטה אינה מצוה לא דאורייתא ולא דרבנן, שלא תקנו אותה חכמים ז"ל אלא לישן מתוך דברי תורה, אי נמי כדי שיהיו המזיקין בדילין הימנו כדאיתא בפ"ק דברכות. תדע שהרי תלמיד חכם אינו צריך לקרותה, וכדאמר רב נחמן בר' יצחק אם תלמיד חכם הוא אינו צריך אביי אמר אף תלמיד

א והנה ז"ל הגמ' "אמר רב נחמן, אם ת"ח הוא אין צריך. אמר אביי, אף ת"ח מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי, כגון בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת". וכתב התשובות הגאונים (שם) "הלכה כרבנן" דת"ח פטור דאתא ליה אביי ולא חלק עליו אלא אמר בה מילתא אחריתי וצ"ל פסוקא דרחמי. וכפשוטו י"ל דהאי עיקר הדין ק"ש נתקן בשביל ת"ח, אבל יש בה גם ענין שמירה וממילא ת"ח לא נפטר מזה, [וכמו שהקי"ר דת"ח ג"כ בעיא שמירה]. אולם, משי"כ דאביי אינו חולק ע"ז, אח"ש לפי גירסתנו "אמר אביי", אולם הר"י והרא"ש גורסין "אביי אמר", ומשמע דאביי חולק על רבנן, דלרבנן אינו צריך לומר כלום דליכא תקנה משום שמירה, ואביי צריך לומר עכ"פ פסוק אחד משום שמירה.

ב אולם מדברי המג"א לא משמע כן אלא דגם לרש"י הוא משום שמירה, דהרי כתב עמשי"כ הרמ"א דיש לחזור ולקרות עד שישן "וני"ל דה"ה אם מהרהר ב"ת שפיר דמי, דהא אמרינן בגמרא ת"ח א"צ לקרות ק"ש לפי שרגיל חוזר תמיד על גירסתו". והרי לעיל ביאר דדעה זו ס"ל דאמירת ק"ש הוא משום שמירה, ומשי"ה צריך לסמכה לשינה. וי"ל דס"ל דהשמירה הוא גופא מה שלומד תורה, ולא מחמת הגברא שהוא ת"ח. ובאמת כן משמע מהמימרא בגמ' שם "ואמר רבי יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין הימנו, שנאמר "ובני רשף יגביהו עוף" ואין עוף

חכם בעי למימר חד פסוקא מפסוקי דרחמי וכו'. אלמא דטעמא דק"ש הוא כדי שישן מתוך דברי תורה, אי נמי להגין עליו, ומשי"ה ת"ח אינו צריך, שכבר הוא עוסק בתורה, ומשום הגנה בעי למימר חד פסוקא מפסוקי דרחמי. וכו'. א"כ כיון שקרא אחר צאת הכוכבים שוב אינו צריך לקרותה פעם אחרת, ועיקר קריאתה אינו אלא כדי שישן מתוך דברי תורה שיגין עליו מהמזיקין". וכן האריך המג"א (ר"ל"ט א') בב' טעמים, ויבואר לקמן].

פטור של תלמיד חכם

ולדינא לא הוזכר הך פטור של ת"ח בטור ושו"ע, וצ"ע דהר"י והרא"ש העתיקו דין זה דת"ח פטור. וגם הרמב"ם לא הזכיר ת"ח אלא בכל אדם די בפסוק אחד. ואדרבה הטור ברמזים אחר שהביא הדין קריאת שמע ואמירת הפסוקים כדי להגן מן המזיקים, מסיים "ואף אם הוא תלמיד חכם". [ואולי כוונתו דרק הפסוקים יש לאומרה ולא ק"ש, ואה"נ חד פסוק סגי, ועדיין צ"ע דלא העתיק דברי הרא"ש בהדיא דיש פטור של ת"ח מאמירת פרשת שמע]. וע' בתפארת שמואל על הרא"ש משי"כ בזה. וע' בכל בו דתלמיד חכם הוא דוקא מי שתורתו אומנתו, ולפ"ז אין לנו ת"ח כזו היום. [וע בכף החיים בשם שער הכוונות דחסידים הראושנים הי' די בפסוק ראשון, אבל בדורנו צריכים לקרות כל הג' פרשיות ולכוון בה כראוי].

אמירת ק"ש בליל שימורים

הנה כתב הרמ"א בהלכות פסח (סי' תפ"א ס"ב) "ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע, ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין" [ומקורו במהרי"ל ומהר"י ווי"ל]. וכפשוטו משמע דתקנת ק"ש לא הוי משום מזיקים, ולא הוי כמו אמירת הפסוקים. וכ"כ הלבוש "ונוהגין שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע שהיא חיוב משום ק"ש של שכיבה, אבל שאר ענינים שקורין להגין מן המזיקין א"צ וכו'. אולם המג"א ביאר באופ"א, דהא דעדיין מחויב לאמר פרשת שמע "כיון שמוזכרת להדיא בגמ' פ' הוראה", [משא"כ פסוקי דרחמי אינו חיוב כלל כמש"כ המג"א כאן (סק"א)]. ומבואר דאף דהוא משום שמירה, סו"ס אין בידנו להפקיע מה שמחויב מדינא דגמ'.

נפק"מ בין הב' טעמים

והנה איכא כמה נפק"מ בהאי דינא. א. לגבי נשים. ב. לגבי כמה פרשיות צריך לומר. ג. האם מקדימים ק"ש לברכת המפיל או ברכת המפיל לק"ש.

חיוב נשים בק"ש שעל המטה

כתב המג"א (סי' רל"ט סק"ב) "ומה שלא נהגו הנשים לאומרה, אפשר דס"ל כיון דאינו נוהג אלא בלילה פטורין, דהוי שה"ג כמו שפטורים מקריאת שמע". והא"ר (שם סק"ד) העיר על דברי המג"א, וז"ל "כתבו ספרי מוסר שגם הנשים צריכות לזיזת בק"ש שעל המטה בכוונה ודקדוק התיבות, ע"כ. ומג"א כתב דמה שלא נהגו לאומרה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא בלילה, ע"כ. ואין נכון, דאטו גברי בעי שמירה ונשי לא, דהא כתבתי לעיל דק"ש משום שמירה".

אולם הפמ"ג (שם) יישב דברי המג"א דס"ל דעיקר החיוב הוא משום תורה וכנ"ל ונשי לאו בני לימוד תורה.

אכן כתב הפמ"ג שנהגו הנשים האידינא לאומרה. וכ"כ השעה"צ (סקט"ז)

אלא תורה, שנאמר "התע"ף עיניך בו ואיננו", ואין רשף אלא מזיקין, שנאמר "מזי רעב ולחמי רשף וקטב מרירי".

ג אולם עדיין תיקשי דיש לנו למיפטר ג"כ משום כדי לילך לישן מתוך דברי תורה, דהרי מחויב לעסוק בהלכות הפסח עד שיחטפנו שינה, וכולם ת"ח נינהו (לדרכו של רש"י). אולם בלא"ה צ"ע דלא הוזכר דין ת"ח בר"מ ובטושי"ע.

ד ויתכן דהרמ"א לדרכו איל, דעי' במג"א [סק"א] דביאר דעת הטושי"ע דלא הוי משום שמירה, ומשי"ה מפסיק בין המפיל לשינה, אבל הקי על הרמ"א דהביא הדין לחזור ולקרות עד שישן, דמשמע דהוא משום שמירה, ע"ש.

ה ויש להעיר ע"ז מהא דקיי"ל (סי' תפ"ו סעי' א') דאין אומרים ברכת שמע שבע בליל שימורים דלא נתקנה אלא מפני המזיקין, ומשמע דגם מה שנתקנה מדינא דגמ' אין אומרים, כיון שכל סיבת אמירתה הוא בשביל מזיקין, וצ"ע.

ואולי יש לחלק, ע"פ משי"כ למעלה [בהג"ה] בדעת המג"א דהבין דדעת רש"י ג"כ משום שמירה, ומשום דהשמירה הוא מה שעוסק בתורה. ולפ"ז י"ל דכיון דסו"ס תיקנו ללמוד תורה על המיטה משום מזיקין, לא עקרו זה גם בליל שימורים דליכא סיבת המחייב של לימוד התורה, אולם ברכת מעין שבע שהוא תקנת ברכה, אין ראוי לברכה בלי המחייב לאומרה.

המשך תפילה כהלכתה

וז"ל "ומשי" עוד דנשים אינן צריכות לקרותה, השיג עליו הא"ר, וגם בלא"ה כהיום הנשים נהגו לאמרם".

כמה פרשיות צריך לומר

ב) עוד דנו הראשונים כמה פרשיות צריך לומר, דהנה מדינא דגמ' החיוב לומר ק"ש על המיטה הוא משמע עד והיה אם שמוע, כדאמרי' התם (ס): "הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע. ואומר ברוך המפיל חבלי שינה וכו'". [וכ"כ הרי"ף הרמב"ם (פ"ז מהל' תפילה ה"ב) הרוקח (סי' שכ"ז) הראב"ה (פ"ט דברכות סי' קמ"ו) הכלבו (סי' כ"ט) האו"ח (ק"ש שעל המיטה) האו"ח (הל' ק"ש אות ג)]. אמנם הרא"ש (שם סי' כ"ג) כתב "ור"ח ז"ל כתב גם פרשה שניה לפי שיש בה בשכבך ובקומך. ואפשר דגרסינן שמע והיה אם שמוע". וכ"כ הטור בשם הרא"ש. וכן הביא הלבוש שיש נוהגין כן. אמנם בשו"ע ובפוסקים לא הביאו דעת הר"ח והרא"ש. ועי' בדברי חמודות דביאר באופ"א.

אכן מצינו בראשונים שכתבו שיש לומר את כל הג' פרשיות משום שמירה, וז"ל הרבינו ירוחם (תו"א נתיב ג' ח"ב) וז"ל "יש אומרי' אותו כלו על מטתו עד אלהיכם אמת לומר כל הרמ"ח תיבות לשמור כל רמ"ח איבריו כדכתיב שמור מצותי וחייה שמור רמ"ח תיבות שלי ואשמור רמ"ח איברים שבך ויש שאינם מדברים על מטתם אחר שקראו ק"ש כדאייתא בירושלמי רבי פלוני הוה קרי וחזר וקרי עד דפקע גו שנתיה משום דכתיב אמרו בלבבכם וגו' אמרו בלבבכם על משכבכם זו ק"ש". וכ"כ בפירוש התפילות לר"י ב"ר יקר ובכלבו (סי' כ"ט), ובספר היראה לרבינו יונה. וכ"כ בבאר היטב (סי' רל"ט סק"א) וז"ל "ור"י כתב לומר כל ק"ש שהיא רמ"ח תיבות לשמור רמ"ח איבריו. וכ"כ האר"י ז"ל". וכ"כ המ"ב (שם) וז"ל "וטוב לומר תמיד כל ק"ש שהיא רמ"ח תיבות [בצירוף אל מלך נאמן] לשמור רמ"ח אבריו".

והנה הראשונים שלמדו דצריך לומר ג' פרשיות משום שמירה לכאן נראה שלמדו דיסוד החיוב הוא משום שמירה ולכך צריך לומר את כל הג' פרשיות. אולם אין הכרח לזה משום די"ל דאע"פ שסברו שעיקר החיוב הוא משום תורה ולכך מדינא דגמ' סגי רק בפרשת ואהבת, מ"מ כיון דאיכא נמי משום שמירה כמבואר בגמ' לכך יש לומר את כל הג' פרשיות שיש בהם רמ"ח תיבות וזה שמירה לכל הרמ"ח אברים.

ק"ש קודם המפיל או לאחריה

ג) עוד נחלקו הראשונים האם אמירת קריאת שמע היא קודם ברכת המפיל או לאחריה, דסדר המוזכר בגמ' הוא קריאת שמע ואח"כ ברכת המפיל. וכ"כ הטור והשו"ע. וכתב המג"א דהטעם הוא משום שצריך להסמיך את הברכה לשינה. אולם מסידור דברי הרמב"ם (פ"ז מהל' תפילה ה"א) ב' שכתב קודם ברכת המפיל ואח"כ קריאת שמע, משמע דסבר דמקדימים ברכת המפיל לק"ש. וביאר המג"א "דס"ל דגם שמע הוי משום שמירה. וכ"כ התוס' ריש ברכות דמוכח כן בגמ' וכ"ה בירושלמי ובירושלמי פ"ק איתא פלוגתא דרב זעירא דקרי וחזר וקרי ס"ל דשמע אומר באחרונה וריב"ל ס"ל דאומר מזמורים אח"כ. נמצא דהרמב"ם והג"מ ס"ל כרב זעירא והטור ור"י פסקו כריב"ל". מתבאר מדבריו דיסוד פלוגתת הראשונים אי מברכים ברכת המפיל לאחר ק"ש או לאחריה, תליא בנידון אי חיוב ק"ש הוא משום שמירה או משום ד"ת.

אולם כבר קדמו התוס' הרא"ש ותוס' ר"י החסיד(ס): לתלות קדימת המפיל בפלוגתא בירושלמי, אולם כתבו בסו"ד דאפשר דגם ריב"ל ס"ל שהברכה קודמת לשמע אלא שהי' סומך פסוקים לשינה אחר ק"ש, וכ"כ בבאוה"ג כאן דגם ריב"ל מודה דצריך לסמוך ק"ש לשינה והמזמורים כק"ש אריכתא דמ"א.

ולדינא כתב המ"ב דעדיף לומר ברכת המפיל סמוך לשינה לאחר ק"ש ואמירת כל הפסוקים. אי"כ יש חשש שמא ירדם באמצע ק"ש שבכ"ה יקדים לברך ברכת המפיל.

ויתבאר עוד בענין הפסק בין המפיל לשינה ועוד ענייני המפיל בגליון הבא בעזה"ש.

עיוני התפילה

ביאור יסוד תקנת קריאת שמע על המטה

כתב הרמ"א (רל"ט) דאין לקרות ק"ש כשהוא שוכב בצידו, אא"כ כבר ואיכא טירחא לקום, כמש"כ (סימן רל"ה) לענין עיקר מצות ק"ש. וכתב המג"א דהיינו דוקא אם לא קרא ק"ש בזמנה, ויוצא עכשיו ק"ש דאורייתא, אבל אם כבר קראה אחר צאת הכוכבים וקוראה על מטתו לשמירה מותר לקרותה שוכב דהא ר' זעירא קרי וחזר וקרי עד דמשתקע בשינתיה. והא"ר השיג על המג"א, דלא משמע כן מסתימת דברי הרמ"א, ובפרט דהרמ"א החמיר כדעת ר"י דאין להתפלל מעריב עד אחר צאה"כ, דק"ש על המטה אינו אלא משום שמירה, וא"כ דוחק לומר דאירי כשעדיין לא יצא יד"ת. ויש להוסיף, דמקורו של הרמ"א הוא מהב"י כאן דכתב דלרבנו יונה אסור לקרוא כשהוא מושכב על צדו, וכתב הב"י "ולפי דבריו על מטתו דקאמר לא על מטתו כשהוא שוכב קאמר אלא על מטתו היינו סמוך למטתו כלומר בשעה שרוצה לילך לישן". ולהמג"א אין צריך לדחות כן דאירי שקרא ק"ש בזמנו, ובפרט דדעת ר"י ריש מכילתין דגם בביהכ"ס אין לקרות עד שתחשך וצ"ע. ועי' במאירי שכתב ג"כ כהב"י דעל מטתו לאו דוקא ור"ל על בסמוך. וצריך לקרואתה באימא וביראה. וכן החמיר הח"א כהא"ר, והובא ב' דיעות במ"ב.

תיקנו חז"ל לעשות המצות קריאת שמע על מטתו

ואולם טעמא בעיא, למה באמת יש להחמיר בזה גם במצות ק"ש על המטה. ויש לבאר, דהנה יש לחקור ביסוד האי דינא דנלמד מהקרא "אמרו בלבבכם על משכבכם", האם הוא רק דין קריאה של אותה פרשה, או דיסוד דינא הוא תקנת 'מצות קריאת שמע' פעם שנית על מיטתו. וכן משמע קצת מלשון הגמ' "אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"ס, דמשמע דאירי באותה דין ק"ש. וביותר משמע כן בירושלמי (ברכות ה' ע"ב) "תני הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא ידי חובתו בערב לא יצא ידי חובתו מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית ר' הונא בשם רב יוסף מה טעם אמרו אדם צריך לקרות שמע בביתו בערב בשביל להבריח את המזיקין". ומשמעות לשון הירושלמי הוא דתיקנו דלא יצא ידי חובת ק"ש עד שקרא על מטתו. ולפי"ז מובן היטיב דתיקנו לקרואתו באותה צורה של המצוה דאורייתא.

והנה בגמ' לקמן [ס' ע"ב] הנכנס לישן אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע. והק' הצ"ח "וכי שמע והיה סמוכים בתורה שיאמר משמע ועד והיה, והלא כמה פרשיות ביניהם, ומה חסר אם היה אומר שיאמר פרשת שמע. ובאמת הרא"ש [דין כ"ג] בשם ר"ח כתב שהגירסא אומר שמע והיה אם שמוע שיאמר תרווייהו, (ועי' אמרי נועם דמכח קושיא זו שינה הר"ח הגירסא). ותי' "ונראה דכוונתו שיאמר גם ברוך שם כבוד מלכותו, לכן מרמו על שמע שאנו אומרים בקריאת שמע שחרית וערבית יחד עם והיה אם שמוע". [והנה מקור לדבריו מפורש בתנחומא בלק "לא ישכב עד יאכל טרף כשהוא אומר ה' אחד נאכלין המחבלין מפניו, מלחשין אחריו בשכמל"ו ובורחין והוא נסמך בזכות ק"ש, וברש"י עה"ת מפורש דקאי על ק"ש על המטה]. ולדברינו הביאור הוא, דבאמת תיקנו מצות ק"ש, ושפיר הו"א לקרוא גם "והיה", [וכמו שהק' התוס' על רש"י], וקמ"ל דלא תיקנו אלא חלק של מצות ק"ש ולא כל הקריאה. [אולם כתבו כמה ראושנים וקדמונים דיש ענין לומר כל הקריאת שמע להשלים רמ"ח אברים, ע' תפילה כהילכתה].

שיטת רש"י דתיקנו לקרות על המטה כדי לצאת מצות ק"ש דאורייתא

ובאמת מצינו יותר מזה, דשיטת רש"י [בריש מכילתין] דאדם יוצא ידי חובתו בק"ש על המטה, והא דקורין ק"ש במעריב בביהכ"נ כדי לעמוד מתוך ד"ת. ורבנו יונה חולק וס"ל דאין לסמוך על ק"ש על המטה שהרי צריך כוונת הלב לקבל עול מלכות שמים ובאותה שעל המטה אינו מכין את זה. [ואולי זהו מקור לדעת המג"א בהר"י דאם כבר קרא ק"ש מותר לשכב על צדו]. והתוס' הביאו דעת רש"י בזה"ל "שק"ש על המטה עיקר והוא אחר צה"כ". והק' עליו דאינו אלא בשביל המזיקין ות"ח א"צ. ומבואר שהבין דעת רש"י שניתקן שהקריאה על המטה יהיה עיקר, ובה מתקיים מצות ק"ש. ועי' בכל בו (סי' כ"ט) ויש גאונים [רב עמרם גאון הובא בטור סי' רל"ה דס"ל כרש"י] ונתנים טעם לקריאת שמע על מטתם, כלומר, סמוך למטתו כדי לצאת חיוב קריאתה בעונתה שהיא צאת הכוכבים. ומבואר דזהו באמת סיבת הדין לקרוא על מטתו. [ועי' בפירוש החרדים על הירושלמי שהביא רש"י עה"ת (בלק כ"ג כ"ד) בשם המדרש "לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו. כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום". וביאר החרדים דנלמד ג"ש דנאמר התם לא ישכב ונאמר הכא ובשכבך, ע"ש. ויש להדגיש דבאמת אינו מפורש במדרש דאירי בק"ש על מטתו, אלא אירי בלילה, ויתכן דרש"י לשיטתו בזה אזיל, דנלמד מכאן דהמצוה מתקיים על מטתו, ולא תיקנו במעריב אלא לעמוד מתוך ד"ת].

פנינו הלכה

חידושי הלכה

מראשי ורבני חבורות בישיבת מיר

גליון מספר 235

פרשת בהר בחוקותי

תשפ"ג

- לצאת יד"ח הספירה באמצע שמונ"ע מדין שומע כעונה ♦ הרב אורי יצחקי
- האם אשה יכולה לברך על ספירת העומר בבין השמשות ♦ הרב אליסף פרלמן
- דין מחודש בקטן שהגדיל בספה"ע ומסופק אם דילג יום ♦ הרב אברהם זנגר
- אם יש איסור בל תשחית באיבוד מים ובהשחתה במקצת ♦ הרב זאב פראנק

הרב אורי יצחקי

לצאת יד"ח הספירה באמצע שמונ"ע מדין שומע כעונה

דלא סגי בדיבורא בעלמא אלא בעינן "מעשה ספירה", ורצו לחדש עפ"ז דלכן לא מהני ספירה דין "שומע כעונה", אך באמת ה"דבר אברהם" לא מיירי כלל מדין "שומע כעונה" כמבואר בדבריו, וביותר דה"דבר אברהם" בעצמו מסיק דלא כדבריו הראשונים כיון דבדבריו מתורץ מה שהקשה הרד"ה בס' המאור שלהי פסחים מה טעם אין אנו סופרים שתי ספירות מספק, וא"כ ע"כ לא ס"ל כוותיה, וגם הר"ן שם הביא ג"כ דבריו ולא העיר עליהם כלום.

הנה ראיתי לכמה מחברים שפשוט בפייהם דאם היה גדר "שומע כעונה" דחשיב כדיבור ממש מובנים דברי הלבוש והחק יעקב משא"כ אם גדר הדין שיוצא בדיבור חברו אין דבריהם מובנים, אך לענ"ד הסברא איפכא דאדרבה לפי הצד דגדר "שומע כעונה" הוי כעונה ממש דהיינו שמוציא בשפתיו, אין מניעה שיצא יד"ח הספירה בספירת חברו, אבל אם גדר "שומע כעונה" שיוצא בדיבור חברו, "ל שאני הכא דגזה"כ שלא יצא בדיבור חברו אלא בדיבור עצמו, והוא קרוב לפשוטו של הדרש דומיא דלקיחה לכל אחד ואחד.

ג. הנה את"ל שמהני דין שומע כעונה בספירה עצמה, אכתי יש לדון דילמא שאני הכא דאינו ראוי לדבר בפיו לא שייך דין "שומע כעונה", ומצאנו לשני ראשונים דס"ל דלא מהני כיון דאינו יכול להפסיק באמצע התפלה חשיב כ"אינו ראוי לבילה" דבילה מעכבתו, ראוי לבילה, דבשבלי הלקט הלכות תפלה סי' כ' כתב דהרב ר' אברהם ב"ר שלמה זצ"ל כתב היכא אמרינן שמע ולא ענה יצא במקום שיוכל לענות כהנך דסוכה, אבל העומד בתפלה שאינו יכול לענות לא יצא בשמיעה ודמיה לדד' וירא דאמר ר' זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, ע"כ, וכן כתב הריטב"א בסוכה ל"ח וז"ל: וכן הלכה שבכל דבר שיוצא ע"י אחרים שיש לו לענות אמן או דבר אחר אם שמע ולא ענה כלל כדאמרינן בעו מיניה מרבי אמי וכו' מיהא דוקא בשראוי לענות, אבל אם אינו ראוי לענות כגון שאינו נקי או שמתפלל ואינו רשאי להפסיק אינו יוצא בשמיעה, והוכיח כן מהא דאמר בגמרא דמי שנכנס לב"ה ומצא צבור שמתפללין שאם אינו יכול להתחיל ולגמור תפלתו עד שלא יגיע ש"צ קדושה לא יתחיל כדי שיאמר קדושה עם הצבור, וצ"ע אמאי לא סגי ליה שישתוק בתוך תפלתו ויצא יד"ח מדין שומע כעונה, וע"כ מכיון שאינו רשאי לענות אינו יוצא יד"ח מדין שומע כעונה.

אבל מדברי רש"י בסוכה שם והתוס' בברכות כ"א מוכח דלא כהריטב"א, דרש"י בסוכה כתב דאם עומד בשמונ"ע והגיע ש"צ לקדושה ישתוק ויכוין ויצ"א יד"ח מדין שומע כעונה, וגם התוס' בשם ר"ת ור"י לא חלקו עליו רק משום דא"כ הוי הפסק, וכן מוכח דעת הר"ן בסוכה וכן מוכח בשו"ע שפסק בסימן ק"ד כשיטת רש"י והסכמת מסקנת התוס' שישתוק ויכוין לצאת יד"ח מדין שומע כעונה.

א. שאלה - מי שחיסר אחד מימי הספירה שדינו לספור מכאן והלאה בשאר הימים בלא ברכה, ורגיל לצאת יד"ח מהש"צ, אך אירע שהאריך בתפלתו והש"צ עומד לספור והוא באמצע תפילת שמונ"ע, האם ימתין עד אחר תפילתו ויספור בלא ברכה, או ישתוק וישמע את הברכה מהש"צ באמצע תפילתו ויצא מדין שומע כעונה הן בברכה והן בספירה עצמה, דאע"פ שאם לא היה עומד בתפלה היה סגי ליה בשמיעת הברכה והיה סופר בעצמו, מ"מ הכא שעומד בתפלה לא סגי ליה בשמיעת הברכה לחוד כי אינו יכול לספור באמצע התפלה, ומוכרח לצאת יד"ח מהש"צ גם בספירה עצמה.

ומה שמכריח אותו להיכנס בזה, חדא דהא אסור לקיים מצוה בלא ברכה כמבואר במשנה במסכת תרומות פרק א' משנה ו', ועוד דהא כתב המשנ"ב במפורש בס"ק ל"ז דהיכא דאינו יכול לברך, נכון בזה שישמע הברכה מן הש"ץ או מאחד מהמברכין ויענה אמן בכונה לצאת ואח"כ יספור, ועוד דהכא בדין הספירה יש לו להדר לשמוע הברכה כי נראה לפי צורת ההלכה שחייב בברכה, דרוב הראשונים לא ס"ל כהנה"ג דכל ימי הספירה מצוה אחת ולדידהו חייב בברכה אף אם חיסר יום, אלא שאנן חיישינן לענין ברכה לשיטת הנה"ג משום ספק ברכות להקל, אך כיון שהשיטה העיקרית שיכול וחייב לברך ודאי חייב לעשות כל טצדקי לשמוע הברכה מאחר.

ב. הנה בעיקר הדין אם יוצא יד"ח ספירת העומר מדין שומע כעונה נחלקו בזה הראשונים והאחרונים, דהמגן אברהם בסימן תפ"ט ס"ק ב' הביא בזה סתירה בדברי הרשב"א, ולא הכריע, והמשנ"ב בס"ק ה' כתב שהוא מחלוקת הלבוש וח"י עם הפר"ח, דהלבוש והח"י ס"ל דלא מהני דכמו דלענין לולב דרשינן ולקחתם לכם לכל אחד ואחד כמו כן הכא צריך כל אחד ואחד בעצמו לספור, ופר"ח מיקל בזה וכן נוטה דעת הברכי יוסף, ובביה"ל כתב שהוא פלוגתא בין הראשונים דרש"י במנחות ס"ה ע"ב כפי מה שביאר בחידושי הרשב"א ס"ל דהמצוה שייך על כל יחיד ויחיד בפ"ע ולא מהני דין שומע כעונה, ולעומת זה מלשון הקדמון הרי"ץ גיאות משמע שאחד יכול להוציא את חברו בזה, ע"כ.

והאחרונים נתחבטו טובא בשיטת הלבוש והח"י היכן מצאו גזה"כ דלא מהני שומע כעונה בספירת העומר, דילמא ספירת כל אחד ואחד מתקיימת שפיר ע"י דין שומע כעונה, ויש שרצו לבאר ע"פ יסוד השו"ת "דבר אברהם" ח"א סימן ל"ד דשאני ספירת העומר

הרי"ף במסכת ברכות בסוגיין (דף י"ג ע"ב בדפי הרי"ף), יעו"ש.

הנה לפי סברתם בכל דיבור שאינו שבח הוא הפסק באמצע התפלה, וא"כ פשיטא דספירת העומר הוא הפסק בתפלה ואין לעשות כן לכתחילה. (ומדברי הריטב"א ורבינו יונה הנ"ל יש להעיר על מש"כ בשו"ת הר צבי אורח חיים א' סימן נ"ט, בנידון העומד בתפלת ה"ח ושמע הבדלה ממבדיל על הכוס, אי מותר לו לכוין לצאת, ופלפל בדברי הראשונים הנ"ל בענין הפסק לקדושה, ומשמע מכל דבריו דדין הפסק לקדושה וקדיש שווה להפסק להבדלה, וזה דלא כדברי הריטב"א והרבינו יונה הנ"ל).

ח. מתבאר מכל המקובץ שאין לאדם להכניס עצמו בזה לשתוק ולכוין לצאת יד"ח ספירת העומר מדין "שומע כעונה" באמצע תפלתו, כיון דלפי משנת"ב הרי ממ"נ לא מהני מידי, דאם לא נחשב כדיבור לא מהני משום המיעוט (וכפי משנת"ב שהיא שיטת הלבוש והחק יעקב), ואם נחשב כדיבור דאז לא מהני המיעוט (כפי משנת"ב שהיא שיטת הפר"ח והברכ"י) הרי הוא הפסק, ובפרט שלדעת כמה מרבתינו הראשונים חשיב הפסק בכל גווני ולא דמי לקדושה דהוי שבחו של מקום, לכן אין לו להכניס עצמו בחשש הפסק, ובפרט למה שנתבאר דבעיקר הדין אם יוצא כלל ספירה מדין שומע כעונה הוי ספיקא דדינא, א"כ ההפסק שלא לצורך, כנלענ"ד.

הרב אליסף פרלמן

האם אשה יכולה לברך על ספירת העומר בבין השמשות

א] כתב השו"ע סי' תפ"ט ס"ב והמדקדקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים, וכן ראוי לעשות. עכ"ל וכתב המשנ"ב ר"ל דמן הדין היה אפשר להקל לספור משתחשך אף קודם צה"כ דבה"ש הוא ספק לילה ואזלינן לקולא בספק דרבנן בספירה בה"ז שהוא מדרבנן לרוב הפוסקים, אלא דמ"מ אינו נכון להכניס עצמו לספק לכתחלה ולהכי המדקדקים ממתינים עד צה"כ שהוא בודאי לילה עכ"ל

והנה בשערי יושר ש"א פ"ה כתב לייסד וז"ל ויש להטעים ענין זה דמספר שאינו ברור לא חשוב מספר ומנין, וכנראה שזה הוא טעמו של הט"ז שכתב דלכתחילה בעינן שידע מנין של הספירה בשעת הברכה דלא כמו שכתוב בספר חיי אדם הטעם משום חשש הפסק בין הברכה להספירה יעו"ש. ונראה דבמסופק כמה ימים היום אם יום ג' או ד' שלא יוכל למנות שתי הספירות מספק דלא חשיב ספירה כלל, עכ"ל וכ"כ בספר דבר אברהם.

ולפי"ז הקשה השערי יושר שם וז"ל אמנם לפי"ז קשה שיטת הראשונים דסברי דמשום דספירה בה"ז מדרבנן סופרין בבין השמשות, תוס' במנחות הובא בר"ן שם ובטור סימן תפ"ט, ולפמש"כ דספק ספירה אינה מועלת כלום לא שייך ספק דרבנן לקולא, וי"ל דסברי דרבנן מעיקרא תיקנו כן משום תמימות, וכן להלכה, משמע מכל הפוסקים דאם ספר בין השמשות אינו יכול לברך עוד בלילה שמא כבר יצא, ולפמש"כ מספק לא הוי ספירה כלל. וצ"ע בכ"ז. עכ"ל.

ב] וראיתי למי שתירץ בזה [והובא בעטרת מועדים פרשת אחמר"ק תשפ"ג] בהקדם מאי דמצינו חידוש בהך דינא דהסופר בבין השמשות יכול לברך מאחר דספק דרבנן לקולא, ולכאור' צ"ב בזה דנהי דלעיקר המצוה דספירה אמרינן דספק דרבנן לקולא, אבל כלפי הברכה עצמה היאך נקל מספק שיברך, והא מצינו במשנ"ב סי' סז' לענין ספק על הברכה עצמה [בברכה על ספק מצוה דאו'] דלא אמרינן ספק דרבנן להקל בשביל לברך אלא חיישינן לחומרת הברכה, וכן פסק המשנ"ב תרפ"ז סק"ה בספק בין השמשות בסוף היום דפורים לענין קריאת המגילה, דקורא בלא ברכה, ויש לבאר מדוע הכא אמרינן דספק לקולא מועיל זאת לענין הברכה.

אך הביאור בזה י"ל דהכא כיון דהוא ודאי מחויב בספירה של אותו היום, והספק הוא על הקיום באותה שעה אם יוצא בה ידי חובתו, על כן בשביל שנוכל לומר דספק דרבנן לקולא ויוצא הוא ידי

וכבר עמד בזה בשו"ת שאגת אריה סימן ו' בנידון אילם שאינו מדבר איך יוצא י"ח בק"ש וכן בשאר מצות התלוים בדיבור כגון תפלה ובה"מ וכן מדבר ואינו שומע אם יכול לצאת ידי חובת מצות הללו ע"י דיבורו או לא, והעלה במסקנת דבריו דאמרינן דין "שומע כעונה" באילם, וכן נראה דעת האחרונים, וק"ו למי שעמד בתפלה דקיל מאלם כיון דיכול לדבר אלא דאריה דאיסור הפסקה בתפלה רביע עליה.

ד. עוד יש לדון דאת"ל דאפשר לקיים את ספירת העומר ולצאת יד"ח ספירה ע"י דין "שומע כעונה" גם כשעומד בתפלה ואינו יכול לענות בפיו, יש לדון אם ראוי לעשות כן או דילמא חשיב הפסק בתפלה. ולכאורה תלי בפלוגתת רש"י ותוס' הנ"ל לגבי קדושה, וא"כ למאי דפסק השו"ע בסימן ק"ד כרש"י וכמוש"כ התוס' ד"המנהג כרש"י וגדול המנהג", א"כ גם בנידו"ד יוכל עכ"פ בשעת הדחק לשתוק ולכוין לספירת הש"צ ולצאת יד"ח הברכה והספירה מדין שומע כעונה.

אך יש בזה קצת מקום עיון, דלכאורה ולכאורה כל ג' הנידונים שהבאנו תלוים בחקירה אחת גדולה בעיקר גדר הדין של "שומע כעונה", ובפשוטו שורש החקירה אם גדר "שומע כעונה" הוי כעונה ממש דהיינו שמוציא בשפתי, או שיוצא בדיבור חברו. וידוע שנחלקו בזה מרנן הבית הלוי והחזו"א.

ובביאור מחלוקתם כתב מרן בקהילות יעקב ברכות בסימן י"ב דדעת הבית הלוי בענין "שומע כעונה" הוא שעצם השמיעה נחשבת כעונה ויוצא יד"ח בשמיעה, ולשון החזו"א בהבנת שיטה זו [המובא שם בהמשך דברי הקה"ן] דהשמיעה היא מין ממיני הדיבור, ודעת החזו"א לנפשיה דענין "שומע כעונה" הוא שיוצא יד"ח בקיום המצוה שעושה חברו שמתוך שמתנתן בשמיעתו למעשה זו דין תורה הוא דמעשה חברו הקורא פוטרנו דמתייחס הדיבור של חברו גם להשומע, (ולשון החזו"א בריש סימן כ"ט: ויוצא יד"ח השמיעה והדיבור של חברו), עי"ש בקה"י שהאריך בראיות לשיטת החזו"א ואיך יתפרשו דברי הבי"ה"ל בביאור הסוגיות.

ה. והשתא נחזי אנן, דלכאורה כל ג' הנידונים שכתבנו לעיל תלוים בחקירה זו, דלפי הצד דגדר "שומע כעונה" הוי כעונה ממש דהיינו שמוציא בשפתי, אין מניעה שיוצא יד"ח הספירה בספירת חברו, אבל אם גדר "שומע כעונה" שיוצא בדיבור חברו, י"ל ששאני הכא דגזה"כ שלא יצא בדיבור חברו אלא בדיבור עצמו, וכן הנידון השני אם יכול לצאת מדין "שומע כעונה" כשאינו יכול לענות נמי תלי בזה, דאם גדר "שומע כעונה" שיוצא בדיבור חברו הרי הוא מין ממיני השליחות וכיון דאיהו לא מצי עביד לא מצי משווי שליח, אבל אם הוי הוי כעונה ממש דהיינו שמוציא בשפתי, י"ל דאינו מגרע מה שאינו יכול לענות כיון דאינו מגדרי השליחות אלא דהשמיעה ממיני הדיבור, וכל שיש כאן מציאות של שמיעה ממילא יש כאן מציאות של דיבור. וכן הנידון השלישי אם חשיב הפסק בתפלה נמי לכאורה תלי בזה, דאם גדר "שומע כעונה" הוי כעונה ממש דהיינו שמוציא בשפתי, ממילא חשיב הפסק בתפלה, אבל אם הגדר הוא שיוצא בדיבור חברו, י"ל דאין כאן הפסק כיון שסו"ס הוא אינו מוציא דיבור מפיו.

ו. אך אם אכן ננקוט כן דהנידון הראשון והשלישי תלוים בחקירה הנ"ל בגדר שומע כעונה, יצא לן לדינא דממ"נ אין לשתוק בתפלה ולהתכוין לצאת יד"ח בספירת הש"צ, דהרי נתבאר כל הצד דמהני ספירה מדין "שומע כעונה" ואין כאן גזה"כ למעט וגם אין חסרון במה שאינו יכול לענות באמצע התפלה, הוא רק לפי הצד דדין "שומע כעונה" הוא כדיבור ממש, ולמשנת"ב הרי להצד הזה ודאי יש כאן הפסק בתפלה, ולפי הצד דיוצא בדיבור חברו ואז אין כאן הפסק, אך לפי צד זה הרי לא מהני הספירה כלל, וא"כ יצא לן לדינא בנידון שפתחנו בו דאין לשתוק ולכוין לצאת יד"ח מדין שומע כעונה.

ז. שוב מצאתי שאין לסמוך על שיטת רש"י דכשיוצא יד"ח מדין שומע כעונה לא חשיב הפסק בתפלה, דיעוין בחידושי הריטב"א בברכות דף כ"א ע"ב שכתב דכי אמרינן ד"שומע כעונה" והוי הפסקה דוקא בדברים אחרים, אבל בזה שהוא שבחו של מקום לא דינינן ליה כהפסקה ושרי, עכ"ל, וכ"כ תלמידי רבינו יונה על

תורת ספירה כל עיקר במעשיו, ורק בקטן ואונן דשייכי בקיום מצות, על כן אפילו אם אין בהם חיוב הא מיהת דמעשה דידהו אית ביה תורת ספירה, וממילא דהמעשה ספירה מתחיל כמעשה של מצוה ושייך בו נמי לומר דדינו לקולא.

וממילא אם נימא הכי י"ל דמאחר דבדינא דרבנן שייך האי כללא דספקו להקל, ויכול להועיל זאת להיות לדין ספירה ודאי, א"כ כבר בתחילת הספק אי הוי כבר ליליא או לאו, הרי שעוד לפני שדנים בו האי דינא דבספקות אי אפשר לספור, י"ל דמקדימים לדון בו דינא דספק דרבנן להקל ודאי, וממילא דהוי ודאי ספירה ולא ספק ספירה.

אמנם י"ל כנ"ל דכל זה הוא אי נימא דהך דינא דספיקא דרבנן לקולא הוא כבר בעיקר התורת מעשה ספירה, אבל אי הוי זאת דין רק בהקיום מצוה, א"כ י"ל דכיון דבמצב הספק לא שייך כלל עיקר ספירה א"כ אין כאן ספק לפנינו של ספירה בשביל שנוכל להסתפק אם יכול לקיים המצוה שהרי בודאי אינו יכול לקיים את המצוה, וממילא מדוע שנאמר בו ספק דרבנן לקולא, וזהו הנראה המכוון בקושינו של השערי יושר דאין כאן כלל הכרעה לקולא במצב כזה, שהוא ודאי אינו יכול לספור ואין שייך בו תורת ספק על קיום המצוה דספירה, והישוב לקושיא י"ל כנ"ל דהוי דין להקל כבר בעיקר המעשה ספירה.

[ז] והנה נראה דלפי מאי דנתבאר לעיל דלא שייך הנהגת ודאי דרבנן אלא כאשר הוא נוגע להספק אם יצא ידי חיובו בהך מעשה, א"כ לכאור' אין שייך לומר דההכרעה היא כבר במעשה הספירה שהרי מעשה הספירה לכשעצמו עדיין אינו שאלה של קיום ידי המצוה דאע"ג דענינו הוא מעשה כלפי המצוה אבל אינו נידון של קיום המצוה ממש ויצאת ידי חובתו וכמו שנתבאר להשיטות דהוא שייך גם בלא קיום מצוה כלל כמו בקטן ואונן, ומעתה כיון דההכרעה על מעשה הספירה איננה הכרעה על עיקר החיוב דידהו א"כ אין בזה נקיטת דין ודאי להקל אלא כספק בעלמא, ומעתה לכאור' צדקה קושית השערי יושר דאדרבה בספק אי אפשר לעשות מעשה ספירה ושוב בודאי אין כאן קיום מצוה, וצ"ב.

והנראה לדון בזה ולומר דאין אנו צריכים להך כללא דהיכא דהוא נידון של לצאת ידי חיובו דוקא בהכי הוא דאמרין דהספק דרבנן לקולא נותן דין ודאי שיצא ידי חיובו, רק י"ל דלעולם כל היכא דהוא ספק דרבנן לקולא יש בו את הדין שהוא קולא בודאי, ורק דמכל מקום חלוק הוא ספק ביהשמ"ש בעיולי יומא דהתם צד הקולא שלו הוא לומר דיצא ידי חיובו בשעה זו, משא"כ באפוקי יומא הרי אדרבה כיון דהוי ספק על עיקר החיוב א"כ צד הקולא הוא דוקא מה שנאמר דכבר לית עליו חיוב כלל, וכיון דזהו צד הקולא א"כ הוא כנגד ההכרעה שיוכל באותה שעה לצאת בודאי את חיובו דאדרבה יש בו צד להקל דכבר פקע חיובו, וממילא דגם אם לוקח את הקולא של לצאת ידי המצוה באותה שעה, אבל אין שייך כאן הכרעת ודאי.

ומעתה יתבאר דלגבי עיולי יומא שייך להשתמש בהך דינא ד'קולא ודאי' גם כאשר אנו באים לדון על עיקר מעשה הספירה, דלפי מאי דנתבאר דמעשה הספירה בעצמותו הוא חפצא דספירה של מצוה ושייך בו נמי את ההכרעה של ספק דרבנן לקולא, א"כ הכי נמי דהוי הכרעת ודאי, ושוב יש ליישב בזה את קושית שערי יושר ולומר דאיכא הכרעה על גוף מעשה הספירה שהוא מעשה ספירה בודאי.

[ח] ודאיתנן להכי נראה דממילא הוא הדין בנשים הבאות לקיים את מצותן בזמן בין השמשות דהנה אמנם לית בהו לתא דחיוב מצוה מאחר שהיא רשות בידם, אמנם בודאי צד הקולא שבקיום מצוה דידהו הוא שנאמר שיוכלו לצאת ידי מצוה כבר בשעה זו ושע"כ לא יצטרכו לספור בשעה אחרת גם אם ירצו לקיים מצותן, ושפיר י"ל דאיכא בהו נמי הכרעת ודאי לקיים את המצוה בשעה זו ולא הוי ספירת ספק, ויכולים נמי לברך [וכן הדין נותן דאל"כ יציבא בארעא וגירורא בשמי שמיא שגברא שהוא בר חיובא נקל בו לברך בספירה דבין השמשות], ואשה דלית בה חיובא היא בחומרא שאינה יכולה לברך באותו זמן].

חובתו הודאית בהך ספירה צ"ל דהך קולא היא נמי דין ודאי, משא"כ בספק ביהשמ"מ דאפוקי יומא שהרי אפשר דכבר עבר היום ואינו כלל מחויב, הספק נופל גם על עיקר החיוב, וא"כ אין אנו צריכים להכריע להקל בודאי ולומר דפטר בה ידי חובתו הודאית, ובהך ספיקא אע"ג דנקטינן להקל הא מיהת דאין כאן הכרעת ודאי לומר דיצא בשעה זו ידי המצוה.

[ג] ולפי גדר זה כתב לחדש דבאשה דאינה חייבת במצוה מאחר דהיא מצוה שהזמן גרמא א"כ אין לומר הך סברא דע"י ההכרעה לקולא אנו מוכרחים להכריע בה דין ודאי שיצאת ידי חיובה, שהרי לית בה חיוב, וכל היכא דאינו מוכרח שיהא בהך דינא הכרעה שיצאה בודאי ידי המצוה, א"כ נשאר כאן דין להקל בספק בלא דין ודאי, וממילא באשה הסופרת בבין השמשות לא תוכל לברך על מעשה הספירה שהרי לצורך הברכה בעינן שיהא הכרעה בודאי על מעשה הספירה.

[ד] ולפי"ז כתב ליישב את קושית השערי יושר שהבאנו מתחילה משום דלפי מאי דנתבאר דהגדר בדין הקולא דרבנן בבין השמשות דעיולי יומא היינו שהוא קולא בודאי שיוצא בזה ידי חיובו ועל כן הוא דיכול נמי לברך על כך, א"כ מבואר שפיר דאין כאן כלל ספיקא דקיום מצותו, ומעתה לא תיקשי נמי דהיאך יספור והא הוי ספירה בספק ואין שייך לספור ספירת ספק, שהרי כיון דנקטינן דהוא ודאי קיום מצוה א"כ הוי ספירת ודאי ואין זה ספירת ספק.

[ה] אכן הנראה לדון בזה ולבאר את קושית השערי יושר באופן דעדיין לא יצאנו מידי קושיא בדבר זה, ומשום דהנה כאשר אנו באים לדון על הספירה בבין השמשות יכולים אנו לדון מצד תרי ענינים חדא הוא מצד קיום המצוה בשעה זו שהיא ספק בלבד אם הגיע זמן קיום המצוה, וחדא הוא מצד עצם מעשה הספירה דהנה מעשה הספירה מצד עצמותו הוא שייך לפעמים גם בלא קיום המצוה וכמו למשל באונן שדנו חלק מהאחרונים לומר דאם ספר בזמן היותו אונן יכול להמשיך לספור מאחר שעשה את מעשה ספירה אע"ג שלא קיים מצותו, וכעין זה דנו לגבי קטן שהגדיל, והנה גם לגבי מעשה הספירה בביהשמ"מ יש ספק אם שייך לספור, דאי לאו ליליא הוא אין שייך מעשה הספירה כלל.

והנה קושית השערי יושר דבבין השמשות הוי ספירת ספק דאין שייך בה כלל תורת ספירה, ביאור דבריו אינו משום דהוי חיסרון בקיום המצוה של הספירה, כי אם דהוא חיסרון בעיקר המעשה ספירה כמות שהוא, דאפילו אם נאמר כנ"ל דשייך לפעמים שיהא שם ספירה בלא קיום מצוה אבל הא מיהת דכל שהוא ספירה בספק אין בה תורת מעשה ספירה כלל, ולא יחשב שעשה מעשה ספירה אפילו בשביל שיוכל להמשיך לספור בשאר הימים, גם להצד דסגי בשביל כך שם ספירה בלבד בלא קיום מצוה.

הלא מעתה יתבאר דכלפי חיסרון זה אין עוזר לנו מה שאנו אומרים דיש הכרעה בקיום המצוה להקל, והוא דין ודאי שיוצא ידי המצוה מחמת הספק, דהנה כל זה מהני אם הספק היה מתיחס רק להמעשה מצוה ולא לעיקר מעשה הספירה, אבל מאחר דיש כאן ספק גם על עיקר המעשה ספירה והרי לגבי המעשה ספירה א"כ גם על הצד שהוא אכן לילה אבל מאחר דכלפי הגברא לא ידוע שהוא לילה א"כ בודאי אינו שייך שיספור מספק, ונמצא דאין לפנינו ספק ספירה אלא ודאי שאינו יכול לספור, וכל דודאי הוא שאין יכול לספור הלא אין שייך כלל דספק דרבנן להקל, דהוא רק היכא דיש ספק לפנינו דיש צד שיוכל לספור, וזה קושית הגרש"ש דהלא בודאי אין יכול לספור באותה שעה.

[ו] ולכאור' יש ליישב בזה ולומר דההכרעה של ספק דרבנן לקולא היא דין ששייך גם בעצם המעשה ספירה עוד מקודם למה שבאים להקל בשם הקיום מצוה, דלא מיבעי אי נימא דהמעשה ספירה שייך רק היכא שיש בו קיום מצוה הוא ממילא דכל החפצא דמעשה ספירה הוא חפצא דקיום מצוה, אבל גם אי נימא דשייך שם מעשה ספירה בלא קיום מצוה בפועל, הא מיהת ד"ל דכל המעשה ספירה הוא מעשה שענינו הוא לקיים את מצות הספירה דרק ע"י מצות הספירה שייך שיהא בכלל מעשה כזה של ספירה, דנראה פשוט דגר שנתגייר וספר קודם גירותו את הימים הרי אין בזה ולא מדי, כיון דהוא אינו בפרשת המצות כלל על כן לא שייך

דין מחודש בקטן שהגדיל בספה"ע ומסופק אם ספר יום אחד

נודע בשערים מה שהאריכו האחרונים בדין קטן שהגדיל בימי ספירת העומר, האם יכול להמשיך ולספור בברכה, ושורש הספק הוא לפי מה שפסק השו"ע (סי' תפ"ט ס"ח) דהשוכח לספור יום אחד אינו ממשיך לספור בברכה, מפני שחוששים לד' בה"ג דכל מ"ט הימים מעכבים זא"ז לפי שמצוה אחת הן, וא"כ י"ל דה"ה מי שספר בשעה שהיה פטור מן המצוה ספירתו כמאן דליתא, ולפ"ז דנו האחרונים דשמא קטן שספר בקטנותו הרי זה כמאן דליתא כלפי חיוב הספירה כשהגדיל, כי בקטנותו לא היה חייב בספירה כי אם מדין חינוך¹. ולהלכה הכריעו רוב האחרונים דיכול להמשיך ולספור בברכה, וכן המנהג.

[שמעתי מגאון א' שליט"א שיש לו ראייה שאין עליה תשובה דקטן שהגדיל ממשיך לספור בברכה, דהנה שאלה זו נוגעת לשביעית מכלל ישראל, דהא ימי הספירה מ"ט יום שהם שביעית מימי השנה, ואיך יתכן שמימות עולם עד לפני כמאתיים שנה לא עמדו הראשונים וגדולי האחרונים וכל ספרי השו"ת בשאלה זו ולא הורו את הדרך ילך בה כל נער בר מצוה בימים אלו, ובע"כ שהיה פשוט להם כביעתא בכותחא כאחד מן הצדדים, ובודאי לא מסתבר שהיה פשוט להם כהצד שאינו ממשיך לספור בברכה, ומוכח א"כ דממשיך לספור בברכה, (וכ"כ בספר פתחי אברהם מועדים עמ' ש"ח)].

ונראה לדון בדבר החדש, דאף שיכול להמשיך לספור בברכה, מ"מ יש חילוק בינו לשאר הגדולים, דגדול המסופק אם דילג יום אחד יכול להמשיך לספור בברכה כמבואר בשו"ע (שם), אולם קטן שהגדיל ומסופק אם דילג יום אחד (בין אם הוא מסופק אם דילג יום אחד בקטנותו ובין אם הוא מסופק אם דילג יום אחד לאחר שהגדיל) נראה לדון דאינו יכול להמשיך לספור בברכה, בהקדם ב' יסודות נאמנים בדברי הפוסקים.

ספק דילג יום אחד סופר בברכה מדין ס"ס או מדין ספיקא דאורייתא לחומרא

[א טעם הדין דהמסופק אם דילג יום אחד ממשיך לספור בברכה כתב הפר"ח והעתיקו המשנ"ב (סקל"ח) דהוא מדין ספק ספיקא, שמא לא דילג כלל, ואת"ל דילג שמא הלכה כד' הראשונים דכל יום מצוה בפנ"ע היא ואין הימים מעכבים זה את זה.

אולם האחרונים העירו ע"ד הפר"ח דמקור השו"ע הוא מהתרוה"ד (סי' ל"ז) ושם מבואר טעם אחר דאפשר להמשיך ולספור בברכה, דדעת הראב"ה דספירת העומר בזה"ז דאורייתא, וגם ס"ל לראב"ה כד' הראב"ד (פ"ג ממילה ה"ו) דהמקיים מצוה מדין ספיקא דאורייתא לחומרא מברך עליה, כגון המסופק אם נטל לולב וחוזר ונוטל לולב מדין ספיקא דאו' לחומרא מברך על הנטילה, (ואף שהברכות הם מדרבנן לא אמרינן בזה ספק ברכות להקל, לפי שהברכה נגזרת אחר המצוה), ומשום כך פסק הראב"ה דהמסופק אם ספר באותו לילה חוזר וסופר בברכה מדין ספיקא דאו' לחומרא (הובא בב"י סי' תפ"ט), וכתב התרוה"ד דאף דלא קיי"ל כהראב"ה דספה"ע

¹ יש להוסיף בזה דבר שאינו ידוע כ"כ, דהנה רבים דנו על עצם מה שחשש השו"ע לד' בה"ג, דיש בזה מן החידוש, מאחר ושיטה יחידאה היא, ולכן צידדו רבים דבכל צירוף קל אפשר להקל בזה. אמנם לגבי קטן שהגדיל הנידון חמור יותר, מפני שהטור (סי' תפ"ט) הביא ד' רס"ג דהיום הראשון בלבד מעכב, ואם לא ספר ביום הראשון הפסיד את כל המצוה, והשו"ע לא הביא דעה זו כי החמיר יותר מזה, דכל הימים מעכבים זא"ז כד' בה"ג, אבל עכ"פ לענין מי שדילג את היום הראשון אי"ז שיטה יחידאה, והנה בד"כ לא מצוי שאדם ידלג את היום הראשון, אבל בקטן שהגדיל אם נאמר דהספירה בקטנותו כמאן דליתא, נמצא שחסר לו גם את היום הראשון, וגם לד' רס"ג הפסיד את המצוה ולא רק לד' בה"ג.

² סברות רבות מבוארות באחרונים בדין קטן שהגדיל בספה"ע, אבל בפשוטו עיקר הנידון תלוי בנידון הכללי אם קטן שקיים מצוה ואח"כ

בזה"ז דאו', וגם לא קיי"ל כהראב"ד דמברכים על ספק קיום מצוה דאו', מ"מ יש להקל כדבריהם בספק דילג יום אחד מחמת צירוף דעת הראשונים דכל יום מצוה בפנ"ע היא. [טעם התרוה"ד הובא בביאור הגר"א ופמ"ג (א"א סק"ג) והרבה אחרונים, ועי' חיי אדם (נשמת אדם כלל ה' סק"ו) ושו"ת מכתם לדוד (סי' ג') מה שכתבו בביאור ד' התרוה"ד, וכתבו דהפר"ח שפירש הטעם מדין ספק ספיקא הוא משום שלא ראה כל דברי תרוה"ד במקורם אלא רק חלק מדבריו שהעתיק הב"י].

סתירת המשנ"ב בדין ברכה במקום ספק ספיקא

והנה רבים תמהו ע"ד המשנ"ב שהביא טעמו של הפר"ח דמברכים מדין ספק ספיקא, דהא בסי' רט"ו סק"כ פסק המשנ"ב דאפי' במקום ספק ספיקא אין מברכים, והטעם כתב הפמ"ג (סי' רע"א מ"ז סק"ד וי"ד סי' כ"ח מ"ז סק"ז) משום חומר איסור ברכה לבטלה דאסמכוה על לאו דלא תשא שם ה' אלוקיך לשוא' שנזדעזע העולם בשעה שיצא מפי הגבורה, ובשו"ת מכתם לדוד (סי' ג') הביא י' ראיות דלא רק בס"ס אין לברך אלא גם אם יש ספקות רבים אין לברך, ומאי שנא בזה, וכתבו בזה כמה חילוקים, ואכ"מ.

אלא דבאמת מקורו של המשנ"ב בסי' רט"ו דאין מברכים בס"ס הוא מהח"א (נשמת אדם כלל ה' סק"ו), ואחד מראיותיו של הח"א שאין מברכים בס"ס הוא מהא דהתרוה"ד לא כתב כאן דיכול להמשיך לברך מדין ס"ס כד' הפר"ח, אלא רק מחמת צירוף ד' הראב"ה דספה"ע בזה"ז דאו' וכו"ל, וכן הוכיחו בשו"ת מכתם לדוד (סי' ג') ושו"ת תורת חסד (סי' ז' סק"ד) ועוד. ולכן מסתבר יותר דהמשנ"ב ג"כ נקט לדינא כדברי רוב האחרונים דהטעם שיכול להמשיך ולספור בברכה הוא רק משום צירוף ד' הראב"ה, ומה שהביא המשנ"ב טעמו של הפר"ח הוא משום דטעם זה פשוט יותר, ודרכו של המשנ"ב להביא הטעם היותר פשוט בביאור דברי השו"ע במקום שאין בזה נפ"מ לדינא באופן הרגיל. [כן ביאר מו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל, וכ"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ג סוס"י כ"ו)].

נמצינו למידן לפ"ד התרוה"ד וכל האחרונים הנ"ל (מלבד הפר"ח), דמה שכתב השו"ע דהמסופק אם דילג יום אחד יכול להמשיך לספור בברכה, דין זה נוהג רק במי שחייב בספה"ע מדאו' לפ"ד הראב"ה דספה"ע בזה"ז דאו', אבל מי שחיובו בספה"ע הוא רק מדרבנן גם לד' הראב"ה, אינו יכול להמשיך לספור בברכה, משום דקיי"ל דאין מברכים אפי' במקום ספק ספיקא. [ובמק"א הארכנו לבאר הרבה נפ"מ בין טעמו של הפר"ח לטעמו של התרוה"ד].

קטן שהגדיל אינו מקיים מצות ספה"ע דאו' אלא רק מצוה דרבנן

[ב] דעת רוב האחרונים דגם לד' הראשונים דספה"ע בזה"ז דאורייתא, מ"מ קטן שהגדיל בספה"ע אינו מקיים מצוה דאורייתא במה שסופר בגדלותו לד' בה"ג דכל הימים מעכבים זא"ז, לפי שהספירה שספר בקטנותו בשעה שהיה חייב מדרבנן הרי היא כמאן דליתא כלפי החיוב דאורייתא שחל עליו בגדלותו, והא דנקטינן להלכה דקטן שהגדיל יכול להמשיך לספור בברכה, היינו משום שיש לו קיום מצוה מדרבנן, [או משום דקיי"ל דספירת העומר בזה"ז דרבנן זכר למקדש, או משום דהחיוב דרבנן שחל עליו בקטנותו ממשיך גם בגדלותו], ולגבי המצוה דרבנן מצטרפת הספירה שספר בהיותו קטן לספירה שסופר בגדלותו, מאחר וספר את כל הימים בחיוב דרבנן, וע"ע בהערה², אך מ"מ קיום מצוה דאורייתא אין לו

הגדיל יוצא יד"ח במצוה שקיים בקטנותו או דהו"ל כמי שקיים את המצוה בשעת פטורו, והנה לגבי מצוה דאו' דעת רוב האחרונים דלא יצא יד"ח, [עי' מנ"ח (מצוה ל"א) לענין קטן שקידש בתוספת שבת והגדיל בליל שבת, ובמצוה ש"ו לענין ספה"ע להדעות דספה"ע בזה"ז דאו', גליון רעק"א (סי' קפ"ו) לענין קטן שבירך ברהמ"ז והגדיל בתוך שיעור עיכול, ספר יום תרועה (ר"ה כה:)] והגהות רעק"א שם לענין קטן ששמע תקיעות ואח"כ הביא ב' שערות באמצע היום או להדעות ד"ג שנים דגדלות הם מעת לעת ונשלמו שנותיו באמצע היום, וכ"כ בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (פ"ה מקר"פ הל"ז) דקטן שאכל מצה ואח"כ הגדיל לא יצא יד"ח, דדמי לאכל מצה כשהוא שוטה ונשתפה דלא יצא יד"ח כיון שהיה פטור בשעת קיום המצוה].

וגם לענין מצוות דרבנן דנו האחרונים בקטן שהגדיל אם יוצא יד"ח מאחר דמעשה מצוה של תרי דרבנן לא הוי מעשה מצוה לגבי חיוב

גם להדעות דספה"ע בזה"ז דאורייתא.

לספור בברכה מדין חינוך, דגדול לא גרע מקטן, א"כ גם אם הוא מסופק יוכל להמשיך לספור בברכה מדין חינוך כמו קטן המסופק, דגדול לא גרע מקטן. [שו"ר שכ"כ בספר משברי ים לגלגל החוזר ח"ב סי' ט' בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל].

הראיות דלא שייך חיוב חינוך בגדול

אך נראה דזה אינו, דאף אם בעיקר הספירה אמרינן דגדול לא גרע מקטן, מ"מ לענין ספק בודאי גדול גרע מקטן. דהנה בעיקר סברת האחרונים הנ"ל דקטן שהגדיל יכול להמשיך לברך מדין חינוך צ"ע, דהא כבר דנו האחרונים האם שייך חיוב חינוך בגדול, והביאו כמה ראיות דאין האב מצווה בחינוך בנו כשהגדיל, [עי' גמ' נזיר כט: דלמ"ד דאב יכול להחיל נזירות על בנו משום חינוך, כשהגדיל אינו יכול עוד, מפני שאינו חייב לחנכו מכאן ואילך, וכ"כ בביאור הלכה (סי' ל"ז ס"ג) 'נראה פשוט וכו' כשנעשה בנו בן י"ג שנים ויום אחד שוב אין על אביו מצות חינוך, דאיש הוא וחייב מעצמו בכל המצות', וכ"כ המשנ"ב (סי' רכ"ה סק"ז) דמטעם זה מברך האב על בנו כשהגדיל 'ברוך שפטרני מעונשו של זה' מפני שנפטר מעתה לחנכו], אולם כתב הגר"י ענגיל שם דמ"מ י"ל דיהא חיוב חינוך על הבן בעצמו, ואף לד' הראשונים דחיוב חינוך מוטל רק על האב ולא על הקטן, היינו משום דהקטן אינו בר דעת וא"א להטיל עליו חיוב חינוך, אבל כשהגדיל י"ל דחל עליו חיוב חינוך על עצמו. [ויש שכתבו לחלק עוד בזה, דזה ודאי דבמצוות שהקטן חייב בעצמו מדין גדול מסתבר דפקע ממנו החיוב מדין חינוך, אבל במצוות שלא נתחייב בהם מדין גדול י"ל דנשאר עליו החיוב מדין חינוך ולא גרע מקטן, ולכן בניד"ד אם נימא דלא חל עליו חיוב ספירה מדין גדול י"ל דנשאר עליו החיוב מדין חינוך, וע"ע בדברי הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (שם) שכתב לחלק באופ"א].

אולם הגר"א גנחובסקי זצ"ל היה רגיל להביא ראיה אלימתא דאין חיוב חינוך בגדול כלל, דהנה בגמ' (חגיגה ו.) יש ס"ד דאע"ג דגדול חיגר פטור מלעלות לרגל אף אם עומד להתפשט (להבריאה), מ"מ קטן חיגר שעומד להתפשט קודם שיגדיל חייב לעלות לרגל מדין חינוך, שהרי כשיגדיל יהא בריא ויהא חייב לעלות לרגל, ולכן גם בקטנותו חייב מדין חינוך, [ומסקנת הגמ' דאף שיש טעם לחייבו משום חינוך, מ"מ גדר חיוב חינוך הוא שהקטן חייב כמו גדול, וכיון שגדול חיגר פטור, גם קטן חיגר פטור]. ואם נימא דיש חיוב חינוך לגדול, א"כ לפי הס"ד גם גדול חיגר יהא חייב מדין חינוך, דגדול לא גרע מקטן, ובגמ' הלא מבואר להדיא דגדול גרע מקטן, דהגדול פטור והקטן חייב, הרי דחיוב חינוך פוקע מיד כשהגדיל, וצ"ע ד' האחרונים הנ"ל.

ראיה דיש חינוך בגדול מדברי הגרע"א לגבי

קטן שהגדיל בתוך שיעור עיכול

אולם באמת יש להוכיח כדבריהם מדברי הגרע"א (גליון השו"ע סי' קפ"ו) ונכדו הכתב סופר (שו"ת כת"ס סי' ל"א) שדנו בחקירה הנודעת אם קטן שאכל כדי שביעה והגדיל בתוך שיעור עיכול חל עליו חיוב דאורייתא של ברהמ"ז, או דכיון שבשעת האכילה בקטנות היה פטור מדאורייתא שוב לא חל עליו אח"כ חיוב דאורייתא. והנה מדברי הכת"ס שם מבואר להדיא דזה ודאי דחייב לברך מדרבנן, והספק הוא רק אם חייב מדאורייתא, וכן משמע מדברי הגרע"א שם. וצ"ב דאם אינו חייב מדאורייתא למה יהא חייב מדרבנן, והלא בשעת אכילה היה חייב מדרבנן מדין חינוך, וכשהגדיל פקע חיוב חינוך, וא"כ יהא פטור לגמרי מלברך. ובע"כ

בליל יו"ט ואמו הדליקה נרות מבעו"י לא שמענו שיצטרך להדליק שוב בליל יו"ט.

ובע"כ דיש חילוק בין להוציא אחרים ובין להוציא את עצמו, דאף אם קטן אינו מוציא גדול במצוות דרבנן משום דתרי דרבנן אינו מוציא חד דרבנן, זהו רק לענין להוציא אחרים, אבל לגבי עצמו אין חילוק בין חד דרבנן לתרי דרבנן, ואכמ"ל. ומטעם זה גם לגבי ספה"ע מצטרפת הספירה שספר בקטנותו לספירה שסופר בגדלותו, [עי' שו"ת כת"ס סי' צ"ט, מועדים וזמנים ח"ד סי' רפ"ח, ועוד רבים, וכן נקט המנ"ח מצוה ש"ו בפשיטות].

ויש עוד דרך באחרונים שכתבו דאף אם אינו מתחייב בספה"ע מדין גדול מהטעם הנ"ל, מ"מ ממשיך חיובו מדרבנן מדין חינוך, דגדול לא גרע מקטן, ויבואר להלן.

וע"פ ב' הקדמות אלו עולה מאליהו הדין המחודש שפתחנו בו, דקטן שהגדיל ומסופק אם ספר יום אחד אינו יכול להמשיך לספור בברכה, כי לד' התרוה"ד הטעם שהמסופק יכול להמשיך לספור בברכה הוא רק בצירוף ד' הראב"ה דספה"ע בזה"ז דא"ו, אבל קטן שהגדיל דלא"ה אין לו מצוה דא"ו גם לד' הראב"ה, דינו כשאר ספק ספיקא דקי"ל דאין מברכים אפי' במקום ספק ספיקא.

קטן שהגדיל סופר מדין חינוך

אמנם יש מקום לדון מטעם אחר דיוכל לספור בברכה אף כשהוא מסופק אם דילג יום אחד, דהנה אחד מהטעמים שכתבו האחרונים דקטן שהגדיל יכול להמשיך לספור בברכה הוא, דאמנם מדין חיוב של גדול אינו יכול להמשיך לספור בברכה, כי הימים הראשונים שספר בעודו קטן הם כמאן דליתא לענין חיוב זה, מ"מ יכול להמשיך לספור בברכה מדין חינוך כמו שהיה מחויב בקטנותו, דגדול לא גרע מקטן, ולא מסתבר דבקטנותו הוא חייב לספור מדין חינוך ואילו בגדלותו יפקע ממנו חיוב זה. [הגר"י ענגיל (בעל אתון דאורייתא) בספרו ציונים לתורה (כלל י"ב) שו"ת אור לציון (ח"א סי' ל"ו) שו"ת להורות נתן (ח"א סי' כ"ו) הגר"ח קנייבסקי זצ"ל (בביאורו למסכת תפילין תפלה של ראש מ"ד) ועוד].

דין ספיקא דא"ו לחומרא בקטן

ולפ"ז יש מקום לדון דלא כדברינו הנ"ל, דהנה הקשה מו"ר הגר"א גנחובסקי זצ"ל, דמעולם לא שמענו דקטן המסופק אם דילג יום אחד אינו ממשיך לספור בברכה, ולפי דברי התרוה"ד הנ"ל צ"ע, דהא קטן לעולם אינו חייב בספה"ע מדא"ו, וא"כ אין מקום לצרף ד' הראב"ה דספה"ע בזה"ז דא"ו, ואיך לא אשתמיט אחד מהפוסקים לבאר חידוש זה דקטן המסופק אם דילג יום אחד אינו סופר בברכה, ופוק חזי מאי עמא דבר.

וביאר מו"ר זצ"ל דאף דודאי קטן חיובו מדרבנן, מ"מ הואיל וחיובו הוא מדין חינוך שיקיים המצוה בגדלותו, וכשיגדיל הלא יתחייב במצוה מדא"ו, י"ל דיש לו דין חינוך גם על דין ספיקא דאורייתא לחומרא, דמאחר וכשיגדיל יתחייב בספה"ע מדא"ו לד' הראב"ה, ואם יהא לו ספק בספירה יהא מחויב לספור שוב בברכה מדין ספיקא דא"ו לחומרא, על כן גם כשהוא קטן דינו כן אע"פ שחיובו בעצם הספירה הוא רק מדרבנן.

[נידון זה הוא נידון כללי אם דין ספיקא דאורייתא לחומרא נוהג בקטן משום חינוך, ושאלה זו מצויה מאד בקטן המסופק אם בירך ברהמ"ז, האם חוזר ומברך כמו גדול מדין ספיקא דא"ו לחומרא, או דהואיל וחיובו הוא מדרבנן הרי זה כגדול שאכל כזית ומסופק אם בירך דאינו חוזר לברך כדין ספיקא דרבנן לקולא. ואמר הגר"א גנחובסקי זצ"ל ששאל שאלה זו לרוב גדולי ארץ ישראל ורובם השיבו שודאי חוזר ומברך ויש שהשיבו שאינו חוזר ומברך, והאריך בזה בספריו בר אלמוגים (סי' ס"ח) ובני ראם (סי' מ"ה) ובגליון אליבא דהלכתא (צ"ע עמ' כ"ח), והרחבנו בזה טובא בגליון פניני הלכה פ' שמות תשפ"א].

ומעתה י"ל דה"ה קטן שהגדיל, לפ"ד האחרונים הנ"ל דממשיך

של חד דרבנן כדחזינון מהא דקטן אינו מוציא גדול במצוות מטעם זה, כגון לענין קטן שהדליק נר חנוכה מבעו"י והגדיל בלילה, או קטן שהגדיל לאחר שקידש הלבנה בקטנותו, וכן קטן שאכל כזית ובירך ברהמ"ז והגדיל בתוך שיעור עיכול וכי"ב, אולם רוב האחרונים הכריעו דלגבי דרבנן יוצא יד"ח, והוכיחו כן ממשמעות הרמ"א (סי' נ"ג סי' י') דקטן שהגדיל בלילה יכול להתפלל מעריב מבעו"י ויוצא בזה יד"ח ואינו חייב להתפלל מעריב שנית בלילה לאחר שהגדיל (עי' שו"ת משיב דבר סי' י"ח ובנין שלמה סי' נ"ח).

ויש להוסיף דמעולם לא שמענו שקטן שאכל סעודה והגדיל יצטרך לברך שוב המוציא (אף דקטן אינו מוציא גדול בברכת הנהנין להדעות דאינו מוציא בברהמ"ז כמבואר בפמ"ג סי' רט"ו מ"ז סק"ג), וכן קטן שברך לישב בסוכה בסוכות והגדיל לא שמענו שיצטרך לברך שוב, וכן קטן שהגדיל

דגם כשהגדיל הוא חייב מדין חינוך (עכ"פ באופן שלא חל עליו חיוב מדין גדול וכמו שנתבאר לעיל). [וכן הוכיח בשו"ת אור לציון שם].

חיוב שחל בקטנותו והגדיל לא פקע

ואמר הגר"א גנחובסקי זצ"ל לחלק בזה, דזה ודאי דלא חל חיוב חינוך על גדול, אולם חיוב שחל עליו בקטנותו מדין חינוך י"ל דלא פקע כשהגדיל, וביאור הדברים דאף **שיסוד וטעם** החיוב של קטן הוא מדין חינוך, מ"מ **גדר** החיוב הוא חיוב של **'ברכת המזון'** ולא חיוב של **'חינוך לברהמ"ז'**, וראיה ברורה לזה, דהא קטן שאכל כדי שביעה יכול להוציא בברהמ"ז גדול שאכל כזית מפני ששניהם חייבים מדרבנן (כמבואר בגמ' ברכות כ: ושו"ע סי' קפ"ו ס"ב), ואם גדר החיוב של קטן אינו 'ברהמ"ז' אלא 'חינוך לברהמ"ז' מסתבר שלא יוכל להוציא את אביו, כי אינם מחויבים באותו חיוב. וכיון שנתבאר שחל עליו חיוב לברך ברהמ"ז, י"ל דחיוב זה חל עליו עולמית ואין החיוב פוקע כשהגדיל, אע"פ שסיבת התקנה משום חינוך לא שייכת בו כשהגדיל. [ועפ"ז דן הגר"א גנחובסקי זצ"ל איך הדין אם אכל חצי שיעור בקטנותו וחצי שיעור בגדלותו, דלהנ"ל י"ל דפטור כי לא חל עליו חיוב ברהמ"ז בקטנותו, אך י"ל שחל עליו בקטנותו דין חיוב אם יצטרף לזה עוד חצי כזית, ודין זה לא פקע, עכ"ד].

ולפ"ז י"ל כן גם לגבי ספירת העומר, דהא מדברי הרא"ש סוף פסחים והרבה ראשונים מתבאר דטעמו של בה"ג דס"ל דמי שדילג יום אחד אינו יכול להמשיך לספור בברכה, הוא משום דכל מ"ט הימים מצוה אחת היא, ולפ"ז י"ל דחל עליו חיוב הספירה של כל מ"ט הימים בליל ט"ז ניסן, וכיון שחל עליו החיוב שוב אינו פוקע אף אם הגדיל בינתיים.³

[אך אינו מוכרע דכך הוא הגדר דחל מעיקרא חיוב אחד על כל מ"ט הימים, דאפשר דגם לדעות אלו חל כל יום חיוב הספירה של אותו יום, אלא דכל ימי הספירה מעכבים זא"ז ולכן נחשבים כמצוה אריכתא, אבל אין המכוון שחל מיד בליל ט"ז ניסן חיוב אחד על כל מ"ט הימים, ואכמ"ל].

קטן שהגדיל במוצ"ש לענין חיוב הבדלה

והנה האחרונים דנו אם קטן שהגדיל במוצ"ש חייב בהבדלה, דשמא חיוב הבדלה הוא רק למי שהיה חייב בשמירת שבת, וכתב בשו"ת הרד"ד (לנכדו של הנה"ב א"ח מהד"ב סוסי"ז) דאף אם אינו חייב מדין גדול מפני שלא היה חייב בשמירת שבת כגדול, מ"מ חייב בהבדלה מדין חינוך, דגדול לא גרע מקטן, וכסברת הגר"י ענגיל. אולם לפי האמור דבריו צ"ע, שהרי חיוב הבדלה חל רק במוצ"ש לאחר שנעשה גדול, ואין חיוב חינוך בגדול, ורק לגבי חיוב שחל עליו בקטנותו י"ל דלא פקע גם כשהגדיל כמו שנתבאר.

דין חיוב שחל לא פקע לא שייך לגבי דין ספיקא דאורייתא לחומרא

מעתה נראה פשוט דרק לגבי עצם החיוב של מצות הספירה אמרינן דגדול לא גרע מקטן, אבל לענין דין ספיקא דאו' לחומרא לא שייך לומר כן, ומב' טעמים;

א. להאמור נמצא דבאמת לא חל חיוב חינוך על גדול, אלא דחיוב ספה"ע שחל עליו בקטנותו לא פקע, וא"כ דין ספיקא דאו' לחומרא שהוא דין בפנ"ע (ואי"ז חלק ממצות הספירה אלא דין חינוך כללי בפנ"ע להחמיר בספק דאו'), לא יחול עליו דין זה בגדלותו, ולא מבעיא אם נתעורר לו הספק רק לאחר שהגדיל, דבזה ודאי לא יחול עליו דין ספק דאו' לחומרא מכח חיוב חינוך, אלא אף אם כבר נתעורר לו הספק בקטנותו וחל עליו אז הדין להמשיך ולספור בברכה, מסתבר דלענין דין זה לא אמרינן דלאחר שחל תו לא פקע, כי אי"ז חיוב שחל אקרקפתא דגברא, אלא הוא דין הנהגה בספיקות התלוי במצב הספק בכל רגע ורגע מחדש, ועל כן הדין הוא כמו בכל ספיקא דרבנן דאזלינן לקולא.

³ העירוני דא"כ י"ל להיפך, דמעיקרא לא יחול חיוב ספירה מדין חינוך, כיון דכולה מצוה אחת היא ולא שייך אצלו חינוך על כל ימי הספירה.

ונראה ליישב דהלא אינו נעשה גדול אלא כשהביא ב' שערות, וא"כ

ב. להאמור נמצא דלא שייך כלל חיוב חינוך בגדול, וגם חיוב חינוך שחל עליו בקטנותו הרי זה פוקע כשהגדיל, אלא דחיוב ספה"ע אינו בגדר 'חיוב חינוך' אלא בגדר חיוב דרבנן גרידא של ספה"ע, ואמנם שורש החיוב בקטנותו היה משום דין חינוך, מ"מ עצם החיוב הוא חיוב ספה"ע ולכן לא פקע כשהגדיל כמו שנתבאר, וא"כ לענין דין ספיקא דאו' לחומרא שהוא חובת חינוך בלבד (דהא באמת אין לו ספיקא דאו' אלא ספיקא דרבנן, וכל הדין להחמיר בספק זה הוא חיוב חינוך להתרגל להחמיר בספיקות דאו' לכשיגדיל), דין זה ודאי פוקע לאחר שהגדיל.

הרב זאב פראנק

אם יש איסור בל תשחית באיבוד מים

הנה המנהג הקדום בהילולת הרשב"י במירון ביום ל"ג בעומר, שהיו הנאספים שורפים לכבודו בגדים יקרים, ונתעורר נידון גדול אם אין בדבר משום לאו ד'בל תשחית', שבשו"ת חקרי לב (מהד"ב י"ד סי' י"א) כתב שאינו מוצא בזה צד היתר, ואינו מאמין שהראשונים נהגו כן, וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה חמישאה סי' ל"ט) דפשיטא שהבית יוסף וסייעתו לא היו מניחים לעשות כזאת, ואילו הגר"ר שמואל הלר ראב"ד צפת כתב קונטרס מיוחד 'כבוד חכמים' להחזיק במנהג שריפת הבגדים, והרחיב לבאר דכיון שעושים לכבוד התורה דרשב"י ולא בדרך השחתה, לא קרינן ביה 'בל תשחית', וחוששני מעונש מי שמערער על זה, וכ"ה בשו"ת תורה לשמה (שאלה ת') דמאחר שמתכוונים לשם מצוה, אין כאן חשש 'בל תשחית'.

ובענין זה יש להתעורר, במי שכל יום ביציאתו מביתו נוטל בקבוק מים לשתיה, ומצוי שנשארו בבקבוק מים מיום האתמול, ורגיל לרוקן את הבקבוק בשפיכת המים לכיור, ולמלאות בו מים חדשים, ויש לעיין מצד איסור 'בל תשחית', שהרי המים שמאתמול ראויים לשתיה כמו החדשים, והוא שופכם לאיבוד שלא לצורך.

והנה הגאון האדר"ת (שו"ת מענה אליהו סי' י"ח) כתב בפשיטות שלא נמצא כלל זכר 'בל תשחית' בשפיכת מים. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' שע"ה) שבמים פשוטים ליכא משום 'בל תשחית', ומסייע לה ממש"כ הש"ע (ק"ע סכ"ב) בזה"ל: אחר ששתית ונשאר יין בכוס לשתית חבירך, קנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס, ולא תשפוך משום 'בל תשחית', אבל אחר שתית מים שפוך מהם דרך שם, ע"כ.

והנה תנן ביבמות (מ"ד א') היתה אחת כשרה ואחת פסולה, אם היה חולץ חולץ לפסולה וכו', ובגמ' אמר רב יוסף כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם, ופירש"י במשנה זו לימדנו רבי לא ישפוך כו'. ולכאור' טעמא לאו משום 'בל תשחית', דא"כ מקרא מלא הוא ומאי 'כאן שנה רבי', וגם מהו שתלה באחרים צריכים להם, הא באיסור 'בל תשחית' לא מצינו שתלוי במה שאחרים צריכים לדבר הנשחת, וגם בחולץ לכשרה שפוסלה לכהונה לכאור' אין מקום לאוסרו משום לאו ד'בל תשחית', רק הטעם משום דכופין על מידת סדום כמפורש בחידושי המאירי, ויקשה דמ"מ תפ"ל משום לאו ד'בל תשחית', וש"מ ששפיכת מים אינה בכלל האיסור.

אמנם הנה הסמ"ג (לאוין רכ"ט) כתב דמקרא ד'בל תשחית' שנאמר בעץ למדנו לאסור ההשחתה בכל דבר, ומסייע לזה מהך דלא ישפוך אדם מי בורו וכו', הרי דאיסורו משום 'בל תשחית', וגם בשערי תשובה לרבינו יונה (ש"ג אות פ"ב) הזכיר האיסור דלא ישפוך וכו' באזהרת 'בל תשחית', וז"ל רבינו ירוחם (נתיב ל"א ח"ו בסופו): השופך מי בורו ואחרים צריכין לו אסור וכו' וכתב רמ"ה ומסתברא דאי בעי למשפכינהו מעכבין עליה ויהבינן להו לחבריה וכו' ואי שפיך להו בתר הכי משמתנין ליה משום 'בל תשחית', ואי אתרו ביה למלקות מלקין לה, ע"כ. הא קמן, שלדעת רבינו יונה והסמ"ג

י"ל דמעיקרא הרי הוא חייב בחינוך על כל המ"ט יום, דהא עדיין לא הביא ב"ש, ואי"ז מוכרח שיגדלו לו ב' שערות מיד בהגיעו לגיל י"ג, ואע"פ שיחול עליו אח"כ חזקה דרבה שהביא ב' שערות, מ"מ מעיקרא חל חיוב חינוך על כל המ"ט יום, ורק אח"כ כשמביא ב"ש משתנה הדין.

חיטים דשייך ב'בל תשחית' אי לאו ד'בל תשחית דגופא עדיף, והרי גם אחר שאנו דנים אכילת הפת המעולה כהשחתה, מ"מ לכאן אינה מתייחסת אלא להצד מעליותא שיש בפת חיטים יותר משל שעורים, ונמצא שאין הדבר נשחת מכל כל שפירש"י דכל כהאי גוונא ליכא 'בל תשחית'.

ומה דצ"ל, דכיון דאפשר ליה בפת שעורים ואין לו צורך בפת המעולה של חיטים, שוב חל שם השחתה על מעשה אכילתה, והרי באכילת הפת מתכלה לגמרי, ונמצאת ההשחתה מכל וכל, ומה דמ"מ משתמש בה לאכילה כפת שעורים, אינו מגרע מליתן שם השחתה על כלליות האכילה.

ההיתר בקריעת בגד על מת

עוד הביא בשלטי הגבורים (שם) מרבינו פרץ בהגהות סמ"ק, דבבגד הנקרע על מת לא שייך 'בל תשחית', משום דאיתי מצות קריעה ודחי ליה, ע"כ, [וכעת לא מצאתי מקומו בהגהות סמ"ק]. והוא חידוש גדול, שבפשוטו היה נראה דהיתר הקריעה על מת מצד שאינה דרך השחתה, רק לכבוד המת, ולהכי המקרע על המת יותר מדאי עובר ב'בל תשחית' כדאיתא בב"ק (צ"א ב'), שאין בקריעה כזו משום צורך כבוד המת ותו שם השחתה עליה, ושמואל שקרע על רב תליסר אצטלי דמילתא, כתבו התוס' (שם ד"ה עובר) דצורבא מרבנן שאני ולא הוה יותר מדאי, והיינו שבצורבא דרבנן כולהו לאו דרך השחתה נינהו, רק צורך כבוד תורתו.

ולדעת רבינו פרץ יש לעיין, דכיון שגם קריעה על מת שם השחתה עליה, רק שמצות הקריעה דוחה לאיסור 'בל תשחית', א"כ יהא מחוייב לקרוע הפחות שבבגדיו כדי למעט בהשחתה, בדומה למי שאפשר לו לאכול פת שעורים ואוכל של חיטים שעובר ב'בל תשחית', וזו לא שמענו, אבל אם הטעם מצד שקריעה לכבוד המת לאו דרך השחתה היא ניחא שפיר, דכל מה שהבגד חשוב ויקר יותר מתגדל כבוד המת שקורע עליו.

אבל לכאן זה אינו, שבפת שעורים וחיטים כשאוכל הפת שעורים אין כאן השחתה כלל, שכליו מאכל בדרך אכילה פשוט דלאו השחתה היא, שהרי לזה מוכן ועומד, ורק כשאוכל הפת חיטים חשיבא השחתה כיון דאפשר ליה בשל שעורים, ולהכי עובר באכילתו משום 'בל תשחית', אבל בקריעה על מת, הרי גם אם יקרע את הפחות שבבגדיו, עדיין ישנו לאיסור 'בל תשחית', למאי דס"ל לרבינו פרץ שקריעה על מת חשיבא השחתה, וממילא אינו מחוייב לקיים מצות הקריעה בבגד הפחות, כי איך שיהיה צריך לעבור ב'בל תשחית' כדי לקיים מצות הקריעה, וכך לי השחתת בגד חשוב וכך לי השחתת בגד פחות.

מסקנת הדברים

א] כתבו המהרש"ם והאדר"ת שבאיבוד מים אין משום 'בל תשחית', וכן משמע ממש"כ המאירי בטעם מה דלא ישפוך אדם מי בורו וכו' רק משום דכופין על מידת סדום. אמנם בדברי רבינו יונה והסמ"ג ורבינו ירוחם מבואר הטעם כן משום 'בל תשחית'.

ב] ולכ"ע אין האיסור אלא בשאחרים צריכים להם, כי האיסור 'בל תשחית' ישנו רק בדבר העומד להנאת אדם, ומהאי טעמא כתב הנודע ביהודה שאין בהריגת חיות יער משום 'בל תשחית'.

ג] אין לנקות הכוס מן הרוק ע"י שפיכת היין הנשאר בה במקום נשיקת הפה, והטעם משום 'בל תשחית', אבל במים מותר, או משום שאינם באיסור ההשחתה, או משום שעומדים גם לשימוש הדהחה.

ד] השימוש בדבר חשוב ויקר כשיכול להשיג התועלת בשווה מדבר פחות חשוב, יש ללמוד מסוגיא דשבת דחשיבא השחתה לעבור ב'בל תשחית', [אכן בחידושי המאירי משמע שאינו איסור מן הדין], ונפקא מינה שאין להשתמש בנייר חתוך שנשאר לאחר השבת, אם לא שיש טירחא בהבאת הגליל או בחיתוך הנייר.

ה] השחתה במקצת שלא נשחת הדבר מכל וכל, יש ללמוד מפירש"י שאין לאוסרה משום 'בל תשחית'.

ו] היתר קריעת בגד על מת, בפשוטו מצד שאינה דרך השחתה, רק לכבוד המת, אבל בשלטי הגבורים הביא מרבינו פרץ שהטעם משום דאיתי מצות קריעה ודחי לאיסור 'בל תשחית'.

ורבינו ירוחם שפיר נוהג איסור 'בל תשחית' גם במים, וצ"ע להאדר"ת והמהרש"ם שתפסו דברים ליכא משום 'בל תשחית', אלא שהמאירי שהוצרך לטעמא דכופין על מידת סדום מסייע להו.

ולענין הקושיא דאי הך דלא ישפוך אדם מי בורו וכו' משום 'בל תשחית', א"כ מהו דתליא באחרים צריכים להם, הנה כבר כתב הנודע ביהודה (תניינא י"ד סי' י') לענין הריגת חיות יער, שאין בה משום 'בל תשחית', כי האיסור רק בדבר שיכול אדם ליהנות ממנו, דאין להשחיתו ולהפסיד אותה הנאה, משא"כ בהנך חיות יער דכל זמן שהם חיים אין בהם צד הנאה לאדם. ולזה י"ל דהיינו דאמר 'ואחרים צריכים להם', כי גם האיסור 'בל תשחית' ישנו רק בדבר העומד להנאת אדם, ואם לא היה במים צורך לאחרים, לא היה בשפיכתם משום 'בל תשחית'.

ומש"כ המהרש"ם להוכיח שאין במים משום 'בל תשחית' מדין הש"ע שמוותר לשפוך ממים שנשארו בכוס דרך מקום נשיקת הפה, לכאן יש לדחות דהרי מים עומדים להדחה כמו לשתייה, והוא אחד מתשמישי המים להדחת כלים, ולהכי אין לחוש בשפיכה זו ל'בל תשחית', כיון שבזה מדיח הכוס מן הרוק במקום נשיקת הפה, משא"כ ביין החשוב שעומד רק לשתייה ולא להדחה, ולעולם אימא לך דמים נמי ישנם בלאו ד'בל תשחית' כששופכם לאיבוד.

השימוש בחול בנייר חתוך כשלפניו גם גליל נייר

עוד יש להתעורר בהאי מילתא, במה שקונים לשבת נייר חתוך המוכן לשימוש ללא מלאכה, ומצוי שנשאר באריזה נייר לאחר השבת, ויש לדון בכגון שמונח לפניו גם גליל נייר, ואין אצלו עדיפות להשתמש בזה יותר מבה, דשמא יהא אסור להשתמש בנייר החתוך משום לתא ד'בל תשחית'.

והוא ע"פ המבואר בשבת (ק"מ ב') דאמר רב חסדא האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי, קעבר משום 'בל תשחית', ואמר רב פפא האי מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא, עובר משום 'בל תשחית', ולאו מילתא היא, 'בל תשחית' דגופא עדיף. ויש כאן חידוש גדול, דלכאן הרי פת חיטים לאכילה עומדת ויין לשתייה, והוא שאכל הפת ושתה היין מאיזה טעם תיחשב השחתה, וצ"ל דמ"מ כיון שפת חיטים מעולה משל שעורים, ואיזה אפשר ליה במאכל הפחות דפת שעורים ואין לו צורך באותה מעליותא דפת חיטים, נידונת אכילת הפת חיטים כהשחתה בחינם, ודכוותה בדאפשר ליה למישתי שיכרא ושתי חמרא, מה שמכלה היין בשתייתו ואין לו צורך במעליותא דידיה, קרינן ביה 'בל תשחית', אי לאו דמסיק ד'בל תשחית' דגופא עדיף, [אכן בחידושי המאירי משמע שגם מימרא דר"ח ור"פ דרך הערה בעלמא היא לעני לצמצם בתוך ביתו, ולא איסור מן הדין].

וממילא הוא הדין והוא הטעם לנידון דידן, שאם יש טירחא בהבאת הגליל או בחיתוך הנייר, אכן אין כאן משום 'בל תשחית', וכעין שכתב המ"ב (ט"ו סק"ג) בשם החיי אדם, לענין המסיר יציאות שלימות מן הבגד, שבמקום שקשה בעיניו הטירחא להתיר מותר לנתקם, ואין בזה משום 'בל תשחית' כיון שאין עושה דרך השחתה, אבל כשאין אצלו עדיפות להשתמש בזה יותר מבה, שמא יהא אסור להשתמש בנייר החתוך שמעולה יותר וראוי לשבת, והשימוש בו ללא צורך כהשחתה חשיבא.

השחתה במקצת אם עוברים עליה

ב'בל תשחית'

והנה דבר גדול בענין לאו ד'בל תשחית' יש ללמוד מפירש"י לחולין (ז' ב') גבי כודנייתא חיוורתא דרבי, דא"ל לר' פנחס בן יאיר עקרנא להו, איכא צער בעלי חיים, קטילנא להו, איכא 'בל תשחית', ומשמע דאעקרנא להו לא היה יכול לבוא משום 'בל תשחית', ופירש"י (ד"ה עקרנא) ד'בל תשחית' ליכא, שיהו ראויות לדישה, ע"כ, ושמע מינה שהאיסור 'בל תשחית' הוא רק במשחית הדבר לגמרי, הא השחתה במקצת לאו השחתה היא לעבור עליה ב'בל תשחית', וכן למד בשלטי הגבורים לע"ז (עמוד ט' אות ב') מפירש"י, דליכא 'בל תשחית' אלא כשהדבר נשחת מכל וכל.

והיה מקום לדון, דא"כ במי שאפשר לו בפת שעורים ואוכל של

נחלק אליהו

בהר בחוקותי

בחוקותי תלכו | כי 'לי' הארץ | והיה ה' מבטחו | וציויתי את ברכתי

[ואגב - אחד הטעמים שמוזכרים בפוסקים שונים מברכות ברכת התורה למרות שהם לא מצוות בתלמוד תורה, כי הם חייבות לתלמוד את ההלכות של המצוות שבהם הם כן מחוייבות, ולכאורה לפי מה שראינו כזה לימוד הוא רק מכשיר ולא צריך לברך עליו].

כי לי הארץ

בפרשת בהר כתוב 'והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי' אומר **הספורנו** - מה שכתוב בפסוק '**השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם**' מדובר על צרפת קנדה ואוסטרליה כל שאר הארצות, אבל ארץ ישראל היא לא שלנו אנחנו גרים בה, ולכן לא תמכר לצמיתות, **ורש"י** כותב '**אל תרע עינך בה שאינה שלך**' התורה כאן מדברת נגד יצר הרע, תחשבו על אדם שקנה שדה שנה אחרי היובל, בזמן המכירה השדה היתה אדמת טרשים, הכל היה שם מלא סלעים קוצים וברקנים בעשר אצבעות שלו במשך שנים הוא עיבד את השדה חרש זרע וזיבל, והשדה נהפכה לפרדסים כגן עדן מקדם, ואחרי ארבעים ותשע שנים מחייבים אותו להחזיר את זה לאדון שמכר לו את זה, וזה היה נסיון לא פשוט, וכנגד היצר הרע הזה אומר הקב"ה - **יכי לי הארץ**' זה בעצם שלי, אתה יושב פה כל הזמן כמו גר, אתה אורח פה, אל תרע עינך בה.

'אל תרע עינך בה שאינה שלך'

צריך לדעת שהסוד הזה של '**אל תרע עינך בה שאינה שלך**' זה נוגע לכל המצוות שאנחנו מקיימים, המצוות זה דבר מחייב ולא תמיד זה קל, חייבים ללכת לישון בזמן ולקום בזמן, לקרוע את עצמך מחבלי השינה, לא הכל מותר לאכול, לא הכל מותר לדבר, צריך לתת חלק מהכסף לצדקה ולמצוות, צריך להשקיע את הזמן בתורה ותפילה, אדם כל הזמן מרגיש שהוא צריך להקריב משלו בשביל הקב"ה, והיצר הרע כל הזמן מלבה את האדם שזה קשה, קשה, קשה, ומה התשובה לאותו יצר הרע? '**אל תרע עינך בה שאינה שלך**' **שום דבר לא שלך!!** לא הפה, לא העיניים, לא האזניים, לא הזמן, לא הבריאות, הכל זה פיקדון אצלך מהקב"ה, אתה לא מקריב מעצמך כלום! כתוב במשנה באבות '**תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן בדוד הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו לך**' אם היינו חיים ככה היה לנו הרבה יותר קל לקיים תורה ומצוות.

מי מחלק בככר השבת מאות אלפי שקלים? ולמה אף אחד לא טורח לומר לו תודה רבה?

ונמתיק את הדברים עם נסיון מהחיים - אני מכיר כמה יהודים באזור ככר השבת שמחלקים מידי יום מאות אלפי שקלים, בטח אתם מאד סקרנים לדעת במי מדובר, בככר השבת יש כמה בנקים שיושבים שם פקידים שמחלקים כל יום מאות אלפי שקלים לכל מי שבא לבקש, והסתכלתי וראיתי דבר פלא - אנשים מקבלים עשרות ומאות אלפי שקלים ואף אחד לא טורח להגיד תודה רבה, ופתאום נכנס שם איזה שונור ומבקש מהפקיד צדקה, הפקיד מוציא שקל אחד מהכיס וזורק לו והשונור מברך אותו בכל הברכות האמורות בתורה, איך מסבירים דבר כזה? למה הוא מודה על שקל אחד, וכל האנשים לא הודו על מאות אלפי שקלים? והתשובה היא פשוטה - השקל הפקיד הוציא מהכסף שלו, ואת המאות אלפי שקלים הוא הוציא מהכספת של הבנק, לא מגיע לו על

בתורה העמל הוא המטרה

אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה, הזכרנו כבר שההבדל בין התורה לשאר חכמות שבכל החכמות העמל הוא רק אמצעי, אם היה אפשר לדלג עליו מה טוב ומה נעים, אבל בתורה העמל הוא עצמו התכלית זה קנין עצום בנפש, וסטונדנט לרפואה או למשפטים שהיו מציעים לו שהמלאך גבריאל יתגלה אליו בחלום וילמד אותו את כל החומר של שבע שנים של לימוד, הוא יהיה מוכן לשלם על זה כל הון דעלמא, אבל אם יציעו לשיב"ע בחור שהמלאך גבריאל ילמד אותו בלילה אחד את כל התורה כולה, זה לא שווה כלום! את זה היה לו כשהוא היה עובר, 'אדם לעמל יולד' העמל הוא לא אמצעי אלא הוא התכלית.

הבאנו משל - אדם חולה לב שהרופא אמר לו שהוא חייב לעשות כל יום הליכה של 04 דקות, ואותו אדם התחיל לעשות את ההליכה ועוצר לידו ידיד עם רכב ממוזג ואומר לו בא תעלה אני יקח אותך טרמפ לאיפוף שאתה צריך להגיע, והוא אמר לו: אם התכלית היתה להגיע לאיזה שהוא מקום היה עוזר לי טרמפ, אבל המטרה שלי היא ההליכה, כך זה גם בתורה - אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה, העמל הוא תכלית הוא לא אמצעי, זה קנין נצחי לנפש.

'הילוך' בתורה מורה על המטרה שבעמל

ונראה להוסיף על זה דבר נפלא - מצאנו בשלש מקומות בתנ"ך שהלשון הליכה מורה שהעמל עצמו הוא התכלית, המקום הראשון זה הפסוק שלנו אם בחוקתי תלכו, **המקום השני** - מפורסם מה שכתוב בגמרא שאחד האמוראים שאל את רבו אני שלמדתי את כל התורה כולה מהו שאלך ואלמוד חכמת יונית, והוא אמר לו שכתוב בפסוק בפרשת אחרי '**ואת חוקתי תשמרו ללכת בהם**' ללכת בהם אי אתה רשאי להיפטר ממנו, גם כאן הלשון הוא 'ללכת' בהם, כי אם התכלית היתה ידיעת התורה אתה כבר מסודר לכל החיים, אבל אם העמל הוא התכלית מה זה עוזר שאתה יודע את כל התורה כולה? כל רגע ורגע בפני עצמו אתה מצווה ללכת בהם, **המקום השלישי** - הגמרא המפורסמת בנדרים, כששאלו לחכמים ולנביאים על מה אבדה הארץ והם לא פירשוהו, עד שבא הקב"ה ואמר '**על עזבם את תורת וגו' ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה**' ודרשו חז"ל מלמד שלא בירכו בתורה תחילה, ולמה זה כל כך חמור? יש את ה**ב"ח** המפורסם שהם למדו את התורה רק בשביל לדעת את הדינים ולא בשביל להתעצם בקדושתה, **והחתם סופר והבית הלוי** מבארים איך זה מונח במה שכתוב בגמרא שלא בירכו בתורה תחילה, אנחנו מברכים לישב בסוכה על ישיבת סוכה, להניח תפילין על הנחת תפילין, אבל מי שבונה סוכה וכותב תפילין לא מברך כי הברכה היא על קיום המצוה ולא על ההכנה שהיא רק מכשיר, ובדור של החורבן הם אחזו שכל המטרה של תלמוד תורה זה רק בשביל לדעת את ההלכות, ואם זו המטרה אז לימוד התורה זה רק מכשיר לידיעת התורה ולכן הם לא בירכו כי על מכשיר לא מברכים, אבל הם לא ידעו את הסוד הזה שתלמוד תורה זה לא מכשיר, תלמוד תורה זה מטרה בפני עצמה להתעצם בקדושת התורה, כל רגע שיושבים ולומדים זה דבקות בריבונו של עולם, וגם כאן הלשון של הפסוק הוא 'לא הלכו בה' כי הם לא ידעו שבתורה ההליכה עצמה היא המטרה, העמל עצמו הוא לא האמצעי אלא התכלית.

ענייני שביעית

והיה ה' מבטחו

שביעית זה מעמיד גדול של בטחון, כתוב בהפטרה של פרשת בחוקתי [הפסוק שם מדבר על שביעית] **'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו'** מה זה כפילות הלשון והיה ה' מבטחו? מבאר החובת הלבבות - **ברוך הגבר אשר יבטח בה'** מי שהוא בוטח בקב"ה ההנהגה איתנו היא **והיה ה' מבטחו**, אבל להיפך **'ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לינו, והיה כערער בערבה גו'** מי שלא בוטח בקב"ה הקב"ה מסיר ממנו את ההשגחה, כתוב בחז"ל **'ה' צילך על יד ימינך'** מה הצל הזה אתה מראה לו אצבע אתה רואה אצבע, שתי אצבעות אתה רואה שתיים, כך היא ההנהגה של הקב"ה במידת הביטחון, איך שאתה בוטח בו כך הוא מתנהג איתך.

על הפסוק בפרשת דברים 'ראה נתתי לפניכם את הארץ בואו ורשו את הארץ' אומר רש"י הקדוש - שלפי התכנית הראשונה הם היו אמורים להיכנס לארץ ישראל בלי מלחמות, כלל ישראל יצא ממצרים בלי לנקוף אצבע **'ה' ילחם לכם ואתם תחרישון'** ולמה בסוף הם כן היו צריכים מלחמה? כי בחטא המרגלים הם לא בטחו בקב"ה, הם בדקו איך הם יצאו על פי דרך הטבע, ולכן הם היו צריכים את המלחמות, **האבן עזרא** כותב שהטעם שדור יוצאי מצרים לא נכנסו לארץ, כי הם היו דור של עבדים והם לא ידעו איך להילחם, ואני שואל אתכם - האם האבן עזרא לא למד חומש? האם הוא לא ראה שכתוב בפסוק שהם לא נכנסו לארץ בגלל חטא המרגלים? והסברנו פעם - שבחטא המרגלים לא היה עונש על כלל ישראל, אלא מכיון שהם ירדו במדרגת הביטחון נסתלקה מהם ההשגחה, ולכן הם היו צריכים לעשות מלחמה בשביל להיכנס לארץ ישראל, ודור של עבדים לא יכולים לנהל מלחמה.

הצינור של 'והיה ה' מבטחו'

הסבא מנובהרדוק שהיה עמוד הביטחון - שאלו אותו תלמידיו: אנחנו רואים שאם משתדלים יותר לפרנסה מרויחים יותר, ואם משתדלים פחות מרויחים פחות, והוא ענה להם: משל למה הדבר דומה - היה זוג צעיר אחרי השבע ברכות שישבו והתלבטו ממה כדאי להם להתפרנס, הבעל חשקה נפשו להיות סנדלר והאשה טענה שזה לא כל כך מכובד והיא מעדיפה שהוא יהיה שען, והבעל שמע בקול אשתו ונעשה שען וכך התפרנסו בכבוד יותר מחמישים שנה, לעת זקנה הם ישבו יחד והאשה אומר לבעלה: יש לך אשה חכמה, כמה טוב ששמעת בקולי, אם היית הולך להיות סנדלר היינו גוועים ברעב, כל יום היגועו לכאן עשרות אנשים עם שעונים וכך התפרנסו, ומעולם לא נכנסו לכאן אדם עם זוג נעלים לתיקון, אם היית בוחר להיות סנדלר היינו גוועים ברעב, אומר לה בעלה: את לא מבינה? יש פה חנות לשעונים אז באו לכאן אנשים עם שעונים, אם היית כאן סנדלרית היו מגיעים לכאן אנשים עם נעלים, אמר האלטר מנובהרדוק: מי שמחליט שהצינור של הפרנסה שלו יבוא מנעליים זה יבוא מנעליים, מי שמחליט שזה יבוא משעונים זה יבוא משעונים, ומי שמחליט שהצינור שלו זה מידת הביטחון יש לו צינור של 'והיה ה' מבטחו' יש לו הנהגה מיוחדת.

'שטו' העם ולקטו

והדברים מפורשים בזוהר הקדוש - בפרשת בהעלותך כתוב על המן **'שטו העם ולקטו וטחנו בריחיים'** יש כאן קושיה עצומה, למה הם היו צריכים לטחון בריחיים. הרי במן היה אפשר להרגיש איזה טעם שרצו? מגלה לנו הזוהר **'שטו העם'** הם עשו מעשי שטות, מי שהלך בבטחון היה לו במן את כל הטעמים שבעולם, אבל מי שבחר לעשות שטות, לעשות השתדלות, הוא היה צריך לטחון בריחיים, זה ההנהגה של הקב"ה.

זה מילה אחת של תודה, רבותי! זה היסוד - כל מה שיש לנו הכל זה מהכספת, שום דבר לא שלנו! יש דברים קשים, לפעמים קשה ללמוד, לא הכל מותר להכניס לפה ולא הכל מותר להוציא מהפה, אם הפה היה שלך זה קשה, אבל כשתקלוט שהפה לא שלך, כשתבין שהפה הוא פיקדון אצלך מהקב"ה, זה לא יהיה קשה, לא הפה שלך, לא העיניים, לא האזנים, ולא הזמן, שיום דבר לא שלך, כי לי הארץ אל תרע עינך בה שאינה שלך.

האם התורה 'דמוקרטיות'?

וברוך ה' אנחנו נטועים באהלה של תורה, אבל אלו שעוסקים בקירוב עם אנשים רחוקים מתורה ומצוות יודעים שהדבר שהכי קשה לאדם חילוני שמגלה את האור של תורה ומצוות, הם התחנכו כל חייהם על כל מיני סיסמאות של חופש הפרט, דמוקרטיה, זכות הציבור לדעת, אין כפיה על האדם מה לעשות ואין להתנהג, ופתאום הם רואים שהתורה כופה על האדם מה לעשות, ובזמן שהיה בית דין היה מלקות ומיתת בית דין, והכפיה הזו לא מובנת להם, למה לכפות? מי שרוצה יקיים מצוות ומי שלא לא, הם לא יכולים להבין את זה, מכל העבודה זרה של סוציאליזם וקפיטליזם וכיוצא בזה, נשארה רק הדמוקרטיה וגם זה רואים היום איזה דברים זה מחולל, ואיך מסבירים לאותם רחוקים למה התורה כופה עלינו? ופעם הסברתי לאותם אנשים שכל משפטי התורה הם **'דמוקרטיה במיטבה'** ואיך זה יכול להיות? הבאתי להם משל מהחיים - יהודי קנה דירה, ביום מן הימים החליט שהדירה מידי גדולה עבורו, הוא סגר אחד מהחדרים ועשה מזה עוד אמבטיה ושירותים, מגיעים אליו פקחים של העיריה ושואלים אותו יש לך רשיון? והוא עונה להם: למה אני צריך רשיון? לא הוצאתי חדר, לא מרפסת, אפילו לא פתחתי חלון, בתוך הבית שלי אני לא יכול לעשות מה שאני רוצה? מה אתם חושבים האם היהודי הזה צודק? ודאי שכן, עברו ימים והיהודי נוסע לחופש בבית מלון, הוא לקח חדר במלון לחודש ובאמצע הוא החליט שהחדר מידי גדול בשבילו והזמין פועלים לעשות לו שם פינה נוספת של שירותים, ובעל המלון מגיע ורואה שיש שם פועלים עם חרסיות, בלטות, צינורות, והוא שואל אותם: לאן אתם לוקחים את זה? והם עונים לו לקומה רביעית חדר 214, הוא עולה לשם ורואה מה אותו יהודי עושה שם ומזמין לו משטרה, והיהודי אומר לו: לא הוצאתי חדר, לא מרפסת, אפילו לא פתחתי חלון, בתוך החדר שלי אני לא יכול לעשות מה שאני רוצה? אומר לו השוטר: תקשיב טוב, בבית שלך אתה יכול לעשות מה שאתה רוצה, אבל כאן זה לא הבית שלך זה בית מלון.

התורה מרשה לאדם לעשות מה שהוא רוצה עם הגוף שלו!

רבותי! התורה מרשה לאדם לעשות כל מה שהוא רוצה עם הגוף שלו - כשיהיה לך פה שלך תוכל לאכול עם זה מה שאתה רוצה, תוכל לדבר מה שאתה רוצה, כשיהיה לך עיניים שלך תוכל להסתכל איפה שאתה רוצה, כשיהיה לך ידים שלך תעשה איתם מה שאתה רוצה, כשיהיה לך כסף שלך, אוכל שלך, תעשה עם זה מה שאתה רוצה, אבל פה בעולם אתה בבית מלון, שום דבר לא שלך, לא הפה לא העיניים, לא הידים, לא הכסף, ולא האוכל, הכל שייך לקב"ה, גם הדמוקרטיה הכי גדול בעולם מבין שבדבר שהוא לא שלך אתה לא יכול לעשות מה שאתה רוצה, ואם ככה הנושא הוא אם אתה מאמין מי הבעל הבית: אתה או הרבש"ע?

וזה נוגע לא רק לקירוב רחוקים, כל אחד עם היצר הרע הפרטי שלו, אם הוא יגיע להכרה שהכל מהקב"ה, אם הוא יחיה את **יאל תרע עינך בה כי לי הארץ'** יהיה לו הרבה יותר קל לקיים את כל מצוות התורה.

נשאת ונתת ב'אמונה'

כתוב שכשאדם מגיע לעולם האמת שואלים אותו שתי שאלות - קבעת עיתים לתורה, נשאת ונתת באמונה, ויש כאן תמימה גדולה - בשלמא תלמוד תורה מובן שזה השאלה הראשונה, כל העולם נברא ועומד על התורה, אבל למה מכל התרי"ג מצוות שואלים אותו דוקא 'נשאת ונתת באמונה' והפשט הפשוט של המילה 'אמונה' היא ביושר, אבל רצינו לבאר שבאמונה פירושו באמונה בקב"ה, משא ומתן כל החיים זה מבחן לאמונה ובית ספר לאמונה דהיינו - יהודי כשר לא חשוד להיכשל בגזל ריבית ואונאה, אבל יש את האבק שלהם, וכאן זה המבחן הגדול לא רק בהלכות חושן משפט, יש כאן מבחן באמונה, אדם שיש לו אמונה יודע שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד ראש השנה, אלא שיש חובת השתדלות, וכשהוא יבוא לשמים אם הוא לא השתדלות שהוא היה צריך לעשות הוא יתבע על זה, אבל אם הכסף הזה היה בו סרך סרך של ספק גזל ריבית ואונאה לא יתבעו אותו בשמים על זה כלום.

הגרי פנחס שרייבר זצ"ל בשביל לקבל שילומים מהגרמנים הוא היה צריך להצהיר דבר שלא היה נכון, והוא שאל את החזון איש אם מותר לו לעשות את זה, ענה לו החזון איש: מעיקר הדין אתה יכול כי באמת מגיע לך פיצויים, אבל פרנסה זה מהשמים אלא שיש חובת השתדלות, וכשתבוא לשמים וישאלו אותך למה לא עשית את ההשתדלות הזו? תענה שזה לא היה חלק, ומזה לא מפסידים כלום.

משא ומתן צריך להיות עם אמונה ברבש"ע, מי שמאמין שהכל משמים לא נכנס לשום סרך של איסור, הוא יודע שהשתדלות שלא חלקה הוא לא ריוח איתה כלום יותר מאשר בלעדיה.

היה יהודי בבני ברק ר' שלמה כהן זצ"ל, היה לו את הבית דפוס הראשון בבני ברק והרבה מגדולי ישראל הדפיסו אצלו את הספרים, יום אחד הגיע יהודי בבני ברק הקטנה של אז ופנתח באותו רחוב שלו עוד בית דפוס, על היום הראשון ר' שלמה כהן מגיע אליו לחנות ואותו אחד כבר התכונן שגם אם הוא לקבל בלוקים על הראש חצץ הוא ודאי יקבל, אבל ר' שלמה מתיישב ואומר לו: אתה הרי חדש במקצוע ואני כבר עשרים שנה במקצוע, בא אני יגלה לך כמה סודות איך מצליחים עם בית דפוס, היהודי אומר לר' שלמה: אני הרי לוקח לך חמישים אחוז מהפרנסה, הייתי בטוח שאתה בא לסקול אותי, אמר לו ר' שלמה: יש לי הכרת הטוב אליך, אני יהודי שאוהב ללמוד אלא שאני חייב לעשות השתדלות לפרנסה אז יש לי בית דפוס, ולפעמים אנשים מגיעים לכאן וזה לוקח לי שבע או שמונה שעות ביום ובקושי נשאר לי זמן ללמוד, ואתה בא לכאן ולוקח לי חצי מהקליינטים ככה אני יכול ללמוד רוב שעות היום, ופרנסה אתה לא לוקח לי בכלל 'אין אדם נוגע כמלא נימה במוכן לחבירו' ככה חי אדם שחי עם ביטחון, אף אחד לא פוגע בו, אף אחד לא נוגע בו, אף אחד לא מצער אותו, כך היא ההנהגה של הקב"ה.

אני זוכר שבלויה של הרב'ה מקלויזנבורג שכתרו כמה ביחד טנדר וקבענו איתנו מחיר להלוך ולחזור, ובגלל הלויה היו עומסי תנועה כבדים והנהג התחרט שלקח אותנו וכל הדרך קילל את כל העולם, אמרתי לעצמי ככה נראה אשם בלי ביטחון, הרי פרנסה זה מהשמים, נגזר עליך בדיוק כמה תעבוד וכמה תקבל, מה אתה רוטן? ואדם שיש לו ביטחון תמיד הוא רגוע, זה ההשתדלות שהייתי צריך לעשות אין על מה לאכול את הלב, **ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה הי מבטחו.**

מי זוכה לברכה של אוכל קימעא ומתברך במעיו, ומי זוכה לועשת התבואה לשלש השנים?

ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע, מפרש רש"י אוכל קימעא ומתברך במעיו, וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו, וציויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת התבואה לשלש השנים, מקשה המלבי"ם - אם יש ברכה של אוכל קימעא ומתברך במעיו למה הם צריכים ברכה לשלש שנים, הרי יספיק קצת תבואה לכל השלש שנים, ולמה צריך את שתי הברכות? ועוד קושיה הוא שואל למה הקושיה של וכי תאמרו מה נאכל גו' כתובה בין הברכה הראשונה של ואכלתם לשובע לבין הברכה של וציויתי את ברכתי וגו'?

והמלבי"ם מאיר את עינינו - יש כמה דרגות באמונה וביטחון, יש אדם ששומר שמיטה ואין לו בכלל קושיות, הוא נמצא בידים של הקב"ה, אבל יש אדם ששומר שמיטה אבל כל הזמן מנקרת לו בלב השאלה 'מה נאכל'? אומר המלבי"ם: מי שנמצא בדרגה הנמוכה של ביטחון מקבל את הברכה של תבואה לשלש שנים, והוא צריך לטרוח ולשמור את כל התבואה, למצוא מקום לאכסן את הכל, אבל מי שנמצא בדרגה יותר גבוהה של ביטחון בלי קושיות הוא יקבל ברכה של אוכל קימעא ומתברך במעיו, שזה גם יותר קל שלא צריך לטרוח בכמויות של תבואה, וזה גם הנהגה יותר ניסית מאשר שגודל תבואה בכמות משולשת.

האם בשביעית דרבנן נוהגת הברכה של 'וציויתי את ברכתי'?

יש מחלוקת גדולה בין גדולי האחרונים האם בשביעית בזמן הזה שלפי רוב השיטות היא דרבנן נוהגת בה הברכה של וציויתי את ברכתי, דעת הסמ"ע שרק בשמיטה דאורייתא יש את הברכה הזו, ואילו דעת החזון איש שגם בשמיטה דרבנן יש את הברכה. **ויש להביא ראיה לשיטת החזון איש** - הגמרא בפסחים [קט:]: מקשה איך תיקנו רבנן ארבע כוסות הרי יכול לבוא לידי סכנה משום זוגות, מתרצת הגמרא אמר רב נחמן ליל שימורים ליל המשומר ובא מן המזיקין, והקשה **מו"ר הגרי"ש זצ"ל** התייבח בארץ ישראל שעושים רק לילה ראשון אבל חוץ לארץ שעושים סדר שני איך תיקנו ארבע כוסות הרי זה רק מדרבנן? ואמר הרב אלישיב שרואים מהגמרא כאן שגם ליל יום טוב שני הוא ליל שימורים, ויש לרבנן כח על הבריאה ואם הם תיקנו עוד לילה יש בזה כח... את זה ליל שימורים, כך גם בשביעית דרבנן יש את ההבטחה של וציויתי את ברכתי.

וגם במציאות ראו כאן בארץ ישראל השומרי שמיטה ניסים ונפלאות וזה גם מקור לשיטת החזון איש, אבל אין מזה קושיה על הסמ"ע כי החזון איש היה מרא דאתרא בארץ ישראל וכאן נפסק הלכה כמותו וגם בשמים נוהגים כמותו אבל הסמ"ע גר בחוץ לארץ, וכך כתוב בתוספות בראש השנה טז. שמשמים מתנהגים עם האדם כמו שהוא אוהז שההלכה, ואחר כך שמעתי שכך אמר ר' אהרון לייב זצ"ל. **אבל אמר לי חכם אחד** שמהניסים שרואים בזמן הזה אין בכלל קושיה על הסמ"ע, כי הברכה כתובה בתורה על **'וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית'** שבזמנם היו אוכלים מה שגודל בשדות ואדם שלא גדל לו תבואה לא היה לו לחם לאכול, אבל בזמנינו שרוב התבואה זה יבוא והחקלאים יש להם שדות לצרכי פרנסה ומזה מרויחים כסף על זה אין את ההבטחה של התורה, ומה שרואים ניסים ונפלאות זה כי מי שמוסר נפשו על מצוה רואה סייעתא דשמיא וככל שזה יותר נסיון וקושי כך יש יותר ברכה משמים, ובזה ודאי שאין הבדל בין מי שמוסר נפשו על מצוה דאורייתא לבין מי שמוסר נפשו על מצוה דרבנן.

שיעור חומש

על פרשת השבוע

משיעורי מרן הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת עטרת שלמה

פרשת בהר בחוקותי תשפ"ג

פרשת בהר

הולכת מאליה ואוכלת מדברים המיוחדים לאכילת אדם, וא"כ באמת כל התבואה ראויה לאכילת הבהמה, היכא דאוכלת מעצמה, וזהו שאמר הכתוב, דגם באכילת בהמה תהיה כל תבואתה לאכול, והיינו כשאוכלת מעצמה.

ולבהמתך ולחיה וגו' תהיה כל תבואתה לאכול. (כ"ה, ז). צריך ביאור מה הכונה שכל תבואתה תהיה לאכול, והרי קי"ל דאוכלין העומדין לאכילת אדם אסור להאכילן לבעלי חיים, וכמו שכתב הרמב"ם פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה, וא"כ הרי רק האוכלין שאין עומדין לאכילת אדם הוא שאוכלין, ולמה כתוב שכל התבואה תהיה לאכול. [ועיין מה שביארנו בזה לעיל].

ויש לבאר בזה, דהנה הדין דפירות שביעית נאכלים רק כל זמן שאותו המין מצוי בשדה, אבל אם כלה מין זה לחיה שבשדה, חייב לבער אותו המין מן הבית, וזהו דין ביעור פירות שביעית. וא"כ נמצא דאכילת אדם תלויה באכילת החיה בשדה.

מעתה יש לבאר, דזהו שאמר הכתוב 'ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול', ר"ל דע"י שיש לחיה אשר בארצך, ממילא כל תבואתה יהא נאכל, דזה שיש לחיה בשדה, גורם שכל תבואתה, גם מה שהוא בבית יהא נאכל.

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך וגו'. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול. (כ"ה, ו' ז). הכתוב מלמדנו בזה שפירות שביעית אע"פ שיש בהם קדושת שביעית ניתנו לאכילה. ויש לדקדק מדוע חילק הכתוב בשתי פסוקים נפרדים, דין אכילת אדם בפ"ע, ודין אכילת בהמה בפני עצמו, ולמה לא כללם הכתוב ביחד. עוד צריך ביאור, מיום הכתוב תהיה כל תבואתה לאכול, מה הכונה שכל תבואתה הוא לאכול.

והנראה לומר בזה, דהנה קי"ל דאוכלין העומדין לאכילת אדם אסור להאכילן לבעלי חיים, וכמו שכתב הרמב"ם פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות. ואם כן נמצא דחלוק אכילת אדם מאכילת בהמה, דבעלי חיים אוכלים מה שאין אדם אוכל, וא"כ יש לומר דלכן חילקם הכתוב לשתי אכילות, ואמר כל אכילה בפני עצמה.

והנה עוד כתב הרמב"ם שם, דאמנם אין מאכילין לבהמה חיה ועופות פירות המיוחדין למאכל אדם, מ"מ אם הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה שנה' ולבהמתך ולחיה וגו'. ולפי זה נראה דיש לומר, דזהו שסיים הכתוב תהיה כל תבואתה לאכול, דאמנם להאכיל את הבעלי חיים, אין מאכילין את כל התבואה, רק מה שאינו מיוחד לאכילת אדם, אבל מ"מ אם הבהמה

פרשת בחוקותי

זה שמרוב שיתן משכנו בתוך ישראל ח"ו יגיע שבע מהם אלא אף שנתתי משכני בתוכם לא תגעל נפשי אתכם.

והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלוקים. (כ"ו, י"ב). וכתב רש"י, והתהלכתי בתוכם, אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, ולא תהיו מודעזעים ממני, יכול לא תראו ממני, ת"ל והייתי לכם לאלוקים.

הנה מה שפירש רש"י, אטייל עמכם בגן עדן, הוא מבואר עפ"י דהגמ' בסוף מס' תענית, עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו. דמפורש שזהו מדרגה עליונה לצדיקים לעתיד לבא, להיות עם הקב"ה בגן עדן.

והנה מבואר בדברי רש"י, שיש כאן ב' עניינים, מודעזעים, ויראים, ואמר להם הקב"ה, שלא יהיו מודעזעים, אבל יהיו יראים.

ונראה לומר בזה, דהנה הענין של 'מודעזעים' מהקב"ה, הוא דבר התלוי ברוממות המדרגה, וכמבואר בדברי הרמב"ם (פ"ז מיסודי התורה) שכל הנביאים יראין ונבהלין ומתמוגגים, וכמו שכתב שם שכל

ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם. (כ"ו, י"א). צריך ביאור דאחר הברכה של 'ונתתי משכני בתוכם', מה מקום יש להוסיף ש'לא תגעל נפשי אתכם', ופירש רש"י, שאין רוחי קצה בכם, כל געלה לשון פליטת דבר הבלוע עכ"ל, והלא כיון ששכנתי בתוכם, כ"ש שאין רוחי קצה בכם. ואמנם בתוכחה נאמר להלן פסוק ל', 'וגעלה נפשי אתכם', אבל בברכות מה צורך יש לומר שלא תגעל נפשי אתכם, אחר שכבר נאמר ששכנתי בתוכם, ועיין ברמב"ן שעמד בכעין זה.

ונראה לפרש עפ"י הכתוב במשלי (פרק כ"ה) 'הוקר רגליך מבית רעך פן ישבעך וישנאך', דהיינו שבדרך העולם אפילו ידיד ורע, אם נמצא בקרבתו יתר על המדה, אפשר שיגיע לשבע ממנו ולבא לידי שנאה. [ועיין בגמ' בחגיגה דף ו' ע"א, דמבואר שם דשייך ענין פסוק זה על הקב"ה וישראל].

ולפי"ז יש לפרש דזהו הברכה דלא תגעל נפשי, דבא לומר דאפילו שישכון בתוכם, מ"מ לא ישבע מהם, ולא תגעל נפשי, ולא יהיה ענין

הנביאים כשמתנבאים, איברייהן מודעזעין, וכח הגוף כושל, ועשתונותיהם מתטרפות, ומשה רבנו אינו כן, הרי מבואר דאע"פ דכל הנביאים היו מודעזעין, משה רבנו לא היה מודעזע, הרי דענין הזעזוע הוא דבר התלוי ברוממות המדרגה, ולכן משה רבנו לרוממות מדרגתו, לא היה מודעזע.

אמנם ענין היראה, הוא מצוה של יראת השם ד'את ה' אלוקיך תירא, שע"ז לעולם מצווים, ואינו תלוי בשום דבר ובשום מדרגה. ונראה לפרש דהו ביאור דברי רש"י, שלא יהיו מודעזעים, אבל יהיו יראים, דהתבטחה והכרחה היא דישראל יהיו ככזה רוממות המדרגה, שלא יהיו מודעזעים, אבל עם כל רוממות מדרגתם, מ"מ עדיין יהיו יראים, כי מצות את ה' אלוקיך תירא, היא מצוה תמידית שלא תבטל בשום זמן, ואפילו לעתיד לבא שיהיו ישראל לפניו ממחיצת מלאכי השרת.

וזכרתי את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור. והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה וגו'. ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו'. וזכרתי להם ברית ראשונים וגו'. (כ"ו, פסוקים מ"ב - מ"ה). סדר המקראות צריך ביאור, דאחר שנאמר בפסוק מ"ב 'וזכרתי את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור', שהוא בשורת הגאולה מהגלות, שוב חוזר הכתוב לומר בפסוק מ"ג 'והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם' ואינו מובן מדוע אחר שכבר נאמר ענין הגאולה, שוב הכתוב חוזר לענין הגלות.

עוד צריך ביאור, שהרי ענין זה שבזה שהארץ תהיה שממה, יהיה ריצוי על עוון ביטול שמיטין, כבר נאמר לעיל בפסוקים ל"ד ל"ה בהרחבה, דכתיב שם, 'אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם, אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה. כל ימי השמה תשבת, את אשר לא שבתה בשבתתיכם, בשבתכם עליה'. וכדהארץ שם רש"י לפרש כל החשבון דשבעים שנה של גלות בבל, הן כנגד שבעים שנות השמיטה והיובל, שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום, ואם כן למה חוזר הכתוב וכפל ענין זה בשנית.

עוד צריך ביאור, מדוע חילקה התורה את בשורת הגאולה דבפסוק מ"ב כתוב 'וזכרתי את בריתי יעקב וגו', ואחר כך בפסוקים מ"ד ומ"ה חוזר הכתוב שנית לבשורת הגאולה, כדכתיב 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו'. וזכרתי להם ברית ראשונים וגו'. ולמה לא נכתבו כולם בהמשך אחד. והנראה לפרש בזה, דהנה במשנה באבות תנן, גלות באה לעולם על

עבודת כוכבים, על גילוי עריות, על שפיכות דמים, ועל שמיטת הארץ. וכן מבואר בגמ' בשבת דף ל"ג דגלות באה על עון שמיטה, ובגמ' ביומא דף מ' ע"ב איתא, דמקדש ראשון חרב מפני ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים. ומבואר שסיבת הגלות היא גם בשביל לכפר על ג' עבירות החמורות, וגם משום ביטול שמיטת הארץ. והנה מפורש בנביא בירמיה ובדניאל, ומבואר בארוכה בגמ' פ"ק דמגילה דף י"א ע"ב, שגלות בבל לא היה בכת אחת, אלא מתחילה היה גלות יהויכין, ורק אחר י"א שנה, היה גלות צדקיהו, שאז היה הרבות ירושלים, ומבואר שם בגמ' דלפיכך החשבון של שבעים שנה של הגלות, נשלם ונגמר בשתי זמנים, וממילא גם הגאולה שבאה בסוף החשבון השבעים שנה, היה בשני חלקים ובשני זמנים.

וזכרתי את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור. והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה וגו'. וכיון שבגלות יהויכין עדיין לא נעזבה הארץ לגמרי ולא היתה הארץ שממה, לא החל הגלות ועדיין לא החל החשבון השבעים שנה של השמיטין ויובלות, עד גלות צדקיהו, שרק מאז החל החשבון השבעים שנה לחרבות ירושלים. מעתה מתפרש כל המקרא באופן נפלא, דבפסוק מ"ב מזכיר הכתוב את הפקידה הראשונה בסוף השבעים שנה לגלות יהויכין, ואח"כ בפסוק מ"ג אומר הכתוב שאע"פ שיפקדו לגאולה, מ"מ עדיין לא נשלמה הגאולה, דעדיין יש את החשבון ההשלמה של גלות צדקיהו, שהארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה, כדי לכפר עוון השמיטה, ובפסוק מ"ד חוזר לומר שאח"כ תהא הגאולה במלאת שבעים שנה שהיתה הארץ שממה. והנה פרשת התוכחה נתחלקה לשתי פרשיות, כמבואר בפרק כ"ו פסוק כ"ו. ולפי המבואר יש לומר, דהטעם שנתחלקה התוכחה לשתי פרשיות, הוא משום דבאמת כן היה, שהגלות נתקיימה בשני חלקים ובשתי זמנים, והפרשה הראשונה, היא כנגד גלות יהויכין, והפרשה השניה שבה כתוב 'ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם וגו' והשמותי את הארץ וגו', היא כנגד גלות צדקיהו, דרך בגלות צדקיהו הוא דנתקיימה תוכחה זו.

כי לא תשכח מפי זרעו

מתוך דברי ברכה במעמד הנחת אבן הפינה לת"ת שע"י ישיבתנו הק', קרית אילת השחר ב"ב - ל"ג בעומר תשפ"ג

שמחה גדולה היא להשתתף בהנחת אבן הפינה של תלמוד תורה שיהיה בע"ה 'בית גדול' כמו שכתוב בגמרא במגילה בית גדול, חד אמר שמגדלין בו תורה וחד אמר שמגדלין בו תפילה. זה בית להבל פה שאין בו חטא, ועל זה אנו מתפללים בכל יום בשמונה עשרה 'על הצדיקים ועל החסידים וכו' ועל פליטת בית סופריהם יהמו נא רחמיך ה' אלוקינו'. הבל פה כזה הוא חביב מאוד אצל הקב"ה, ובכוחו לבטל גזירות, כמו שכתוב בפסוק בתהלים, מפי עוללים וי נוקים יסדת עוז להשביט אויב ומתנקם, וחז"ל במדרש אומרים על הכתוב אצל שמואל, ששאל את שאול 'ומה קול הצאן הזה אשר באזני', שנתבא בזה שגזירותיו של המן הרשע יתבטלו בזכות קול הצאן שהם תש"ב, א"כ כשמדובר בהעמדת מקום לגדל תורה ותפלה כזו שאין בו הבל חטא, הוא חביב אצל הקב"ה, והעמדתו הוא דבר גדול ומיוחד מאוד. ועם התלמידים היקרים שיחי' יקויים גם בהם מה שאומר רשב"י בגמ' בשבת 'חס ושלום שתשתכח תורה מישראל', שנאמר 'כי לא תשכח מפי זרעו', ויהיה הבית הנבנה בע"ה בית רם ונשא לתפארת בישראל.

גליון שבועי
מבית "בנתיבות ההלכה"
שע"י ארגון "והגית"

הרב נחום קסטנר שליט"א
פרשת בהר בחוקותי תשפ"ג

בנתיבות הפרשה

משיח ואליהו כותבים

וכי ימוך אחיך ומטה ידו, והחזקת בו... וחי עמך [בהר כה לה], ופרש"י, אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו בשעת מוטת היד [רש"י], ובחז"ל אמר רב יצחק למדתך התורה דרך ארץ שכשיהא אדם עושה מצוה יהא עושה אותה 'בלב שמח', שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה 'מכתיב' עליו, וישמע ראובן ויצילהו מידם [בראשית לו כא], בכתפו היה טוענו ומוליכו אצל אביו. אילו היה אהרן יודע שהקב"ה 'מכתיב' עליו, וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו [שמות ד יד], בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. אילו היה יודע בועז שהקב"ה 'מכתיב' עליו ויצבט לה קלי [רות ב יד], עגלים פטומים היה מאכילה.

רבי כהן ורבי יהושע ברבי סימון בשם רבי לוי אמרו לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא 'כותבה', ועכשיו אדם עושה מצוה מי 'כותבה', אליהו ומלך המשיח, והקב"ה 'חותם' על ידיהם, דכתיב [מלאכי ג טז] אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו [ויק"ר לד ח]. מה הפשט נביא 'כותבה', אליהו ומלך המשיח 'כותבים', והלא שנינו במשנה כל מעשיך [בספר נכתבים] [אבות ב א], מה הפשט הקב"ה 'חותם' על ידם, והרי חותם 'יד האדם' בו [תפילת נתנה תוקף]. משמע מכאן שמלבד כתיבת האדם עצמו, ישנה כתיבה של נביא ושל אליהו ומלך המשיח. ומלבד חותם יד האדם ישנה גם חתימת הקב"ה, ביאורם של דברים לפנינו.

*

ברמב"ם, כל אחד ואחד מבני אדם יש לו זכויות ועונות, מי שזכויותיו יתרות על עונותיו צדיק, מי שעונותיו יתרות על זכויותיו רשע, מחצה על מחצה בינוני. וכן המדינה אם היא זכויות כל יושביה מרובים על עונותיהם הרי זו צדקת, ואם היא עונותיהם מרובים הרי זו רשעה, וכן כל העולם כולו [רמב"ם פ"ג משובה ה"א], אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו וכו', וכן מדינה וכו', וכן כל העולם כולו וכו' [רמב"ם שם ה"ב]. לא מובן, מה הפשט וכן המדינה... וכן כל העולם כולו... והרי כל אחד ואחד מבני אדם נידון על זכויותיו ועונותיו, וא"כ מה שייך לדון בנוסף גם את המדינה ואת כל העולם על זכויותיה ועונותיה, והרי כבר נדון כל אחד מבני המדינה, ומבאי העולם על זכויותיו ועל עונותיו. נראה מתוך כך שישנם שתי מערכות, מערכת פרטית ומערכת כללית. 'המערכת הפרטית' היא ה'אדם' עצמו והוא נדון כפי מה שהוא עצמו, אם זכויותיו יתרות הוא צדיק, ואם עונותיו יתרות הוא רשע, ואם מחצה על מחצה הוא בינוני. 'המערכת הכללית' היא 'המדינה' 'העולם', וגם היא נידונה כפי מה שהיא, אם זכויות 'כל יושביה' מרובות הרי זו רשעה.

וכן הוא ב'ראש השנה', הדין הוא בשתי המערכות, 'במערכת הפרטית' הדין הוא כבקרת רועה עדרו מעביר צאנו תחת שבטו, כן תעביר ותספור ותמנה נפש כל חי, ותחתוך קצבה לכל בריותיך ותכתוב את גזר דינם [תפילת ונתנה תוקף], 'ובמערכת הכללית' על המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע... [תפילת מוסף של ר"ה].

*

היכן המקום לדון את המדינה ואת העולם אחר שכבר נדון האדם על זכויותיו ועונותיו, ואיך שייך לחייב אדם שלפי מעשיו לפי 'המערכת הפרטית' זכויות מרובות והוא צדיק, והוא דר במדינה שלפי מעשיה ולפי 'המערכת הכללית' עונותיה מרובות והיא רשעה, למה יהיה אדם זה נדון לחרב ולרעב, הרי מצד מעשיו זכויותיו מרובות והוא צדיק.

[ואין לומר שהוא מצד 'ויש נספה בלא משפט' (משלי יג כג), משום שזו הנהגה פרטית ואינה הנהגה כללית וקבועה (כמבואר חגיגה ה א), וגם אין לומר שהוא מצד שכשיש מיתה בעיר שוב אינו מבחין בין צדיק לרשע (ב"ק ס א), וגם לא מצד כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נו א), משום שגם זה היא הנהגה שאינה קבועה, וזו הנהגה רק כשמידת הדין מתוחה (או כשעושים עונות 'בסתר' פרדר"א פ"ז), ולא כפי הנאמר כאן שהיא הנהגה קבועה].

*

נראה מתוך כך, שהאדם חי ופועל בשתי מערכות, האדם מתפלל, לומד, מקיים מצות, נושא ונותן על הבריות. 'במערכת הפרטית' מה שהוא עושה לעצמו הוא עושה, ואם מעשיו רצויים וזכויותיו מרובות הרי הוא צדיק. 'ובמערכת הכללית' בני אדם רואים את מעשיו למדים ממנו, ומטיבים את דרכם, ועי"ז נעשית זכויות יושבי כל המדינה יתירות. וכן להיפך, אם מעשיו אינם רצויים, 'במערכת הכללית' בני אדם רואים את מעשיו, למדים ממנו, מריעים את דרכיהם, ועי"ז נעשים עונות יושבי כל המדינה יתירות.

וכן הוא בגמרא, היכי דמי חילול ה' וכו', אביי אמר ואהבת את ה' אלקיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, 'מה הבריות אומרות עליו', אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר [יומא פו א], וזהו 'קדוש השם' ותורתו על דרך האמתי [מאירי אבות ד].

היכן הקדוש השם, מה המיוחד במעשיו של אותו אדם, הרי עשה מה שצריך לעשות. אין זאת אלא, שהקדוש השם הוא 'במה הבריות אומרות עליו', כשאדם מתפלל בכוונה ובדבקות, לומד בשקידה והתמדה, מקיים מצוות בדקדוק ובשמחה, ונושא ונותן עם הבריות ביושר ובאמונה. 'בני אדם רואים' את מעשיו למדים ממנו, משפרים את מעשיהם, ומטיבים את דרכם, ועי"ז נעשה מחמתו זכויות כל יושבי המדינה יתירות, ומתקדש שמו יתברך. ולהיפך, אדם שתפילתו בחטף ושלא בכוונה, לימודו קרעים קרעים, מצוותיו אינם בשלמות, והם נעשות כמצות אנשים מלומדה, ומשאו ומתנו עם הבריות אינו ביושר ובאמונה, בני אדם 'רואים' את מעשיו, למדים ממנו, מתקלקלים ויורדים, ומריעים את מעשיהם ואת דרכם, ועי"ז שמחמתו עונות כל יושבי המדינה יתירות, מתחלל שמו יתברך בעולם.

כמבואר שם בגמרא, היכי דמי חילול ה' [חוטא ומחטיא את הרבים, רש"י], אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחה ולא יהבינא דמי לאלתר [יומא פו א], כשאני מאחר לפרוע 'הוא אומר' שאני גזלן, 'ולמד ממני' להיות מזלזל בגזל [רש"י שם], מפורש ברש"י שכשאדם עושה מעשה לא מתוקן ובני אדם רואים 'ולמדים ממנו' זה חילול ה'.

*

נמצא אפוא כי האדם חי בשני מרחבים, 'במרחב הפרטי' ובמרחב הכללי. בכל עת האדם 'משפיע' ויחד עם זה הוא גם 'מושפע', ומשום כך האדם נדון בשתי המערכות, 'במערכת הפרטית' הוא נדון מה עשה ומה 'פעל', והאם זכויותיו או עוונותיו יתרים, 'במערכת הכללית' אדם נדון כמה 'השפיע', מה ראו עליו, ומה בני אדם למדו ממנו.

יתכן הדבר 'שבמערכת הפרטית' מעשיו טובים וזכויותיו יתרות, אולם 'במערכת הכללית' השפיע לרעה וגרם שיושבי המדינה יהיו עוונותיהם מרובים, משום כך אחר שנדון האדם במערכת הפרטית כבקרת רועה עדרו, שב הקב"ה ודן את האדם במערכת הכללית, ואם המדינה עוונותיה מרובות והיא נידונה לחרב ולרעב, הוא נדון עמהם לחרב ולרעב, מחמת חלקו והשפעתו על יושבי המדינה [עי' מה שכתבתי בעניין זה בספר כתר מלוכה עמ' כא]. אמרו בשם הגר"ח מואלוז'ין זצ"ל שכשמגיע אדם לימי הדין ר"ה ויה"כ עליו לחשוש שמא הוא ממחטיאי הרבים שאין להם חלק לעוה"ב [כמבואר ברמב"ם פ"ד מתשובה ה"א], וכגון שזלזל במצוה או עשה עבירה ואחרים למדו ממנו, עכ"ד. מפורש כדברינו ששייך שבמערכת הפרטית יהיה אדם מצויין בכל דרכיו, אולם אם בדבר אחד הוא לא יהיה זהיר, וכגון מאחר לתפילה או אינו זהיר בלשון הרע וכו', כיון שהיה מי שלמד ממנו לא להיות זהיר באיזה דבר, הרי הוא נכנס מחמת המערכת הכללית בכלל אלה שאין להם חלק לעוה"ב.

[ואף שדבר זה נכלל גם במערכת הפרטית של האדם, מ"מ מה שנכנס האדם בכלל אלה שאין להם חלק לעוה"ב, הוא בגלל מה 'השפיע' במערכת הכללית, כי מצד המערכת הפרטית משמע מדברי הגר"ח שמדובר על מי שמצד מעשיו הוא בן עוה"ב].

*

בחז"ל, הפנקס פתוח והיד כותבת [אבות ג טז], יד של מי כותבת? במשנה, וכל מעשיך בספר נכתבים [אבות ב א], כתב ע"ז רבינו הגר"א כמ"ש [איוב לה ז] ביד כל אדם יחתום [באורי הגר"א שם], 'האדם עצמו' חותם כתב ידו [רש"י איוב לה ז].

כל אדם כותב את ספרו, ובהגיע יום הדין... ותפתח את ספר הזכרונות, ומאליו יקרא, וחותר יד כל אדם בו [תפילת ונתנה תוקף], כשמגיע ראש השנה יום הדין, והקב"ה יושב על כסא דין, ודן כל אחד ואחד מבאי עולם, כבקרת רועה עדרו, לא צריך להביא עדים על מעשי האדם, משום שהם כתובים בספרו של האדם, וחותר יד האדם בו, ובעת הדין נפתח ספר הזכרונות, 'ומאליו יקרא'...

[תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, למה זה דומה 'לספר תורה שנשרף' (מ"ק כה א), ואכן, כשנשרף רבי חגיגה בן תרדיון אמר להן רואה אני גוילין נשרפין ואותיות פורחות (ע"ז יח א), ומכאן אמרו ת"ח שמת גוילין נשרפין ואותיות פורחות באויר.

מה שייך מיתת תלמיד חכם לגוילין נשרפין. האדם, אמרנו מקודם כותב את ספרו, אולם היכן הוא הספר, היכן הם הגוילין, לזה מכוונת הגמרא, גופו של האדם הם גוילי הספר, הכתיבה היא על לוח הלב 'כתבם על לוח ליבך' (משלי ז ג, וכע"ז בגמ' סנהדרין סח א כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו וכו', נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר אוי לכם שתי זרועותי שהן 'כשתי ספרי תורה' שנגללין וכו'), ומשום כך כשאדם מת מתפרדים האותיות מן הגוילין, וגוילין נשרפין ואותיות פורחות באויר].

*

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו... רבי כהן ורבי יהושע ברבי סימון בשם רבי לוי אמרו לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא 'כותבה', ועכשיו אדם עושה מצוה מי 'כותבה', אליהו ומלך המשיח, והקב"ה 'חותם' על ידיהם [ויק"ר לד ח].

מה הפשט 'נביא כותבה', איזה צורך יש בזה והרי האדם 'כותב בעצמו' את ספרו, הפנקס פתוח והיד כותבת [אבות ג טז], וכל מעשיך בספר נכתבים [אבות ב א], ותפתח את ספר הזכרונות, ומאליו יקרא וחותר יד האדם בו [תפילת ונתנה תוקף].

אין זאת אלא כפי שאמרנו, אדם חי ופועל בשתי מערכות, 'במערכת הפרטית' בה אדם פועל ועושה, בה האדם 'כותב את ספרו', הפנקס פתוח היד כותבת וכל מעשיך בספר נכתבים [אבות ב א], אולם 'במערכת הכללית' בה אדם רק 'משפיע', הבריות רואות את מעשיו ולמידים ממנו 'הנביא כותבה', כי כדי לדעת כיצד משפיע מעשה האדם על מצב הדור הליכותיו והנהגותיו צריך להיות נביא, תפקידו ויעודו של הנביא להנהיג את הכלל, את בני אותו הדור, משום כך רק הוא ביכולתו לכתוב את מעשיו בני אדם, כיצד הם מתבטאים ברקע הנהגת בני אותו הדור [וזאת ועוד, כיון שהנביא מדרגתו היא 'נצח' (זח"ג סח א), משום כך כתיבת 'המערכת הכללית' שהיא כתיבת 'הנצח' של כלל ישראל, נעשית ע"י הנביא].

*

בגמ', משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה, שמואל כתב ספרו ושופטים ורות וכו' [ב"ב יד ב], מה הפשט בגמרא כתב ספרו ועוד דבר, למה לא כתבה הגמ' באופן פשוט שהנביא כתב ספרים אלו ואלו.

נראה כפי שאמרנו, האדם חי בשתי מערכות, וכוונת הגמרא ללמד שכתבת הנביא מתייחסת לשתי המערכות, המערכת הפרטית והמערכת הכללית, ומשום כך כל נביא מלבד כתיבת 'ספרו', היינו כתיבת המערכת הפרטית. הנביא גם כותב ספר שמשתייך לדור, היינו ספר שמשתייך למערכת הכללית.

*

ובחז"ל, ועכשיו אדם עושה מצוה מי 'כותבה', אליהו ומלך המשיח, והקב"ה 'חותם' על ידיהם [ויק"ר לד ח]. מה הכוונה אליהו ומשיח כותבים והקב"ה חותם על ידם, הרי כבר אמרנו שלשעבר אדם עושה מצוה ונביא כותבה, מה משנה כל כך מי הנביא שכותבה, אם אליהו ומשיח או נביא אחר.

מובא בגמ' וכך הוכרע גם ברמב"ם שבחמישה דברים חלוק נבואת משה מנבואת שאר הנביאים, החילוק השני כל הנביאים ע"י מלאך ורואין במשל וחידה, משה רבינו לא ע"י מלאך, פה אל פה אדבר בו ותמונת ה' יביט, כלומר שאין שם משל, אלא רואה הדבר על בוריו, בלא חידה ובלא משל [רמב"ם יסודה"ת ז ט]. החילוק ביניהם הוא משה רבינו תפס את עצם הדבר, אולם שאר הנביאים ראו רק משל וחידה, ומשום כך משה רבינו שתפס את עצמות הדבר יש לדבריו תוקף של 'תורה', אולם שאר הנביאים שהשיגו רק דרך משל יש לדבריהם תוקף של נבואה, ולא של תורה.

והנה על מלך המשיח נאמר נשא ממשו [תנחומא תולדות יד], ועל אליהו נאמר שלעת"ל יהיה פה למשה [זח"ג כז ב], ומתוך כך מתבארים דברי חז"ל, לשעבר היה האדם עושה מצוה ונביא כותבה, וכיון שהנביא היה כותבה, היה למעשה האדם שנכתבו ע"י הנביא תורת 'נבואה', והספר שכתב הנביא היה ספר 'נביאים'. אולם עכשיו אדם עושה מצוה אליהו ומשיח כותבים והקב"ה חותם על ידיהם [ויק"ר לד ח], היינו עכשיו שאליהו נעשה פה למשה, ומלך המשיח שנשא ממשו כותבים והקב"ה חותם על ידם, יש לכתבת מעשה האדם ע"י אליהו ומלך המשיח תוקף של 'תורה', משום שהוא יתפוס בבהירות עד היכן השפיעו מעשיו בני אדם.

*

שום מעשה של אדם לא נאבד, ושום פעולה אינה פורחת באויר, כל מעשה מחשבה ודיבור של אדם, אומר הנפש החיים, פועלים עד רום המעלות או להוסיף בהם קדושה ואור או חלילה להחריב ולהחשיך אורם, ומשום כך יותר ממה שהחריבו טיטוס ונבוכדנצר במעשיהם את בית המקדש, מחריב כל אדם במחשבתו דיבורו ומעשיו כשאין כראוי [נפח"ח ש"א פ"ג ופ"ד].

מכאן אנו למדים על הכח הנורא שטמון בדינו, ועד כמה מעשיו 'משפיעים' על כל העולם לטוב ולרע, ועד כמה בכוחו להרוס ולאבד. ומידה טובה מרובה, אין ערוך לפועל מעשיו, לנטוע שמים וליסוד ארץ. ולצד כל אלה, הפנקס פתוח, והיד כותבת, וכל מעשיך בספר נכתבים, משיח ואליהו כותבים -

הקב"ה חותם על ידם.

ועלת הן

בהר - בחקותי תשפ"ב

דברי חזיון מהגה"צ רבי יצחק שמואל גמזו שליט"א אב"ד חיפה

לבטוח בה' ללא שום שאלות

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וגו' וצוית את ברכתי לכם וגו' ועשת את התבואה לשלוש השנים". (כ"ה, כ' - כ"א)

מדרשות, והיינו לבתי כנסיות להתפלל להקב"ה על כל מה שצריך, ולבתי מדרשות ללמוד תורה, וזה נקרא עמל התורה, שהאדם מסיח דעתו מכל הדברים שצריך, ויושב ולומד תורה. וכן גם אצלנו בדרגה של כל אחד ואחד, כשיש לו כל מיני טרדות ודאגות על עניני גשמיות, והוא מסיח דעתו ויושב ולומד זה נקרא עמל התורה.

ועוד אפשר לבאר, אם בחקותי תלכו, שגם כשהולך בדרך ואינו יושב בבית המדרש, חושב ומדבר בדברי תורה זה נקרא לפי דרגתו עמל התורה, שאפילו בדרך שקשה ללמוד, ויש כל מיני הפרעות, הוא חושב ומדבר בדברי תורה. **ועוד אפשר לבאר**, אם בחקותי תלכו, כי חוקה, נקרא דבר שאין בו טעם והבנה, ולפעמים האדם לומד ואינו מבין את הסוגיא, וזה אצלו בגדר חוקה, וקשה לו ללמוד בלא הבנה, וזה נקרא לפי דרגתו עמל התורה ללמוד אפילו בלא הבנה, עד שמהשמים יפתחו לו שערי תבונה, ויזכה להבין את הסוגיא. **ועוד אפשר לבאר** שעל ידי לימוד התורה בעמל וביגיעה זוכים ללכת מדרגה לדרגה, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, לזכות להתענג על ה' ולהנות מזיו שכירתו. ולכן התורה קוראת לעמל התורה בלשון אם בחקותי תלכו, שעל ידי עמל התורה אתם הולכים מדרגה לדרגה בעוה"ז ובעוה"ב, עד שזוכים להתענג על ה' ולהנות מזיו שכירתו.

ויש עמל הגוף שלומד הרבה ומנצל כל רגע, ויש עמל הנפש שמשעבד כל מחשבתו לתורה, וכמו שכתוב בגמרא בשבת (פ"ח ע"א) ההוא צדוקי דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא, וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא וכו' ופרש"י ז"ל: היה ממעכן ברגליו ואינו מבין מתוך טירדא עכ"ל, שהיה שקוע בשמעתא שלא הרגיש כלום וזוהי עמל התורה שכל נשמתו שקוע בתורה, ואמרו חז"ל קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא וכשיהודי שקוע בתורה הרי הוא דבוק בקב"ה.

ואמרו חז"ל בבבא בתרא (פ"ח ע"ב) אמר רבי לוי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, הקב"ה ברח את ישראל בעשרים ושתיים וקללן בשמונה, ברכן בכ"ב מאם בחוקותי עד קוממיות, ופירש הרשב"ם מאל"ף שב'אם' עד תי"ו שב'קוממיות' והיינו בעשרים ושתיים אותיות שבאל"ף ב"ת, ומבאר המהרש"א בחידושי אגדות ז"ל: ולכן בברכות מאל"ף ועד תי"ו שהן כ"ב אותיות, לרמז שברכן בכל מה שהפה יוכל לדבר בכ"ב אותיות והברכות הנזכרים מאל"ף דאם בחוקותי עד תי"ו דקוממיות אינן אלא ברכות כלליות, אבל הפרטים לא נזכרו כי אי אפשר להזכיר בפרט מה שהפה יכול לדבר בברכות מכ"ב אותיות וכו' עכ"ל. **וכשאתם משעבד** את כל מחשבתו להיות שקוע בתורה, אזי הוא דבוק בקב"ה וזוכה לכל הברכות מה שהפה יכול לדבר. שכמו שהקב"ה ברא כל בריאה בכ"ב אותיות, כן הוא זוכה לכל הברכות שנכללים בכ"ב אותיות.

ב- השלום בין אדם לחבירו שקול כנגד הכל

"ונתתי שלום בארץ" (כ"ו ו). ופרש"י ז"ל, שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה, אם אין שלום אין כלום, תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול כנגד הכל, וכן הוא אומר (ישעיה מה ז) עשה שלום ובורא את הכל (ת"ר). עכ"ל. וכתוב השפתי חכמים ז"ל, ואע"פ שאין במקרא כן, אלא כתיב עושה שלום ובורא רע, אך שינו משום לישנא מעליא כדאמר בברכות (יא): ורצונו לומר תדע לך שהשלום שקול כנגד הכל, דכתיב עושה שלום ובורא רע, וכמו ששקול האור כנגד החושך שכן כתיב בתחילת המקרא יוצר אור ובורא חושך, כן שקול השלום כנגד הרע, אם כן משמע דכל מה שכנגד הרע, דהיינו כל הטוב, נכלל בשלום, עכ"ל.

וכתב האור החיים הקדוש ז"ל, ונתתי שלום בארץ, צריך לדעת למה הוצרך לומר זה, אחר שכבר אמר וישבתם לבטח, ואולי שילכו על עם בני ישראל עצמם, שלא יהיה להם פירוד הלבבות, שיטע ה' ביניהם שלום ורעות. וכו'. וכן מבואר באבן עזרא שכתב ז"ל, ונתתי שלום בארץ ביניכם, עכ"ל.

וכן מבואר הרמב"ן ז"ל, ונתתי שלום בארץ, שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו וכו'. עכ"ל. וכן משמע בתרגום יונתן ב"ע ז"ל, ואתן שלמא בארעא דישראל וכו'. משמע באר"י שביניכם יהיה שלום, ואין הכוונה שלום בעולם. **ורואים מהת"כ** שאם אין שלום בין אדם לחבירו אין כלום, והשלום שבין אדם לחבירו שהקב"ה יטע ביניהם שלום ורעות שקול כנגד הכל. וזה שכתוב עושה שלום, שהקב"ה נוטה שלום בין אדם לחבירו וזה שקול כנגד הכל.

א- וכתב הנועם אלימלך ז"ל, בשם אחי החסיד וכו' ויש לדקדק וכו' שדרך התורה לכתוב איזה יתור לשון ועי"ז מתורץ כמה קושיות, אבל הקושיא לא נכתב בעצמה בתורה, וכאן נכתב הקושיא בתורה, וטוב היה שלא לומר כי אם וצוית את ברכתי וממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל? ונראה שהש"ת ב"ה כשברא את העולם השפיע מטובו צינורות מושכים שפע לצרכי בני אדם ודרך השפע שלא להפסיק כלל, אלא כשאתם נופל ממדרגתו ואין לו בטחון בבורא וכו' אז עושה האדם ההוא במחשבתו וכו' פגם וכו' ואז נפסק השפע חלילה וצריך הש"ת ב"ה לצוות מחדש השפע שתלך כמו מתחילת הבריאה, וזהו וכו' תאמרו פירוש כאשר תאמרו כך ואז תטריחו אותי וצוית וכו' אלא לא תתנהגו כך ותבטחו בה' בכל לבבכם ואז תלך השפע בלי הפסק כלל תמיד לא יחסר כל בה, עכ"ל.

והלימוד מזה שעל האדם לבטוח בה' ולא ישאל שאלות, ואז השפע ילך כסדר. והנה יש הבדל אם הבטחון הוא בשלימות לבין אם האדם שואל שאלות מה נאכל, דהנה כתב הספורנו ז"ל, "ואכלתם לשובע" שיהיו הפירות רבי המזון כענין שהיה בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן כאמרם ז"ל (ת"כ כ"ו ה') אוכל קמעה ומתברך במעיו, ויספיקו פירות הששית גם לשביעית וכו'. וכי תאמרו מה נאכל" וכאשר יסופק זה אצלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו, ועשת את התבואה באופן שתשבע עין מראות ותראו שיספיק הכמות, עכ"ל. ומבואר בספורנו שאם לא שואלים שאלות אזי אוכל קמעה ומתברך בתוך מעיו ולא צריכים לעבוד, אלא השפע מגיע מאליו, אולם אם שואלים שאלות אזי ועשת את התבואה לשלש השנים, שיהיה ברכה בתבואה באופן שתשבע העין, ואז יצטרכו לעבוד הרבה על התבואה. וזהו מדה כנגד מדה שאם הבטחון בשלימות אזי גם הברכה בשלימות אוכל קמעה ומתברך במעיו, אולם אם יש שאלות מה נאכל, אז גם השביעה היא כדרך הטבע שיש הרבה תבואה וצריך לעבוד הרבה.

ב- בטחון בה' וכן לבטוח בשמו הגדול שיעשה למענו יתברך

בהפטרה של פר' בחקתי כתוב 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו' (ירמיה י"ז, ז') וכתב המצודת דוד ז"ל, ר"ל כמו שיבטח בו, כן יהיה למבטח ולעזרה. עכ"ל. ונראה שכונתו, שאם הבטחון בשלימות ולא שואלים שום שאלות אז כן יהיה למבטח ולעזרה, אולם אם שואלים שאלות אז גם העזרה היא בדרך הטבע. ועוד אפשר לבאר את הפסוק, שיש שבטוחים בה', אולם יש שגם בוטחים 'והיה ה' מבטחו' שבטוחים בשם ה' שהוא בעל הרחמים ובחסדו הגדול יעזור לנו. ולכאורה זהו שאומרים בברכת על הצדיקים 'ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת' ואח"כ אומרים 'ולא נבוש כי בך בטחנו', ולכאורה בתחילה מבקשים ותן שכר טוב לכל הבוטחים ואח"כ מסיימים כי בך בטחנו, הרי בקשתינו על הביטחון, אלא שבתחילה מבקשים על הביטחון בשמך ומסיימים כי בך בטחנו שבטחנו בך.

אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה

"אם בחקותי תלכו" (כ"ו ג). פרש"י ז"ל, יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה (ת"כ). עכ"ל. **וצ"ב** למה התוה"ק קוראת להיות עמלים בתורה בלשון אם בחקותי תלכו? והאור החיים הקדוש כתב מ"ב פירושים על הענין הזה. עי"ש.

ונראה לפרש, דבמדרש רבה (לה א) כתוב ז"ל, אם בחקותי תלכו, הה"ד (תהלים קיט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך. ואפשר לבאר כי דוד המלך היה לו כל יום ויום כל מיני מחשבות שצריך ללכת למקום פלוני וכו', והיו רגליו מביאות אותו לבתי כנסיות ולבתי

בעניין אונאת קרקעות

"וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגו' אל תונו איש את אחיו" וגו' (כ"ה יד-טו).
א- ופרש"י וז"ל, אל תונו, זו אונאת ממון (בב"מ נח; ת"כ). במספר שנים אחר היובל תקנה, זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו, על האונאה בא להזהיר, כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל, ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל, ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח, ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן, וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכור לך, לפי מנין שני התבואות שתנה עומדת ביד הלוקח תמכור לו וכו' עכ"ד.

וכתב הרמב"ן וז"ל, ובאמת שהוא הנכון בישוב המקרא, אבל וז"ל אמרו (ב"מ ג"ו) שאין אונאה לקרקעות, שנא' או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד, והמקרא הזה כפי פשוטו וכפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא וכו'.

ואני חושב עוד סברא שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו בין במטלטלים בין בקרקעות, שבהן דיבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל, שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ואל יונו איש את אחיו, אבל רבותינו דרשו באונאה תשלומים בשנות המקח, וביטול מקח ביותר משנות, ומזה בלבד מעטו הקרקעות, לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משנות מחילה, כמו שהיא מחילה במטלטלים בפחות משנות, אף על פי שהוא אסור להונות כן לדעת אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו. ודרשו חכמים זה מפני שאמר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו, למדנו שיש באונאה דין מיוחד במטלטלים שאינו נוהג בקרקעות, והוא חזרת הממון, אבל אזהרת הלאו נוהגת בכלן, ולכך אמר וכי תמכרו ממכר לשון רבים, למוכר קרקעות ולמוכר מטלטלים, או קנה מיד עמיתך. היחיד מהם המוכר המטלטלים מיד ליד, ואמר לכולן אל תונו, וכיון שיחד והפריש המטלטלין ריבה בהן דין אונאה. והיא בחזרת התשלומין וכו'.

וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידעו מספר השנים עד היובל, ולפיהם ימכור ויקנו ואל יונו בהם איש את אחיו להטעותו במכירה שיחשוב בה שהיא לחלוטין ויטעהו בכך, אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה המספר, כי המכירה היא במספר שנים עד היובל, שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה ובמנין ואפילו בפחות משנות וכל שכן במטלטלים, עכ"ל.

והנה הרמב"ן כתב שתי דרכים בישוב הקושיא שמבואר בגמרא בב"מ שאין אונאה בקרקעות, והרי המקרא אל תונו איש את אחיו נאמר בקרקעות, דרך אחת כתב שיש איסור דאורייתא על אונאת קרקעות, אבל אין דין להחזיר האונאה, דרך שניה כתב שיתכן לומר שלענין להטעותו במספר השנים יש גם בקרקעות אונאה, בטועים במדה ובמנין, ומה שאין בקרקעות אונאה זהו במחיר, שבזה קרקע שוה כל הכסף שהתנו עליה.

ב- דעת האוה"ח הקדוש שבביטול מקח יש איסור אונאה

והנה האור החיים הקדוש כתב בתירוץ השני של הרמב"ן וז"ל, ונשאר לנו לחקור זאת לדבריהם ז"ל שדרשו שאזהרת אל תונו אינה אלא במטלטלים והלא עיקר הכתוב במכר קרקעות נאמר. ונראה וכו' כי לצד שציוה ה' על הארץ שלא תמכר לצמיתות, ציוה שלא יאנה המוכר ללוקח שאינו בקי במשפטי התורה, כי הארץ תהיה לו ולזרעו עד עולם, ואחר כך יבוא בטענת דבר מלך להחזירה לו, ודבר זה כיוצא באונאה זו יוצדק גם בקרקעות, המוכר קרקע על מנת שאין עליה מערערים, ויצאו עליה מערערים, שהוא ביטול מקח, וכאן אין לך מערערים כהוא עצמו שחזור לערער על שדהו להחזירו בטענת זכות התורה, לזה ציוה ה' ואמר במסר שנים וכו' ימכר לך, אלא במה שאמר הכתוב אל תונו סתם, שכלל כל מין אונאה זה אינו אלא במטלטלים, כמו שדקדק לומר קנו מיד כדברי רבותינו ז"ל, עכ"ל.

והתירוץ של האוה"ח הקדוש לכאורה הוא מוכח דאם הטעהו במה שהלוקח סבר שהוא קונה קרקע לעולם שלא היה בקי במשפטי התורה זה מקח טעות, וגם בקרקעות יש ביטול מקח. וצ"ב דהרמב"ן כתב על זה וגם יתכן לומר וכו' משמע דלא פשיטא ליה התירוץ הזה. ולכאורה התירוץ הזה הוא פשוט, וכן כתב התירוץ הזה הספורנו.

ג- דעת הפנ"י שיש איסור דאורייתא אולם אין לאו לא תונו

והפנ"י יהושע בב"מ (דף נו). במשנה אלו דברים שאין להם אונאה תירץ כעין תירוץ הראשון של הרמב"ן וז"ל, ונ"ל דבאמת לענין איסורא אפילו בקרקעות אסור להונות לכתחילה, והוא דממעטינן להו הכא מאונאה, היינו דלא דלא תונו לא קאי עליהו, וממילא דלא ניתן להשבון להחזיר האונאה. דהא קיימ"ל כל מאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עבדי מהני, ומהאי טעמא אפילו באונאת מטלטלים היה ראוי לומר שלא להחזיר האונאה, אלא דאפשר דכיון דקאי בלאו דלא תונו, ה"ל כגזל ומרבינן לה להשבון מוהשיב את הגזילה וכו'. עכ"ל. והפנ"י כתב דאסור להונות גם כקרקע, אבל הלאו של לא תונו לא קאי על קרקעות, וממילא לא ניתן להשבון וכו'. אולם הרמב"ן כתב בתירוץ הראשון

שהלאו של לא תונו קאי גם על קרקעות. ואילו בפנ"י משמע דהוי איסור דאורייתא להונות גם בקרקעות דכתב דלא ניתן להשבון משום דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עבדי מהני.

וברש"ש (נ"ו ע"ב ב"ד"ה ברש"י דבר וכו') כתב וז"ל, ונ"ל דמ"מ אסור לכתחילה אסר להונות, וראיה מהא דתנן לקמן אין מפרכסין את האדם וכו' עכ"ל. ומשמע דכונתו דהוי איסור דרבנן בעלמא.

ד- דעת המהרש"ל והסמ"ע שיש איסור מצד אונאת דברים

השר"ע בחר"מ סי' רכ"ז סעי' כ"ט כותב וז"ל, אלו דברים שאין להם אונאה, העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות, אפילו מכר שוה אלף בדינר או שוה דינר באלף אין בהם אונאה. וכתב הרמ"א, וי"א דדוקא עד פלגא אבל יותר מפלגא כגון שמכר לו אחד יותר משנים הוי אונאה (טור בשם ר"ח והרא"ש) עכ"ל.

וכתב הסמ"ע ס"ק נ"א וז"ל, ודע דהמהרש"ל ז"ל כתב דאף דאיתמעטו הני מדין אונאה, מ"מ לא גרעי מאונאת דברים וגניבת דעת, ובכלל לא תונו איש את אחיו הן וכמו שיתבאר ריש סימן רכ"ח, אם לא שהמוכר בעצמו לא ידע מאונאתו עכ"ל. ומבואר במהרש"ל ובסמ"ע שבקרקעות אין אונאת ממון רק אונאת דברים.

ה- קושית מהר"ל צינץ שילקו על אונאת קרקעות

ובספר מעני החכמה לגאון הגדול מהר"ר אריה ליבוש צינץ זצוקללה"ה בב"מ (נ"ו ע"א) במשנה אלו דברים וכו' כתב וז"ל, והרמב"ן ביקש לומר דלא נתמעטו קרקעות רק מהשבה אבל לאו דלא תונו איכא נמי בקרקע. וקשה לפנ"י יהיה מלקות על אונאת קרקעות, כיון דלא ניתן להשבון וא"כ בפרק איזהו נשך, תקשה למה לא מוקמינן לא תגזול על אונאת קרקע, דאיכא לאו ולא ניתן להשבון, ולמה מוקי בכובש שכר שכיר וכו' ועי"ש מה שתירץ.

והמהר"ל צינץ זצוק"ל למד פשט ברמב"ן כמו שמשמע מפשטות לשונו שיש איסור דאורייתא גם בקרקעות, אלא דלא ניתן להשבון, וא"כ מקשה שילקו על אונאת קרקעות.

ו- הגוה"כ שקרקע אין אונאה שהיא שוה כל הכסף שנותנים עבורה הקהלות

יעקב במס' בכורות סימן י"א כתב וז"ל, ונראה בזה דלכאורה פשוט דהא דעבדים שטרות וקרקעות אין בהן דין אונאה, אין הפירוש שאע"פ שנתאנה מ"מ גזה"כ הוא שהמקח קיים ושאינן צריך להחזיר האונאה, אלא הגוה"כ הוא שבאמת אין כאן מציאות אונאה, דעבדים שטרות וקרקעות אין להם מחיר קבוע, דגזה"כ הוא דאין מחירים נקבע על פי מנהגי השוק אלא כל דמים שפסק עליו הלוקח הזה זהו דמיו, שכן משמע מלשון הגמרא (ב"ק י"ד ע"ב) שוה כסף, מלמד שאין בית דין נזקקין אלא לנכסים שיש להם אחריות, דהיינו קרקעות, מאי משמע, אמר רבה בר עולא דבר השוה כל כסף, פירוש קרקע נקרא שוה כל כסף לפי שאין אונאה לקרקעות עיי"ש בגמרא, ומשמע דהקרקע באמת שוה כל כסף שניתן בעדו. דאי ס"ד דהגוה"כ הוא שאעפ"י שיש כאן אונאה במקח קיים ואין צריך להחזיר מה שאונה א"כ אין הקרקע שוה כל כסף רק שהמוכר יכול לאנות ולרמות אחרים להשיג בו כל כסף, אי נמי הלוקח יכול לרמות ולהשיג הקרקע בכל כסף על ידי רמאות, אבל אין זה שוה כל כסף, אלא על כרחך משמע שכן הוא הגוה"כ באמת ששוויות הקרקע אינו על פי מחירי השוק, אלא כפי מה שהוסכם בין הלוקח והמוכר וכנ"ל. עכ"ל.

והנה לפי דבריו שהגוה"כ שהקרקע שוה כל כסף אפשר לבאר למה לא לוקין על הלאו של תונו בקרקע, כיון שאע"פ שעבר על לא תונו, מ"מ הוא קבל את כל שוויות הקרקע ולא עבר על לא תגזול, שאין בידו כסף גזילה, רק כל שוויות הקרקע בידו. וכן אפשר לבאר שאפילו שהוא הטעה את הלוקח שחשב שהוא קונה קרקע לעולם ולמעשה הקרקע חוזרת ביובל, הרמב"ן כתב שיתכן לומר שיש לא תונו, ולא כתב בפשיטות שיש לא תונו, כיון שאע"פ שרימה את חבירו, מ"מ כל הכסף שנתן על הקרקע השוויות של הכסף נמצא בידו. אולם יש מקום לומר כיון שהוא רימה את חבירו בזה הרי הוי מקח טעות ויש בזה אונאה, כיון שהוא לא ידע שקונה הקרקע רק לכמה שנים וכמו שמבאר האור החיים הקדוש.

ז- סיכום השיטות:

א דעת הרמב"ן שיש איסור דאורייתא של לא תונו גם בקרקע אלא שאין ניתן להשבון.

ב שיטה שניה ברמב"ן שיתכן לומר שיש לא תונו במקום שהטעה אותו שלא ידע שהקרקע חוזרת ביובל או שלא ידע כמה שנים יש עד היובל, וכן כתב האוה"ח הקדוש בפשיטות.

ג שיטת הפנ"י דבקרקע יש איסור דאורייתא ואין לא תונו, ולא ניתן להשבון דמילתא דאמר רחמנא אל תעביד אי עבדי מהני.

ד שיטת הרש"ש יש איסור לכתחילה.

ה שיטת המהרש"ל והסמ"ע יש איסור מצד אונאת דברים וגניבת דעת.

ו לפי דברי הקהלות יעקב לא לוקים כיון שכל השוויות נמצא בידו ולא גזל מחבירו כלום.

העלייה אל העל-טבעי, שנת החמישים וברכותיה

בדרך ליום החמישים עורכים ביקור מעמיק בשנת החמישים.

פרשת בהר שתמיד נקראת לפני חג השבועות, ובדרך לחג השבועות, פותחת בפרשת השמיטה והיובל. שנת החמישים שבה שחרור העבדים הנרצעים ושחרור האדמות והחזרתן לשורשיהן. כולם חוזרים אל השורש "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו". ובפרשת היובל מובטחת ההבטחה "ועשת התבואה לשלש השנים". - השדה תשלש את תפוקתה דווקא בשנה הקשה ביותר עבורה - אחרי שנים של זריעה וקצירה.

אין היובל נוהג אלא בזמן שכל עם ישראל בארצו וכיון שעבד עברי אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג הרי עם ביטול היובל התבטל גם מוסד העבדות העברית (ומוכן הדבר, שהרי ללא יובל עבד נרצע יהיה עבד ללא הפסקה. אין אפשרות שחרותו של יהודי תישלל לעד).

והנה, ברגע שמצות היובל חדלה להתקיים, השתבש לכאורה מנין השמיטות. שהרי אחרי שספרו שבע שמיטות היו צריכים לדלג על שנת החמישים ולהתחיל לספור את המחזור החדש משנת החמישים ואחד. ולא כך נהגו, אלא, מיד אחרי שנת הארבעים ותשע, החלו לספור את המחזור החדש, ובשנה השביעית נהגו שמיטה. בשעה שאם היו סופרים גם את שנת החמישים, שנה זו לא היתה אלא ששית. יצא שנהגו שמיטה שלא בזמנה, ואת השמיטות בזמן הנכון לא נהגו...

ואמנם למ"ד ששמיטה בזמן שאין יובל אינה מדאוריתא אפשר לומר בדוחק שכל השמיטה אינה אלא זכר לשמיטה ואין זה נורא אם אינה בזמנה. (דוחק גדול, כי הרי "כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון", ומוזר לשמוע שנוהגים שמיטה מדרבנן בשנים שאינן שמיטה כלל) ואולם, למ"ד שמיטה בזמן הזה דאורייתא קשה עד מאד כיצד נוהגים שמיטה בשנה שאיננה שמיטה על פי החשבון הנכון, ובו זמנית בשנות השמיטה ה"אמיתיות" אין נוהגים שמיטה כלל?

כשבני ישראל יצאו ממצרים, אפשר לומר שהם חולצו משם. הם שקעו במ"ט שערי טומאה ולו היו שוהים עוד מעט קט היו נופלים בשער החמישים ולא היתה להם תקומה כי חמישים פירושו נצח (זהו שנאמר אצל יובל "ועבדו לעולם" ודרשו - "לעולמו של יובל" כי השנה החמישים מכונה "לעולם") ונפילה לשער החמישים טומאה משמעותה נפילה נצחית. כלומר, שנת החמישים היא מעבר לספירה.

ולכן כשהיובל נוהג, אין הכוונה שסופרים את השנה החמישים והיא נחשבת כשנה הנספרת אחר השנה הארבעים ותשע שלפניה. אלא שהיא שנה שמעבר למושג ספירה הרגיל היא שנת החמישים היא "לעולם" - מעבר לכל מושג של ספירה, שהרי ספירה אפשרית רק במקום שיש מציאות חומרית ומעבר לחומר אין חלוקה שמאפשרת ספירה. כיון שחמישים משמעותו "לעולם" - נצח, הרי הוא מעבר למושג "ספירה". אפשר לומר שמחזור השנים הוא ארבעים ותשע שנים וחוזר חלילה ושנת היובל, כשהיובל נוהג היא מחוץ לספירה.

בזמן שעם ישראל היה כולו בארצו, וכל המצוות נהגו, כהנים היו בעבודתם ולויים בזמנם וישראל במעמדם, ועבד עברי נהג, והרמה הרוחנית של עם ישראל היה גבוהה כפי שאמורה היא להיות, כשהתנשאו והגיעו לשנת החמישים. הגיעו אל מציאות גבוהה מאד, ואז הכל חזר לנקודת הראשית וראשית בכל מקום מבטאת קדושה.

משגלו ישראל מארצם ורוב עם ישראל לא היו בארצם, הגם שחלק חזרו, ונבנה בית שני, אך הרבה מהדברים הגבוהים שהיו בבית ראשונים חסרו ועמם גם היובל ומהותו - לא נהג היובל.

אין המשמעות של אי ספירת היובל שספרו במקומו שנה ראשונה במחזור החדש של השמיטות. שהרי כשנהג היובל, שנת היובל לא היתה שנה נוספת במחזור, אלא היתה זו שנה שמחוץ לספירה. שנה שבה הכל חוזר לשורש הטהור. לעומת זאת, בשעה שלא היו ראויים ליובל, לא היה יובל, פשוט לא היה! והספירה המשיכה כפי שהייתה צריכה להיות וכל שמיטה מאז עומדת במקומה הנכון. ללא כל שינוי או שיבוש חלילה.

לפי זה אפשר להבין את ההבטחה שבאם ישמרו שמיטה השדה תיתן תבואה פי שלש בשנה השישית "ועשת התבואה לשלש השנים". הבטחה זו נאמרה בפרשת היובל וכנראה ניתנה לזמן שהיובל נוהג.

הרי לא מצאנו שהתרה מבטיחה על קיום מצוה שכר שהוא מעשה ניסים למעלה מדרך הטבע, מלבד בפרשת היובל. על כלל המצוות נאמר "אם שמוע תשמעו... ונתתי גשמכם בעתם" או "אם בחוקותי תלכו... והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע... ונתתי שלום בארץ" כל הברכות הן שפע כלכלי בתוך חוקי הטבע. ואילו כאן ההבטחה שכל אימת שישמרו שמיטה ויובל השדה בשנה הששית תתן תבואה פי שלשה, זו הבטחה לנס גלוי שלא כדרך הטבע. במיוחד לאור העובדה שבשנה השישית הקרקע מותשת ויכולת הפיריון שלה היא נמוכה במיוחד.

כי כשהמצב הרוחני מאפשר לטפס אל היובל שהוא זמן שמעבר לזמן השכר המגיע הוא שכר שמעבר לטבע.

לאור האמור הכל מובן, אם שומרים יובל אין זה אומר שרק יובל שומרים, הדבר מורה על מצבו הרוחני של העם שמסוגל לשמור יובל. כיון שכך כשסובבים סביב מושג החמישים הרי נמצאים מעל הטבע וממילא גם השפע הוא מעל הטבע.

מים זכים

זורשי רשומות אמרו 'אין מים אלא תורה'
שנאמר 'הוי כל צמא לכו למים' (ב"ק פב).

פרשת בהר - בחוקותי

ומאיך היו שטענו, דאפי' אם ננקוט כדעת החק יעקב הנ"ל, שגם בזמנינו מעיקר הדין יש לספור בדווקא לאחר התפילה, משום שתדיר ושאינו תדיר קודם, - אך מ"מ בנידו"ד י"ל דמה שירצה יעשה, ואם ירצה הוא רשאי כעת לכתחילה לספור בתחילה את ספיה"ע, ורק אח"כ יחזור ויתפלל שוב את השמו"ע, - וזהו ע"פ מה שיבואר בהקדם ב' גדרי דינים שנאמרו בהלכות תפילה, וכדלהלן.

- ג -

א. הנה מבואר בלבוש (או"ח סי' קח, א) לגבי מי שמתפלל תפילת תשלומין (מחמת שנאנס ולא הספיק להתפלל בזמן), שתפילת התשלומין אינה נחשבת כתפילה רגילה, אלא נחשבת כתפילה מיוחדת, - ולכן היא נחשבת כתפילה שאינה תדירה, כלפי תפילת החובה הרגילה, ומשום הכי צריך להקדים ולהתפלל תחילה את תפילת החובה שהיא תדירה, ורק אח"כ יתפלל את תפילת התשלומין שאינה תדירה, עיי"ש.

[ואע"פ שהאחרונים חלקו על דברי הלבוש הנ"ל, וביארו באופן אחר מדוע צריך להקדים את תפילת החובה לתפילת התשלומין, - אך מ"מ לא מצינו שהם חלקו על עצם דברי הלבוש שתפילת התשלומין נחשבת כתפילה שאינה תדירה, אלא רק טענו שהיא דינא דתדיר קודם לא מעכב בדיעבד, ולכן ביארו באופן אחר, ואכמ"ל].

- ד -

ב. הנה ידוע מה שנחלקו הר"י וחכמי פרונינצ"ה, - לדעת ר"י מי שהתפלל מנחה בר"ח ושכח לומר יעלה ויבוא, ונזכר בטעותו בלילה (במוצאי ר"ח), אזי אי"צ להתפלל ערבית שתיים.

כיון שבעצם הוא כבר יצא יד"ח מנחה בתפילה שהתפלל, ורק מ"מ הי' חסר לו את ההזכרה של יעלה ויבוא שהחסיר, שמחמתה הי' דינו לחזור ולהתפלל שנית, אך בלילה הרי כבר לא ירויח כלום אם יתפלל ערבית שתיים, כיון שבלילה הוא בין כך לא יאמר יעלה ויבוא, ולכן אי"צ להתפלל ערבית שתיים.

אך לדעת חכמי פרונינצ"ה דינו לחזור ולהתפלל ערבית שתיים, כיון דס"ל שמה שהתפלל מנחה בלא הזכרת יעלה ויבוא, הוי כאילו לא התפלל כלל, ולכן חסר לו את עצם תפילת המנחה, ועיי' שיתפלל ערבית שתיים יהי' בזה תשלומין על תפילת המנחה שהחסיר, אע"פ שבאמת אינו אומר יעלה ויבוא בלילה כלל, - (עי' במשנ"ב סי' קח, לב, שהביא את הפלוגתא הנ"ל).

מעשה באחד שהתפלל ערבית בימי ספירת העומר, ולאחר שסיים שמו"ע ועקר רגליו, נזכר שבטעות שאל 'ותן טל ומטר' בתפילתו, ועליו לחזור ולהתפלל שנית.

והנה התעורר בזה ויכוח גדול בין הלומדים בביהמ"ד, דהיו שטענו שדינו לחזור ולהתפלל מייד תפילת שמו"ע, ורק אח"כ יספור ספירת העומר, וכפי הסדר הרגיל.

ומאיך היו שטענו בתוקף דמה שירצה יעשה, ואם ירצה הוא רשאי כעת לכתחילה לספור בתחילה את ספיה"ע, ורק אח"כ יחזור ויתפלל שוב את השמו"ע.

ויש לפלפל טובא בזה, וכדלהלן.

- א -

דהנה שורש הנידון הנ"ל מתחיל בדברי הביאור הלכה (סי' תפט, ד"ה אחר תפילת ערבית) שכתב וז"ל, 'כתב בספר 'מור וקציעה' בטעם דסופרין אחר התפילה, משום דבדורות הראשונים הי' המנהג להתפלל ערבית קודם הלילה, ובסיום המעריב התחילה הלילה, ואז היו סופרין כדין בתחילת הלילה, (א.ה. ועי' במש"כ במו"ק שם, שבלא הטעם הנ"ל אזי מעיקר הדין ספירת העומר הייתה קודמת לתפילה, כיון שיש לה עיקר מה"ת), - אכן ב'חק יעקב' ס"ק ט"ז כתב, דמדניא צריך להקדים קר"ש ותפילה שהוא תדיר, עכ"ל.

ולפי"ז נמצא שלדעת המו"ק הנ"ל י"ל, שבזמנינו שמתפללים ערבית לאחר צאה"כ אזי בעצם מעיקר הדין אין קפידא לספור ספיה"ע בדווקא לאחר התפילה, - אכן לדעת החק יעקב הנ"ל מבואר, שגם בזמנינו מעיקר הדין יש לספור בדווקא לאחר התפילה, משום שתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם, - (ואין להקשות בזה ממה שהובא במשנ"ב (שם ס"ק יח), די"ל דהתם מיירי שאין בדעתו להתפלל ערבית כעת, ודו"ק ואכמ"ל).

- ב -

ומעתה לגבי הנידון שפתחנו בתחילה עם המעשה הנ"ל, שלאחר שסיים שמו"ע ועקר רגליו, נזכר שבטעות שאל 'ותן טל ומטר' בתפילתו, ועליו לחזור ולהתפלל שנית, - התעורר בזה ויכוח גדול בין הלומדים בביהמ"ד.

דהיו שטענו שאם ננקוט כדעת החק יעקב הנ"ל, שגם בזמנינו מעיקר הדין יש לספור בדווקא לאחר התפילה, משום שתדיר ושאינו תדיר קודם, אי"כ בנידו"ד י"ל, דדינו לחזור ולהתפלל מייד תפילת שמו"ע, ורק אח"כ יספור ספירת העומר, וכפי הסדר הרגיל, כיון שהרי אכתי לא יצא יד"ח התפילה, והדר דינא דתדיר קודם.

ה -

ומעתה לאחר כל הנ"ל יש לדון נמי הכי בנידו"ד, שלאחר שסיים שמו"ע ועקר רגליו, נזכר שבטעות שאל 'ותן טל ומטר' בתפילתו, ועליו לחזור ולהתפלל שנית, - שלדעת ר"י י"ל, שבעצם הוא כבר יצא יד"ח ערבית במה שהתפלל, ואע"פ שטעה ושאל מטר בתפילתו.

וכל מה שדינו לחזור ולהתפלל שוב, זהו רק בשביל לתקן את מה שקילקל בברכת השנים, שבטעות אמר שם 'ותן טל ומטר', ולכן צריך לחזור ולהתפלל בשביל לתקן את טעותו, אך לגבי עיקר חובת תפילת ערבית באמת כבר יצא יד"ח בתפילתו הראשונה, **(ועי' להלן שדבר זה מבואר להדיא בדברי האחרונים).**

וא"כ י"ל דכיון דלדעת ר"י נמצא, שכל מה שהוא צריך לחזור ולהתפלל שוב, זה לא מחמת שחסר לו את עצם התפילת ערבית, אלא בעצם כבר יצא יד"ח ערבית, וכל מה שצריך לחזור זהו רק בכדי לתקן את מה שקילקל בברכת השנים, **א"כ י"ל דהתפילה השנייה אינה נחשבת כתפילה רגילה, אלא כתפילה מיוחדת, שנחשבת כתפילה שאינה תדירה,** - וכפי שהבאנו לעיל את דברי הלבוש, שתפילת תשלומין נחשבת כתפילה שאינה תדירה.

ו -

ומעתה לדעת הר"י לכאוי נמצא, שמדינא הוא צריך לספור את ספירת העומר לפני שיחזור להתפלל שוב שמו"ע, כיון שספיה"ע תדירה יותר מהתפילה המיוחדת שחוזר להתפלל רק בשביל לתקן את מה שקילקל בברכת השנים, שהרי התפילה המיוחדת הזו נחשבת כתפילה שאינה תדירה וכנ"ל.

ואמנם לדעת חכמי פרובינצ"ה י"ל, דבתפילתו הראשונה לא יצא יד"ח תפילת ערבית כלל, ולכן לדעתם י"ל דצריך לחזור ולהתפלל קודם את תפילת ערבית התדירה, ורק אח"כ יספור את ספיה"ע שאינה תדירה כלפי התפילה.

ומעתה כיון שהש"ע (או"ח סי' קח, יא) לא הכריע בפלוגתא של הר"י וח"פ הנ"ל, לכן היו מהלומדים שטענו, שמה שירצה יעשה, ואם ירצה הוא רשאי כעת לכתחילה לספור בתחילה את ספיה"ע, ורק אח"כ יחזור ויתפלל שוב את השמו"ע, (שהרי להנ"ל לדעת הר"י לכאוי כך באמת הוא צריך לנהוג וכנ"ל).

ז -

ואמנם היו מהלומדים שפיקפקו בהנ"ל, וטענו שעד כאן לא פליגי הר"י וח"פ, אלא רק בכה"ג שבעצם התפלל את התפילה כהוגן, ורק חיסר הזכרה של יעלה ויבוא וכדו', שבוזה נחלקו האם בעצם יצא יד"ח התפילה ורק חסר לו את ההזכרה, או"ד שנחשב כאילו לא התפלל כלל וכנ"ל.

אך בכה"ג שקילקל את תפילתו, בכך ששאל מטר בימות החמה שהוא קללה, אזי י"ל דלכו"ע לא יצא בתפילתו יד"ח תפילת ערבית כלל, - **ולכן טענו שלכו"ע יצטרך בתחילה לחזור ולהתפלל שוב ערבית, ורק אח"כ יספור ספיה"ע, משום דתדיר קודם וכנ"ל.**

ח -

אכן באמת יש לדעת, שאע"פ שיש בטענה הנ"ל דברי טעם, אך **במחצית השקל (סי' קח, טז) וכן בשע"ת (שם, יז),** בשם הש"צ) **מבואר להדיא,** שמי ששאל מטר בימות

החמה, אזי לדעת הר"י י"ל דבעצם הוא יצא יד"ח התפילה, ורק מ"מ צריך לחזור ולהתפלל בכדי לתקן טעותו.

שמבואר בדבריהם להדיא, שמי שבמנחה של היום האחרון שלפני ימות הגשמים טעה ושאל מטר, שדינו להתפלל שוב בלא שאלת מטר, אך הוא נזכר בטעותו רק בליה שלמעשה כבר שואלים בו מטר, אזי י"ל דלדעת הר"י אי"צ להתפלל ערבית שתיים, כיון שלא ירויח בזה כלום, שהרי בערבית בין כך ישאל מטר, (ולכן יתנה בנדבה).

ומבואר בזה להדיא שבעצם יצא יד"ח התפילה כבר בתפילה הראשונה ואע"פ ששאל בה מטר, דאלי"כ ודאי שלכו"ע צריך להתפלל ערבית שתיים, כיון שלא יצא כלל יד"ח מנחה ודו"ק, (וכמדומה שדבר זה מבואר בעוד אחרונים, ואכמ"ל).

וא"כ שוב י"ל בנידו"ד, שלדעת הר"י לכאוי צריך קודם לספור ספיה"ע משום דתדיר קודם וכנ"ל, - וכיון שהש"ע לא הכריע בפלוגתא הנ"ל, לכן י"ל שמה שירצה יעשה, ואם ירצה הוא רשאי כעת לכתחילה לספור בתחילה את ספיה"ע, ורק אח"כ יחזור ויתפלל שוב את השמו"ע וכנ"ל.

ט -

[**ואמנם** יעוי' בספר 'פניני תפילה' (להגרבי"צ קוק שליט"א, עמ' קסב) שהביא בשם מרן הגריש"א זצ"ל, שמי ששאל מטר בימות החמה במנחה של ער"ש, ונזכר בטעותו בליל שבת, צריך להתפלל ערבית שתיים (ואע"פ שבשבת א"א להתנות בנדבה), משום שבכה"ג לכו"ע לא יצא יד"ח תפילת מנחה עיי"ש, - **וזהו שלא כדברי האחרונים הנ"ל.**

ואמנם באמת לגבי עצם הדין הנזכר בשם הגריש"א, יש לדון שגם האחרונים הנ"ל יודו שיתפלל ערבית שתיים גם בשבת, כיון שגם לדעת הר"י י"ל, דעצם זה שמתפלל בלילה תפילת תשלומין בלא שאלת מטר זהו תיקון מעליא למה שקילקל במנחה, ולא אכפ"ל בזה שבשבת אין אומרים כלל את ברכת השנים.

ואין זה שייך כלל לדברי האחרונים לגבי מי שטעה במנחה של היום האחרון לפני ששואלים מטר וכנ"ל, ששם באמת לא ירויח כלום כשיתפלל ערבית שתיים עם שאלת מטר, ודו"ק ואכמ"ל].

להזמנת שיעורים ודרשות: 052-7155442

להקלטת תגובות הערות והוספות
קו 'מים זכים': 02-633-5850

המען לתגובות: יצחק זאב כגן
רח' נתיבות המשפט 81 מודיעין עילית
טל': 1515-271-55442 (תא קולי)
פקס: 02-655-0973
דוא"ל: A0527155442@GMAIL.COM

הדברים נכתבו לעורר לב המעיין בלבד - ניתן לקבל את הגליון במייל, ע"י שליחת בקשה לדוא"ל של המערכת. להנצחת שמות לע"נ ולרפוי"ש וכדו' (50@), ובכל ענייני הגליון, ניתן לפנות: 1515-271-55442 (תא קולי)

"דבריהם" הם זכרונם

גליון 13 | בהר בחקותי תשפ"ג | ט"ז - כ"ב אייר

מתורת גדולי ישראל ביום השנה לפטירתם

מתבטל כח קומת הקליפה. וזה הביאור 'ואולך אתכם קוממיות' - שתי קומות שכאשר זה קם זה נופל. עוד יש לבאר, כי ישנן שתי קומות, קומה שלמטה באדם התחתון בזה העולם, וקומת אדם העליון. ופירושו שכאשר אדם הוא בעל בחינת קומה, שאין בו פגם בשום אחד מאבריו, ושומר כל גופו מדבר עבירה והרהור, אזי מתקן בזה את בחינת קומת העליון וגורם ייחודים בעולמות העליונים. וזהו 'ואולך אתכם קוממיות' שעי' פעולות קומת האדם התחתון נפעלת קומת האדם העליון. (ליקוטי תורה).

יום ה' - רבי מרדכי טברסקי זצ"ל:

האדמו"ר השני מצ'רנוביל, כונה גם המגיד מצ'רנוביל. ב"ר מנחם נחום, מתלמידי הבעש"ט והמגיד ממזריטש, בעל מאור עינים. נשא את בת רבי אהרון הגדול מקרלין, ואחר פטירתה את בת רבי דוד לייקעס מתלמידי הבעש"ט. אחר פטירתו כיהנו שמונת בניו כאדמו"רים ברחבי אוקראינה. נפטר בקייב, ונטמן במקום קבורתו אותו הכין מחיים בפאתי הכפר אנטיווקה, באמרו ששם אין נכסיות וקול הפעמונים לא יפריע למנוחתו.

מה בין תוכחת תורת כהנים למשנה תורה |

"ואם לא תשמעו לי" וגו' (ויקרא כו יד)

הרמב"ן (ויקרא כו טז) מבאר שהתוכחה הכתובה בפרשת בחוקותי היא כנגד חורבן בית ראשון וגלות בבל, ואילו התוכחה המוזכרת במשנה תורה בפרשת כי תבוא היא כנגד בית שני וגלות רומי.

והנה יש לעמוד על שתי נקודות בהם ניכר החילוק שבין התוכחות. השינוי הראשון הבולט המראה באצבע את ההבדל אותו מעמיד הרמב"ן, הוא שתוכחת תורת כהנים היא בגבול ועם קצבה ובסופה פסוקי נחמה - בבחינת גלות בבל שהתגלה קצה, משא"כ תוכחת משנה תורה שהיא בלא גבול ובלא קצבה ובלא פסוקי נחמה, והתוכחה מסתיימת בתוך תוקף העונשים - "ואין קונה" - על דרך חורבן בית שני וגלות רומי שלא נתגלה קצם.

עוד דבר יסודי מצינו בתוכחת משנה תורה שאינו בתוכחת תורת כהנים, דהנה תוכחת תורת כהנים עניינה עונשים הנשלחים מן השמים, משא"כ בתוכחת משנה תורה אנו מוצאים מלבד זאת גם עונשים שכל עיקרם ועצמותם - השחתת מידותיו של האדם באופן מבהיל. שהמציאות שבאה ע"י הטאים גורמת לעומק של השחתה נפשית וירידה רוחנית.

ואכן בחינה זו השתנתה בין דור בית המקדש הראשון לשני, שהרי חטאם של ראשונים היה ג' עבירות חמורות, וכמו שביאר רבי ירוחם ממיר זצ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"ג - מכת"י, מאמר ה) שחטא הראשונים היה בגלוי,

"אם בחקותי תלכו" (ויקרא כו ג)

בתיקונים איתא: "מאן דקטל לחויא, יהבין ליה ברתא דמלכא, דא צלותא". ונראה לבאר, דהנה איתא בשם הרה"ק מלובלין שאמר שכל דבר אין משתדל ה'בעל דבר' לעכב כל כך את האדם מעשותו, כמו שמשתדל שלא ילמד מימרא דר' נחמן בר יצחק. כי את לימוד התורה רוצה ה'בעל דבר לעכב יותר מכל שאר המצוות. ובזוהר (ואתחנן רסד) איתא: ועל דא בעי בר נש לשואה מלין דאורייתא עליה תדיר, בגין דיהא הוא יצר הרע תביר בהו, דלית ליה מקטרגא ליצר הרע בר מלי דאורייתא. ועל דא כתוב 'והיו הדברים האלה על לבבך' - על תרי יצרך, יצר טוב - אתעטר בהו, ויצר הרע - אתכנע בהו.

ועוד איתא בזוהר (פ' מקץ) על הפסוק (משלי יג יב) "עץ חיים תאווה בא" - עץ הוא התורה כמו שכתוב 'עץ חיים היא למחזיקים בה', ועל ידי לימוד התורה קודם תפילה 'תאווה בא' - באה לו תאווה ודביקות בתפילה. על כך רמזו בתיקונים 'מאן דקטל לחויא' היינו שמתגבר על יצרו הרע להכניעו בלימוד התורה קודם התפילה, 'הבין ליה ברתא דמלכא' - 'דא צלותא', שזוכה לקבל את הדביקות בתפילה, וכמי שנתנו לו את בת המלך.

דבר זה נרמז בפסוק דידן: 'בחוקותי תלכו' - שפירשו רש"י על לימוד התורה 'שתהיו עמלים בתורה', הוא ר"ת 'בת'. זאת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם' - סופי תיבות: תיומ"מ בגימטריה 'מלכות'. כי על ידי עסק התורה קודם התפילה, זוכה ל'בת המלכות' כדברי התיקונים. (עת רצון).

יום ד' - רבי משה טויב מקאלוב זצ"ל:

האדמו"ר השני מקאלוב. ת"ל - תרצ"ו. ב"ר יהודה צבי טויב מרוזלא, ומרת הינדא צ"פה בת רבי אליעזר צבי ספרין מקומרנה בעל דמשק אליעזר, אצלו גדל אחר פטירת אביו כשהוא בן 16 בלבד. אחר פטירת סבו קיים את רצונו והחל לנהוג באדמו"רות בעיר קאלוב שבהונגריה. בשנים שבין המלחמות נאלץ לעבור לחוסט שבפולין, שם נאסר בבית כלא בעקבות הלשנת מתנגדיו, וכשהשתחרר נאלץ לעזוב לסיגעט. כמה שנים לפני פטירתו עבר לעיר מיהאלפאווא מטעמי בריאות, ובה נפטר. נטמן בבית הקברות החדש בעיר קאלוב.

| שתי קומות |

"ואולך אתכם קוממיות" (ויקרא כו יג)

לשון 'קוממיות' מלשון שתי קומות, יש לבאר, כי יש את קומת הקדושה וכנגדה קומת הקליפה, וכשנבנית קומת הקדושה על ידי התורה והמצוות ממילא

| ריבית סותרת לתכלית הכניסה לארץ |

"את כספך לא תתן לו בנשך... אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען" (ויקרא כה לז-לח)

בתורת כהנים דרשו חז"ל שכשהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים אמר להם, על תנאי זה אני מוציא אתכם שלא תהיו מלווים בריבית.

ויש לתת טעם לדבר, למה התנה ביציאת מצרים דוקא תנאי זה שלא יהיו מלווים בריבית. ויבואר, כי הנה מה שהקב"ה הכניס את אבותינו לארץ ישראל, לא היה זאת בשביל לאכול מפריה ולשבוע מטובה בעולם הזה, דאם כן למה כל הטרור הזה לטובות והצלחות זמניות ותענוגי הבל של עולם הזה שהוא בלתי תכליתי, רק כצל עובר. אלא העיקר הוא שזכות ארץ ישראל מגינה, כמו שנאמר "וכפר אדמתו עמו", וכמו שאמר רבי אליעזר (כתובות קיא.) מתים שבחוצה לארץ אינם חיים כי אם ע"י גלגול מחילות. ואף יעקב אבינו הטריח את בניו לשאת את ארונו ממצרים, מחמת צער גלגול מחילות.

והנה, מלווים בריבית עונשם הוא שלא יקומו בתחיית המתים, ואם כן אין להם יתרון לדור בארץ ישראל, וממילא כל הטרחה להוציאם מארץ מצרים ולהכניסם לארץ ישראל היתה בחינם. ולכן התנה הקב"ה עמהם תנאי זה שלא יהיה בהם מלווים בריבית, כדי שלא תהיה ביאתם לארץ ישראל ביאה ריקנית, בלי שתתקיים בה תכלית הפעולה - היינו לדור בארץ ישראל באופן שיקומו לעת התחייה בלי צער גלגול מחילות. (אהבת ציון דרוש ח).

יום ב' - רבי יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל:

בן הקצין רבי יהודה, פרנס קהילת אפטא ומנהיג בוועד ארבע ארצות. י"ח חשוון תע"ד - י"ז אייר תקנ"ג. בילדותו למד עם אביו, ואף לפל בחידו"ת עם רבה של אפטא רבי משה יעקב. עד גיל 11 למד אצל רבי יצחק אייזיק סג"ל מלודמיר, ובגיל בר מצוה נסע לקלויז ברודי. בגיל 20 התמנה לאב"ד באחד מארבעת בתי הדין שבברודי. בהמשך התמנה כרב ואב"ד ביאמפול, שם ייסד ישיבה. בשנת תקט"ו קיבל את הרבנות בפראג, תפקיד אותו נשא עד פטירתו. בפראג ייסד ישיבה ומסר בה ארבע שיעורים בכל יום, שנים בגמרא ושנים בשולחן ערוך. בשנת תקל"ב פרצה שריפה בביתו וכתביו נשרפו. בהמשך כתב את הצל"ח ואת שו"ת נודע ביהודה, ע"ש נתפרסם. כמו גם את הספרים: דורש לציון, דגול מרבבה, מראה יחזקאל ועוד. מגדולי פוסקי ההלכה האחרונים. נטמן בבית הקברות היהודי בפראג ז'ז'קוב.

| תורה קודם התפילה סגולה לדביקות |

בשכבה החיצונית, אך בפנימיותם היו מאמינים. ולכן גם עונשם היה חיצוני. משא"כ האחרונים שחטאו בשנאת חנם, במידות שלבל ונפש, ופגמו בפנימיותם - גם עונשם עונש פנימי מיניה וביה בהשחתת המידות. (זאת ליעקב, דברים כח טו).

יום ג' - רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצ"ל:

ב"ר ישכר דב. כ"ט אלול תש"ו - י"ח אייר תשע"ז. נולד למשפחה חסידית ירושלמית, למד בת"ת יבנה בעיר ואח"כ בישיבת תפארת ציון ובכולל ברעננה. מקיץ תשכ"ב החל ללמוד בישיבת חברון והתקרב לרבי חיים סרנא. עמו עבד על הדפסת כתבי אביו רבי יחזקאל. במקביל שמע שיעורים מרבי חיים שמואלביץ ורבי נחום פרוצוביץ ממיר. בשנת תש"ל אחר נישואיו למד בכולל מיר, ונעשה לתלמיד מובהק לרבי חיים, ואף עסק בעריכת שיעורים 'שערי חיים', ולמד בחברותא עם רבי נחום. כיהן כר"מ בישיבת כנסת יהודה, ובישיבת נחלת דוד בפתח תקוה, ובישיבת שערי ציון טורדא בירושלים. בהמשך הקים עם רבי חיים סרנא את ישיבת חברון גאולה. בשנת תשס"ג החל לכהן כראש ישיבת קרית מלך ועבר להתגורר בבני ברק. שימש כבעל תפילה בישיבה. נפטר ללא זש"ק ודבריהם הם זכרונם בספריו: זאת ליעקב, אורה ושמחה, שי למורא ועוד.

| יודי על עון אבות |

"והתודו את עונם ואת עון אבותם" (ויקרא כו מ)

מן הצורך הוא להתוודות על עון אבותינו, וכמו שאנו אומרים ביוזף: אבל אנחנו ואבותינו חטאנו. כי כיון שאנחנו חוטאים בפועל, הרי שכשהיינו בכ"ח אצל אבותינו, היינו גורמים להם לחטוא. כי אז היה אצלם בכח מוחם - הנפש החוטאת שלנו.

ועל כן אנו מוכרחים להתוודות על עונם, כי אנחנו גרמנו זאת לאבותינו, כשהיינו אז בכח מוחם גרמנו להם לחטוא במעשיהם בפועל. (אגרא דכלה פ' בחוקת ד"ה והנשארים).

יום ד' - רבי מנחם מנדל טורם מרימנוב זצ"ל:

ב"ר יוסף. תק"ה? - תקע"ה. מצאצאי המגלה עמוקות מצד אביו ומצד אמו, ומצאצאי ה"ט"ז. בן 11 הגיע לראשונה למגיד ממזריטש, והתפרסם בחצרו כעילוי. כמו"כ היה לתלמידו של רבי שמעלקא מניקלשבורג, ושימש כבעל תפילה בראש השנה אצל רבי אלימלך מליז'ענסק. בהמשך כיהן כרב העיירה פריסטוק. כיהן כאדמו"ר ורבים מחסידי רבי אלימלך עברו אליו אחר פטירת רבם. בהמשך עבר לרימנוב, בה נפטר. אמר כי יחזיר טובה למי שידליק נר לעילוי נשמתו. אחד מארבעת המפיצים הראשונים של תורת החסידות בפולין. חלק ממאמריו פורוים בספרי תלמידיו: דברי מנחם, מנחם ציון, עטרת מנחם, אילנא דחיי ועוד.

| ערכין - הקדש ופדיון הנפשות |

"איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה" (ויקרא כז ב)

צריך להבין את שייכות פרשת ערכין לפרשה שלפניה - פרשת התוכחה. גם יסוד ענין הערכין צריך ביאור, כיון שהוא רק תעריף מסויים שהאדם צריך לתת, מדוע אומר 'ערכי עלי' או 'ערכו של פלוני עלי', יאמר מיד 'חמישים שקלים עלי', ודוי. גם לשון הפסוק "בערכך נפשות לה" צ"ב, איזה ערך נפשות יש כאן.

ובמחצית השקל, על הפסוק (שמות יג) "מחצית השקל בשקל הקודש", מפרש רש"י: בשקל הקודש היינו שקל של ערכין, וצ"ב מדוע תלה הכתוב שקל של מחצית השקל בשקל של ערכין. ובתנחומא בפרשן מבואר ש"אם אתה מביאים לפני ערכין שלכם, מעלה אני עליכם כאילו נפשותיכם הקרבתם לפני, ועוד שבזכות

הערכין אני מציל אתכם מגיהנום", וצ"ב בטעם הדבר. ונראה מבואר מכל זה שענין הערכין אינו נדר גרידא של דמים, אלא נחשב הדבר כאילו מקדיש הנפש לה' ותשלום הערכין הוא כעין פדיון של הנפש שהקדיש. וכיון שבמחצית השקל מבואר שבאה "לכפר על נפשותיכם" (שם פסוק טז), נראה שאף שם יסוד הדבר הוא כהקדש הנפש ופדיונה, ולכן תולה התורה את מחצית השקל בשקל של ערכין.

זוהי אם כן הדגשת הכתוב "בערכך נפשות לה". ולכן אומרים חז"ל שהעושה כן כמקריב נפשו, וניצל עיי"ז מדינה של גיהנום. (שירת דוד).

יום א' - רבי דוד הקשר זצ"ל:

ב"ר שמעון. י"א סיון תש"ג - ט"ז אייר תשנ"ז. נולד בחיפה, ולמד בישיבה הקטנה של קול תורה. עקב קשיי התחבורה נשאר במשך כל ה'זמן' בישיבה. עם סיום הישי"ק עבר לישיבת פוניבז' בבני ברק, והיה מקורב לראשי הישיבה ולמשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין. בהיותו בן 27 החל לכהן כר"מ בישיבת קול תורה. כמו כן הקים כולל אברכים בירושלים, ומסר שיעורים בנושאים שונים. אחר פטירת רבי יחזקאל אברמסקי ירש את מקומו במסירת שיעור לבעלי בתים בשכונה. נפטר בגיל 54 ונטמן בהר המנוחות. ספריו: שירת דוד, שולחן הסדר, אמרי דוד ועוד.

| שנים מקרא כשטעה שהן מחוברות |

נשאלתי במי שטעה וחשב שפרשיות בהר בחוקותיהם מחוברות, וקרא בערב שבת בהר שנים מקרא ואחת תרגום משני הפרשיות, האם יצא ידי חובתו, או שצריך בשבוע הבא לחזור ולקרות שמו"ת מפרשת בחוקות.

ובטור (או"ח ריש סימן רפה) כתב, וצריך להשלים הפרשה עם הציבור וכו', וכל השבוע מיום ראשון ואילך חשיב עם הציבור, כיון שמתחילין הפרשה ביום שבת במנחה. וכו"ה בשו"ע (שם ס"א וס"ג).

ומקור הלכה זו ממאי דאיתא בברכות (ח). אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום. ושם (ע"ב) רב ביבי בר אבוי סבר לאקדומיניהו, אמר ליה הוא סבא, ובלבד שלא יקדים ולא יאחר. כדאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה, אשלימו פרשיותיכו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום.

וכתבו התוספות והרא"ש שם שכל השבוע, מכיון שמתחילים לקרות הפרשה ממנחת שבת, נקרא 'עם הציבור'. וברבינו יונה שם ביאר יותר, וכתב, כלומר שקודם שיקראו הציבור הפרשה בבית הכנסת, יקרא אותה בביתו. בין בשבת עצמו בבוקר בין בכל אותה השבוע, אבל אין לו להקדים משבוע זה לשני שבועות או לשלשה. ויש בני אדם שנוהגין לקרות מעט בכל יום ויום מהשבוע ומסיימין בשבת, עכ"ל.

ומבואר שאם מקדים הקריאה משבוע זה לשבוע הקודם, לא נחשב כמשלים הפרשה עם הציבור. ומשמעות דברי הפוסקים שצריך לחזור ולקרותה, ואפילו בדיעבד לא יצא. (קנה בשם ח"א סימן טו).

יום ה' - רבי מאיר ברנודסדורפר זצ"ל:

ב"ר שלמה. נולד באנטוורפן, בלגיה. עם כיבושה ע"י הנאצים נמלטו לפריז, בשנת תש"ה עלו לארץ ישראל, ושכנו תחילה בעתלית, ובהמשך עברו לבתי אונגריין, שם התקרב אביו לרבי אהרן ראטה שקירב את מאיר הצעיר. למד בישיבת בית יוסף צבי דושינסקי, ובישיבת בית אברהם סלוונים. בהמשך נסמך להוראה ע"י ראב"ד העדה החרדית רבי פנחס אפשטיין, כמו גם הגרמ"א פריינד הגרש"ה ואזנר. כיהן כחבר בבד"ץ העדה החרדית, ושימש גם כמוהל. נודע בהתמחותו בנושאי רפואה והלכה. נטמן בהר הזיתים כשעמו 10,000 ערלות שמל בעצמו.

שפתותיו דובבות

שמועה עדיפה משמן חניטה

איתא בספר חסידים שמחוייב כל איש אשר חנן ה' אותו בדעה ובבינה, לחדש חידושי תורה ולחקוק על הספר למזכרת. וחכמז"ל סמכו על 'וקנה לך חבר' זה קסת הסופר. מי לנו גדול מאדונינו דוד המלך ע"ה אעפ"כ ביקש אגורה באהלך עולמים, וכי יכול אדם לדור בשני עולמות, אלא שביקש שיאמרו הלכה בשמו שיהיו שפתותיו דובבות בקבר.

ואיתא בספרים כל מה שאדם מסגל בתורה ובמצוות בעולם הזה ככה יהיה שכרו לעולם הבא אבל לא יתווסף לו שכר שם. הגם שבגן עדן לומדים הצדיקים גם כן תורה ומחדשין חידושי דאורייתא ורזין עילאין, מזה לא יגיע להם שכר. ואדרבה, זה מתן שכרן ברוחני, מה שזוכין להשיג ולהנות מזיו השכינה מתוך התורה, וזה הוא מזון הנשמות בגן עדן. ונקרא 'עומד' שאין לו תוספות שכר רק מה שסיגל בעולם הזה.

אבל אם הניח אחריו ברכה המה הכתבים המחוברים ואומרים בכל פעם שמועות מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר, ואף שהגוף שוב אינו ראוי לדבר בעצמיותו, עושה מלאכתו על ידי חיבורים, דהיינו שאומרים שמועותיו והוי כלומד תורה בגוף המעשיי ונתווסף לו שכר בכל פעם.

וגם מצאנו בספר יערות דבש, שפירש הפסוק 'טוב שם משמן טוב', הפירוש, שם טוב הוא התורה שאמרו הלכה משמו, הוא טוב משמן טוב הניתן על גוף המת לחניטה לקיום הגוף. מחמת ששפתותיו דובבות והנפש תשוב להגוף. על כן אמרו חז"ל 'יעקב אבינו לא מת' כמאמרם ז"ל 'מה זרעו בחיים' היינו שנדבקים למקור החיים בתורה ובמצוות אשר ירשו מאביהם יעקב.

(הסכמת הכנסת יחזקאל מרדומסק לספר אמת ליעקב, לאחיו רבי יעקב יוסף רבינוביץ, נלב"ע כ"א אייר תרס"ב)

בסיועה דשמיא הפרשה המחכימה

פידורים מבית 'הפרשה המחכימה' - אוצר מופלא של לקחים מעשיים ואקטואליים מהפרשה פרשת בהר בחוקותי התשפ"ג גליון 258

הרגשת בעלות

שאלה: מהו מעמדו האמיתי של אדם בעל רכוש?

א. ויקרא כה, ו: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאבותך ולשכירך ולתושבך הגרים עִמְךָ". פירש רש"י (והלך ממקורו בספרא) "והיתה שבת הארץ – אף על פי שאסרתים עליך (שלא לקצור ולבצור את הקרקע בשמיטה, מכל מקום) לא באכילה ולא בהנאה אסרתים, אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית (כדרך שאר שנים), אלא (בשנה זו) הכל יהיו שוים בה (לקצור ולבצור כפי צרכם), אתה ושכירך ותושבך... לך ולעבדך ולאמתך – לפי שנאמר (שמות כג, יא) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה' ואכלו אביוני עמך', (והיית) יכול (לומר שהפירות) יהיו אסורים באכילה לעשירים, תלמוד לומר 'ולעבדך ולאמתך', הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן (ולא רק האביונים אלא כולם יכולים לאכול)". מבואר שבשנת השמיטה שוים העשירים והעניים, אתה ועבדך ואמתך, שכירך ותושבך.

וביאור הדברים, כי בשאר השנים אדם עמל בחרישה, ובוריעה ובעבודת הקרקע, ויכולה להתגנב ללבו תחושה כאילו הוא זה שפעל ועשה את הכל, כל הרכוש הוא 'שלו' והוא בעלים עליה. וזוהי תחושה ששייכת בפרט אצל עשירים, שלפעמים קשה להם יותר לתרום מכספם לצדקה, וטוענים: 'הלא עבדתי על זה בעשר אצבעותי, וכיצד אמסרם לאחרים'. לכן שנה אחת בתוך כל שבע שנים, הקדוש ברוך הוא אומר לאדם: עצור את עבודתך ואל תעבוד כלל, דע מיהו הבעלים האמיתי, והאמן שהכל מאתו יתברך, "ושבתה הארץ שבת לה", דע שהוא זה שנותן לך את הברכה וההצלחה כל השנים, אינך הבעלים האמיתי אלא הוא, שהרי גם אם תטרח על כך כל חיך, לא שייך שיצא לך זרע אם לא שהקדוש ברוך הוא 'מצמיח ישועה' יגדלו. **והוא** גם לימוד נוסף, שאל לו לאדם להתגאות בעושרו, ככתוב (ירמיה ט, כב) "אל יתהלל עשיר בעשרו", ובוזה ידע שכלפי הקדוש ברוך הוא כולם שוים, עשיר כעני. יתירה מזו מציינו (פסוקים ה-ו) שגם מהשדה שלו בעצמו, אסור לו לאכול וליהנות עד שיפקירם. ואפשר שבא ללמד שגם שהשדה שלך, אל תחשוב שאתה 'בעלים' עליה, אלא רק אחרי שתפקירה לאחרים ותבין שאינך בעלים אמיתיים שלה אלא הקדוש ברוך הוא הבעלים האמיתי, רק אז יהיה מותר לך לאכול ממנה.

כיוצא בזה מציינו במצות פאה, שלאחר שהאדם סיקל אבנים, חרש וזרע, ולבסוף יוצא לו התבואה ובא סוף סוף לקוצרה, אומרת לו התורה (ויקרא יט, ט-י. ושם כג, כב) "לא תכלה פאת שדך לקצור/בקוצרך... לעני ולגר תעזוב אותם", והיינו שיעזוב ויניח את התבואה כפי שהיא בקרקע והעניים יקחו משם (וכמו ששנינו בפאה ד, א 'הפאה ניתנת במחובר לקרקע'). ונתחדש שם שזוכים גם בענפים ולא רק בפירות, ועוד שיבוזו אותם כרצונם (מלאכת שלמה), והטעם פירש המשנה ראשונה, כדי שלא ירגיש עליהם בעל הבית שנותן ומחלק משלו, שאין טובת הנאה שלו אלא נוטלים משלהם לפי שהתורה זיכתה להם חלק בשדה, עד כאן. והוא מעין מה שמצינו במצות ביכורים וחלה וכדומה, שתמיד את הראשון מביאים לה, כדי להרגיש שאינו בעלים על כך אלא הכל מאתו יתברך.

מעין זה מציינו (שמות יג, ב. כב, כח) במצות פדיון הבן הבכור, שפירש בספר החינוך (מצוה יח) שמצוה "לקדש הבכורות, שיהיו כל הוולדות הנולדים בראשונה (כלומר יוצא ראשון מרחם הנקבה), בין באדם בין בהמה, הזכרים קודש לה'. ... שרצה ה' לזכותנו לעשות מצוה בראשית פְּרִיָנוּ למען דעת כי הכל שלו, ואין לו לאדם דבר בעולם רק מה שיחלק לו ה' יתברך בחסדו. ויבין זה בראותו כי אחר שיגע האדם כמה יגיעות וטרח כמה טרחות בעולמו והגיע לזמן שעשה פרי, וחביב עליו ראשית פריו כבבת עינו, מיד נותנו להקדוש ברוך הוא, ומתרוקן רשותו ממנו, ומכניסו לרשות בוראו". גם בעוד מצוות מציינו את הענין להקדיש את הראשית להקדוש ברוך הוא. בגידולי הקרקע – ראשית ביכורי אדמתך מגישים לפני המזבח (שמות כג, יט. לד, כו) כדי לקיים בהם מצות ביכורים (ובתרומו ג, ז שנינו שביכורים ותרומה גדולה נקרא 'תרומה' וראשית). וכן תחילת גידולם, בשנה הראשונה שאוכלם, יש לאוכלם בירושלים בקדושה ולנהוג בהם קדושת נטע רבעי (כדין מעשר שני). גם בשנים הבאות קודם שאוכל מהם, מפריש הוא תחילתם תרומה גדולה לכהן, ומעשר ראשון ללוי וכדומה. וכן בבהמות, עליו להקדיש את הראשונה לה' (שם יג, ב), ואת הגיזוה הראשונה מביאה לכהן (דברים יח, ד), וגם בבהמה טמאה יש מצות פטר חמור שצריך לפדותו בשה ולהביאו לכהן. **והיינו** משום שלאחר שהשקיע בהם מיטב ידיעותיו וכוחותיו, עליו להכיר שהכל מאתו יתברך, ועל אף כל יגיעתו וטרחתו, שום דבר לא היה מגיע אלולי עזרת הקל, לכן בתחילה נותן את הראשון להקדוש ברוך הוא, ורק לאחר מכן אוכלו לעצמו (כמו שהבאנו לעיל בשמות כב, כח 'ביכורים לה').

לכן גם נקרא סדר זרעים "והיה אמונת" (שבת לא). שהוא דבר הנצרך לאמונה, כי אפילו שישקיע ויעשה את כל חלקו בשדה, אבל אם לא יסכימו על כך משמים, לא יועילו פעולותיו מאומה. וכפי שארע במושב קוממיות, שהואיל ובהוראת הרב לא זרעו בחול המועד בתחילת השנה שלאחר שנת השמיטה, לכן הזרעים היחידים שנותרו היו רקובים, אבל הרב אמר שבכל זאת עליהם לעשות את השתדלותם ולזרעם, וה' יעשה את שלו. ואכן באותה שנה היתה שנה קשה ביבול, וכל התבואות נאכלו במכת שמש, והיו כולם בטוחים שאם לכולם ארע כך, כל שכן למושב קוממיות שנטעו זרעים רקובים, אבל ראה זה פלא, דוקא יכולם פרח ועלה בקומתו ונתנה הארץ יבולה, להראות כי לו הארץ והוא הבעלים היחיד עליה.

תשובה: כל אדם שיש לו רכוש, ונפרט עשיר, צריך לדעת שאינו בעלים על ממונו אלא הוא שומר על פקדון בלבד, ועליו להתנהג בהתאם.

לקראת שובת מלכתא

המשגיח רבי דן סגל שליט"א סיפר סיפור, ששמע בהיותו אברך צעיר לימים, מפי שכן של חמיו, ד"ר חזן. ד"ר חזן סיפר, שבאחד הימים ישב בבית כנסת בעיר ביאליסטוק, שבה היתה ישיבה של נובהרדוק. הימים היו ימי מלחמה, הפחד היה גדול, וד"ר חזן חש שהחרדה הנוראה והעצבות מאיימים לשבור את רוחו...

הגאון הרב יעקב שיש שליט"א: אדם שיש בו אמונה ובטחון, יש בו הכח לפעול באופן ישר, בלי עקמומיות

"וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי... וְשִׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ" (ויקרא כ"ה א'-ב')

החיים הוא יישום האמונה - לחיות מתוך בטחון אמיתי בבורא עולם. המשגיח רבי דן סגל שליט"א סיפר סיפור, ששמע בהיותו אברך צעיר לימים, מפי שכן של חמיו, ד"ר חזן. ד"ר חזן סיפר, שבאחד הימים ישב בבית כנסת בעיר ביאליסטוק, שבה היתה ישיבה של נובהרדוק. הימים היו ימי מלחמה, הפחד היה גדול, וד"ר חזן חש שהחרדה הנוראה והעצבות מאיימים לשבור את רוחו. באותה שעה נכנס הסבא מנובהרדוק, ומבט אחד על הבחור הצעיר הבהיר לו את מצבו. הסבא פסע זמן מה הלוך ושוב, ולאחר מכן נעצר ליד הבחור ואמר לו: "יונגערמאן [איש צעיר], אתה מאמין שיש בורא לעולם?" "ודאי שאני מאמין!"

אמר לו הסבא: "אם אתה מאמין, למה אתה דואג? יש בעולם דומם וצומח, וחי ומדבר. אתה לא רואה שהי יתברך משגיח על הכל? תסתכל על כל הבריאה ותראה במוחש את יד ה'. קח כסף, ותסע לנובהרדוק, ושם תפסיק להיות מודאג."

הבחור הצעיר קיבל בתודה את הכסף, ונסע לנובהרדוק, ושם באמת התחזק באמונה ובבטחון, הלכה למעשה.

ד"ר חזן סיפר, שכאשר למד בנובהרדוק, התעמק בספר 'מדרגת האדם', שחיבר הסבא מנובהרדוק, ובו חיזוק גדול בעבודת המידות ובבטחון בה'. בפסוק במשלי (ג, ה) נאמר: "בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען". כותב הסבא מנובהרדוק, שגם אם יעלה על דעתך לפעמים לשנות מדבר ה', כי תעשה חשבון שבאופן זה יגדל קידוש השם עוד יותר - גם בזה "אל בינתך אל תשען", ולא תזוז מדבר ה' אפילו כחוט השערה.

ה"חזון איש" היה מדמה את מעשה האדם למסמר: מסמר הוא טוב כל עוד הוא ישר, ברגע שהמסמר מתעקם - תזרוק אותו. אם תתעקש לתקוע מסמר עקום בארון, לא זו בלבד שלא תהיה לך תועלת ממנו, אלא שהמסמר העקום יזיק לארון, וגם יקרע את בגדיך ויפצע את ידיך.

כל מעשה של אדם צריך להיות ישר, על פי דעת תורה.

אם פועלים בעקמומיות, ומעגלים פינות בנגוד לדעת תורה, גם אם אפשר למצוא לכך תרוצים והצטדקיות - לא מרויחים שום דבר. רק

פירש רש"י: "בהר סיני - מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו מסיני? אלא, מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני."

בספר "פני דוד" מוסיף החיד"א הקדוש ומבאר, שמצוות שמיטה היא יסוד ל"הר סיני", כלומר לקיום כל התורה והמצוות.

כיצד?

כבר למדונו חכמים ז"ל, שעיקר טעם מצות השמיטה, הוא לחזק ולהשריש את מצות האמונה והבטחון, כי כאשר ישבות האדם מעבודת האדמה - יווכח לדעת ולהבין, כי לא כוחותיו ועמלו מביאים את הפרנסה, וישליך על ה' יתנו.

ה"חזון איש" בספרו "אמונה ובטחון" כותב, שאמונה ובטחון הם כמו "הלכה ומעשה". אמונה היא "הלכה", ובטחון הוא ה"למעשה". יש הרבה אנשים שיודעים את ההלכה, אבל התכלית היא לדעת להביא את ההלכה למעשה, ליישם את האמונה בחיי היום-יום, בכל ענין וענין ובכל מעשה ומעשה, באופן של "וצדיק באמונתו יחיה". זהו מבחן החיים, מבחן הבטחון.

שאלו את רבינו הגאון מוילנא זצ"ל, עד היכן צריכה להיות דרגת הבטחון? ואמר, שכבר פירש דוד המלך בתהילים (קלא, ב): "אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי". כתינוק הנגמל מאמו, שכל בטחונו על אמו, כך צריך להיות בטחונו בה'. אני זוכר, שמרן הרב שך זצ"ל היה אומר לנו בישיבה, לא פעם ולא פעמיים: "מעולם לא ראיתי אדם שעזב את הכולל משום שאין לו היום מה לאכול, שהמקרה היום ריק, אלא כי הוא מפחד שמחר לא יהיה לו מה לאכול".

עלינו להיזהר שלא להיות כאותו דרשן, אשר היה צועק הרבה בהרצאותיו ודרשותיו על בטחון ובטחון ובטחון... יום אחד ראו אותו יוצא מאיזשהו סוכן ביטוח, כשבידו קלסרים גדושים פוליסות. בחוץ פגש אותו אחד משומעי לקחו, ואמר לו: "כבודו, מה עם בטחון?" אמר לו הדרשן: "בטחון, בטחון, אבל זה ליתר בטחון..." לא בדיבורים מן השפה ולחוץ נמדד אדם, ולא בדקלומים על אמונה ובטחון. המבחן של

שהוא הפסיד. אבל האמת היא, שהוא לא הפסיד אף כמלא נימה. לעולם לא מפסידים מעשיית רצון ה'. גם אם באותה שעה אין הוא יכול לראות, בעיני בשר ודם, שהוא הרוויח ולא הפסיד, הוא עוד יזכה לראות את האמת.

אדם שיש בו אמונה ובטחון, יש בו הכח לפעול באופן ישר, בלי עקמומיות.

בשעת מעשה, לא כל מה שנראה רווח הוא רווח, ולא כל מה שנראה הפסד הוא הפסד. את חלקי "הפזל" הענק של החיים לא תמיד רואים מיד, במבט נקודתי. אבל תמיד, בכל עת ובכל מצב, אנו יודעים בברור: "אין אדם שומע לי ומפסיד".

אני זוכר שיחת טלפון מאוד משמעותית, שקיבלתי יום אחד מבתי. זה היה זמן קצר אחרי שהיא סיימה את הסמינר, ועסקה במרץ בחיפושים אחרי עבודה מתאימה. לגמרי לא פשוט למצוא עבודה מתאימה, ובפרט בתחום שהיא למדה, כי לא מספיק שמקום העבודה יהיה חרדי, ובלי חששות של יחוד או חוסר צניעות, אפילו במקום עבודה "חרדי", עלולים לאבד תוך שבועיים את כל מה שלמדו בסמינר.

רוצים את "פרופסור נאמן"!

כאשר היה רבי יעקב גלינסקי זצ"ל מאושפז בערוב ימיו ב'מעניני הישועה', העריכוהו אנשי הצוות וכיבדוהו ביותר, מאחד שנכחו להכיר במעלתו הגדולה. מנהל המחלקה, נכנס יום אחד אל חדרו ואמר: "הרב גלינסקי, הבאנו עבורך לכאן את מיטב הרופאים, וכולם נמצאים סביבך כדי להלחם על החיים שלך".

בתי הלכה יחד עם עוד כמה חברות, לראיון עבודה בתל אביב. הן הגיעו למגדל משרדים גבוה ומוודרני, ופנו לעמדת המודיעין כדי לשאול באיזו קומה נמצא המשרד שאליו הוזמנו. הבנאדם בעמדה היה מבוגר למדי, ועל ראשו נחה כיפה זעירה שבזעירות. במקום לענות על השאלה, ולומר להן לאיזו קומה עליהן לעלות, הוא פנה אליהן ואמר: "אתן, לפי הלבוש שלכן, מבית יעקב, כן?"

שאל אותו רבי יעקב גלינסקי: "האם גם פרופסור נאמן הגיע?" בצוות של 'מעניני הישועה' לא היה שום פרופסור נאמן, והרופאים חששו שמא התבלבלה עליו דעתו. אמר להם הרב גלינסקי: "הקב"ה הוא 'רופא נאמן ורחמן', ורק ממנו ישועתי. גם אם כל רופאי בשר ודם יהיו כאן, לא יוכלו להביא לי מזור ומרפא, העיקר שהרופא הנאמן יהיה כאן".

"כן". "אם ככה", הוא אמר, "המשרד הזה לא בשבילכן. זה משרד שהורס את הצניעות. ראיתי רבות כמוכן באות לכאן, ויוצאות - - - ה' ישמור..."

ואת זה אמר להן אדם עם כיפה של פחות מכזית, בשיעור הכי קטן שיכול להיות...

רבי נחום קוק זצ"ל, אביו של רבי דב קוק שליט"א מטבריה, היה יהודי יקר מאוד. הוא גר ברמת גן, ואנשים רבים באו להתייעץ איתו, מאחר שהיה לו הרבה ידע, והיו לו גם קשרים מרושתים.

בתי התקשרה אלי: "אבא, מה לעשות? לעלות או לא? לבדוק בעצמי מה קורה שם, או לוותר ולחזור?" אמרתי לה: "תראי, הוא כנראה לא המחמיר הכי גדול בעולם, ואם הוא כבר אומר לכן חד משמעית שזה המצב, מי יודע מה באמת קורה שם".

יום אחד, בבית הכנסת שבו התפלל, ניגש מישהו לפני העמוד, ו'הריץ' את חזרת הש"ץ בחיפזון גדול. הדבר גרם צער ומורת רוח לרב קוק. זמן קצר לאחר מכן, התבררה הסיבה לחיפזון של אותו אדם - הוא רצה להתייעץ עם רבי נחום קוק בענין רפואי חשוב, וחשש שרבי נחום "יברח" לו אחרי התפילה.

"אבל אולי הוא סתם מגזים?", "ואולי אנחנו מספיק חזקות, עם כל החינוך שקיבלנו, בשביל לא ליפול?"

אמר לו רבי נחום: "אוי, חבל שפספסת. היית יכול להתייעץ עם רופא מומחה מאד, שהיה פה, אבל ממש עכשיו הוא הלך". האישה הביט בו בתמיהה: "איזה רופא גדול היה פה?"

הזכרתי לה את דברי ה"חזון איש", והוספתי ואמרתי: "המעשה של האדם הוא כמו לתקוע את המסמר האחרון בארון, אבל האמת היא שאנחנו לא בונים את ה'ארון'. מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה לראש השנה. הפרנסה לא תלויה בנו, אנחנו רק צריכים לעשות השתדלות - וההשתדלות צריכה להיות ישרה לגמרי, באופן הטוב בעיני ה'. אף אחד לא ירוויח שום דבר מהשתדלות שהיא הפך רצון ה', חס וחלילה".

אמר לו רבי נחום, "מלך רופא נאמן, שהוא בורא עולם ומנהיגו, היה פה בזמן התפילה, והלך... כמה חבל שהפסדת..."

הקב"ה לא "עזר" - אלא עשה את הכל!

סיפר לי יהודי חשוב, שבהיותו אברך צעיר בא לדבר בלימוד עם רבי דוד פרוברסקי זצ"ל, שהיה מראשי ישיבת פוניבז'. באותה עת כבר היו לאברך הצעיר שמונה בנות, ואמנם הוא ומשפחתו לא סבלו כלל ממחסור, אבל הדאגה לפרסה העיקה עליו.

"בזעת אפיק תאכל לחם" זו קללה, ובקללה לא צריך להיות "חזונאישיניק" - לא צריך לחפש את השיעור הכי גדול. מאחר שנגזר על האדם לעשות השתדלות, אנחנו צריכים לעשות השתדלות, אבל לזכור תמיד שזאת רק השתדלות. התוצאה - הפרנסה רק מאת ה' יתברך.

אחרי שסיימו לדבר בלימוד, שאל אותו רבי דוד: "תגיד לי, איך אתה חושב לחתן את הבנות שלך?"

ככל שדרגתו של האדם באמונה ובבטחון גבוהה יותר, כך קטן הצורך שלו בחובת ההשתדלות.

האברך הצעיר הופתע. הבנות שלו הן עדיין ילדות קטנות, ולמה שואל אותו ראש הישיבה איך יחתן אותן? אמר לו האברך: "אני חוסך. כל חודש אני מפריש סכום מסוים לחשבון חיסכון, כדי שאוכל לחתן אותן

במדרש (דברים רבה ד, ה) מובא: "אמר הקב"ה, שמעו לי, שאין אדם שומע לי ומפסיד".

לפעמים, אדם מתייעץ עם רב, ועושה על פי דעת תורה - ונראה לו

שתשרה הברכה בכסף

כאשר הקים האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור זצ"ל כולל בארץ ישראל, הגיעו אליו כמה הורים של אברכים, וטענו כנגדו: "למה אתה נותן לאברכים סכום זעום כזה?"

אמר להם הרבי: "העיקר בכסף הוא לא הכמות, העיקר הוא שתשרה ברכה בכסף, ובכסף שלי יש ברוך ה' ברכה".

יש אנשים שמרויחים הון עתק, מקבלים בכל חודש משכורות של עשרות אלפי שקלים, אבל הכסף "בורח" להם. כל מיני הוצאות בלתי צפויות נופלות עליהם, נגרמים להם הפסדים שונים ומשונים. הם לא מצליחים להבין בדיוק איך זה קורה, אבל החובות שלהם הולכים וגדלים.

יש אנשים שמשתכרים סכום זעום, וקשה להבין איך הם בכלל מצליחים להתקיים, אבל הם מצליחים, כי שורה הברכה.

ברחוב מסיתים ל"כוחי ועוצם ידי", כאילו אם יעבוד האדם - יהיה לו, ואם לא יעבוד לא יהיה לו. זאת כפירה, רחמנא ליצ'לן.

אדם צריך לעשות השתדלות, אך רק בגדר הסביר, ורק באופן הישר - בלי שום עקמומיות. אדם יכול לחיות את חייו ללא לחץ וחרדה, אם רק יחזק את עצמו על ידי לימוד בספרים כמו: "אמונה ובטחון" של ה"חזון איש", "מדרגת האדם", "חובות הלבבות" - שער הבטחון, ושאר ספרים העוסקים באמונה ובטחון.

"שמיטה", היא הבסיס ל"הר סיני". חיזוק באמונה ובבטחון הוא הבסיס ההכרחי לקיום התורה והמצוות.

(מתוך 'דורש טוב')

בבוא העת". "נו, תחסוך כל החיים", אמר רבי דוד, "ותצליח בסיעתא דשמיא לחתן את הבת הראשונה. ומה עם הבת השניה? אתה יודע, שאצל האשכנזים זה לא כל כך פשוט לחתן, ובפרט בנות...". "לבת השניה ניקח בעזרת ה' משכנתא", אמר האברך, "ועוד נלווה מפה ומשם". "יפה", אמר רבי דוד, "ומה עם הבת השלישית? ומה עם הבת הרביעית והחמישית ועם שאר הבנות?" האברך הסתכל על ראש הישיבה, ושתק.

אמר לו רבי דוד: "למה אתה מסתכל עלי? מה, אף פעם לא חשבת על השאלה הזאת? איפה האחריות שלך? יש לך שמונה בנות, ולא חשבת על זה עד שאני שאלתי אותך?" האברך עמד מבולבל לגמרי, פעור פה. אמר לו רבי דוד פוברסקי: "אני אגיד לך מה התשובה, שכדי להגיע אליה שאלתי את כל הקושיות האלו. אם אתה חושב שאתה מחתן את הבת הראשונה בכסף שאתה חוסך, ואת השניה עם משכנתא וכו', אתה בבעיה גדולה, עוד הרבה לפני שהתחלת לחתן, כי זאת צורת הסתכלות לא נכונה. זה חסרון באמונה! אדם צריך לדעת בוודאות ברורה ומוחלטת, שהוא עושה רק את ההשתדלות שהוא יכול, אבל לא הוא מחתן את הילדים. הקב"ה הוא שמחתן אותם".

ידוע הסיפור על אדם, שהיו לו בנים ובנות רבים, וזכה לחתן את כולם. בעיצומה של חתונת ביתו האחרונה הוא עצר את התזמורת, כדי לשאת דרשה קצרה, וכך אמר: "אני מחתן עכשיו את הבת האחרונה שלי, ואני רוצה להכריז פה בפני כולם, שהקב"ה לא עזר לי!".

דממה נוראה השתררה באולם, לפני האורחים חוורו. וכי דברי בלע וכפירה ח"ו שומעות אזניהם?

אך מיד המשיך אבי-הכלה והכריז: "הקב"ה לא רק 'עזר לי', הוא עשה הכל, מא' ועד ת'!"

**חיכיתי מעט וכשראיתי שהגשם לא מפסיק לרדת, התחלתי ללכת לתחנת האוטובוס והגשם יורד עלי בחזקה...
התרטבתי כולי... וכשהאוטובוס הגיע הוא היה מלא באנשים רטובים וכך הצטופפתי בין כולם, עד שסוף סוף
הגעתי הביתה כשכולי רטוב מכף רגל ועד ראש... אה... איזו השגחה פרטית...**

'השגחה פרטית' או 'סיפור הצלחה'?

הרב ישראל ליוש

"ונתתי גשמיכם בעתם..." (ויקרא כ"ו, ד')

אבל הברכות שבפרשתנו נאמרו בלשון רבים, כי הן מיועדות לכלל העם כאשר כולם צדיקים, וזהו נס גלוי, כי אף שהברכות הללו הם הנהגות בטבע הבריאה, עולם כמנהגו נוהג, הגשם יורד, הארץ נותנת פריה ושלומו לנו עם אויבנו, מכל מקום כאשר זה נעשה לארץ אחת ועם אחד בתמידות, זהו נס גלוי, ועי"ז יודע לכל כי מאת ה' היתה זאת, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

דברי הרמב"ן מתאימים עם דבריו המפורסמים בסוף פרשת בא: 'ומן הנסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד...', גם כאן מזרז אותנו הרמב"ן לחזק בליבנו את האמונה שאף טבע הבריאה המונהגת עם הכלל, הם נסים גלויים, אלא

חלוקות הברכות שנאמרו בפרשתנו מהברכות שנאמרו בפרשת משפטים, מציין הרמב"ן. שם הברכות נאמרו בלשון יחיד: 'וברך זאת לחמך ואת מימך והסרתי מחלה מוק ובך', 'לא ותרזיה מש כלה ועקרה בארצך את מספר ימך אמלא'. ואילו כאן הן כתובות בלשון רבים: 'ונתתי גשמיכם בעתם...' 'והשיג לכם דיש את בציר', 'ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם...'

והטעם, מבאר הרמב"ן, שהברכות שנאמרו ליחיד הם ניסים נסתרים, כי אמנם הקב"ה ממלא בטוב את ימי החסיד העובד אותו ושומר את כל מצוותיו, הוא גם שומרו מן החולי, מן הנקרות ומן השכול, אך פעמים יקרה שאף רשע יתברך בברכות הללו, ועל כן הנסים הללו נסתרים הם.

יום אחד יצא הגאון רבי יונה מרצבך זצ"ל משיבת קול תורה, והנה התכסו השמיים בעבים, גשם זלעפות יורד, ורבי יונה לא היה מוכן לכך. בבוקר כשיצא מהבית השמיים היו בהירים, לא היה כל רמז לגשם עתידי והוא לא הצטייד במעיל ובמטריה.

והנה, עוד הוא מהרהר כיצד יילך בגשם כזה מן הישיבה אל תחנת האוטובוס, נעצר לידו רכב והנהג הציע לו שיקח אותו לביתו. ר' יונה שמח מאוד על ההצעה ונכנס לרכב.

"זו ממש השגחה פרטית" - מספר הנהג לרבי יונה - "אני בכלל לא הייתי אמור לעבור כאן, טעיתי בדרך ובעודי מחפש מוצא, אני רואה לפתע את ראש הישיבה עומד בפתח הישיבה בלי מעיל ומטריה... ממש השגחה פרטית..."

"בדיוק אתמול גם קרה לי השגחה פרטית מיוחדת..." - משיב לו רבי יונה בהתלהבות - "אספר לך... יצאתי בצהריים מהישיבה אחרי מנחה, והנה אני רואה שירד גשם זלעפות, לא היה עימי מטריה ומעיל, כי בבוקר היה בהיר ולא היה נראה שעתיד לרדת גשם. לא ידעתי מה לעשות, חיכיתי מעט וכשראיתי שהגשם לא מפסיק לרדת, התחלתי ללכת לתחנת האוטובוס והגשם יורד עלי בחזקה... התרטבתי כולי... בתחנה לא היה לי מקום תחת הסככה והגשם המשיך להרטיב אותי עד לשד עצמותי, וכשהאוטובוס הגיע הוא היה מלא באנשים רטובים וכך הצטופפתי בין כולם, עד שסוף סוף הגעתי הביתה כשכולי רטוב מכף רגל ועד ראש... אה... איזו השגחה פרטית..."

תמיד אנחנו מונהגים בהשגחה פרטית, פעם ההשגחה מוצלחת עבורנו ופעם היא פחות מוצלחת, אבל ההשגחה היא תמיד פרטית לפרטי פרטים, הכל מאיתנו יתברך, והוא מנהיגנו בכל פרט על כל צעד ושעל.

לשליחת תגובות לכותב הטור הרב ישראל ליוש, כתבו ל: moc.liamg@hsoyal.learsi

"אשתי נכנסה לסלון כדי לראות איך אנחנו מתקדמים, והעירה אותי... 'נו, מה קורה? מתקדמים???' מי הרתי להסות אותה. היא קצת נבהלה כשראתה שיש לי דמעות בעיניים, אני לא בוכה אף פעם. אבל אז הצבעתי על הבן שלי, והיא מיד הבינה למה אני בוכה..."

איך התחולל המהפך בליבו של הבחור שהחל לאהוב את לימוד התורה? כיצד נשלחה הישועה לאברך שהסכים לוותר על המלגה הכספית של הכולל?

הרב עמרם בינעט

"אם בחקתי תלכו" (ויקרא כ"ו, ג)

לפני תקופה ישבתי בבית המדרש בסתם יום של חול, והרהרתי ביני ובין עצמי במאמר שאני רוצה לכתוב, הלוא הוא המאמר שלפניכם. חשבתי בנושא והפכתי בו, והנה ניגש אלי אברך מורם מעם, יהודי של צורה שיגע ועמל יומם ולילה, ושואל אותי בדרך צחות: "ר' עמרם, על מה אתה חושב? למה אתה כל כך רציני ומהורהר? אתה מכין לנו עוד מאמר ל'לקראת שבת'?...".

אמרת לי לו שהוא אכן קלע למטרה. הניחוש שלו היה נכון, אני באמת חושב על מאמר ל'לקראת שבת'.

הוא חיך חיוך רחב ושאל אותי: "נו, אז אולי תספר לי על מה אתה

מתכוון לכתוב בפעם הבאה? אני ממש סקרן לדעת!".

שיתפתי אותו במחשבות שלי. אמרתי לו שאני חושב שיש בעולם שתי דרכים מרכזיות. יש 'דרך העולם', ויש 'דרך התורה'. לא הרי זו כהרי זו, ולא הרי זו כהרי זו. אין להן צד שווה והן כמו שתי דרכים מקבילות שלעולם לא ייפגשו.

"למה אתה מתכוון?", הוא הוסיף לברר, ואני עניתי לו בשמחה. "אני מתבונן במה שקורה מסביבי", אמרתי לו, "נער הייתי וב"ה אני כבר קצת מבוגר, ואני רואה את כל החברים שלי וגם כאלו שאני מכיר רק 'מלמעלה', יהודים שקבעו את מושבם בבית המדרש, והתמודדו בצעירותם עם דחקות נוראה ועוני מחפיר. אנשים שחיו עם משכורת

של 002,1 שקלים לחודש ומזה היו צריכים לפרנס אשה ושניים או שלושה ילדים, בדוחק נורא ובעניות מזעזעת, ובכל זאת הם נשארו דבוקים בתורה ולא פרשו מהעיסוק בה.

"אני מסתכל היום, אחרי שעברו 02 או 03 שנה, ואני רואה דבר מדהים! הם כולם חיים ונושמים, לא חסר להם כלום. מצבם הכלכלי אולי לא בשמים, אבל הם מסתדרים. הם התחילו לחתן ילדים, ולמרות ההוצאות הכבדות, הם מסוגלים לארח אותם כל שבת, ולהגיש לשולחן דגי סלומון, מנת עוף לכל אחד, דברים שפעם הם יכלו רק לחלום עליהם. פלא עצום!!!"

"חייבים לומר", הוספתי, "שהאנשים האלו לא חיים על פי דרך העולם. הם חיים על פי דרך התורה. יש להם מסלול מקביל, הם נמצאים במקום שונה לחלוטין. אם אצל אדם רגיל אחד ועוד אחד שווה שניים, אצלם אחד ועוד אחד שווים מיליון. אם אצל אדם רגיל שהולך בדרך העולם יותר הוצאות זה מתכון בטוח למחסור בכסף, אצלם זה עובד בכיוון הפוך... הם הולכים בדרך התורה..."

האיש העומד מולי החוויר מעט, שפתיו רטטו בהתרגשות, הוא התכופף אלי ולחש על אוזני: "גם אצלי! גם אני הרגשתי את זה! הייתי רעב ללחם, פעמים רבות הלכנו לישון רעבים אני ובני ביתי. אבל החלטנו שלא אפנה לחפש עיסוקים אחרים מלבד עסק התורה, וראה זה פלא... המצב הכלכלי שלי מצוין! לא פחות!".

רבותינו הקדושים אומרים בזוהר הקדוש, אשרי חלקם של כל אלו העוסקים בתורה, מאחר וכשברא הקדוש ברוך הוא את העולם, הוא הסתכל בתורה הקדושה, ובהתאם לה ברא את העולם. ובלשונו המפורסמת של הזוהר הקדוש: "זכאין אינון כל אינון דמשתדלי באוריינתא, בגין דכד ברא קודשא בריך הוא עלמא, אסתכל בה באוריינתא וברא עלמא".

על פניו נראה שלמרות שזאת אחת האמרות המפורסמות ביותר של הזוהר הקדוש, בדרך כלל היא מצוטטת בהקשר קצת שונה מהכוונה המקורית. בדרך כלל מתייחסים לה כשרוצים לומר כמה שהתורה היא מכוונת ומדויקת, ושכל מילה בתורה בונה עולמות או חלילה שימוש לא נכון בה עלול להחריב עולמות.

אבל אם ניצמד לפשט הפשוט של הדברים, שכמובן יש בהם גם רבדים עמוקים מאוד, נגלה שהזוהר אומר משהו הרבה יותר פשוט והרבה יותר בסיסי: מי שעוסק בתורה, זוכה בפיס! הרי הקדוש ברוך הוא הסתכל בתורה וברא על פי את העולם, ואם כן, זה עובד ככה: כשלומד תורה, מתחברים ומתקשרים לבסיס שעליו העולם מושגת. זה בעצם נקרא להיות 'קרוב לצלחת', ככל שהמעמד של העובד בחברה קרוב יותר לעמדת הבעלים והמנהל הראשי, הוא לוקח נתח גדול יותר מהעוגה. אם אתה מחובר ומקושר לבסיס שעליו הושגת וממנו נברא העולם, אתה נמצא מעל כל הבעיות, מעל כל המהמורות והמכשולים שנמצאים בדרך. בין אם הם כספיים ובין אם הם בתחומים אחרים. אתה צועד בדרך התורה!

אבל כאן אני רוצה ברשות הקוראים הנלבבים, להיכנס לעוד נקודה. נקודה חשובה מאוד, וקשורה בקשר בל ינתק עם מה שאמרנו עד כאן:

לא פעם אנחנו רואים תופעה עצובה ומצערת מאוד. ילד שלמד בחיידר וקיבל ציונים סבירים ואפילו טובים מאוד, הוא עלה לשיבה, למד בסדרים כמו ילד טוב, נחשב לבחור איכותי, התקבל לשיבה גדולה מצוינת, ותמיד הרווה את הוריו נחת. הוא למד כשצריך ללמוד, ועשה מה שצריך לעשות. אף פעם לא התמרד, לא הלך נגד הזרם, לא עשה בעיות, לא התקשה בלימודים. ילד חלק, בחור חלק!

ואז מגיע היום והוא יוצא מעולמה של ישיבה. הוא מתחתן, מקבל אישיות משל עצמו, ולפעמים גם יוצא לעבוד. ו... הוא שוכח שפעם הוא היה בחור ישיבה. הוא שוכח שפעם הוא היה יושב ולומד, הש"ס שהוא קיבל מהשווער שלו בין האירוסין לחתונה, מעלה אבק. את השולחן ערוך שהוא קיבל במתנה מהגיסים, הוא לא פתח אפילו פעם אחת. לבית הכנסת הוא מגיע תמיד דקה אחרי תחילת התפילה, ונעלם ממנו בשנייה שמסיימים להתפלל. אין לו שום געגוע ללימוד, אין לו שום חשק לפתוח גמרא ולצלול בעומקה של סוגיא.

ההורים והחברים עומדים ותופסים את הראש שלהם: מה קורה פה? איך ייתכן? למה הוא לא מתגעגע ללימוד? אותו בחור שבישיבה היה בחור רגיל לכל דבר ועניין, הוא תמיד היה בעניינים וידע מה לומדים, במבחנים הוציא ציונים סבירים ואף מצוינים. מה קרה לו? אולי זאת האשה שלו ששינתה אותו? אולי הלחיצו אותו יותר מדי כשהיה תחת סמכות אחרים ועכשיו שהוא יצא לעצמאות הוא משתחרר מכל הכבלים שכבלו אותו עד כה???

כל התשובות אפשריות, כל מקרה לגופו, אבל במקרים רבים, התשובה היא הרבה יותר יסודית. הבחור הזה באמת למד ואפילו למד טוב, אבל הוא לא התחבר ללימוד.

אני רוצה להעתיק לכאן קטע קצר מתוך הספר הקדוש 'בית אהרן', בפרשת נח: "יש איש שמקבל חיות מלימוד פסוק. ויש שמקבל חיות מגמרא. ויש שמקבל חיות מזוהר.

"וכל אחד צריך לחפש ולמצוא החיות הקודש שלו בהתורה. ואין כוונת חס ושלום שלא לקבל חיות משארי דברי תורה רק מאלו הדברים.

"רק הכוונה היא זאת: מפני שאין אנו יודעים מאיזה דבר לקבל חיות, לכן אנו צריכים לקבל חיות מכל דבר שבתורה, ולשבר החיות שלו הגשמי ביגיעה רבה ע"ז".

רבינו הקדוש ה'בית אהרן' מקרלין, מסביר לנו דבר נפלא. לכל אדם יש שורש בתורה, אבל אנחנו לא יודעים איפה השורש שלו. ומשם, מהמקום הזה שבו נמצא השורש של האדם, הוא שואב את החיות שלו.

שמעתי פעם בשם מרן החזון איש זצוק"ל, שאמר דבר דומה מאוד, אבל הוסיף על כך שכשאדם לומד את החלק הזה שבו נמצא השורש שלו, הוא מתחבר לתורה ומקבל חשק וצימאון ללימוד התורה. כל עוד האדם לא התחבר לשורש שלו בתורה, הוא לא יוכל ליהנות מדף גמרא, לא יהיה לו צימאון ללימוד תורה!

בבית הכנסת שבו אני מתפלל, היה בחור אחד שהיה מסתובב קצת, נכנס מעת לעת להתפלל שחרית או מנחה ומעריב. בחור מאוד נחמד, נראה ירא שמים, אבל הוא לא היה מתמיד גדול. בין מנחה לערבית

את הסט הכי יפה של הרמב"ם. אם זה מה שאתה אוהב, תלמד את זה! "צעדנו יחד, קניתי לו סט רמב"ם, והילד קרא אותו בשקיקה. כדי לחזק את העניין עשיתי לו מבצע ונתתי לו פרסים על כל התקדמות נוספת. זה עלה לי כמה אלפי שקלים, אבל בתוך כמה חודשים הוא סיים את כל המ'שנה תורה', והתחיל ללמוד פעם שניה. פתאום היו לו מושגים בכל מקום, הוא לומד גמרא, והוא כבר מכיר אותה, מהרמב"ם. זה נמצא בספר זמנים, זה נמצא בהלכות מלכים ומלחמותיהם, זה בהלכות קניין... הבחור שולט!

"הוא קיבל כזה חשק ללימוד, והיום הוא לומד גם גמרא וגם רמב"ם וגם משנה ברורה, וגם חומש ורש"י כל שבוע את כל הפרשה, ויש לו עוד סדרי לימוד, בלי עין הרע."

ועכשיו אני רוצה לחבר את הקצוות של כל האמור בסיפור אחד קטן שאירע ממש בשבת האחרונה.

יצאתי מבית הכנסת וצעדתי לביתי, והנה אני פוגש שני אברכים שלומדים בחברותא. שניהם קרובי משפחה, כך שעצרתי לשוחח איתם מעט, ותוך כדי דיבור הגעתי לחלק הזה של 'החלק האישי' שיש לכל אחד בתורה.

שניהם הסתכלו עלי כלא מאמינים: "בדיוק דיברנו על זה", סיפר אחד מהם, "אמרתי לו, שהרגשתי שאני לא מתחבר למה שלומדים בכולל. כמה שניסיתי ללמוד עם כולם, לא היה לי סיפוק מזה, והתחלתי ללמוד לימוד אחר באופן עצמאי."

"ראש הכולל לא אהב את זה, ואמר לי שאם אני לא לומד מה שלומדים בכולל, הוא יפסיק לשלם לי מלגה."

"התלבטתי מאוד, ולאחר מכן הגעתי למסקנה שאם אני רוצה כסף, עדיף ללכת לעבוד. אני נמצא בכולל כי אני רוצה ללמוד, לא בגלל שאני רוצה כסף, ולכן אני אלמד מה שליבי חפץ, ואם ראש הכולל לא ישלם לי מלגה, שלא ישלם. הקב"ה כבר ימצא דרכים."

"המשכתי ללמוד את מה שליבי חפץ, ובסיומו של אותו חודש, יצר איתי קשר היהודי שמשכיר לי את יחידת הדיור שבה אני מתגורר, ואמר לי שהוא עשה חשבון נפש עם עצמו, והגיע למסקנה שהוא גובה ממני מחיר גבוה מדי עבור השכירות. הוא רוצה להפחית לי את שכר הדירה ב-003 שקלים לחודש!"

"לא זו בלבד, אלא שהוא גם רוצה לשלם לי רטרואקטיבית על כל החודשים שעברו מאז שאני שוכר אצל את הדירה... הוא בא אלי ונתן לי החזר כספי במזומן, בלי שביקשתי ובלי שמישהו הכריח אותנו."

הנה כי כן אנחנו רואים, שכשיהודי מוצא את הדרך שלו בלימוד התורה, את המקום ששייך אליו ולשורש נשמתו, הוא מקבל ממנו חיות. לא רק חיות רוחנית, אלא גם חיות גשמית - פיזית, כי הקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם על פיה, ומי שצועד בדרך התורה, הדרך האישית שלו, נמצא מעל כל הטבע, וחי על פי נס!

הוא היה פשוט משתעמם, מחכה שיתחילו כבר להתפלל ערבית, ראו עליו שהוא לא בחור שמשוגל ליהנות מדף גמרא.

בהמשך הבחור הזה נעלם לו, מצא לו בתי כנסת אחרים להתפלל בהם. אחרי כמה שנים ראיתי אותו בבית כנסת אחר, יושב ולומד בהתלהבות, מנותק מהעולם, שקוע כל כולו בגמרא.

עמדתי משתומם. ראיתי בחור שפשוט עשה מהפך. איזה גישמאק! איזו מתיקות. התחלתי לקנא בו קצת...

כמה ימים אחר כך פגשתי את אבא שלו, היה קצת לא נעים, אבל לא יכולתי להתגבר על הסקרנות: "תגיד לי ר' יצחק", שאלתי אותו, "מה עשית לבן שלך? מה נתת לו לאכול שהוא קיבל פתאום כזה חשק ללימוד? ספר לי על שיקוי הקסמים שלך, גם אני רוצה קצת מזה, יש לי עוד כמה בחורים שהייתי שמח לתת להם לשתות את המשקה הקסום הזה, שיגרום להם להתהפך בצורה כזאת...".

אביו של הבחור צחק ואמר לי, "הלוואי שהייתי יודע מה יכול לעזור לכל הבחורים... אני יכול לומר לך רק מה עזר לבן שלי!"

וכך הוא מספר: "במשך שנים, מאז שהיה ילד בכיתות הגבוהות של החיידר, עקבתי אחרי הבן שלי בדאגה. ראיתי שהוא לא אוהב ללמוד. כמה שהוא ילד טוב, ירא שמים, יש לו פה נקי ברוך ה', הוא נשמר מאוד שלא לעבור על דברי התורה, אבל הוא לא אוהב ללמוד. מה לעשות? התפללתי והתפללתי, אבל לא ראיתי שינוי גדול."

"יום אחד, כשניקינו את ארון הספרים לפסח, הוצאנו החוצה את כל הספרים והנחנו על השולחן, וכך ניקינו ספר אחר ספר, והנה אני שם לב שהבן שלי שקע בקריאה... לרגע רציתי לזרז אותו, מה אתה חולם, יש לנו עוד הרבה עבודה! צריכים לסיים את כל הספרים, כדי שאמא תוכל להתקדם עם ניקיון הסלון!"

"אבל בהברקה של רגע אמרתי לעצמי, עצור! אל תגיד לו מילה. סוף סוף הילד מתעניין במשהו, תן לו לקרוא! תן לו ללמוד!"

"המשכתי לנקות לבדי את הספרים, ואט אט קצב העבודה שלי פחת גם הוא. עמדתי עם ספר ביד, סמרטוט לח בידי השנייה, אני מנגב את הכריכה שוב ושוב, ולא שם לב שאני נועץ בבן שלי עיניים ופשוט מתחיל לבכות. הילד לומד! הוא לומד מעצמו! בלי שידרשו ממנו, בלי שיכריחו אותו... הייתי ממש מהופנט."

"אשתי נכנסה לסלון כדי לראות איך אנחנו מתקדמים, והעירה אותי... 'נו, מה קורה? מתקדמים???' מיהרתי להסות אותה. היא קצת נבהלה כשראתה שיש לי דמעות בעיניים, אני לא בוכה אף פעם. אבל אז הצבעתי על הבן שלי, והיא מיד הבינה למה אני בוכה. עמדנו שם שנינו, נרגשים ומאושרים!"

"לאט לאט התקרבותי ובדקתי מה הוא מחזיק ביד. היה זה ספר 'זמנים' מ'משנה תורה' לרמב"ם. הוא למד הלכות שבת, הלכה אחרי הלכה, פרק אחרי פרק. הוא היה מרותק."

"המשכתי לנקות, והבן שלי המשיך לקרוא. אחרי קרוב לשעה הוא התנער, ואמר: 'וואו, לא ידעתי שהרמב"ם כזה מרתק!!!'."

"אמרתי לו, יקירי, בוא נלך עכשיו לחנות הספרים הקרוב, ואקנה לך

לדמותו של חיבור "פסקי תוספות"

יריעה ממצה אודות מהות החיבור פסקי תוס'
חשיבותו ותועלתו ללומדים בכמה אנפין,
בשורה גדולה לעולם התורה

הרה"ג רבי ישראל אייזנשטיין

במאמר הקודם בשבוע שעבר, ביררנו בס"ד את זהותו של מחבר ה"פסקי תוספות" - הלא הוא רבינו יעקב מנורטהויזן זללה"ה הי"ד.

במאמר הנוכחי נתמקד בבירור החיבור עצמו - מהותו, תפוצתו ותועלתו לעמלי התורה.

כתמצית הדברים לאחר הלימוד בתוספות. וככל הנראה מטרתו המקורית של החיבור הייתה לשמש כסיכום התוספות, ואולי אף לצורך חזרה מהירה על דבריהם לאחר הלימוד.

אלא שמנגד עומדים לפנינו שתי הוכחות לכך שהספר כן נועד לפסוק הלכה. (א) שם החיבור פסקי תוס'. (ב) קבלתו של מהרש"ל שעל חיבור זה יש לסמוך כי פסקי תוספות נקראו ולא סימני תוס' (במאמר הקודם הבאנו קבלה זו בנוסחאות שונות גם מדברי כנסת הגדולה בשם הר"א קאפסאלי, שו"ת גינת וורדים, שו"ת פרח שושן, והחיי אדם בבינת אדם, עי"ש).

השתלשלות הכינוי "פסקי תוס"

ונראה את אשר לפנינו: ביחס לשם החיבור, ראשית יש לעיין האם המחבר קרא את שם החיבור, או שניתן לו בהמשך ע"י הלומדים, זאת מאחר וראינו שבדור הראשון הסמוך

כשדבריהם אינם אליבא דהלכתא.

ועולה מכל הנ"ל שמטרת החיבור אינה פסיקת הלכה גרידא, אלא הבאת דברי התוס' בקצרה ובתימצות נמרץ, בלא המשא ומתן.

וניכר מתוך הדברים שאין החיבור עומד כחיבור בפני עצמו, במקום התוספות, אלא

סיום מסכת תענית
כשבאותו עמוד נדפסו הפסקי תוספות

'פסקי תוספות' - האם אכן פסקים הלכתיים?

השם "פסקי תוספות" מורה לכאורה על היותו ספר פסק שבא להורות את הדינים ע"פ דעתם של רבותינו בעלי התוס'. כך גם משמע מדברי מהרש"ל שהבאנו במאמר הקודם (יש"ש קידושין פ"ק סי' יב): "וכן מצאתי בפסקי תוס', וקיבלתי שיש לסמוך עליו, אם לא שחולקין עליו גדולי המחברים. כי פסקי תוספות נקראו, ולא סימני תוספות". ומשמעות הדברים נראה שבא להוכיח מכך שהחיבור נקרא 'פסקי תוס', שדבריו הם להלכה.

אמנם יש להתבונן בדבר, שכן בחיבור מובאים דברים שאינם להלכה, ואין מהם נפק"מ הלכתי^א.

יתר על כן, מצינו שדרכו לנקוט בכל מקום כמו שכתבו התוס' באותו מקום, אף שיש סתירה בין הדברים להלכה.

כמו"כ אנו מוצאים שמביא דברי התוס' גם

א) כגון: סוטה סי' נו-נז "בלק היה מנסיכי מדין ובתו נשאת למוזאבי, ורות בת בתו של עגלון". יבמות סי' צד - "הדורות נולדים באותו זמן ובאותו פרק שנגזר עליהן ולא קודם", ועוד.

ב) כגון בחולין סי' שס שכתבו התוס' דבריהם אליבא דר"א, ובפסקי תוס' הובאו הדברים, אף שלכאוף קי"ל כרבנן. וכן בפסחים סי' קעו שדברי התוס' הם בשיטת הירושלמי, והבבלי חולק. ורבינו הביא דבריהם. ועיין בגיטין סי' מט שהמגיה בדפוס כבר העיר ע"ז דנקט דבריו שלא אליבא דהלכתא.

בחיבור זה לצורך הגהותיו המפורסמות⁷.

מכריע במקומות מסופקים

עוד תועלת שנשתמשו בה רבים מהאחרונים היא - לביאור דברי התוס' במקומות המסופקים, דהיינו במקום שלשון התוס' סובל כמה פירושים, הכריעו בביאור דבריהם ע"פ משמעות דברי רבינו בזה (הירבה לעשות כן מהרש"ל בים של שלמה, ובחכמת שלמה, מהרש"א בחידושי הלכות, ושאר גדולי האחרונים כמהר"ם, מהר"ם שיף, פני יהושע, קרן אורה, חתם סופר וכו'). כאמור, אין הכוונה לחידושו של רבינו עצמו, אלא להבנתו בדברי התוספות.

וכמובן לפסיקת הלכה הובאו דבריו בפי כל גדולי הפוסקים כמהר"ל, תרוה"ד, בית יוסף (שחידש כמה הלכות עפ"ד רבינו, ופעמים בצירוף שאר ראשונים), דרכי משה, שו"ת בנימין זאב, הש"ך (שמרבה להביא דברי רבינו כשיטה נוספת), ב"ח, ט"ז, מג"א, בית שמואל, ביאור הגר"א, חיד"א, ועד למשנ"ב וחזו"א, ושאר פוסקים. ודבריו הובאו אם כמקור לפסקי הלכה, ואם כצירוף לשאר ראשונים. גם כאן יש לציין שמאחר ורבינו הביא את דברי התוס', א"כ אין הדברים שיטת בעל הפסקי תוס', אלא שיטת התוס' עצמם⁸.

פיסקה).

אם נקבל את הדברים, יש לפרש גם את קבלת מהרש"ל באופן דומה, דמה שכתב שיש לסמוך על חיבור זה משום שנקראו פסקי תוס' ולא סימני תוס', הכוונה שהחיבור מכיל קטעי תוספות עצמם, ולא סימני תוספות דהיינו מפתח לנושאים שבתוספות. ביאור זה מסתייע ועולה בקנה אחד עם כינויו של בעל תרומת הדשן לחיבור זה: תוספות הקצרות.

הפסקי תוס' כעדות לנוסח האמתי בתוס'

מלבד התועלת שעמדה למול עיני המחבר, שבא להעמיד סיכום ואולי סיוע לחזרה, כאמור לעיל, ישנן תועלויות נוספות המגיעות בלימוד חיבור זה, ונמנה אותן מן הקל לכבד.

היות ודרכו של רבינו לכל אורך חיבורו היא להביא אך ורק את דברי התוספות, ולא להביא מחידושי עצמו כלל, נמצא שכל דבריו הם דברי התוספות, ולכן הם יכולים לשמש גם כיעד נוסח' לנוסח שונה בתוספות שלנו, וכשם שרגילים להשתמש בתוספות הרא"ש ביחס לתוס' שלנו, כך ניתן להגיה את הנוסח בתוספות ע"פ דברי רבינו. וכבר השתמש בזה הג"ר ישעיה (פיק) ברלין בהגהותיו שבת קמג: שהגיה בתוס' עפ"ד פסקי תוס'. גם הב"ח השתמש

לרבינו⁹ הובאו דברי החיבור ללא שם, אלא: "כתב הר"ר יעקב מנורטהוין". בעל תרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' קד) מביא חיבור זה בשם: פסקי ר". ובשו"ת תרוה"ד (סי' קח) כותב ביחס לחיבור זה: "ובתוס' הקצרות מברכות פרק שני וכו' (וכוונתו לחיבור שלפנינו, שכן תלמידו בלקט יושר הל' פורים ס"ג העתיק את דבריו, ושינה הלשון לפסקי תוספות).

מכל אלו נראה שבימיהם טרם נקבע שם החיבור בבירור. החיבור נקרא לראשונה בשם פסקי תוספות בשו"ת מהר"ל החדשות (סי' רב) במענה לשואל שביקש לבאר דברי רבינו: "ומה שכתב מר מפסקי תוס' פרק חרש ופרק התקבל וכו'" גם בלקט יושר כבר ראינו שפעמים קרא לחיבור זה בשם פסקי תוס', כך גם בהגהת דרשות מהר"ח או"ז (למגיה קדמון) קורא לחיבור בשמו: "ומצאנו בפסקי תוס' וכו'".

ומ"מ יש לנו לבאר כינוי זה, אשר היה בפי רבותינו, ושנתקבל ע"י הלומדים בבית המדרש, ובוודאי דברים בגו.

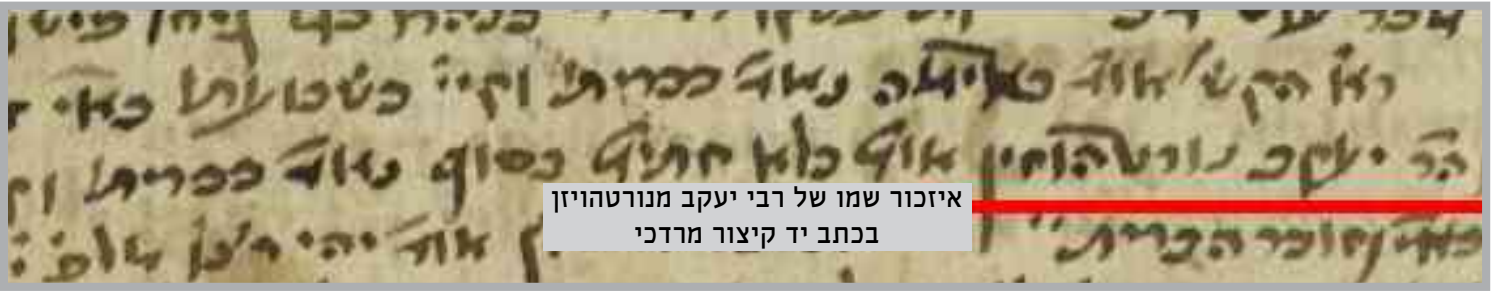
'פסיקה' או 'פיסקה'?

ונראה שהשם פסקי תוס', אינו מורה על פסקי הלכה, אלא על פיסקאות תוס', והכוונה "קטעי תוספות" (ומן הענין לציין שבדפוסים וונציה נכתב בכל פעם פיסקי תוס' במילוי יו"ד, שיותר משמע במובן של

7) אצל הר"ש מדורין, הגהת אגודה שהביא מהר"ל (שו"ת סי' קג) ובלקט יושר (סדר של פסח).

8) כגון בכתובות כח, א בתוד"ה כפר, הגיה הב"ח במקום: נידון כשכונה, נידון כמובי. והמעייין בדבריו בזה בספרו ב"ח על אהע"ז סי' קיט, ט יראה שמקור הגהתו זו היא ע"פ דברי פסקי תוס', כמבואר בדבריו שם (וכן הוכיח מהרש"ל שם), ודוגמה לדבר בב"ב צז, א כתבו התוס' (ד"ה מי): "מכאן הורה ר"ת בדיעבד אם רחץ עכו"ם חבית כו", ובהגהות וצינונים כתבו לתקן: "אם דחף עכו"ם חבית", ע"פ הר"ן שכתב: "עכו"ם שדוחה חבית", אמנם בפסקי תוס' שם איתא בהדיא "עכו"ם שרחץ חבית", וזה מורה שלא כדבריהם (ובאמת המעייין בר"ן יראה שכוונתו מלשון הדחה ולא מלשון דחיפה). וכנהנה רבות. (ה) להמחשת הדברים נציג כאן פרפרת הלכתית נאה העולה מדברי רבינו.

בשבת דף מד, ב דנה הגמ' בסוגיא דמוכני, דהיינו כלי שיש לו חלק טפל, ויש עליו מוקצה, ומסקנת הסוגיא דאם החלק הטפל הוא מחובר לכלי ואינו נשמש, אין על הכלי שם בסיס למוקצה. ונחלקו הפוסקים בביאור דעת התוס' האם לחלק הטפל עצמו יש דין בסיס, או שאף הוא עצמו לא נעשה בסיס (עי' מג"א סי' שי סק"ז, חזו"א מז, ה). דיבור תוספות נוסף שנתחבטו האחרונים בביאורו בשבת קכ, ב (ד"ה פותח) שכתבו דמותר להניח נר אחורי הדלת, שהדלת לא נעשית בסיס לנר לפי שבת חשוב הוא, ובטל אגב בית. ודנו האחרונים במהות ביטול זה, ויש שכתבו דדוקא משום דמחובר לקרקע, ובשו"ע הגר"ז סי' רעז (בקו"א אות ג) רצה ליישב דס"ל דהוי טלטול מן הצד והניח בצ"ע. אמנם בפסקי תוס' ביחס לתוס' בדף מד, ב כתב: מותר לתקוע נר בדלת הסובבת, ומוכח מדבריו למתבונן שבתוס' שלפניו חיברו ב' דברים אלו, ופירשו שהטעם שבכלי שאינו נשמש אין דין בסיס הוא לפי שהמוכני בטל לכלי עצמו, ולכן גם המוכני עצמו מותר בטלטול, ומטעם זה מותר להניח נר אחורי הדלת מאחר שהדלת בטל אגב הבית, ואין על הדלת דין בסיס, וכמו המוכני. הרי שבלא שרבינו

איזכור שמו של רבי יעקב מנורטהויזן
בכתב יד קיצור מרדכי

שחזור תוספות אבודים

אך כמדומה שגולת הכותרת בתועליות שניתן לשאוב מחיבור זה, היא האפשרות לשחזר מאות דיבורי תוספות שאבדו מאיתנו בצוק העיתים. כפי שנתברר במאמר הקודם רבינו פעל בתקופה שלפני הגזירות שבה הושמדו קהילות אשכנז ונחרבו ישיבותיה, ובתקופתו (לפני שעלה על המוקד) עוד היו ישיבות אשכנז המשך ישיר של ישיבות בעלי התוספות, וכמובן שחיבוריהם נשתמרו בידם בכבוד הראוי. בדור זה יסד רבינו את חיבורו, ובדור שאחריו, בעקבות הגזירות שהביאו דור יתום, נאבדו רבים מחיבורי הראשונים ובהם חלק מחיבורי בעלי התוס', נמצא אפוא שדברי רבינו במקומות שאין להם מקור בדברי התוספות שלפנינו, הרי הם מקור נכבד לשחזור דברי התוס' שאבדו מאיתנו.

ואכן יש מרבתינו האחרונים שעשו כן. הלומד במסכת תמיד עם פסקי תוס' ומעיין בספר באר שבע (שנתחבר להשלים המקומות שלא הגיעו תוס' לדינו) יראה לאלתר שחלק נכבד מדבריו מיוסדים על דברי פסקי תוס', ועל פיהם שיחזר את דברי התוס', וכ"כ המל"מ (בית הבחירה ח, ו) שהביא דברי הבאר שבע והפסקי תוס' וכתב: והנך רואה שכל דבריו לקוחים מפסקי תוספות, וכ"כ בחק נתן שם.

תוספות עם 'שם לוי'

עוד זאת יתירה בדברי רבינו, שלא זו בלבד שמדבריו ניתן לשחזר דברי בעלי התוס' שנאבדו מאיתנו, אלא נראה שמדבריו ניתן

לשחזר את דברי התוספות בה"א הידיעה, ונפרש שיחתנו:

מורגל בפי הלומדים שיש בעלי תוספות רבים, ואכן ידועים לנו חיבורים רבים המכונים בשם תוספות כגון: תוס' טוך, תוס' רא"ש, תוס' רבינו פרץ, תוס' רבנו אלחנן, תוס' ריב"א, תוס' ר"ד, תוס' חכמי איוורא, תוס' חכמי אנגליה, תוס' רבינו יהודה שירליאון וכיו"ב.

אמנם זאת יש לדעת ולשים לב שכל אלו החיבורים לא נקראים בשם "תוספות" סתם, אלא עם שם לוי - תוס' פלוני. וכך כתב החיד"א (שם הגדולים מערכת ספרים ערך תוספות) "ונראה שמה שמביאין הגדולים משם התוס' סתם, הם תוס' שאנץ, שעליהם כותבין תוספות סתם". והיינו שהתוספות העיקריים הם התוס' שחיבר הר"ש משאנץ לפני רבו (ר"י הזקן) ועל פי דבריו. וכ"כ בשו"ת תרומת הדשן (סי' רצז) ביחס לר"ש משאנץ: "והשתא כיון שרבנו שמשון שחיבר התוספות שמימיהם אנו שותים כתב" וכו', תוספות אלו הם שהיו ידועים לראשונים כרמב"ן רשב"א וריטב"א, והם התוספות העיקריים.

וזו נראית דעת מהר"ם פאדווה בסי' כה שכתב דהתוספות לאו דוקא ר"י, אלא ה"ה רבנו תם. ומכלל הן אתה שומע לאו, דר"י הוא הנקרא תוס', ור"ת אף בכלל הזה לענין מחלוקת עם הר"י, אבל שאר הראשונים לאו בכלל התוס' הם.

קציר האומר

ומ"מ האמת היא שלא דוקא תוס' שאנץ, אלא אף תוס' טוך ותוס' הרא"ש בכלל הזה, שכן הם לא חיברו תוס' חדשים משלהם, אלא קיצרו את תוספות הר"ש משאנץ, וא"כ אף דבריהם בכלל דברי התוס' העיקריים הם, וכ"כ בהדיא התרוה"ד (שו"ת סי' יט) "ואע"ג דשמעתי דבתוס' בני העיר נמצא כו' לא ידענא אי תוספות דשנץ הם, או תוספות דשאר גאונים, ומימי דתוס' שנץ - שקיצרם מהר"א מטוך - אנו שותים", הרי שמבואר מדבריו שאין ערכם של תוס' דשאר גאונים כערך התוס' של ר"ש משנץ. וכע"ז כתב מהרש"ל ביש"ש יבמות (פ"ד סי' לד) "אכן התוס' דהכא (יבמות) עיקר נגד התוס' של אותן מסכתות קטנות (היינו מסכתות קטנות שבסדר מועד, כמגילה וכו'), וכן יש קבלה שהתוס' מן המסכתות גדולות (כגון יבמות) הן תוס' של ר"א מטוך".

סיבת הדבר שראו לנו רבותינו הרא"ש והר"א מטוך לקצר את תוס' הר"ש משנץ, מתבאר בדברי הארחות צדיקים שער התורה, בדברו על סדר מסירת התורה: "ואח"כ עמדו יוצאי יריכו (-של רש"י) ר"ת ושאר רבנים ופלפלו פלפול גדול, עד שחיברו התוספות בישיבתו של רבי יצחק שהיה בעל התוספות, ושם היו גדולים כגון ר"ש משאנץ שחיבר ג"כ תוספות, לבד משארי תלמידים שהיו לרוב מאוד, והם היו גיבורים בתורה, והיה לבבם גדול מאד ופתוח כאולם ולמדו בעסק גדול ומסרו נפשם על התורה וכו', ואח"כ בעווה"ר רבו הצרות ונתמעטו הישיבות והיו אותם התוספות האחרונים כבדים עליהם ולא יכלו לשאת, ובאו גדולים

יוסיף מדיליה כלום, רק ממה שנתגלה לנו מיקום דברי התוס' שלפנינו, עלה בידינו ביאור מרווח עם נפק"מ הלכתית חשובה, הלכה למעשה בדעת התוס', וכהנה רבות.

פנים חדשות יבואו לכאן

במהדורת פסקי תוספות השלם הנמצא על מכבש הדפוס יבואו בס"ד כל הדברים הנ"ל על תיקונם הראוי. דברי רבינו הוגהו ע"פ ג' כתבי יד ודפוס ראשון, כולל הכת"י שעל פיו הגיהו מדפיסי ווילנא את החיבור והשמיטו תיקונים חשובים וסימנים רבים חסרים (מלבד כל מסכת ברכות, וכן"ל). ועוד כמה ענינים תוקנו.

הצורך לחבר ביאור על הפסקי תוס' אינו רעיון חדש, כבר בשנת תר"א חיבר הג"ר אליהו גורדון חיבור על פסקי תוספות לבאר מקורותיו וכדו'. מכתביו שרד רק קונטרס אחד על מסכתות תענית ומגילה, ודבריו הובאו בס"ד במהדורתנו. כמו"כ ידועים עוד מחכמי הדורות שחיברו חיבור על דברי פסקי תוס', כן נכתב על רבי בנימין אבי האדר"ת, שחיבר חיבור שלם על כל הפסקי תוס'. וכן מסופר על חכמים נוספים, אלא שאף אחד מהחיבורים הללו לא שרד עד זמננו.

כמובן שהדברים מורים על גודל הצורך בחיבור כזה, ויה"ר שהמהדורה החדשה אכן תתקבל בי מדרשא, וישובו הלומדים לעיין בדברי רבינו יעקב מנורטהויון זללה"ה הי"ד, ותרבה הדעת.

'פסקי תוס' מסכת ביצה' מוריה ניסן תשפ"ג.¹

היקף החיבור

החיבור מקיף את כל הש"ס מברכות עד נדה מלבד המסכתות נזיר והוריות (שעליהן כפי הנראה לא בא לידי התוס' על מסכתות אלה). ומכיל ששת אלפים ורס"ה סימנים על כל הש"ס (כך הוא לפי המיספור שבדפוסים, בפועל מאחר והרבה סימנים צורפו זה לזה, יש הרבה יותר).

כאן המקום לציין שבמסכת ברכות נדפס בש"ס חיבור תחת השם "פסקי תוספות" ואינו החיבור המקורי.²

למרות כל האמור לעיל בדבר חשיבות חיבור ייחודי זה, נתמעטו בדורות האחרונים הלומדים בחיבור זה, ויש לתלות הדבר בכמה סיבות: א) משום שלא ידעו מי חיברו ומה חשיבותו. ב) משום שלפעמים קשה לעמוד על כוונתו, ובפרט כשאין מקורו בתוס' הנדפסים, ודבריו נראים כסתומים וחתומים. ג) מחמת שיבושי הדפוס שרבו מאוד, הן בטעויות בתיבות עצמן, הן בחיבור סימנים ופיסוקם שלא במקום הראוי ועוד.

אחרים וקצרו התוס' ההם כל אחד כפי חכמתו, להקל לאנשי דורו הלימוד.

הכלל העולה מכל האמור הוא, שהחיבור העיקרי בשם 'תוספות', ושעליו סמכין יותר משאר חיבורי התוס', הוא תוספות הר"ש משאנץ שחיברם ע"פ ר"י הזקן, שהוא "בעל התוספות" (ושניהם יחד קרויים: "בעלי התוספות") בפי רבותינו הראשונים. והר"א מטוך והרא"ש קיצרו את התוס' הללו להקל לאנשי דורם (מסיבה זו אנו מוצאים שפה אחת ודברים אחדים בתוס' טוך ותוס' רא"ש לפי שניהם ממקור אחד נחצבו).

והנה רבינו יעקב מנורטהויון הי"ד שהיה קודם הגזירות, בטרם התמוטטו הררי עד, בוודאי היו לפניו התוספות העיקריים המוחזקים בדורו, אם תוס' הר"ש משאנץ, או קיצור דבריו, אך לא החליפם בחיבורים אחרים.³ ואכן המעיין בדברי הפסקי תוס' במסכתות שבהן לא באו לידינו תוס' טוך או תוס' רא"ש, והתוס' הנדפסות הם תוס' אחרים כתוס' ר"פ, או תוס' איוורא וכדו', יראה שביד הראשונים היו תוס' אחרות, ולכשנעיין בפסקי תוס' נמצא לפעמים (שכן לא כל דברי התוס' הובאו בפסקי תוס') הדברים מכוונים (ראה במאמר

1) וכ"כ החיד"א במחזיק ברכה יו"ד סי' ס סק"ב: "ואינהו (פסקי תוס' והאגודה) בקיא בתוס' טפי מינן, ולא עוד אלא שהיה בידם תוס' שאנץ באורך, שהתוס' בידינו על הרוב הוא קיצור מהם".

2) ולדוגמה ידועה פלוגתת הר"י והר"ש משאנץ בענין טיפת חלב שנפלה ע"ג קדירה מבחוץ, ולפלא שסוגיא רחבה ועמוקה זו שנתנצחו בה שני גדולי בעלי התוס', לא בא זכרונה בחיבור התוס' הנדפס לפנינו (דבריהם הובאו בחלקם במדרכי חולין סי' תרעט, שו"ת מהר"ם מרוטנבורג כ"י פ סי' תקטו, ועוד) אך המעיין היטב בפסקי תוס' זבחים סימנים סג-סה יראה שהתוס' שהיה לפניו היה בו כל המו"מ ביניהם, ומתוך דברי הפסקי תוס' יוכל לעמוד על סברות ב' הצדדים יותר ממה שהובא בשאר ראשונים. וא"כ מה גדולה יקרת חיבור זה הפותח בפנינו שער לאולם רחב.

3) ונביא בקצרה הראיות לכך: א) בכל ג' כתבי היד של חיבור פסקי תוס' המכילים את החיבור השלם בסדר שווה, בכלם החיבור למס' ברכות שונה בתכלית. ב) יתר על כן המעיין בחיבור הנדפס יראה לאלתר שאינו כדוגמת כל החיבור שכן סימנים רבים המופיעים שם אינם אלא 'כותרת' לדברי התוס', והחיבור מ תאים יותר לשימוש כ'מפתח' לדברי התוס'. ג) ואכן בדפוס וונציה נקרא חיבור זה במסכת ברכות בשם: סימני תוס'. ד) וכבר מקובלנו מהמהרש"ל שעל פסקי תוס' יש לסמוך כי פסקי תוס' נקראו ולא סימני תוס', הנה כי כן מחיבור זה בא מהרש"ל לאפוקי... ה) ראייה ניצחת, הבאנו לעיל דברי תרוה"ד (שו"ת סי' יט) שהביא מתוס' הקצרות למסכת ברכות, ותלמידו בלקט יושר מפרש לנו שכוונתו לפסקי תוס', והדברים מופיעים רק בפסקי תוס' שבכת"י ולא בפסקי תוס' הנדפסים.

◆ נפל נהורא כבי מדרשא
הזדמנות פז להקיף את הלכות רבית משורשן

הופיע וראה אור הספר החשוב

הדר נמר

על דיני ריבית

(סימנים קנט-קסא, קסו, קעא)

ופרק איזהו נשך

מעשה ידי הרה"ג

רבי הדר יהודה גבאי שליט"א

הספר בנוי לתלפיות

מיסודי הדינים בסוגיות הגמרא,

בסדר נפלא ומעורר השתאות;

דיון בשורשי דברי רבותינו הראשונים

ועד האחרונים נושאי כלי הטוש"ע

ופוסקי זמננו.

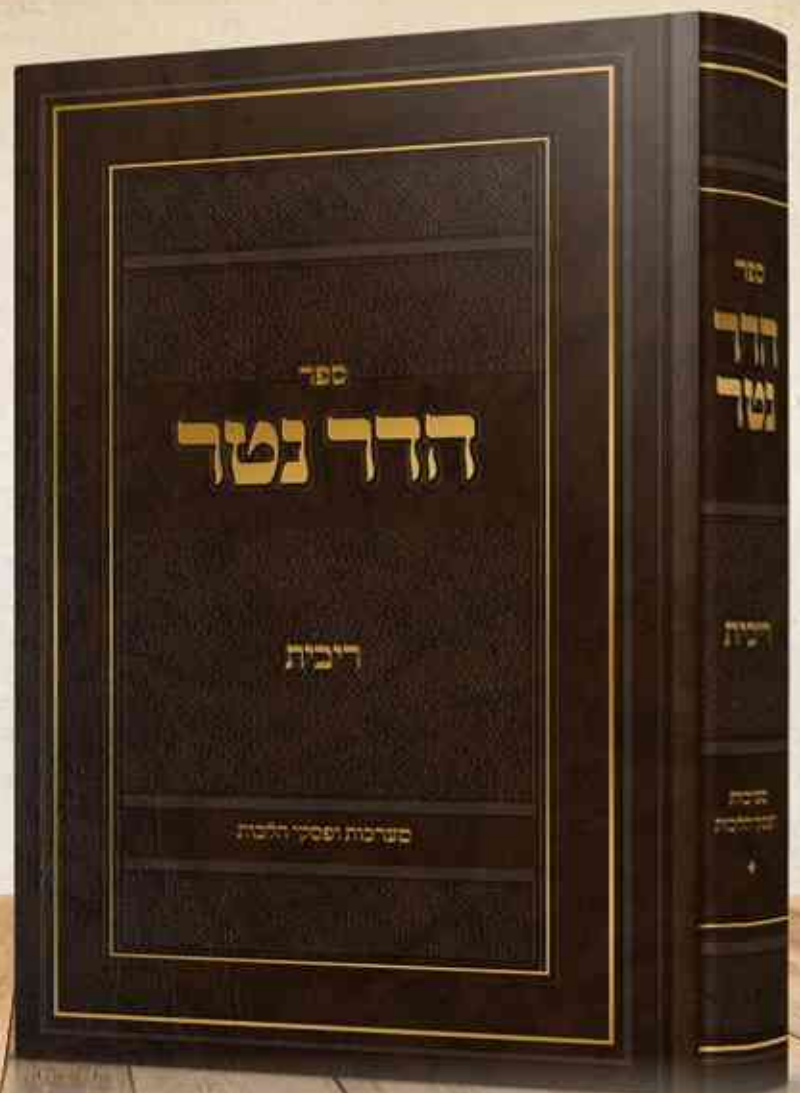
אחרי המערכות המסודרות,

סוגיא סוגיא ועניינה.

סודרו לתפארה פסקי הלכה ודינים

העולים מתוך הסוגיות אליבא דהלכתא,

בשם 'פירי דריבית'.

השקעה כדאית

כל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין

• יומא טבא לרבנן •

בשורה נפלאה לשוחרי תורה והלכה
הופיע וראה אור עולם כלול בהדרו
הספר הנפלא

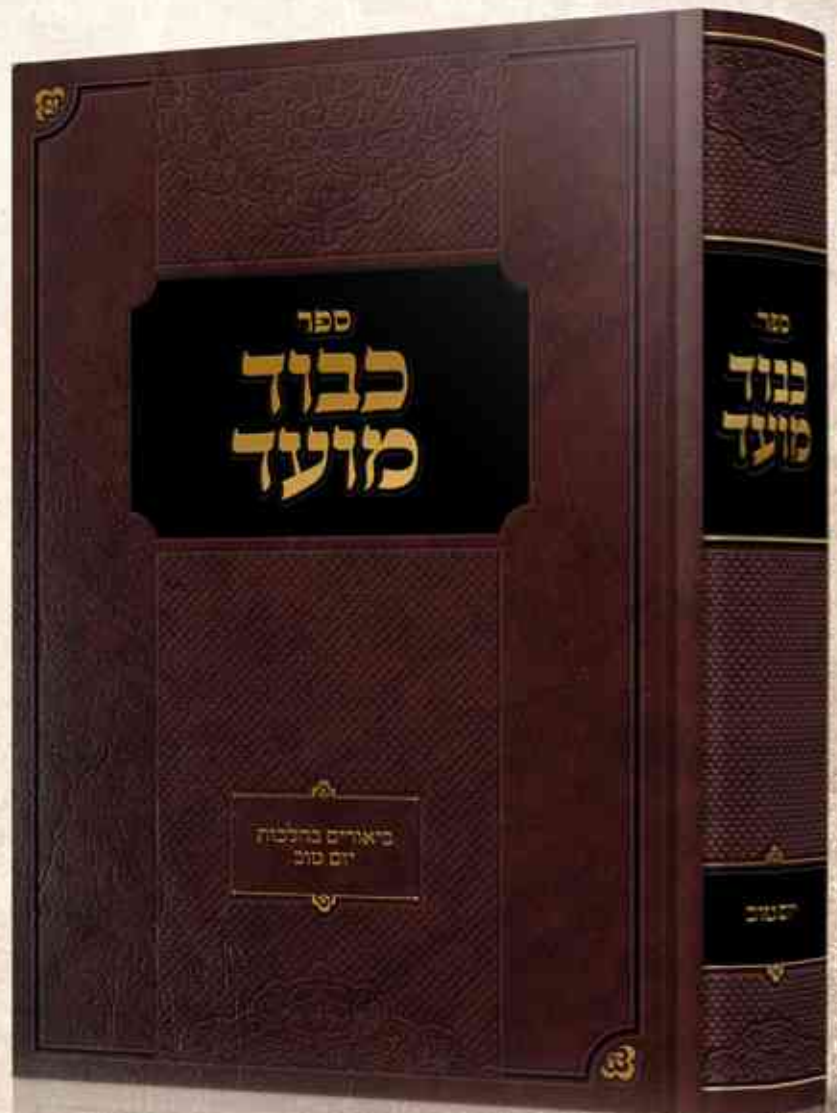
כבוד מועד

פרי עמלו של
הרה"ג רבי איתמר יהושע גלבר שליט"א

בירורי סוגיות אליבא
דהלכתא (ולא למעשה)
בסוגיות הקשות של הלכות
יום טוב, בחילוקים עמוקים
ודקים, משיטות הראשונים
בסוגיות הגמרא ועד לפסק
ההלכה.

ראוהו רבים ויהללוהו
וכעדות אביו הגאון הגדול
ר"ש גלבר שליט"א
מחבר הספרים הנפלאים
'ארחות שבת': כל המעיין
בספר יראה כמה ברכה
ואור גדול הוא מביא
לסוגיות עמומות אלו.

חובה וברכה לכל לומדי
תורת יום טוב ומסכת ביצה

זה השולחן

נושא השיעור:
**כשרות
 המאכלים**

השיעור יימסר ע"י הרה"ג רבי יהודה שרשבסקי שליט"א
 יועץ כשרות לבד"ץ מאור הכשרות

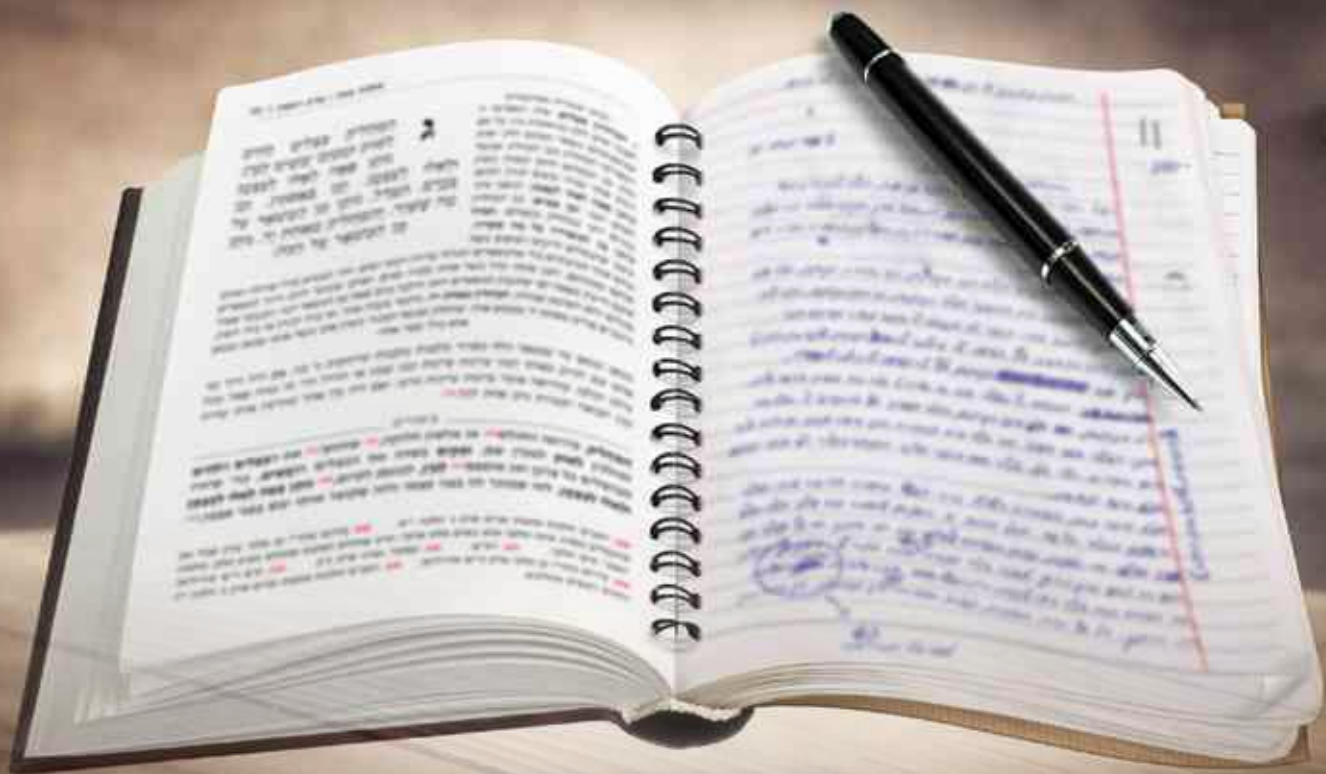
ביום חמישי פר אמור - י"ג אייר
 בבית הכנסת פינסק קרלין
 רח' חסידי קרלין 1 שכונת בית ישראל ירושלים
 2:00-3:00 אחה"צ

במהלך השיעור נקבל ידע הלכתי מקיף
 בדיני כשרות מאכלים שונים, ובדין חלב עכו"ם

שמעו ותחי נפשכם!

השיעור נתנם באמצעות זעדי יידי הילכתא
 ע"י בד"ץ מאור הכשרות לעידוד הידיעות בהלכות אלו

ספר יוצא לאור בצוף

תמיד ידעת שתוציא ספר אבל לא ידעת איך עושים את זה !?

בצוף הוצאת ספרים, הוצאת הספרים המובילה בציבור התורני תקבל שירות אישי ומקצועי מכל שלב שבו החומר לספר נמצא ועד לתוצאה המוגמרת המושלמת

יח"צ פרסום הפצה הדפסה גרפיקה עימוד עריכה לשונית עריכה תורנית הקלדה

נתן פלדמן • 054-8401840 • 02-6504055 • www.tzufbooks.co.il • zuf@zuf.co.il

החדשים של צוף | ספרים חדשים מבית 'צוף' הוצאה לאור

חדש על המדף

שיעורי רבינו יהושע העשיל יבמות נדרים
משעוריו של רבינו הגאון הגדול רבי יהושע העשיל אייכנשטיין שליט"א ראש ישיבת 'יד אהרן'

המסע אל האור
מסע מרתק בנבכי החיים מאת הבנקאי הפילנתרופ רוני דיין מסאן פאלו

מנחת אלימלך שבת שיג - שיח ביאורים, בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, נערך וסודר ע"י הגאון אלימלך אלעזר שליט"א ראש חבורה בישיבת מיר

שמענו כן ראינו ב' כרכים
פסקים ותשובות ממרן שר התורה רבנו חיים קנייבסקי זללה"ה ממנה שדן לפניו והעלה מאת הרה"ג שמעון הכהן ברעכער זצ"ל